

N A T I O N A L I N T E R E S T

JOURNAL FOR NATIONAL AND STATE ISSUES

1-2/2009 год. V vol. 5 UDK 323.1 (=163.40) ISSN 1820-4996

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

Национални интерес

Александар Васиљевич Конузин

ПОЗДРАВНА РЕЧ

И.К. Евдокимов

УВОДНО ИЗЛАГАЊЕ

Сава Живанов

СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ

Миломир Степић

МОГУЋНОСТИ СИМБИОЗЕ СРПСКИХ
И РУСКИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ИНТЕРЕСА
НА БАЛКАНУ

Милош Кнежевић

СРБИЈА НА ЗАПАДНО-ИСТОЧНОЈ
ВЕТРОМЕНИ

Радован Радиновић

СРБИЈА ИЗМЕЂУ НАТО-а И РУСИЈЕ

Зоран Милошевић

РУСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА И СРБИЈА

Станислав Стојановић

СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ

Борислав Ђуровић

СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ И
ГЛОБАЛНА КРИЗА

Винко Ђурић

ПЕТ ПРИНЦИПА НОВЕ РУСКЕ
МЕЂУНАРОДНЕ ПОЛИТИКЕ У СВЕТЛУ
ОДНОСА ПРЕМА СРБИЈИ

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

ISSN 1452-2152 UDK 323.1(=163.41)

Број 1-2/2009 год. V vol. 5 str. 1-354

Часопис покренут поводом 200 годишњице савремене српске државности.
Часопис излази три пута годишње.

Издавач: Институт за политичке студије
Адреса: Светозара Марковића 36, Београд
Телефон: 3039-380, 3349-205
E-mail=sni@eunet.yu

Оснивачи часописа

Милан Матић Живојин Ђурић

Главни уредник

Милош Кнежевић

Одговорни уредник

Живојин Ђурић

Редакција

Милош Кнежевић

Миломир Степић

Зоран Петровић-Пироћанац

Живојин Ђурић

Обрада текста

Смиљка Пауновић

Светлана Јовановић

Прелом

Eseloge, Београд

Штампа

Eseloge, Београд

Тираж: 500 примерака

САДРЖАЈ

УВОДНИК	7-10
<i>Александар Васиљевич Конузин</i>	
ПОЗДРАВНА РЕЧ	11-14
<i>И.К. Евдокимов</i>	
УВОДНО ИЗЛАГАЊЕ	15-22

Тема броја: РУСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА И СРБИЈА

ЧЛАНЦИ

<i>Сава Живанов</i>	
СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ .	27-50
<i>Миломир Степић</i>	
МОГУЋНОСТИ СИМБИОЗЕ СРПСКИХ И РУСКИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ИНТЕРЕСА НА БАЛКАНУ	51-76
<i>Милош Кнежевић</i>	
СРБИЈА НА ЗАПАДНО-ИСТОЧНОЈ ВЕТРОМЕТИНИ	77-112
<i>Радован Радиновић</i>	
СРБИЈА ИЗМЕЂУ НАТО-а И РУСИЈЕ	113-122
<i>Зоран Милошевић</i>	
РУСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА И СРБИЈА	123-130
<i>Станислав Стојановић</i>	
СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ	131-140
<i>Борислав Ђуровић</i>	
СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ И ГЛОБАЛНА КРИЗА	141-154
<i>Винко Ђурић</i>	
ПЕТ ПРИНЦИПА НОВЕ РУСКЕ МЕЂУНАРОДНЕ ПОЛИТИКЕ У СВЕТЛУ ОДНОСА ПРЕМА СРБИЈИ	155-162

<i>Драган Петровић</i>	
СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ НА ЕВРОПСКОМ ПРАВЦУ (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА БАЛКАН)	163-182
<i>Момчило Суботић</i>	
РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА – КОСМЕТ – ЈУЖНА ОСЕТИЈА – АБХАЗИЈА И УЛОГА РУСИЈЕ	183-200
<i>Драгомир Анђелковић</i>	
РУСКО-БЕЛОРУСКИ ОДНОСИ ОД ПОЧЕТКА 90-ИХ ДО ДАНАС	201-238
<i>Николај Димлевич</i>	
ГРУЗИЈА, ЈУЖНАЈА ОСЕТИЈА, ЗАПАД, ИНФОРМАЦИОННАЈА ВОЈНА	239-252
<i>Александар Саша Гајић</i>	
ТРИ ФАЗЕ ПОЛИТИЧКЕ ИГРЕ У КАСПИЈСКОМ ПОДРУЧЈУ	253-280
<i>Слободан Јанковић</i>	
ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ РУСКЕ БЛИСКОЈСТОЧНЕ ПОЛИТИКЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА	281-316

ОСВРТИ

<i>Бранко Крга</i>	
СРПСКО-РУСКИ ОДНОСИ И КРИЗНЕ 90-Е ГОДИНЕ 20. ВЕКА	319-321

ПРИКАЗИ

<i>Небојша Вуковић</i>	
НАТАЛИЈА НАРОЧНИЦКА – ГЛАС ИСКОНСКЕ РУСИЈЕ	325-330
<i>Слободан Антонић</i>	
ПУТИНИЗАМ – ИДЕЈА ПАТРИОТСКЕ ЕЛИТЕ	331-339
<i>Борислав Ђуровић</i>	
СОЦИЈАЛНО-ПОЛИТИЧКА СУШТИНА ФЕБРУАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1917. ГОДИНЕ	340-354

СОДЕРЖАНИЕ

УВОДНИК	7-10
<i>Александр Васильевич Конузин</i> ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО	11-14
<i>И.К. Евдокимован</i> ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО	15-22

Темат нумера:

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ И СЕРБИЯ

ЧЛАНЦИ

<i>Сава Живанов</i> ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ	27-50
<i>Миломир Степич</i> ВОЗМОЖНОСТИ СИМБИОЗА СЕРБСКИХ И РОССИЙСКИХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ НА БАЛКАНАХ	51-76
<i>Милош Кнежевич</i> СЕРБИЯ НА ПЕРЕКРЕСТКЕ «ВОСТОК- ЗАПАД»	77-112
<i>Радован Радинович</i> СЕРБИЯ МЕЖДУ НАТО И РОССИЕЙ	113-122
<i>Зоран Милошевич</i> СЕРБИЯ И ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ	123-130
<i>Станислав Стоянович</i> ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ – ОТ РАЗДЕЛЕНИЯ НА БЛОКИ ДО МНОГОПОЛЯРНОГО МИРА	131-140
<i>Борислав Джурович</i> ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ И МИРОВОЙ КРИЗИС	141-154

<i>Винко Джурич</i>	ПЯТЬ ПРИНЦИПОВ НОВОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ РОССИИ В ОТНОШЕНИИ СЕРБИИ	155-162
<i>Драган Петрович</i>	ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ В ЕВРОПЕЙСКОМ НАПРАВЛЕНИИ	163-182
<i>Момчило Суботич</i>	РЕСПУБЛИКА СЕРБСКАЯ КРАИНА – КОСМЕТ – ЮЖНАЯ АБХАЗИЯ – ОСЕТИЯ И РОЛЬ РОССИИ	183-200
<i>Драгомир Анджелкович</i>	РОССИЙСКО-БЕЛОРУССКИЕ ОТНОШЕНИЯ С НАЧАЛА 90-х ДО СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ	201-238
<i>Николай Димлевич</i>	ГРУЗИЯ, ЮЖНАЯ ОСЕТИЯ, ЗАПАД, ИНФОРМАЦИОННАЯ ВОЙНА	239-252
<i>Александр Гаич</i>	ТРИ ФАЗЫ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ИГРЫ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ	253-280
<i>Слободан Янкович</i>	ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ РОССИЙСКОЙ БЛИЖНЕВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКИ В НАЧАЛЕ 21 ВЕКА	281-316

ОБОЗРЕНИЯ

<i>Бранко Крга</i>	СЕРБСКО-РОССИЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ И КРИЗИСНЫЕ 90-е ГОДЫ 20 ВЕКА	319-321
--------------------	--	---------

РЕЦЕНЗИИ

<i>Небойша Вукович</i>	НАТАЛЬЯ НАРОЧНИЦКАЯ – ГОЛОС ИСКОННОЙ РОССИИ	325-330
<i>Слободан Антонич</i>	«ПУТИНИЗМ» - ИДЕЯ	

ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЛЕВЫХ СИЛ	331-339
<i>Борислав Джурович</i>	
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ФЕВРАЛЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1917 ГОДА	340-354

Саопштења по позиву, са научног скупа „Спољна политика савремене Русије“, који је одржан у Руском дому у Београду 10. априла 2009. године, у организацији Министарства иностраних послова Руске Федерације, Амбасаде Руске Федерације у Београду и Руског центра за науку и културу „Руски дом“ у Београду

Доклады гостей научного собрания «Современная внешняя политика России», которое состоялось 10 апреля 2009 года в Русском доме, Белград. Собрание организовано Министерством иностранных дел Российской Федерации, посольством Российской Федерации в Белграде и Российским центром науки и культуры «Русский дом» в Белграде.

УВОДНИК

Радови у овом броју часописа *Национални интерес* представљају саопштења учесника по позиву, са научног скупа „Спољна политика савремене Русије“, који је одржан у Руском дому у Београду 10. априла 2009. године, у организацији Министарства иностраних послова Руске Федерације, Амбасаде Руске Федерације у Београду и Руског центра за науку и културу „Руски дом“ у Београду.

Поред поздравне речи Александра Висиљевича Конузина, амбасадора Руске Федерације у Републици Србији, те прилога представника Министарства иностраних послова РС Јевдокијева и уредника *Севернокавказке ревије* Николаја Димлевича, уз уводник координатора скупа проф. Саве Живанова, радове је приложио и већи број домаћих учесника.

У складу са научним склоностима и опредељењима аутора изложене су бројне теме. Посебно су обрађена схватања симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану; место Србије на западно-источној ветрометини; положај Србије између НАТО и Русије; спољна политика Русије у околностима глобалне кризе; принципи руске политике у светлу односа према Србији; балкански аспекти спољне политике Русије; упоредни приступ Русије проблемима Републике Српске Крајине, Јужне Осетије, Абхазије и Косова и Метохије; руско-белоруски односи; однос Русије према Грузији и Јужној Осетији; политички процеси на каспијском подручју; руска блискоисточна политика итд.

Очигледно да је продубљивање српско/руске сарадње и побољшавање, економских, политичких и културних односа Србије и Русије у неколико последњих година мотивисало стручњаке да уложи додатне напоре у истраживања природе тих односа у прошлости и садашњости. Као знак повећаног занимања за савремену Русију, у Србији се појављују све бројније анализе, коментари, чланци, монографије, зборници и хрестоматије на српско/руске или само руске теме. Ство-

рена је погодна атмосфера за опсежније и тачније опажање феномена Русије у српским научним круговима.

Ипак, потребно је рећи да је разумевање савремених српско/руских односа оптерећено извесним разликама на домаћој интелектуалној, културној и политичкој сцени. Те разлике су местимично преображене у супротности и испољавају се у распону од изразитих наклоности према руском политичком и културно-цивилизацијском чиниоцу, преко равнодушности према источним утицајима и потенцијалној сарадњи са Русијом, све до изражене ненаклоности, а у екстремним случајевима и избегавању и противљењу сарадњи. Русофилија и русофобија, наравно, нису ексклузивни српски већ европски „производ“. Та два политичка осећаја своје корене имају у западноевропским предрасудама према Истоку Европе и Русији, а у Србији се испољавају на донекле специфичан начин.

Традиционална унутарсрпска деоба на источњаке и западњаке у својој оси, заправо, садржи различите односе према Русији, словенству, православљу и уопште словенском Истоку. У модерним и постмодерним временима, та не само географска него и политичка и културна деоба оцртала се у понешто другчијим обрисима. У овом часу, она се на међународној равни читује као проблем амбивалентног опредељења и правца интеграције Србије у шире континенталне политикономске савезе и геополитичке склопове. Реч је, дабоме, о савременој спољној политици Србије и њеном пројектованом ослоњу на четири стуба: ЕУ – САД – Русија – Кина.

До скоро занемарена и потиснута Русија, по свему судећи, заузима све важније место у европским и балканским односима. Краткотрајни Грузијски рат у лето 2008. године, затим гасни сукоб Русије и Украјине у зиму 2009. и заустављање планираног размештаја америчких ракета у Пољској и Чешкој, указали су на повећани значај руске воље и одлучности у глобалној политици. На повратак Русије на велика врата светске политике утицао је и убрзани темпо развоја њене економске моћи, првенствено коришћењем геоекономских инструмената из сфере енергетске геополитике. Показала се да су ресурсни, производни и војни потенцијали Русије у председничко/премијерском раздобљу Владимира Путина и Димитрија Медведева, сачувани. Промене при-

лике у енергетској сфери ишле су на руку Русији и омогућиле јој да издашне природне изворе употреби као снажно средство друштвеног и привредног опоравка земље. После не тако давно претпрљене „геополитичке катастрофе“ Русија је доживела „геоекономску ренесансу“, решена и спремна да се суочи са деловањем економске кризе.

Глобална криза указала је на померање и преобликовање светских средишта моћи. Униполарни поредак, који је трајао скоро две деценије, устукнуо је пред снажењем нових полова. Уз земље групације БРИК (Бразил, Русија, Индија, Кина), Русија представља обновљену контратежу доскора неупитној америчкој доминацији. Глас Русије се сада пажљивије слуша у међународним институцијама, а њени лидери – Димитрије Медведев и Владимир Путин – представљају уважене саговорнике у међудржавнима сусретима и на самитима најразвијенијих земаља света.

Крхка енергетска архитектура Европске уније показала је све мане које могу да изазову ризично стање енергетске небезбедности. Стога је ЕУ пред изазовом снажења економских веза и редеофинисања укупних односа са Русијом, ЗНД и земљама Шангајског споразума. У прилог поменутог смера сарадње говоре јаки интереси за изградњу гасовода Северни и Јужни ток, којим су обухваћене неке од највећих земаља потрошача ЕУ. Енергетска будућност европских земаља ће сигурно зависити од квалитета економских и политичких односа са Руском Федерацијом.

Напоследку, у радовима овог броја *Националног интереса* у фокусу пажње аутора налазе се српски интереси за продубљивањем и побољшавањем односа Србије и Русије. Истражени су, приказани и објашњени конкретни аспекти српско/руских односа који се, пре свега, тичу: међународно-правног и политичког проблема статуса Косова и Метохије и руске подршке и помоћи српским напорима територијалне реинтеграције и обнове суверенитета на том делу свог државног простора; изградње трасе европског гасовода Јужни ток кроз Србију; већег прилива руског капитала и отварања руских банака; директних инвестиција Русије у инфраструктурне пројекте у Србији (попут изградње метроа, мостова, железница, ремонта хидроцентрали и сл); значајнијег повећања обима међусобне трговинске размене и српског извоза

пољопривредних производа у Русију, и, најзад; финансијске, тј. кредитне помоћи Русије Србији погођеној ефектима глобалне економске кризе. У том смислу порасла су међусобна очекивања везана за најављени долазак председника Русије Димитрија Медведева Србији, у октобру 2009. године.

Александар Васиљевић Конузин

ПОЗДРАВНА РЕЧ

У Србији сам тачно годину дана и први пут сам учесник оваквог скупа. Отворено говорећи, помало ми је то и чудно, јер знам да се у Београду овакви округли столови организују врло често, вероватно ме до сада нису ни позивали.

Данас говоримо о питањима која су принципијелног карактера, као и о конкретним проблемима. Желим да ово не буде само разговор о спољној политици, већ да размотримо проблеме који постоје у сарадњи Русије и Србије на спољно-политичкој сцени, као и то како те проблеме да решимо да бисмо заједнички ишли напред.

Околности у свету су много компликованије него што је то било пре 18 година, када се завршио период хладног рата. Мислим да је пропуштен историјски тренутак после распада Совјетског Савеза, када се заиста могао успоставити нови демократски светски поредак. Бивши војни противници Совјетског Савеза, дакле, пропустили су историјску шансу. Напротив! Они су покушали да злоупотребе коњуктуру, да искористе чињеницу да се Русија налази на коленима, како би коначно у потпуности успоставили политичку и војну хегемонију у свету.

То је био покушај да се формира полуга силе, моћи у свету, и да се успостави апсолутна власт доношења важних одлука. Међутим, слава Богу, Русија се подигла и поново постала активни учесник у међународним односима. Прошле године је председник Русије утврдио мало модификовану концепцију спољне политике наше земље. Крајем августа је потврдио пет принципа којим ће се руководити у спољној политици. Наш министар спољних послова увек наглашава да ће спољна политика Руске Федерације бити предвидива,

транспарентна, прагматична и да ће чврсто бранити наше националне интересе, али да неће бити ни у ком случају конфликтна.

Полазим од чињенице да се већина политичких партија у Србији пријатељски односи према Руској Федерацији. Ми добро знамо са којим партијама у Србији можемо ићи даље, а са којима не! То се односи на неке опције које се налазе у политичкој коалицији.

Питам се, зашто се баш у Србији налазе партије које се према Русији не односе пријатељски? Које је то у Србији у интересу, чиме се они руководе и који су прави мотиви и разлози? Понекад су чак много више непријатељски од става наших противника, или је, размишљаам, можда реч о спољном утицају? То сада питам и вас! Русија и Србија су вековима два традиционално блиска словенска народа. Због тога сада покушавају Русију да окриве за све те поменуте векове! Тражим одговор на питање, зашто се то дешава?

Оно што се у вашим медијима свакога дана може прочитати јесте европска перспектива Србије. Русија никада није била противник тога, а данас нас систематски окривљују за то. Полазећи од чињенице да се Србија нада да ће ући у Европску унију, поставља се питање, како ће се то одразити на наше односе?

Треба да знате, да бисте удовољили ставу Европе, морате изменити став према Русији. Познато је да имамо потписан споразум о слободној трговини и олакшицама између наше две земље. Чим Србија ступи у ЕУ тај споразум ће престати да важи. Које, дакле, кораке још морате да предузмете да бисте ушли у Европску унију, а који се могу одразити и на наше односе? Да ли, дакле, ступање Србије у ЕУ може да нанесе директну штету у односима са Русијом?

- Ви данас патите од европске солидарности, већина земаља ЕУ спремна је да подржи Србију у процесу европских интеграција. Међутим, једна или две државе су против јер мисле да недовољно сарађујете са Хашким трибуналом, а онда сви остали због европске солидарности подржавају став ове две европске државе. Ви сте сада жртва европске солидарности! Да ли би сте ви испољили такву "европску солидарност" и према Русији, а на истинску штету интереса Русије!?

У Русији се сваке године редовно покрећу озбиљна питања повезана с територијализацијом фашизма. Против резолуције о поменутом проблему активно наступају прибалтичке земље и Украјина. А сви остали због те европске солидарности то подржавају. Да ли сте ви спремни да зарад европске солидарности наступате против Русије? Како ћемо онда моћи да задржимо постојеће добре односе у условима када ћете морати да учествујете у таквој заједничкој политици Европске уније?

А сада неколико речи о могућност приступања Србије НАТО. Ваша земља је званично објавила неутралност, а у току је, ипак, процес прихватања НАТО стандарда. Не кажем да је Русија против ваше сарадње са НАТО, јер и Русија сарађује са НАТО и заинтересована је да и даље развија односе са њима. Али, чињеница је да је НАТО блок испољавао агресивно понашање које је било на вашу штету!

Као војно-политичка организација, НАТО треба да обезбеди једнаку безбедност за све. Парадокс! НАТО је једини партнер који сада обезбеђује Косово и Метохију, а то је управо фактор који ствара такве снаге безбедности на КиМ које потенцијално могу да дестабилизују безбедносну ситуацију како на Космету, тако и у целом региону.

Постављам питање, како ће се Русија понашати ако Србија ступи у НАТО? Чињеница је да и пре уласка у ЕУ неке државе приступају НАТО. Ви знате да смо против ширења НАТО у тренутној ситуацији јер сматрамо да то ширење алијансе не решава проблем стабилности и безбедности. Питање прикључењу у НАТО Грузије и Украјине стварају озбиљне проблеме. Због тога постављамо питање, какви ће бити односи Русије и Србије у случају да Србија приступи НАТО?

Мада ситуација није иста када је у питању Србија, или Украјина, и Грузија. Јер, ово су државе које се налазе на граници са Русијом, док је Србија мало са стране. Из тог разлога, евентуално прикључење Србије НАТО неће представљати велику претњу, али ће, ако до тога дође, ситуација ипак бити сасвим другачија.

Још два акцента. До сада смо у случају Косова и Метохије имали потпуно поклапање позиција и ставова. У том смислу, што смо поједноставили околности и подржавали политику Србије према косметском проблему. Дакле, став

који је заузимала ваша Влада ми смо подржали. А Влада сноси одговорност пред својим народом.

Међутим, већ сада се појављују неки сигнали у приступу који се више у потпуности не подударају. Нисмо потпуно сигурни ни да је УМНИК извршавао потпуно задатке које је добио од СБ УН. Изражавамо велику сумњу да се они, у ствари, пребацују на Ахтисаријев план и да на тај начин покушавају да почине превару. Од новембра прошле (2008) године запазили смо извесна неподударања у проценама стања. Напослетку смо изнашли заједничке ставове и приступ, међутим, Русија је и даље веома скептична према ЕУЛЕКС-у.

Све што сам изложио, питања су од историјског значаја и надам се да ћемо, и поред свега, гајити трајно добре односе и у будућности.

Руски дом, Београд, 10. април 2009.

Выступление заместителя Директора Департамента информации и печати МИД России И. Д. Евдокимова

Ваше Превосходительство,
Уважаемые дамы и господа, коллеги!

Прежде всего, хочу поблагодарить за приглашение и предоставленную возможность выступить перед участниками круглого стола, организованного на площадке Российского Центра науки и культуры в Белграде. Тема нашего сегодняшнего обсуждения весьма актуальна и обширна, и поэтому с учетом жесткого регламента выступления я хотел бы в основном коснуться европейского вектора внешней политики России, а по другим приоритетным для нас направлениям, таким как СНГ, готов поговорить дополнительно (в порядке ответа на возможные вопросы).

Начну с того, что в соответствии с Конституцией Российской Федерации и обновленной в июле 2008 года Концепцией внешней политики России, Президент РФ осуществляет руководство внешней политикой нашей страны и как глава государства представляет ее в международных отношениях.

Внешняя политика современной России нацелена на создание благоприятных внешних условий для модернизации страны, ее успешного социально-экономического развития, повышения уровня жизни населения, обеспечения прав и свобод человека. Реализация этих задач возможна лишь при условии обеспечения безопасности страны, укрепления ее суверенитета и территориальной целостности, ее авторитетных позиций в мировом сообществе, как одного из влиятельных центров современного мира.

В ежегодном Послании Президента России Д.А.Медведева Федеральному Собранию 5 ноября 2008 года и в его

последующих выступлениях сформулирована целостная стратегия реализации Концепции внешней политики применительно к качественно новой геополитической ситуации, сложившейся по итогам кризиса на Кавказе в августе 2008 года и в связи с глобальным финансово-экономическим кризисом, первым кризисом эпохи глобализации в 21 веке.

Сегодня мы все являемся, по сути, свидетелями системного кризиса международных отношений, который затрагивает все государства – большие и малые. В значительной степени он связан с тем, что пока так и не удалось сформировать эффективно работающую международную систему, которая заменила бы ушедшее в прошлое биполярное мироустройство. Мир пока не обрел нового равновесия и дает серьезные сбои – как в политике, так и в финансово-экономической сфере.

Скажем откровенно – кризис, спровоцированный агрессией Грузии против Южной Осетии стал мощным катализатором реконфигурации в евроатлантической политике, наглядно продемонстрировал несостоятельность ныне существующей «лоскутной» архитектуры европейской безопасности, ее претензий на натоцентризм. В то же время найденное европейское решение – план урегулирования президентов Д.А.Медведева и Н.Саркози – способствовал укреплению роли Евросоюза и наших двусторонних связей с ведущими западноевропейскими державами. Это верно и в отношении искусственно созданного в январе с.г. Украиной кризиса газоснабжения стран Европы.

(Для справки: В настоящее время около 80% российского экспорта газа в страны Европы поставляется через территорию Украины, что свидетельствует о высоком потенциале транзитных рисков.

В этой связи Россия придает важное значение проектам газопроводов «Северный поток» и «Южный поток», строительство которых позволит не только диверсифицировать маршруты транспортировки российского газа в страны Европы, но и будет способствовать укреплению инфраструктуры энергетического сотрудничества Россия-ЕС в целом).

В контексте кавказского кризиса мы, пожалуй, впервые так плотно и прагматично сотрудничали с ЕС по действительно важным для обеих сторон вопросам. Готовы к всестороннему развитию связей в направлении формирования

стратегического партнерства Россия-Евросоюз, которое призвано стать одной из несущих опор новой Европы без разделительных линий.

По своему политическому, экономическому, социокультурному потенциалу Россия и Евросоюз – крупнейшие геополитические образования на европейском континенте и к тому же непосредственные соседи. Считаем, что в обозримой перспективе значимость нашего сотрудничества будет, скорее всего, возрасти. У России нет сейчас экономического партнера, равного Евросоюзу. Принято решение о разработке нового базового Соглашения Россия-ЕС, и работа над ним уже началась. Одновременно продолжим работу по формированию четырех общих пространств. Намерены в этом году отметить круглую 20-летнюю дату – 18 декабря 1989 года было подписано Соглашение о торговле, коммерческом и экономическом сотрудничестве между СССР и ЕЭС, что заложило договорную основу наших отношений с Евросоюзом.

В то же время ЕС для России по целому ряду моментов непростой партнер. Это, в частности, относится и к проекту «Восточное партнерство», ориентированному на страны СНГ (без России), первая встреча которого намечена на начало мая с.г. в Праге. При реализации этого проекта необходимо избежать конфликтных ситуаций, чтобы странам СНГ не была навязана искусственная проблема выбора между Россией и ЕС.

В отношениях с НАТО, однозначно вставшей в ходе кавказского кризиса на сторону агрессора, для нас наступил своего рода «момент истины». Стало очевидно, что альянс не может претендовать на солидную роль в Европе вне продуктивного контакта с Россией. Теперь нам предстоит непростой период нормализации отношений с альянсом в составе уже 28 государств – членов (с приёмом Албании и Хорватии) после принятого на днях Советом НАТО решения о возобновлении двухсторонних контактов в рамках Совета Россия – НАТО, прерванных по инициативе альянса в ответ на принуждение Грузии к миру Россией. Будет необходимо вернуться и к разговору о Кавказском кризисе, и к обсуждению принципиальных основ нашего взаимодействия, прежде всего обязательства о недопустимости укрепления своей безопасности за счет безопасности других.

Считаем, что развитие событий убедительно подтверждает актуальность выдвинутой Президентом Д.А.Медведевым еще в начале июня 2008 года инициативы о заключении юридически обязывающего Договора о европейской безопасности (ДЕБ) и запуске соответствующего переговорного процесса на общеевропейском саммите. Суть нашего предложения – создание в Евроатлантике подлинно открытой системы коллективной безопасности, основанной на принципе ее неделимости.

Ключевым моментом для налаживания субстантивного диалога по ДЕБ является наличие взаимного доверия, недостаток которого лежит в основе многих сегодняшних проблем на европейском пространстве. Необходимо сесть за стол переговоров и посмотреть, почему принцип неделимости безопасности в реальной жизни не соблюдается. Есть политические обязательства на этот счет, в том числе в документах по линии Россия-НАТО, однако из-за действий альянса этот важный принцип не работает. Нам говорят, что расширение НАТО России не угрожает, но это только слова, которые опровергаются нашими экспертами, считающими, что этот процесс создает проблемы для национальной безопасности России.

Нам бы хотелось, чтобы все имеющиеся озабоченности были откровенно и профессионально обсуждены. В ОБСЕ есть подходящие для этого площадки: Форум по сотрудничеству в области безопасности (ФСОБ), Ежегодная конференция по обзору проблем в области безопасности и др. Тем не менее, мы хотели бы задействовать и другие треки - диалоговые форматы с НАТО, включая возрождающийся Совет Россия - НАТО, и ЕС, в том числе в контексте работы по формированию одного из четырех общих пространств – внешней безопасности.

Исходим из того, что открывающаяся после первой личной встречи Президентов России и США в рамках саммита «двадцатки» в Лондоне перспектива установления позитивной атмосферы в российско-американских отношениях будет содействовать общему оздоровлению ситуации в глобальной и региональной политике, прежде всего в Евроатлантике, способствовать деидеологизации и демилитаризации международных отношений, укреплению в них коллек-

тивных и правовых начал, активизации «многополярной» дипломатии. Имеем в виду эффективно использовать открывающееся «окно возможностей» в нашем диалоге с Вашингтоном с тем, чтобы выйти на троякостепенное взаимодействие по широкому кругу вопросов в формате Россия-ЕС-США.

В принятых по итогам встречи Медведев-Обама двух совместных Заявлениях содержится обширная программа предстоящего двустороннего взаимодействия по основным международным и региональным проблемам, включая обязательства сторон о выработке новой юридически обязывающей договоренности на замену истекающему в декабре с.г. Договору по СНВ. Намерены по-партнерски работать с администрацией Б.Обамы по продвижению в духе прагматизма всего комплекса проблем разоружения, нераспространения ОМУ, борьбы с новыми вызовами и угрозами, включая международный терроризм, наркотрафик, морское пиратство, ситуации в Ираке, Афганистане, Иране и на корейском полуострове. «Я смотрю на будущее наших отношений с оптимизмом» заявил Президент России Д.А.Медведев по завершении встречи с Президентом США Б.Обамой.

Несколько слов о глобальном финансово-экономическом кризисе, который затронул интересы всех без исключения государств. Кризис подталкивает всех к коллективным действиям, дает уникальную возможность через решение насущных задач оздоровления мировой экономики и финансовой системы выйти на формирование позитивной повестки дня для всего мирового сообщества. Наглядный пример — под его воздействием происходит фактическое переформатирование финансовой «семерки» в «двадцатку» крупнейших экономик мира, как это произошло на саммитах в ноябре 2008 года в Вашингтоне и в апреле с.г. в Лондоне. Действуя в тесном контакте со своими партнерами и единомышленниками в рамках СНГ, в Европе и в формате БРИК, Россия приняла активное участие в работе обоих саммитов.

Должен сказать, что в Москве в целом удовлетворены итогами завершившегося в Лондоне саммита «Группы двадцати». Принятые на нем решения по преодолению глобального финансового и экономического кризиса развивают Вашингтонские договоренности прошлого года и сфокусиро-

ваны на достижении практических результатов в ключевых областях. Согласована масштабная стратегия по стабилизации мировой экономики, перезапуску ее кредитной и инвестиционной инфраструктуры, в том числе с акцентом на потребности наиболее нуждающихся в этом стран. В ее основе - мобилизация 1,1 трлн. долл. США. на поддержку антикризисных мер в глобальном масштабе, из которых 850 млрд. долл. будет выделено международным финансовым институтам и 250 млрд.долл. на финансирование мировой торговли через национальные и многосторонние механизмы.

Разумеется, мы отдаем себе отчет в том, что всех проблем саммит не решил, да, собственно говоря, и не мог этого сделать. Слишком уж долго они копились и множились. Слишком сложными и комплексными в итоге оказались.

Рассчитываем, что начатый в Вашингтоне и продолженный в Лондоне разговор о путях построения новой, более справедливой и транспарентной системы управления международной экономикой и финансами, основывающейся на полицентричности, верховенстве права, взаимном учете интересов, коллективной ответственности будет продолжен и в рамках других международных площадок и форумов, расширяющих охват участвующих в дискуссиях государств.

Полагаем, что на это, в частности, должен быть ориентирован очередной саммит «двадцатки», который решено провести до конца текущего года.

И, конечно же, в завершении – о наших двусторонних отношениях. В России необычайно тепло и я бы сказал, по-братски относятся к Сербии и сербскому народу, памятуя то значительное, что связывает нас в историческом, культурном и духовном отношениях.

Дружба наших православных народов прошла испытание временем, войнами, наши солдаты сражались бок о бок и одержали нелегкую победу над фашистской Германией, 65-ю годовщину которой мы будем торжественно отмечать в следующем году. В России хорошо помнят и варварские бомбардировки СРЮ весной 1999 года, в связи с чем министр С.В.Лавров недавно высказал публичные оценки по Косово, в частности, по итогам переговоров с Х.Клинтон в Женеве.

Динамично развивающиеся отношения между Россией и Сербией отмечаются атмосферой взаимопонимания, бли-

зостью позиций по основным международным проблемам, общей нацеленностью на строительство стратегического партнерства. Такая оценка нашим отношениям была дана в ходе недавних визитов в Россию Президента Сербии Б.Тадича и министра иностранных дел В.Еремича. По проблеме Косово Россия подтвердила неизменность нашей позиции, которая предполагает поддержку ее урегулирования в соответствии с резолюцией 1244 СБ ООН поддерживаем линию Сербии на отстаивание суверенитета и территориальной целостности своей страны. Намерены впредь добиваться соблюдения решения СБ ООН по Косово, законных прав меньшинств в этом крае.

Закончить свое выступление хочу словами, выбитыми на мемориальной плите, посвященной 75-летию Русского Дома в Белграде: «Пусть станет он (Русский Дом) вечным памятником русского и югославского братства и проповедником их взаимной любви и взаимного понимания». Помому, лучше не скажешь.

Благодарю за внимание.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

Тема броја:

РУСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА И СРБИЈА

ЧЛАНЦИ

<i>Сава Живанов</i>	СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ	27-50
<i>Миломир Степић</i>	МОГУЋНОСТИ СИМБИОЗЕ СРПСКИХ И РУСКИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ИНТЕРЕСА НА БАЛКАНУ	51-76
<i>Милош Кнежевић</i>	СРБИЈА НА ЗАПАДНО-ИСТОЧНОЈ ВЕТРОМЕНИНИ	77-112
<i>Радован Радиновић</i>	СРБИЈА ИЗМЕЂУ НАТО-а И РУСИЈЕ	113-122
<i>Зоран Милошевић</i>	РУСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА И СРБИЈА	123-130
<i>Станислав Стојановић</i>	СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ	131-140
<i>Борислав Ђуровић</i>	СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ И ГЛОБАЛНА КРИЗА	141-154
<i>Винко Ђурић</i>	ПЕТ ПРИНЦИПА НОВЕ РУСКЕ МЕЂУНАРОДНЕ ПОЛИТИКЕ У СВЕТЛУ ОДНОСА ПРЕМА СРБИЈИ	155-162

<i>Драган Петровић</i>	СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ НА ЕВРОПСКОМ ПРАВЦУ (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА БАЛКАН)	163-182
<i>Момчило Суботић</i>	РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА – КОСМЕТ – ЈУЖНА ОСЕТИЈА – АБХАЗИЈА И УЛОГА РУСИЈЕ	183-200
<i>Драгомир Анђелковић</i>	РУСКО-БЕЛОРУСКИ ОДНОСИ ОД ПОЧЕТКА 90-ИХ ДО ДАНАС	201-238
<i>Николај Димлевич</i>	ГРУЗИЈА, ЈУЖНАЯ ОСЕТИЈА, ЗАПАД, ИНФОРМАЦИОННАЯ ВОЙНА	239-252
<i>Александар Саша Гајић</i>	ТРИ ФАЗЕ ПОЛИТИЧКЕ ИГРЕ У КАСПИЈСКОМ ПОДРУЧЈУ	253-280
<i>Слободан Јанковић</i>	ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ РУСКЕ БЛИСКОИСТОЧНЕ ПОЛИТИКЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА	281-316

УДК: 327.(470+571)''1990/2009''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

20. 04. 2009

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009

Оригинални научни рад

стр. 27-50

Сава Живанов*

СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ

Резиме

У раду се излажу основне карактеристике спољне политике постсовјетске Русије. У еволуцији те политике доста јасно уочавају се три раздобља, која су повезана са ауторима и носиоцима те политике. Најпре се анализира спољна политика Јељцина и Козирјева, указује на њену проамеричку усмереност, засновану на формули 'патерналистичког партнерства'. Објашњавају се мотиви такве оријентације и резултати које је донела. Примаков је у ограниченим могућностима почео заокрет те политике ка заступању национално-државних интереса Русије, у оквиру концепције вишеполарног света. Председник Путин је, упоредо с унутрашњим успуном, извршио заокрет у спољној политици Русије. Опорављена Русија вратила се на међународну сцену као самостални, активни и утицајни актер.

Кључне речи: спољна политика, патерналистичко и равноправно партнерство, концепције униполарног и мултиполарног света, глобална доминација, дужничка зависност, антитерористичка коалиција, 'велика осморица'.

Спољна политика савремене Русије није била систематски праћена и представљена нашој јавности. Њоме се нису редовно бавили ни политички коментатори, а тим је мање

* Професор Факултета политичких наука, у пензији

била предмет организованог научног истраживања. Неким аспектима руске спољне политике бавили су се с времена на време поједини аутори, па и тада је главна пажња била усмерена на руско-српске односе.¹ Два шира научна скупа, одржана током две последње деценије, бавили су се Русијом као таквом и односима Русије према Србији,² а мање глобалном спољном политиком ове велике земље. Средства информисања су током ове деценије повремено преносила западне коментаре, са претежно политички пристрасним погледима на неке мере или акције руске спољне политике. Такви су већим делом били и коментари наших самозваних експерата за Русију. Тек се у последње време у нашим средствима информисања објективније говори и пише о Русији уопште, па и о неким потезима њене спољне политике. Доскорашње игнорисање Русије увелико противречи традиционално великом интересовању наших људи за Русију, које је нарочито порасло последњих година због велике политичке и знатне економске подршке коју нам ова пријатељска земља пружа у очувању наше територијалне целовитости, а и због све развијеније узајамно корисне привредне сарадње.

Овај научни скуп, посвећен спољној политици савремене Русије, има двоструку намену. С једне стране, он представља делимични увид у сазнања наших научника о проблематици која је предмет овог Округлог стола – а број учесника и разноврсност њихових научних прилога охрабрује. С друге стране, објављивање ових прилога у цењеном часопису омогући ће да ова сазнања допру до јавности.

Моје излагање на овом скупу, као што наслов назначује, има уводну намену – да укаже на генезу спољне политике савремене Русије и етапе које је прошла, да представи проблеме са којима су се суочавали креатори и спроводници и решења за која су се опредељивали, те да укаже на резултате које је изабрана политика доносила. Намена таквог широког захвата је да представи комплексност савремене руске спољне политике, како би се боље разумели поједини њени аспекти и проблеми, који су тема појединих реферата на овом округлом столу. Услед те ширине, а ограничености времена,

1 *Руска политика на Балкану*, уредник Ј. Курјак, ИМПП, Београд, 1999.

2 *Русија и Балкан – питања сарадње и безбедности*. Међународни научни скуп у организацији Института за политичке студије, одржан у Београду 18-19. марта 2008.

моје се излагање ограничава на више или мање развијене тезе, недовољно образложене и аргументоване. Већа пажња посвећује се првој деценији спољне политике нове Русије, која је мање позната и већ увелико заборављена.

Појмом 'савремена Русија' означава се постсовјетска Русија. Временски она се своди на две последње деценије коју персонификују двојица њених председника. Ради се о Русији у време двомандатног председниковања Бориса Јељцина (1991-1999) и Владимира Путина (2000-2008). Њих двојица су – и по уставним одредбама и по стварној улози - одређивали основни курс руске спољне политике. Зато се с доста разлога може говорити о две етапе те политике, које су се умногоме и суштински разликовале. Међутим, председник Јељцин је у великој мери остављао широко поље за деловање министара спољних послова – и то не само у спровођењу спољне политике. Стога се Јељцинова етапа може поделити на два раздобља, везана за министре који су се налазили на челу спољнополитичког ресора – Андреја Козирјева (1991-1995) и Јевгенија Примакова (1996-1999) – који су водили квалитативно другачију спољну политику. У ствари, Примаковљева спољна политика умногоме је представљала прелаз од јељциновско-козирјевске ка Путиновој спољној политици.

Спољна политика, као што је општеприхваћено, одређена је објективним околностима у којима се земља налази, перцепцијом тих околности од стране оних који доносе кључне политичке одлуке и избором спољнополитичке оријентације од стране главних социјално-политичких актера – оних који су на јавној сцени и оних у сенци. У одређивању спољне политике важну улогу имају гео-стратешки и национално-државни интереси земље, али и социјално-класни интереси оних друштвених снага које одређујуће утичу на оне који доносе главне политичке одлуке. Међу објективним чиниоцима су фактори дугог трајања и околности датог времена.

Главни актери руске спољне политике били су, пре свега, председници Јељцин и Путин, а затим и министри спољних послова: Козирјев и Примаков, Иванов и Лавров.

Спољна политика Јељцина-Козирјева

У грчевима настајања нове постсовјетске Русије, на прелазу из 80-их у 90-те године 20. века деловале су крајње

неповољне околности - како глобалне, тако и у самој Русији и око ње. Обарање прокомунистичких режима у земљама Источне и Централне Европе и растурање Варшавског пакта обележили су крај хладног рата који су донели победу Запада, што је демонстрирало његову идејну, политичку, социјалну, економску и војну премоћ.

У исто време вршило се урушавање Совјетског Савеза, као резултат немоћи његових водећих снага да разреши тешку свеобухватну системску кризу, а ту су кризу пратила све дубља и опаснија жаришта национално-верских контаката, 'парада суверенитета' не само савезних држава, него и аутономних јединица унутар Русије.

Државно руководство нове Русије суочавало се са тако тешким проблемима и великим изазовима без своје дугорочне осмишљене стратегије, те се повијало под тешкоћама које су је притискале. У условима дубоке деморализације и идејно-политичке дезоријентације које су захватиле највећи део житеља Русије, победу су однеле оне снаге које су људима разочараним у 'реал-социјализам' понудиле модел економско-социјалног и политичког устројства који је постојао на Западу. Прихватајући га, нове владајуће снаге су уверавале житеље Русије да ће – ако или када га и они усвоје - живети као 'сав нормални свет' – онако како живе људи на Западу. Тиме је био одређен избор модела унутрашњих преображаја и њима примерене спољне политике. У владајућим групацијама руских 'западњака' можда је било и неког ко је искрено веровао да ће тим преображајима које су нудили врло брзо и у Русији да се оствари квалитет живота какав је постојао на Западу. Међутим, они који су доносили кључне одлуке, чинили су то под притиском Запада, пре свега САД. Владе САД преузеле су на себе да трансформишу Русију по свом лику и облику – "да је уче капитализму и демократији и да контролишу процес преображаја", како је то објаснио један од америчких експерата. Бжежински је ту био отворенији, истакавши да "економска и политичка судбина Русије... сада све више зависи од Запада, који *de facto* игра улогу наредбодавца директора за банкротство". Потпредседник Гор је био дипломатски уљуднији, објаснивши: "Наша политика према Русији треба да буде као светионик... Помоћу те светлости они могу пронаћи себе".³

3 Видети о томе: Stephen F. Cohen, *Failed Crusade. America and the Tragedy of*

У тако одређени модел транзиције брзо су се укључили многи кадрови из совјетске номенклатуре и криминалног света, који су дали печат преображајима у Русији, остварујући је на крајње суров начин, а и нескривено у свом интересу.

Прихваћена је, готово као аксиом, теза да је спољна политика земље одређена њеном унутрашњом политиком и да је у функцији унутрашњих преображаја. Тако су Козирјев и руски западњаци објашњавали избор прозападног спољно-политичког курса. Та се теза може доста успешно аргументовати и бранити. Али, тешко да се може спорити и супротна теза: избором САД за главног спољнополитичког партнера и прихватањем проамеричког спољнополитичког курса, државно руководство Русије увелико је одредило и модел свог унутрашњег преображаја. Избор економског и политичког устројства био је у функцији спољнополитичких потреба тог руководства – тиме је оно стицало 'демократски легитимитет' и било прихваћено као 'кооперативни чинилац', спремно да следи хегемона и поштује 'правила игре' које он одреди.

Председник Русије, а пре свега 'Влада младих реформатора', уз почетну широку подршку нове политичке и интелектуалне елите, са своје стране, уверавали су своје америчке менторе да је Русија 'надахнута Америком', те да прихвата вредности и идејна усмерења која су у срцу Американаца, да ће да формулише уставно-правна основе по узору на Америку и да ће да изгради демократске политичке и правне институције какве постоје у САД.

Начелно узевши, такав руски избор није био без резона. Вођство Русије определило се за модел победника: преузело је политички, социјални и привредни систем који је показао надмоћ у хладном рату. Уз то, тиме су стицали наклоност супер-силе, па су очекивали да ће добити економско-финансијску подршку, помоћ, кредите САД и ММФ за економски преображај, као што га је добила Западна Европа кроз Маршалов план, али и постсоцијалистичка Пољска.

Избор проамеричког спољнополитичког курса био је мотивисан и другим важним државним разлозима: признање нове Русије за сукцесора несталог Совјетског Савеза, са правима и обавезама које је он имао, пре свега статус сталног члана Савета безбедности ОУН.

Тако је руско државно руководство прихватило основна спољнополитичка опредељења нове Русије: нови светски униполарни поредак који се стварао под вођством САД, правила игре које су победници у хладном рату одредили и своје место у расподели улога појединих актера на светској сцени.

Изгледало је да су то била доста разумна и у тим условима логична опредељења, која су се могла бранити. Проблем се јавио у остварењу тих опредељења, у одређивању њихове мере. Показало се да Јељцин томе није дорастао, а проблематични Козирјев није имао мере у доказивању своје лојалности, на рачун геостратешких и национално-државних интереса Русије.

Водећи амерички спољнополитички стратеги покушали су тада да све то што је настало у пракси теоријски уобличи и поставе на чврсте темеље, те да им тако обезбеде дугорочност. У том смислу били су индикативни *Политичко-научни разговори - О национално-државним интересима Русије*, које су водили амерички и руски стручњаци. Одржани су октобра 1992. године у Москви, на иницијативу и под председништвом амбасадора Русије у САД, Владимира Лукина и Хенрија Кисинџера. Уз општу тему о конфигурацији света који се ствара после хладног рата, у центру пажње вишедневних расправа била су питања *национално-државних интереса Русије*. У то време, након озбиљних неуспеха руске дипломатије, све снажнији су били захтеви руске јавности да и Русија у спољној политици заступа своје национално-државне интересе. Френсис Фукујама је то одлучно оспоравао. Он је већ био стекао светску славу својим есејом о крају историје. У запаженом реферату који је поднео, он је доказивао превазиђеност и “нејасност националних интереса” на крају 20. века. Он је истакао да “национални интереси не могу више да служе као основа спољне политике”. Према њему, “чини се нормалним да ће земља која се ‘дезидеологизује’, која је постала ‘нормална’ држава, тежити да се ослободи свеобухватних циљева у корист ограниченијих”. Он је пошао од тезе да је у формулисању спољне политике на крају 20. века застарео и превазиђен приступ са становишта национално-државних интереса, те да односи у међународној заједници треба да се граде на општељудским вредностима. Посебно је упозоравао руске колеге да би за Русију био неиздрживи луксуз и извориште несагледивих опасности ако би се у

својој спољној политици оријентисала на заштиту и остваривање национално-државних интереса. Ослабљена Русија, према њему, своје скромне ресурсе мора да усредсреди на економски опоравак, друштвену модернизацију и политичку либерализацију, а не да их расипа на бесплодне самосталне спољно-политичке аспирације, које и иначе не би могла да оствари супротстављена силама које су преузеле светско лидерство после хладног рата. Тек када Русија реши проблеме унутрашњег преображаја, нагласио је Фукујама, она ће моћи да рефлектује да се врати на светску сцену и да на њој тражи место и улогу која ће јој одговарати према снази коју ће тада имати. До тог времена Русија треба да се повуче из међународне заједнице као активни самостални фактор, да прихвати 'правила игре' и да врши улогу коју јој одреде водеће снаге међународне заједнице. За историјске узоре таквог понашања Фукујама је навео пре свега Кемал-Ататуркову Турску после слома Османске империје: она је одустала не само од историјски стеченог права да заступа муслимане у свету, него и од признатог права да штити своје сународнике који су као мањина остали у границама других држава. Тако и Русија - како ју је подучавао Фукујама - мора да напусти не само словенофилске аспирације заштитника православних словенских народа, него треба да престане да се брине и о 25 милиона Руса који су се после беловешких и алма-атских споразума нашли у границама новостворених независних држава. Фукујама је као историјски узор новој Русији навео и међународни статус Јапана и Немачке после пораза у Другом светском рату: одустали су од самосталне спољне политике, ставили су се под амерички 'кишобран' и у свему су следили САД, а посветили су се економској обнови. Тако обновљене и ојачане, оне су се вратиле на светску сцену као утицајни актери.⁴ Ове Фукујамине сугестије нису биле само једна од бројних хипотеза, коју је колегама изложио експерт за међународну политику као предлог за размишљање. То су биле препоруке високог функционера Стејт департмента, обзиром да је Френсис Фукујама, уз бројна саветничка места,⁵

4 Београдски недељник *Епоха* бр. 60, од 5. децембра 1992, стр. 40-44. Лукин је одговорио текстом: *Државни интереси Русије*, *Епоха* бр. 63-64, од 19. децембра 1992, стр. 54-55.

5 Фукујама је, сем осталог, био стални саветник РАНД корпорације у Вашингтону, члан редакције часописа *Journal of democracy*, сарадник George Mason University и др.

био заменик директора Штаба за планирање политике тог Департмана. Стога се с разлогом може претпоставити да се у том Штабу размишљало, а можда и планирало, да се Русији одреди такав међународни статус.

Фукујамине сугестије, заправо, историјски нису биле нове за Русију. После пораза у Кримском рату (1853-1856) са суштински сличним захтевима иступио је и Карл Неселроде, који је четири деценије (1816-1856) био министар спољних послова Русије. Он је сматрао да поражена и ослабљена Русија треба да се не само одрекне улоге велике силе, него и да се сасвим повуче са међународне сцене, па и да укине само Министарство спољних послова - послушно следећи 'правила игре' које јој намећу победници. Владајући кругови империјалне Русије, окупљени око новоустоличеног императора Александра II, међутим, имали су, снаге, мудрости и далековидости да одбаце ове сугестије и да са новим министром спољних послова Александром Горчаковым Русија настави да води активну и самосталну спољну политику, која је у многама компензовала њене ослабљене унутрашње снаге. Насупрот томе, државно руководство нове Русије, у тешким преломним моментима за земљу (1991-1992), прихватило је сугестије Запада како о концепту преобликовања света (тзв. нови међународни поредак) и нове међународне позиције и улогу Русије у њему, тако и о моделу преустројства саме Русије.

Почетком 90-тих година у врховима владајуће политичке елите САД и Русије - као резултат међусобних уверавања - настале су, као што је на овим *Разговорима* указао Стивен Коен, нетачне представе и идиличне претпоставке "да је руска унутрашња и спољна политика надахнута Америком", да "Русија прихвата демократију и капитализам западног типа" и да су руско-амерички односи "засновани на истоветним националним вредностима и интересима". Такве представе је Коен тада оквалификовао као "нови мит и мало вероватну перспективу", а Владимир Лукин као "романтични и инфантилни проамериканизам".⁶

Такав тип односа између САД и Русије добио је и уговорну међународно-правну снагу. Приликом Јељцинове посете Вашингтону, јуна 1992, била је потписана *Повеља ру-*

6 Епоха бр. 65, 26. децембра 1992, стр. 54-55.

ско-америчког партнерства и пријатељства.⁷ Овим документом договорени су принципи које треба да следи Русија у својој унутрашњој политици, а у чему су САД спремне да је подрже. Русија се фактички обавезала да прихвати и оствари принципе свог политичког и економског устројства према америчком узору. Повела је представљала својеврсни ‘кодекс понашања’, на чије се испуњење Русија обавезала. “То је био први случај у историји Русије”, истакао је Алексеј Богатуров, “када су се у документу закљученом са другом државом, установљавали ставови који су се односили на државно уређење и унутрашње ствари Русије... Москва се фактички сагласила да призна Сједињеним Државама право да буду неформални арбитар реформи у Русији”.⁸

Тако су, излазећи у сусрет америчким очекивањима, тадашњи владајући кругови руских “западњака” прихватили понуђени модел односа Русије према САД, који се састојао из две међусобно повезане основне компоненте:

прва, Русија се “надахњује Америком”, прихвата вредности и идеје које доминирају у САД и изградиће институције које постоје у Сједињеним Државама;

друга, Русија усваја и успоставља *патерналистичке партнерске односе* са САД и у међународним односима прихвата ‘правила игре’ које одређују Сједињене Државе. Лукин је тај тип односа још 1992. године сликовито представио у патерналистичкој формули: ”по принципу (недорасло) ‘руско дете и (одговорни) амерички отац’...”⁹

Садржина и смисао спољне политике Козирјева, познати су. Битно за њу било је “демонстративно једнострано равнање на Запад”, како је то оценио (1994) угледни Савет за спољну и одбрамбену политику Русије. Спољна политика Козирјева на поменутим руско-америчким разговорима 1992. оцењена је као политика која је “припремана у САД” (С. Коен), односно “као безусловна и априорна подршка било каквих америчких иницијатива” (В. Лукин). Грубо парафразирајући касније изречену мисао Примакова, са доста разло-

7 *Хартия российско-американского партнерства и дружбы. Внешняя политика и безопасность современной России (1991–1998)*. Хрестоматия в двух томах. Т. 2. Документы 1999, стр. 442–443.

8 Богатуров А., *Три поколения внешнеполитических доктрин России* (скинуто с Интернета)

9 Видети о томе: Stephen F. Cohen, *Failed Crusade*, стр. 108-112.

га се може рећи да је тадашњи министар спољних послова Русије у вођењу спољне политике био на 'америчком повоцу'. Због његовог наступа на сусретима са западним, а пре свега са америчким партнерима, Козирјев је добио подсмешљив назив 'Mister YES!' и 'руски министар америчких спољних послова'.

Шта је Русији донела таква послушничка улога екипе Козирјева на међународној сцени?

Преобликовање постхладноратовског света под вођством САД донело је нове поделе у Европи, пре свега ширење НАТО на Исток - што је у основи усмерено против Русије и њених виталних интереса. Чак и скромни покушаји реинтеграције историјске руске државе на Западу су квалификовани као обнављање империјалних аспирација Русије, те је Запад предузимао нескривене енергичне напоре да их онемогући. Све ово време САД настоје да Украјину супротставе Русији и да је вежу за себе; подржавају антируску усмереност балтичких држава; помагале су продор Турске у подручја Средње Азије, а нафтом богати Каспијски регион прогласили су 'зоном виталних интереса САД' и настојали су да отуђа истисну Русију. Јављале су се сугестије о рашчлањавању саме Русије и претварање РФ у лабаву конфедерацију њена три основна дела (Бжежински). Резултати те политике у другим правцима и регионима још су жалоснији. Пре свега, на својој кожи осетили су их Срби, српске земље и Србија.

Политика Козирјева изазвала је осуду опозиционих политичких снага Русије, а временом и све убедљивије научно оспоравање. То је водило и све ширем незадовољству јавности. Парламентарни избори децембра 1995. донели су тешки пораз руским 'западњацима' - снагама либералистичко-мондијалистичке оријентације. То је изазвало и коначни пад Козирјева. Са новим министром спољних послова Примаковим, Русија је почела да се оријентише на самосталну и активну улогу на светској сцени.¹⁰ У том смислу, са Примаковим започиње заокрет целокупне спољне политике Русије.

Заокрет Примакова

Преузимајући руковођење ресором иностраних дела, **Примаков** је (1996) започео озбиљну корекцију курса руске

10 Видети о томе: Жванов С., *Русија у међународним односима*, «Међународна политика» бр. 1076.

спољне политике, те су експерти почели да говоре и о *'доктрини Примакова'*. Она се, према познатом руском спољно-политичком стручњаку Пушкиву, темељила на три ослоња: *интеграција, вишеполарност и алтернативност*: »Декларисани су приоритети спољне политике: интеграција у светску привреду, успостављање вишеполарног света и спровођење алтернативне линије америчкој политици у заостреним питањима светске политике«. ¹¹

У пракси се, међутим, убрзо показало да та три темељна опредељења нису комплементарна. Тежња за интеграцију у светску привреду - с обзиром на тадашње жалосно стање руске привреде и на њену велику зависност од светских центара економско-финасијске моћи – долазила је у раскорак са оријентацијом на алтернативност америчкој политици, а у кризним ситуацијама и у отворени сукоб с њом. Ресурси којима је располагала Русија, у поређењу са ресурсима САД и њених савезника, били су крајње недовољни за опстајање на декларисаној политици алтернативности.

У својој спољној политици Русија се, по Примакову, као и друге велике силе, не руководи идеологијом, него својим *национално-државним интересима*. Стога се ти интереси морају јасно формулисати и јавно исказати, да би се њима руководили државни органи који остварују поједине аспекте спољне политике, али да би то знале и државе које ступају у односе са Русијом. Ти се интереси морају доследно заступати, а у мери могућности и остваривати. Русија није више супер-сила и не претендује да равноправно са САД обликује савремени свет. Али, истакао је Примаков, по ресурсима (људским и материјалним) којима располаже, по геостратешком положају који заузима у срцу Евроазије и по међународно-правном статусу који има (стални члан СБ ОУН, члан Међународне контакт-групе), Русија је *респектабилна светска сила* која може успешно да штити своје интересе и да даје значајан допринос позитивном решавању глобалних и регионалних проблема.

Спољна политика Русије, како је то проценио Примаков, не може бити ни прозападна (проамеричка), ни антиза-

11 А. Пушкив, *Искусство говорит очевидое. Эволюция концепции внешней политики от раннего Ельцина до раннего Путина*. Лист Независимая газета, 18. јули 2000.

падна (антиамеричка). Русија тежи партнерству са Западом, али настоји да у то партнерства унесе већи степен уважавања интереса сваке стране. Постоје широка поља сарадње, пре свега у области разоружања, осигурања међународног мира и безбедности, где су, по Примакову, »Русија и САД природни партнери«. Примаков је сматрао да су широке могућности и за економску сарадњу Русије и Запада.

Упоредо с тим, Примаков се залагао да се Русија ослободи »синдрома прекомерне оријентације искључиво на САД«, те је почео да шири зону сарадње и на друге регионе света. При томе је издвајао правце и регионе који су приоритетни, полазећи од геополитичких реалности Русије као велике евроазијске државе. У том смислу он је започео диверзификацију спољне политике Русије, пре свега са великим европским и азијским земљама. Са неким од њих успоставио је чак и односе стратешког партнерства. Обновио је и јачао сарадњу са земљама у регионима 'традиционалних утицаја Русије' (Балкан, Блиски исток).

Примаков је истицао да постоје различити приступи и погледи Русије и Запада у решавању неких глобалних и регионалних проблема, па то треба да буду подручја стрпљивог политичког дијалога, ради изналажења узајамно прихватљивих решења. Од доласка Примакова на чело МИД-а Русија је активније, самосталније и конструктивније учествовала у решавању регионалних политичких криза, уз инсистирање да се оне решавају искључиво мирним путем, политичким средствима, без примене силе. Исто тако, било је уочено одлучније иступање Русије као ангажованог актера на очувању међународно-правног поретка у свету заснованом на Повељи ОУН и другим темељним међународним правним актима, уз настојања да у свету влада »сила права, а не право силе« (кризе око Ирака и Космета).

Спољна политика Примакова изазивала је отпоре на Западу, а у великој мери била је несагласна са унутрашњом политиком тадашњих влада Русије (Черномирдина, Њемцова, Чубајса, Киријенка). Прозападна средства информисања у Русији омаловажавала су тада достигнућа руске дипломатије и тражила су да се она врати 'здравом смислу' и 'реализму' Козирјевљевог спољнополитичког курса. Предузимање су акције и притисци на председника Јељцина да смени

Примакова. Међутим, подршка главних политичких снага и јавности Русије политици Примакова и несумњива позитивна достигнућа његове спољне политике омогућили су да се он не само одржи на челу МИД-а, него и да - након финансијског краха Русије (августа 1998), доживљеног у време 'најреформскије од свих реформаторских влада' (Киријенка) - преузме одговорну функцију премијера, са знатно ширим овлашћењима и одговорностима него његови претходници. Тиме је дотадашња политика МИД-а у великој мери постала и политика Владе Русије.

За краткотрајно премијерство Примакова, на прелазу 1998. у 1999. годину, још очигледније се испојила *противречност између спољнополитичких намера и опредељења Владе Русије и објективних ограничења*. Тада је изражена снажна *политичка воља* за одлучно заступање национално-државних и геополитичких интереса Русије и за њену самосталну, активну и конструктивну улогу у изградњи демократске мултиполарне међународне заједнице, као и у решавању отворених глобалних и регионалних проблема. То је посебно дошло до изражаја у решавању акутних криза око Космета и Ирака. Око те спољне политике Примакова стварао се консензус њених главних политичких снага, а Влада је добијала и све ширу подршку јавности.

Русија се, с друге стране, у лето 1998. године нашла у изузетно тешкој финансијској ситуацији, која је открила сву дубину економско-социјалне кризе настале тзв. реформаторском политиком либералних влада руских 'западњака'. Русија није била у стању да исплати обавезе по кредитима (21 милијарда долара до краја те године), а неопходни су јој били и нови зајмови да би избегла привредну катастрофу. То је чинило веома рањивом њену међународну позицију. Али Примаков је нагласио: "Русија је велика држава и нико је неће држати на повоцу зато што је код нас тешка економска ситуација".

На прелазу 1998. у 1999. годину настала је својеврсна *противречност између намера и опредељења Владе Примакова и објективних ограничења*. Била је изражена снажна *политичка воља* за одлучно заступање национално-државних и геополитичких интереса Русије и за самосталну, активну и конструктивну улогу Русије у изградњи демократске мулти-

поларне међународне заједнице, као и у решавању отворених глобалних и регионалних проблема. То је посебно дошло до изражаја у решавању акутних криза око Космета и Ирака. Око такве спољне политике Русије стварао се консензус њених главних политичких снага, а уживала је и подршку јавности.

Агресија НАТО снага на СР Југославију био је велики изазов за Русију. Заокрет премијеровог авиона над Атлантиком и долазак Примакова са кључним министрима у Београд (30. марта) представљао је гест солидарности и израз спремности Русије да се ангажује како у пружању подршке Југославији, тако у посредовању у разрешавању ове тешке међународне кризе. У томе ју је подржала руска јавност, укључујући и знатан део политичке и интелектуалне елите, док су се Русијом ширили таласи протеста са снажно испољеним антиамеричким расположењима.¹² Државни врх Русије тада је проценио да се »у овом случају ради о виталним интересима, због којих она може да ризикује и стави на карту односе са Западом, без обзира на колосалну економско-финансијску зависност од њега«¹³. У томе их је подржавало руководство оружаних снага и велики део јавности.

Међутим, у критичном моменту који је захтевао ефикасно супротстављање НАТО агресији на Југославију, у редовима њеног естаблишмента превладао је тзв. *прагматични егоизам*, који се изразио у крилатици да »Русија не сме дозволити да буде увучена у рат због Милошевића«.

Именовање Черномирдина за специјалног представника председника Јељцина у решавању међународне кризе настале агресијом НАТО на Југославију, а убрзо и смењивање Примакова са премијерске дужности (мај 1999), означавало је крај спољне политике Русије која је била заснована на доктрини Примакова. У дилеми између интеграције и алтернативности, Јељцин се тада поново определио за 'интеграцију'. Зато је и овог пута посредовање Русије свео на "гушење српског отпора руским рукама".

12 Према репрезентативном испитивању јавног мњења, како је пренео амерички Радио "Слобода", близу 90 % испитаника у Русији сматра да "САД немају добре намере према Русији". Radio Liberty – Round Table, 18. 11. 1999: *Антизападные настроения россиян*.

13 А. Мигранян, *Нужно ли нам помогать Югославии?*, Лист *Независимая газета*, 28. 04. 1999.

Збивања на Северном Кавказу у августу–септембру 1999. умногоме су личила на репризу косовског сценарија ‘изазивања и контролисања криза’. Користећи заузетост светске заједнице око агресије на Југославију, а примењујући искуство своје сабраће са Косова и охрабрани њиховом успесима, чеченски терористи и сепаратисти прешли су у нову фазу оружане борбе - преношења ‘дихада’ из Чеченије у Дагестан ради стварања независне »на Курану засноване муслиманске државе од Црног до Каспијског мора«. За то су се дуго припремали, а уз међународну подршку и добро наоружали. Они и њихови међународни покровитељи проценили су да у међународној ситуацији, насталој после агресије НАТО снага на СР Југославију, постоје све претпоставке да и они, као и ОАК, добију међународну подршку. Међутим, руске оружане снаге, такође поучене косовским искуством, добро су се припремиле и одлучно наступиле. Уз активно садејство становника Дагестана, успешно су сузбиле ове нове кораке оружане побуне и насилне сецесије. Затим су прешле на војно-полицијску акцију за уништење снага и легла тероризма у Чеченији. Да би се извојевала победа над терористима и сепаратистима, биле су потребне брижљиве политичке и војне припреме и акције. За успех у тешком рату било је потребно да је »држава чврсто одлучила да победи, да друштво очекује такву победу, а да је армија спремна за рат«, тврдио је генерал Владиморов.

Влада премијера Путина, која је дошла уместо неодлучне и слабе Степашинове Владе, прихватила је ове захтеве оружаних снага, подржала их је и организовала је све ресурсе земље за успешно вођење ових војно-полицијских акција против носилаца тероризма и сепаратизма. Житељи Русије, после горчине пораза у авганистанском и у првом чеченском рату (1994-1996), желели су победу и она је постала лек за подизање народног духа. Како је констатовао Владимиров, руски народ је био уморан од несрећа и пораза које су га пратили, те је желео “успехе и победе и имао је право на њих»¹⁴. Акције оружаних снага и Путинове Владе подржали су сви органи власти, главне политичке партије, средства информи-

14 А. Владимиров, *Синдром поражения и лечат победы*, неделјник »Век«, бр.35/1999, стр. 3.

сања, јавност Русије. Зато су војне акције у Чеченији текле успешно, а тек је потпуна победа над терористима и сепаратистима створила претпоставке да се проблем Чеченије политичким средствима успешно приведе крају.

Запад је, као и на Косову, настојао да се умеша у решавање и ове чеченске кризе. Преко средстава информисања и међународних хуманитарних организација развијана је снажна кампања против наводне 'прекомерне употребе силе' и 'хуманитарне катастрофе' која је тобож настала војно-полицијским акцијама руске државе. Политичари и међународне организације (ОЕБС, Савет Европе, ЕУ) тражили су прекид акција, слање међународних посматрача, мирно преговарање и политичко, а не војно решење. Неки од њих претили су и санкцијама. Покренут је медијски рат дискредитовања Русије. Била је то својеврсна реприза свега оног што се користило и поводом косовске кризе. Али, државно руководство Русије, на основу поука извучених из догађаја око Косова и из југословенског отпора НАТО агресији, одлучно је одбацивало све те покушаје мешања у унутрашње послове Русије. И у томе је истрајало. Запад се показао немоћним да Русији наметне своја решења. Само тако Русија је и могла да стварно реши кризу око Чеченије.

Знатни део интелектуалне елите Русије, током агресије против Србије, почео је да се ослобађа илузија о наводним добрим намерама Запада, спремном да помогне Русији. Притисци Запада на Русију поводом збивања у Чеченији такође су томе допринели. Збили су претежни део њене интелектуалне елите, политичких снага и јавности у подршци војно-политичком руководству земље у одлучној намери да сломи носиоце сепаратизма и тероризма и да уништи њихове изворе и базе на територији РФ, али и да бескомпромисно одбију сваке покушаје мешања са стране у остваривању тих војно-полицијских акција. Персонафикација тих намера и одлучности у њиховом спровођењу постао је премијер Путин, те је он и претворен у центар консолидације и националне хомогенизације, па је брзо израстао у лидера нације.

Путинова спољна политика

Према анализама угледног руског Савета за спољну и одбрамбену политику (СВОП)¹⁵, »на почетку 2000. г. Русија

¹⁵ *Стратегия для России в XXI веке: анализ ситуации и некоторые*

се са спољнополитичке тачке гледишта нашла у тешкој ситуацији. Појавили су се нови изазови, на које нису били дати адекватни одговори. Настао је утисак о одређеној *кризи саме политике*«. Два битна узрока, по документу СВОП-а, изазвала су кризу спољне политике и пад угледа и утицаја Русије у свету. Први се односио на унутрашњу економско-социјалну кризу, која је кулминирала финансијским крахом августа 1998. Тада се »срушио и дефинитивно дискредитовао курс (трансформације Русије – С. Ж.), а затим су постепено почела да нарастају обележја распадања и пре тога слабе руске државе... Унутрашња криза коначно је дезорганизовала процес разраде спољне политике, а још више је утицала на њен квалитет – *ослабио је Русију у очима спољњег света*«.

О том темељном узроку унутрашње кризе и о њеним спољнополитичким реперкусијама сликовито је говорио председник Путин у првој својој *Посланици нацији*: »Дуго времена ми смо бирали – да ли да се ослањамо на туђе савете, помоћ и кредите или да се развијамо у ослонцу на нашу самобитност и на сопствене снаге«. Водећа групација - Јељцин, Гајдар, Козирјев - определила се 1991. за прву од набројаних могућности, а то је према *Посланици* био »слаби избор, избор слабе државе«. У документу СВОП-а такав избор квалификовао се као модел 'добровољне зависности' од САД и Запада у целини. Путин је у *Посланици* истакао да »за Русију једино могући реални избор може бити само *избор снажне државе, снажне и сигурне у себе*«. Тим путем почео је да води Русију Примаков, када је после краха модела споља наметнуте *имитативне модернизације* (августа 1998), формирао национално одговорну владу и започео заокрет у спољној и унутрашњој политици. Примаковљева спољна политика, како се оцењује у документу СВОП-а, »изражавала је стремљење да се очувају позиције, престиж и морални ауторитет Русије, иступајући као умерена алтернатива Сједињеним Државама и западној алијанси у кључним међународним питањима... Таква политика изазвала је одређено поштовање Русије у спољњем свету и осећање самопоштовања код житеља Русије«. Али, ограниченост ресурса, а пре свега крајња финансијска слабост и високи степен зависности Русије од Запада,

предложения. Российская внешняя политика перед вызовами XXI века. Овај документ усвојен је крајем 1999.

поткопавали су политику Примакова. То је на крају крајева резултирало тако да је у свим међународним кризама, а пре свега у кардиналном за Русију питању ширења НАТО на Исток, »Русија прихватала западну схему и једно за другим играла противречну улогу 'принудног партнера' САД и НАТО«. Према оценама СВОП-а такав »модел понашања у решавању крупних проблема био је скоро непроменљив. Русија се у почетку није саглашавала, затим је прибегавала оштрој реторици, а потом се ипак сагласила и исценокала за себе већим делом козметичке уступке«.

После уклањања Примакова, у спољној политици Јељцина елементи »алтернативности Западу« фактички су ишчезли. Међутим, понашање Запада поводом акција оружаних снага Русије на сламању тероризма и сепаратизма у Чеченији понову су снажно ојачали антиамеричка и антизападна расположења руске јавности¹⁶, па је *volens-nolens* алтернативност Западу поново постала саставни део политике Русије.

Избором Путина за председника Русије настале су претпоставке за значајније и осмишљеније промене у спољној политици Русије.¹⁷ Тада су усвојени и оговарајући документи: *Концепција спољне политике РФ и Војна доктрина РФ*. Радило се о документима, као што је истакао професор Радиновић, "у којима су на целовит начин... изложени званични погледи и опредељења државног и војног руководства Русије" о битним питањима спољне и одрамбене политике. Иванов је у прво време остао министар спољних послова, и он је наставио прагматични курс контролисаног одмереног отпора америчкој политици, уз очување декларативних партнерских односа.

Септембар 2001. донео је нагли успон руско-америчких односа. Путин је без оклевања стао на страну САД и пружио

16 У мају 2000. објављени су резултати испитивања јавног мњења Русије, које је обавила америчка истраживачка агенција из Бостона, а вест о томе насловила је: *Већина становника Русије сматра Запад непријатељем.*, а то потврђује цифарским подацима. Само 13% испитаника (и то у великим градовима, где су прозападна расположења имала релативно ширу подршку) сматра Запад могућим савезником Русије, док је 69% проценило да »Запад настоји да разруши руску привреду, а чак 87% је сматрало да »Запад извлачи корист из садашњих слабости« руске привреде.

17 Видети о томе: Живанов С., *Russia Undergoing Changes. Revision and Reorientation of Firing Policy. Review of International Affairs*. No. 1096, Augus 2000, p.13-17.

им је потпуну начелну подршку и практичне мере помоћи у борби против тероризма. САД су то прихватиле, па је дошло до великог степене зближења, које се изразило у руском учешћу у антитерористичкој коалицији. На заседању НАТО у Риму (28. маја 2002) одлучено је да се створи Савет за сарадњу Русија –НАТО (‘Савет двадесеторице’), који је ову сарадњу подигао на виши ниво.

Упоредо са унапређењем руско-америчких односа, настављене су и разлике међу њима. Зближење Русије с Кином није било по вољи САД, а одбијање руске подршке за рат против Ирака их је још више удаљило. Русија се супротстављала и растућем америчком притиску на Иран и Северну Кореју.

Први мандат председника Путина (2000-2004) прошао је у “сабирању снага Русије” - економском опоравку, стабилном привредном расту и обновом моћи руске државе. Русија се ослободила дужничке зависности, а високе цене нафте и гаса омогућиле су да се знатна средства уложе у побољшање стандарда људи, измучених последицама јељциновско-гајдаровских реформи. Становништво је узвратило стабилном подршком председнику Путину. Све су то биле претпоставке за активнију улогу Русије у свету.

Путинов Говор руским амбасадорима (27. јуна 2006) означио је својеврсну прекретницу у активизацији Русије у међународним односима. Путин је истакао да ће Русија убудуће, “сразмерно положају и могућностима, преузимати одговорност за глобални развој”. При томе је указао на нараслу економску моћ Русије и истакао потребу да се политички утицај Русије усклади са њеним нараслим привредним могућностима. Преамбула званичног *‘Прегледа (обзора) спољне политике РФ’* (28. марта 2007) афирмисала је опредељење за *‘снажну Русију, сигурну у себе’* и означила најважније националне приоритете:

- Русија не жели конфронтације ни са ким, али “ми нећемо учествовати ни у каквим ‘светим савезима’;”
- диверзификацију спољне политике – присуство и активност у свим регионима света, уз примереније коришћење нафтно-гасне димензије;
- коректни дијалог са САД, али и опрезно се и деликатно дистанцирати од њих, пре свега у кризама око Ирака, Ирана и НДР Кореје.

У реферату члановима моћне Трилатералне комисије истакнут је својеврсни парадокс: “Снажна и цватајућа Русија с добром управом по сасвим очевидним разлозима одговарала је интересима Запада, који је одахнуо с олакшањем када се на почетку овог столећа - из стецишта међународних проблема – Русија претворила у инструмент њиховог решавања, у једну од тих држава које заједно траже одговоре на светске и регионалне проблеме. Сада је Русија опет стегла снагу. Њена привреда се брзо развија, а предузећа играју све суштственију улогу на светском нивоу. Русија председава у ‘Великој осморци’ – најпрестижнијем геополитичком клубу – и активно делује на међународној арени, опет поверовавши у сопствени успех. Преодолевши дубину кризе 1990-их, она се опет устремила увис.” Међутим, додају одмах затим, настао је “парадокс (и он) се састоји у томе што препород Русије из пепела није довео до продубљивања партнерства, на шта је рачунао Запад.”¹⁸ Заправо, на партнерство по америчком обрасцу које је Русија одбацила. Русија је за једнакоправно партнерство, на које се САД нису навикли.

Путин је све отвореније почео да указује на главне изворе претњи међународној стабилности. То су, по њему, покушаји стварања једнополарног света, наметање другим земљама свог политичког система и модела развоја, игнорисање одредби Повеље ОУН и међународног права. Он се супротставио успостављању нових линија деобе у свету, проширењу сфере западног утицаја, увлачењу држава у војно-политичке алијансе. Русија са забринутошћу прати милитаризацију међународних односа и нуди мере за њено превазилажење.

Путин се залаже за вишестрану дипломатију. Русија настоји да не само буде присутна у решавању глобалних проблема, него и да оствари реални допринос у њиховом решавању кроз Савет безбедности, Савет Европе, ‘велику осморку’ и ‘велику двадесеторицу’. Путин сугерише “колективно лидерство водећих држава” и нову етику комуникације између држава-народа.

Руски лидери сада су спремни да отворено говоре о негативним странама политике Запада, пре свега САД и НА-

18 Реферат под насловом *Тражење заједничког језика с Русијом: следећи стадиј* размотрен је и усвојен на редовној годишњој конференцији *Трилатералне комисије* у Токију, априла 2008.

ТО. Путин је у Минхену (10. фебруара 2007) присутне даме и госпуду непријатно изненадио оштром оценом једнополарног света, чији су носиоци САД: “Једнополарни свет, на крају крајева, у пракси означава само једно: то је *један центар власти, један центар силе, један центар доношења одлука. То је свет једног газде, једног суверена.*” Бжежински је на то приметио да је “свет са запрепашћењем слушао како се Путин неочекивано с оштрим нападима устремио на спољну политику САД, оптужујући Вашингтон да баца свет у бездан конфликта, који следују један за другим”. Ипак, признао је Бжежински, тај говор Путина је за многе Русе постао сведочанство да њихов лидер више није ‘млађи партнер’ америчког председника него, напротив, баца му изазов на међународној арени и да, завршивши са нископоклонством пред САД, Русија се поново претвара у једну од најутицајнијих светских сила”.¹⁹ Кисинџер је додао: “У стратешком плану САД и Русија неопходни су једни другом.”²⁰

Председник Медведев је у Евијану (8. октобра 2008) такође био експлицитан: “Извори и узроци конфликтног потенцијала у свету – произилазе из стремљења САД да обезбеде своју глобалну доминацију”. Зато је код руских (и не само руских) руководилаца тако снажна тежња ка вишеполарности. Отуд и потреба САД да се – понете тежњом за светском хегемонијом - привикну на признање реалности ‘пост-америчког света.’” Са тим се сложио и Кисинџер: “Ми морамо да се научимо да делујемо у оквирима могућег”. У време настале светске економске кризе, рекао је недавно Кисинџер, “Америка и њени потенцијални партнери стичу уникалну могућност да тренутак кризе претворе у предвиђање наде”.²¹

У интервјуу за америчке читаоце председник Медведев је истакао посебну одговорност Русије и САД за развој међународних односа, нарочито у садашњим условима светске кризе: “Дубоко верујем у то да на садашњем оштром историјском заокрету ми морамо то да чинимо заједно. Цели свет чека од Русије и САД активно деловање у корист успостављања атмосфере поверења и добре воље у глобалној политици. Дубоко сам уверен да ми не можемо да не оправдамо

19 Интервју 3. Бжежинског 12. марта 2008.

20 Н. Kissinger, *Ikona i oraо*, The International Herald Tribune, 21 марта 2007.

21 Н. Kissinger, The International Herald Tribune, 22. јануара 2009.

та очекивања. А за почетак треба се договорити да је превладавање заједничког негативног наслеђа могуће само на основи равноправности, узајамне користи и узајамног уважавања интереса”.²²

Концепција спољне политике Русије, која је разрађивана за време председника Путина, а озваничена потписом Медведева (12. јуна 2008), систематски и детаљно је изложила погледе државног руководства на савремени свет, дугорочне циљеве и непосредне задатке спољне политике Русије. У њој се образлаже прелазни карактер савремених међународних односа и указује на магистрални смер њиховог даљег развоја од блоковске конфронтације ка “глобалној конкуренцији између различитих вредносних оријентација и модела развоја, у оквирима универзалних принципа демократије и тржишне економије”. Криза у којој се нашао свет упућује на потребу заједничког тражења решења од стране свих земаља и свих државника.

“Доследно остваривање државне спољне политике позвано је да створи повољне услове за реализацију историјског избора народа Русије у корист *правне државе, демократског друштва и социјално оријентисане тржишне привреде*”, истиче се у *Концепцији спољне политике Руске Федерације*.

Савва Живанов

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

РЕЗЮМЕ: В работе изложены основные характеристики внешней политики постсоветской России. В эволюции этой политики достаточно ясно выделяются три периода, связанные с ее создателями и носителями. Сначала анализируется внешняя политика Ельцина и Козырева, указывается на ее проамериканскую направленность, основанную на формуле «патерналистского партнерства». Объясняются мотивы такой ориентации и результаты, к которым она привела. Примаков, ограниченный в возможностях, начал менять такую политику, стремясь к утверждению национально-государственных интересов России в рамках многополярного мира. Президент Путин добился не только стабилизации общественно-политического положения в

22 Вашингтон пост, 31. марта 2009.

стране, но и положил начало кардинальной смене внешнеполитического курса России. Возрожденная Россия вернулась на международную сцену как самостоятельный, активный и влиятельный субъект внешнеполитической деятельности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: внешняя политика, патерналистское и равноправное партнерство, концепция однополярного и многополярного мира, глобальная доминация, долговая зависимость, антитеррористическая коалиция, «большая восьмерка».

УДК: 327(497.11)(470+571):327(497) НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
Примљено: NATIONAL INTEREST
20. 04. 2009 Година V, vol. 5
Прихваћено: Број 1-2/2009.
15. 06. 2009 стр. 51-76
Оригинални научни рад

*Миломир Стенић**

МОГУЋНОСТИ СИМБИОЗЕ СРПСКИХ И РУСКИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ИНТЕРЕСА НА БАЛКАНУ

Резиме

Иако оспоравана, геополитика је и после хладног рата наставила да одлучујуће утиче на односе у свету, профилише интересе моћних чинилаца и има животну важност за мале народе и земље. Геополитичке константе наставиле су да делују слично временима када су класици ове дисциплине успостављали њене темеље, али су у новим околностима све више почеле да утичу и бројне геополитичке променљиве. У конкретним регионима, какав је Балкан, укрштају се геополитички вектори великих сила, међу којима једна од главних јесте Русија. Због многих међусобних сличности етничког, историјског и геополитичког карактера, Запад перцепира Србе као „балканске Русе“, тј. као своје априорне супарнике. Успостављањем српско-руске симбиозе геополитичких интереса, могуће је постићи обостране користи. Са српским земљама, као балканским посредником, и будућом гасоводно-нафтоводном мрежом као инструментаријумом, Русија има поуздано полазиште за „демонтирање америчког моћобрана“ у Европи/ЕУ, за потискивање утицаја САД, за успостављање самосталног европског пола моћи и за његово касније интегрисање у евроазијску или евроруску мега-интеграцију. САД настоје да превентивном (ре)акцијом и стварањем тампон-зоне од Балтичког до Црног и Јадранског

* Геоекономски факултет, Мегатренд универзитет, Београд

мора спрече то повезивање Европе/ЕУ и Русије. Сходно томе, српски чинилац на Балкану третиран је као противник трансгресије САД, и од 1990-их година оне спроводе територијално сажимање и фрагментацију српских територија. У заједничком српском и руском интересу је да се спречи даље слабљење српског чиниоца, заустави индучована геополитичка инерција сепаратистичких процеса у Србији и у будућности формира интегрална српска држава, као поуздан гарант стабилности Балкана.

Кључне речи: геополитичке константе и променљиве, „преузимање“ Европе од САД, српски и руски геополитички интереси, Балкан

Са тектонским геополитичким померањима дотадашње привидне светске равнотеже, изазваним суспендовањем хладног рата и биполарне поделе света у сумрак 20. века, дошло је до правог „цунамија“ различитих западних пројекција будућности. Готово све су имале „златну нит“ конјунктурног и тобоже оригиналног сензационализма који је требало да их што боље прода на глобализованом тржишту идеја. У ствари, већина тих приступа и њихових аутора дисциплиновано је обављала намењену мисију: да се теоријско-концепцијски образложи „природан“, „нежан“ и „безалтернативан“ тријумф неупитно прогресивног и модерног, таласократског англоамеричког и европског Запада над „ружним-прљавим-злим“ Истоком који, по њима, није имао само уграђену идеолошко-политичку и економску „системску грешку“, већ и наводно потпуно инфериоран антрополошки, духовни, морални, државотворни и геополитички идентитет. Готово цео мислећи свет поводљиво је брујао о Фукујамином „крају историје“ (деисторизацији) и Маклуановом „крају географије“ (дегеографизацији), па чак и о Харвејевом „анулирању простора помоћу времена“¹. Историјско-дијалектичка и географско-детерминистичка схватања остајала су у измаглицама прошлости, а у светлу будућност улазило се на сајбер-принципима техно-детерминизма. Као да је свет подлегао општој виртуелизацији. Али, само на први поглед.

1 О геополитички утилитарном и трендовском обезвређивању феномена *времена и простора*, видети у: Миломир Степић, *Територијално и геополитичко у српском националном интересу*, „Национални интерес“, год.1, vol. 1, бр. 1/2005, Институт за политичке студије, Београд, 2005, стр. 32-34.

Заглушујућа пропагандна реторика Запада била је, заправо, намењена заваривању, омекшавању и анестезирању Истока. Малобројни хладнокрвни скептици, који су остали имуни на пандемију „ендизма“ и супротставили се том временско-просторном нихилизму, сматрани су анахроним интелектуалним диносаурусима новог доба, који ће, као губавци умиреног и нашминканог мондијализма, неминовно бити маргинализовани на безутицајне периферије „глобалног села“.

У таквој „друштвеној клими“, геополитика, било да се поима на класичан, географско-детерминистички и биологистички начин као „животни простор“², на модерни, по-сибилистички начин као „територијализација политичког“³, на постмодерни, хроно-тополошки (дромолошки) начин као „брзино-простор“⁴, или, пак, на ултра-постмодерни, виртуелни начин као глобализовани „сајбер-простор“⁵, улазила је у нову фазу демонизације, иако још није била окончана ни грешничка инерција њене нацистичке злоупотребе и хладноратовске мимикрије. Актуелна је постала нова, манипулативна, мондијалистичка, униполарна лутваковска мантра: *Геополитика је мртва – живела геоекономија!* Ево нове догме за армије безидејних апологета, концепцијских плагијатора, интересно проституисаних интелектуалаца и *сору-расте* скрибомана! Умно лењи да прихвате реалност управо све оштрије борбе за запоседање, проширивање и контролу простора (и у квантитативном и у квалитативном смислу), аутистично су одбијали чињеницу да је савремена геополитика

- 2 Friedrich Ratzel, *Anthropogeographie*, Stuttgart, 1882.; Friedrich Ratzel, *Politische Geographie – oder die Geographie der Staaten, des Verkehrs und des Krieges*, München und Berlin, 1903. (прво издање 1897); Рудолф Кјелен, *Држава као животни облик*, Издање И. Ђ. Ђурђевића, Београд – Сарајево, 1923.
- 3 Радован Павић, *Територијализација политичког*, „Економика“, бр. 4-6, Економика, Београд, 1994.
- 4 Пол Вирилио, француски архитект, урбаниста, политички мислилац и теоријски заговорник *дромологије* – логике и утицаја времена (брзине) на освајање простора и владање њиме. Више о томе видети у: Зоран Петровић – Пироћнац, *Мали појмовник геополитике*, Центар за геополитичке студије „Југоисток“, Институт за политичке студије, Београд, 2004. (стр. 510-513)
- 5 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*, Преводачка радионица Росић; Никола Пашић; Српски сабор Двери, Београд, 2009. (А. Дугин геополитику 21. века остаје код термина геополитика постмодерне, наглашавајући да ће класична и геополитика модерне у новом добу само добијати нове појавне облике у борби за освајање, контролу и управљање простором; ипак, због свеобухватне, глобализоване технологизације и сајберизације, прикладнији термин био би геополитика ултра-постмодерне).

тика пост-малтежанског доба⁶ недвосмислено утемељена у класичној геополитици. Нове варијабле имале су само оперативну улогу да конкретизују исконску формулу таласократско-телурукратског надметања. Иако су се на светској геополитичкој „слагалици“ појавили нови, крупни и снажни елементи, персонификацију „моћи мора“ током 20. и почетком 21. века представљају САД (наследиле су Велику Британију), док је отелотворење „моћи копна“ била и остала Русија. Тријумфалистичка територијална експанзија трансатлантистичког Запада и потискивање Истока (или ће се показати да је то, можда, било „кутузовљевско повлачење“?) – није ли то довољан и необорив доказ управо класичних темеља и новонастајуће геополитике 21. века? Како је осциловало клатно моћи ова два блока, тако се померала деобна линија интересних сфера и избор тзв. савезника, са њиховим мање или више вазалним статусом. У таквој бинарној шеми дефинисана је и променљива позиција српског народа и српских земаља током *ex-југословенске* катаклизме после 1990-их година.

*Руске и српске позиције у матрици
геополитичких константи и променљивих*

Русија је била, јесте и биће велика сила. То је не само објективна чињеница, већ и статус какав, упркос осциловању њене моћи, има у геополитичким перцепцијама и концепцијама супарника. Стога она своју спољну политику не може да гради изван планетарног контекста и изван геополитичког дискурса. Такође, глобални интереси Русије нужно подразумевају филигрански прецизно и дугорочно пројектовање и грађење позиција унутар кључних геополитичких региона. Балкан је један управо такав регион где се сучељавају амбиције најмоћнијих светских актера и где, као лакмус-папиром, доказују своју позицију у хијерархији европске, евроазијске и светске моћи. Сходно свом географском положају, природним ресурсима, демографско-просторним својствима, кул-

6 Период који је наступио после састанка Џорџа Буша Старијег и Михаила Горбачова у децембру 1989. године на Малти. Догађаји који су потом уследили често се оправдано називају „тектонским геополитичким променама“ – пораз СССР у хладном рату, пад Берлинског зида и уједињење Немачке, нестанак Гвоздене завесе у Европи и крај биполаризма, разби-распад СССР-а, ЧССР и СФРЈ, униполарна доминација САД, трансгресија НАТО и ЕУ према Истоку...

турно-цивилизацијском идентитету, геоекономским и геостратегијским могућностима на Балкану, српски чинилац је неопходно посматрати не само у оквиру југо-резидуалних граница Србије, већ у контурама интегралних српских земаља. Такође, српска улога не исцрпљује се само у уским регионалним (балканским) координатама, већ се испољава у много широј и комплекснијој – глобалној геополитичкој матрици. Да ли је, као што се често Србима приписује, ово ипак претеран, митомански приступ? Иако обично нема статус и значај *субјекта*, тј. „геостратешког играча“ или „геополитичког стожера“⁷, српска историјска улога унутар „геополитичког чвора“⁸ и „геополитичког лука“⁹ на Балкану не своди се само на позицију безутицајног *објекта*. Доказ за то је готово дводеценијска непосредна политичко-дипломатска, пропагандна, економска и војна активност Запада (ЕУ и НАТО) у слабљењу моћи српског чиниоца током „балканске геополитичке транзиције“¹⁰, а нарочито рат 1999. године који је чак *деветнаест земаља* НАТО повело против тадашње СР Југославије (углавном против Србије).

Константе и темељни принципи класичне геополитике, упркос „дежурним“ скептицима и критичарима, нису престали да важе и током прелазног, постхладноратовског, униполарног периода. Напротив, поремећена равнотежа моћи допринела је да се манифестују у непосреднијем и идеологијом неприкривеном облику. У случају Русије као велике силе (извесно време у дефанзиви и регресији) они су се реализовали у глобалном смислу, док су се у случају српског чиниоца (такође у дефанзиви и регресији) пројектовали кроз балканску оптику. Скуп константи манифестовао се на следећи начин:

- 7 З. Бжежински хијерархијски групише силе у примарне („геостратешке играче“) и секундарне („геополитичке стожере“). Детаљније видети, у: Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука, 2001, стр. 42-49.
- 8 Идеја „балканског геополитичког чвора“ потекла је од Ј. Илића, али је разрађена, проширена и картографски употпуњена, у: Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001, стр. 97-102.
- 9 Детаљну анализу и картографски приказ „балканског геополитичког лука“ видети, у: Миломир Степић, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд, 2004, стр. 205-219.
- 10 М. Степић, *Српско питање – геополитичко питање*, стр. 197.

- Борба за доминацију имала је и има планетарну суштину;
- Простор у квантитативном и квалитативном смислу је кључни чинилац моћи;
”Моћ мора” против “моћи копна”, тј. антагонизам таласократије и телурократије траје као темељна геополитичка законитост;
- Отелотворење таласократије баштини атлантски идентитет и не мења геополитичку суштину, само се са једне преселило на другу страну океана и мултипликовало моћ (Велика Британија – САД);
- Русија, упркос пропасти совјетске империје и вишегодишњем сопственом суноврату, парадигма је телурократије и контроле континенталног евроазијског средишта (Мекиндеров Heartland);
- Управљање Евроазијом је магична формула глобалне супремације;
- Константа остварења надмоћи је контрола евроазијског обода и океанских прочеља (Спајкменов Rimland);
- Евроазијске силе су хендикепиране ако не „пробију обруч“, тј. ако (док?!) под своју контролу не ставе Rimland;
- Кључну геополитичку и геостратегијску важност имају западноевропски и далекоисточни “мостобрани” Евроазије под контролом САД;
- Геополитичка употреба савезника/вазала у служби је остварења макрорегионалне и глобалне премоћи.

Геополитичке *променљиве* производ су интензивних идеолошко-политичких, економских, популационих и научно-технолошких трансформација, које су проузроковале све драматичније заоштравање раније само хипотетичких питања и прогнозираних проблема света. Суочено много брже него што се надало са демографском експлозијом и угрожавањем животног простора, исцрпљивањем пољопривредног земљишта и недостатком хране, трошењем сировина и резерви воде, кризом економског модела и урушавањем финансијског система, а посебно са све очигледнијом и алармантнијом чињеницом да су расположиви енергенти ограниченог трајања и регионално географског размештаја – човечанство

је од кабинетских мислилаца добило имагинарно објашњење у тзв. убрзању историје. Али, много ближе реалности била је матрица у којој су глобално, регионално и локално (дакле, и на руски и на српски чинилац) деловале бројне геополитичке променљиве, међу којима су кључне:

- Средиште глобалне доминације транслирано је из Старог у Нови свет (у САД), и тако „први пут у историји једна неевропска сила постала је не само кључни арбитар у односима међу евроазијским силама, већ и највећа светска сила“;¹¹
- Са окончањем фазе недвосмисленог таласократског „ширења по паралели“ око читаве Земље, остварене захваљујући хидрографској компактности Светског океана, САД су прешле у таласократско-телурукратску фазу „продора по меридијану“ и успостављања „клинова“ ка унутрашњости Евроазије;
- На геополитичкој позорници појавио се исламски фактор као нови „глобални играч“ који убрзано комплетира све елементе „тврде“ и „меке“ моћи, а чија улога у концепцијама класика геополитичке мисли није била апострофирана као важна;
- Heartland, та средишња област Евроазије, традиционално неосвојива телурукратска „тврђава“, кључна геополитичка зона „Светског острва“ и „географски стожер историје“¹² који је увек припадао руској/совјетској империји, сада је остао само делимично у саставу Руске Федерације, док се најважнији део налази не само ван њених граница, већ је и анти-руски инструментализован (упливи САД у бивше совјетске, централноазијске, махом исламске републике);

11 З. Бжежински, Велика шаховска табла. (стр. 7)

12 Halford John Mackinder, The Geographical Pivot of History, "Geographical Journal", 23(1904), The Royal Geographical Society, London, 1904. Halford John Mackinder, Democratic Ideals and Reality, National Defense University Press, Washington, DC., 1996. /електронско издање/ (оригинално издање: Henry Holt & Co., New York, 1919.) Halford John Mackinder, The Round World and the Winning of the Peace, у: "Democratic Ideals and Reality", National Defense University Press, Washington, DC., 1996. /електронско издање/ (оригинално издање: Foreign Affairs, July 1943, Council on Foreign Relations, Inc., New York)

- Маргинална улога ледом окованог Арктика и Северног леденог океана, дефинисана у традиционалној геополитици, већ је делимично измењена током хладноратовске „равнотеже страха“ од трансконтиненталних ракета са нуклеарним бојевим главама, али су убрзане климатске промене, глобално отопљавање и отварање северних поморских пролаза око Америке и Евроазије, у комбинацији са тамошњим сировинско-енергетским богатствима – поставиле нове глобалне геополитичке обрасце;
- После окончања биполаризма и прелазног униполарног поремећаја баланса светске моћи, не може се порећи нови геополитички тренд: ка вишеполарном поретку у коме ће трансатлантском обрасцу планетарне хегемоније САД и ЕУ све равноправније конкурисати или ће се супротстављати БРИК (Бразил, Русија, Индија и Кина), „гроздови земаља“ (Шангајска група, далекоисточне, латиноамеричке, исламске...), неке појединачне државе „изван контроле“ (Иран, Авганистан, Северна Кореја, Венецуела, Боливија...) итд.
- Значај простора није престао да се испољава кроз квантитативност (пространост) и нараслу улогу квалитативних особина (положај, природни ресурси, антропогеографски чиниоци, економска и војна снага) као показатеља “тврде моћи”, али он је све више у фокусу “меке моћи” која га не само (пре)обликује, већ и пресудно доприноси задржавању или промени геополитичког идентитета.

Садашњи и будући руски геополитички приоритети

Русија је очувала статус велике силе чак и током петнаестак кризних постсовјетских година, када је била онемоћала и понижена. Њен импозантан нуклеарни потенцијал јесте остао важан показатељ тог статуса и одвраћајући „адут“ пред покушајима победника у хладном рату да јој задају завршни ударац, али је ипак пространство државне територије и даље било тај необориви доказ планетарних димензија моћи. Стога су и у то време апсурдно звучале тезе трансатлант-

ског порекла да би „оптимална мера“ геополитичности будуће не-империјалне и демократске Русије била максимално на нивоу регионалне силе. Али, ако би „копнени колос“ Русија била регионална сила, шта би онда био *регион* у коме би се у мањој или већој мери испољавао њен утицај? То би могла да буде само Евроазија или највећи део тог мега-континента (зар Евроазија, која чини више од 1/3 светског копна, може да се сматра регионом?!). Оправдано уважавајући Мекиндеров силогизам¹³ као геополитички аксиом, то, даље, значи да руски утицај има светске размере и да ће се и у будућности руски интереси пројектовати глобално. То је један од главних геополитичких приоритета, који реалну основу има у ојачалој економији и финансијама, успостављању енергетске хегемоније, модернизацији, јачању и спремности армије да се ефикасно употреби, спољнополитичкој иницијативи, кохезији државне територије и функционисању државног апарата, повратку пољуљаног самопоуздања народа и елите и препознатљивој реафирмацији руског духа и идентитета.

Управо оживљавањем затомљених импулса сопственог геополитичког идентитета после вишегодишњег постсовјетског тумарања између крајности помодарског, стихијског и комплексашког окретања Западу, на једној страни, и разочараног, ирационалног и самосажалјивог отклона ка азијском Истоку, на другој страни, савремена руска геополитичка мисао вратила се аутентичним идејама „трећег пута“. Ослањајући се на изворне поставке из 1920-их и 1930-их година (евроазијство), савременим изазовима супротстављени су одговори у иновираној и флексибилној концепцији – неоевроазијству. Њени теоријски принципи тестирани су у реалним условима ширења НАТО и ЕУ до граница Русије, њеног опкољавања и даљег притискања („стратегија анаконде“), антагонизовања бивших совјетских република према Русији, угрожавања виталних руских интереса у Црноморском, Балтичком и Каспијском басену, свеколике иностране подршке милитантном сепаратизму унутар саме државне територије Русије, непосредне војне инфилтрације САД у централноазијске муслиманске републике, те непрекинутог пропагандног рата и даље усмереног на опште стигматизовање Русије,

13 „Ко влада Источном Европом, управља *Срцем копна* (Heartland); Ко влада *Срцем копна*, управља *Светским острвом*; Ко влада *Светским острвом*, управља светом“

а нарочито на одржавање тезе о тзв. руској опасности и претње „поновног империјализма Русије“¹⁴.

Опорављена Русија показала је да актуелне геополитичке приоритете може благовремено и ефикасно да решава применом различитих и адекватних метода – од војних до пропагандних. Успела је да сачува своје кавкаско „сидро“¹⁵ не само онемогућавањем чеченског исламистичког сепаратизма у оквирима својих државних граница, већ и закавказком операцијом у Абхазији и Јужној Осетији према којима је агресивне намере испољила проамеричка Грузија¹⁶. Тиме је доведен у питање каспијско-црноморски коридор цевовода који би заобилазили Русију, те обрнуто усмерен трансакваторијски вектор америчког продора у енергентски и геостратегијски важну Централну Азију. Штавише, после дводеценијске дефанзиве, Русија стрпљиво, веома тактично и махом помоћу обострано корисних дипломатско-економских аранжмана обнавља своју интересну сферу у том простору и враћа се у изгубљени део *Heartland*-а. Истовремено, од кавкаске зоне према западу-северозападу надовезује се такође антируски инструментализован геоекономски, геополитички и геостратегијски „ланац“ ГУАМ¹⁷, чију једну по једну карику Русија,

14 Хенри Кисинџер, *Да ли је Америци потребна спољна политика – у сусрет дипломатији 21. века*, БМГ, Београд, 2003, стр. 81.

15 Облик дела државне територије Русије којим она у виду *panhandle*-а излази на Кавказ подсећа на сидро (куку, удицу), захвљујући коме се она „закачила“ између две важне акваторије – Каспијског језера и Црног мора.

16 Грузијски напад првенствено на Јужну Осетију, а потом и руски одговор, изазвали су велику међународну пажњу, иако се радило само о кратком, шестодневном сукобу, на територији површине 3.900км² (готово 3 пута мање о Косова и Метохије), која има око 72.000 становника (мање од града Крушевца). Шта је позадина читавог догађаја? Најближе истини су тврдње да се радило о смишљеном тесту руске бојеве готовости, који је за америчке интересе спровео њихов закавказки вазал Грузија, што је имало и шире геостратегијске реперкусије у Украјини и новим источноевропским чланицама НАТО. Видети: Славољуб Лекић, *Краткотрајни рат у Грузији*, „Национални интерес“, год.4, vol. 4, бр. 1-3/2008, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 59.

17 Скраћеница ГУАМ настаје од почетних слова Грузије, Украјине, Молдавије и Азербејџана, а асоцира на истоимено острво Маријанског архипелага на западу Тихог океана, где се налази важна база САД. Амерички таласократски циљ јесте да се земље ГУАМ употребе против Русије, релативизују руску црноморску партиципацију и баражирају садашње и будуће цевоводне везе руског гаса и нафте са дефицитарном Европом. Дакле, ГУАМ нема само антируску, већ и изразиту антиевропску функцију. Видети: В. А. Колосов,

такође, са доста успеха демонтира. Упоредо са лабављењем непосредног „анакондиног стиска“ из окружења и пробијањем постхладноратовског обруча, Русија је већ успела да у својој „зони одговорности“ рашчисти терен за успостављање новог, мултиполарног поретка (*Pax Eurasiatica*), чији се „носећи стубови“ већ фундирају.

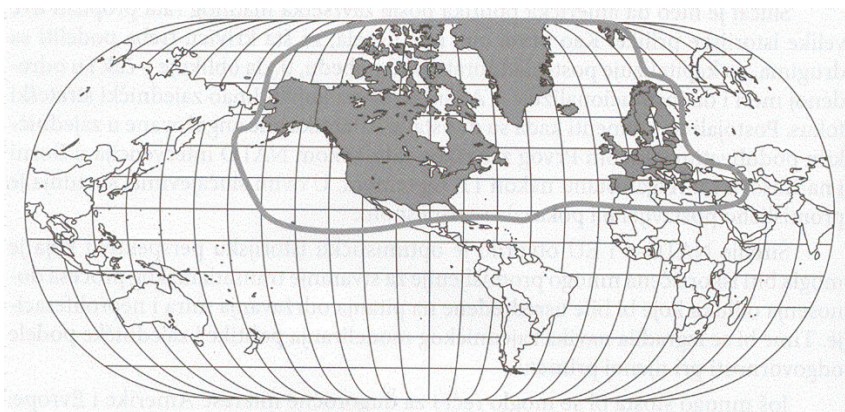
Али, Русија још није остварила један свој важан задатак: није релативизовала позицију Европе у трајућем *Pax Americana*. То свакако спада у њене будуће глобалне геополитичке приоритете. Све док Европа буде под америчком контролом и доминацијом, она ће служити као трансатлантска, таласократска „одскочна даска“ и „истурени положај“ САД како за даље угрожавање Русије (и територијално), тако и за одржавање униполарог светског поретка. Дакле, Русија нема избора: ако жели да одбрани своје виталне интересе, па и сам опстанак, она мора да демонтира европски мостобран САД који комплементарно чине ЕУ (економски и политички) и НАТО (војно)¹⁸. (скица 1) Да ли је могуће „ослобађање“ Европе/ЕУ од анахроне хладноратовске и постхладноратовске контроле САД и да ли је то способна да учини оснажена Русија у новим околностима? Западном реториком исказано, настале су „нове реалности“ и у будућност би требало ићи без предрасуда и историјских баласта: за Европу/ЕУ нема више „руске претње“, али има насушно потребних руских ресурса. То значи да је европска промена геоекономске и геополитичке оријентације сасвим рационалан поступак. Трансформација геополитичког идентитета Европе/ЕУ од трансатлантског ка евроазијском је дугорочан, али логичан и нужан процес. За

Н. С. Мироненко, *Геополитика и политическая география*, Аспект-пресс, Москва, 2001, стр. 227.

- 18 Политичка класа у Србији је у пропагандни оптицај лансирала тезу да су ЕУ и НАТО две потпуно одвојене ствари. Сходно томе, прокламовани (али референдумом непроверени) циљ Србије је да у својим тежњама ка евроатлантским интеграцијама одабере само ЕУ, али не и НАТО (за сада, док се медијски не припреме српски гласачи). Да је то тешко оствариво потврђује дискусија „Самит НАТО 2009. – нове чланице, старе чланице“, одржана у априлу 2009. године у чешкој амбасади у Београду, где је закључено да су ЕУ и НАТО „две комплементарне организације“. Француски војни аташе у Београду и учесник у дискусији био је још изричитiji, рекавши да се не може рећи да је „НАТО хардвер, а ЕУ софтвер“, већ да су НАТО и ЕУ „лева и десна нога“ за безбедност њихових чланица. (Видети чланак „НАТО и ЕУ су комплементарни“, Политика, 25. април 2009.)

Европу/ЕУ “Евроазија нема алтернативу” – не зато што она то жели, него зато што она то егзистенцијално мора (дефицит енергената, сировина, тржишта...). Аналогно историјско искуство Европа већ има: *угаљ и челик* (после трауматичног Другог светског рата) били су иницијално кохезионо језгро будуће ЕУ и наметнути модел посредне везе са САД¹⁹. Аналогно угљу и челику, будући руско-европски кохезиони чинилац (овога пута после хладног рата) требало би да буду *гас и нафта*, тј. мрежа гасовода и нафтовода као заједнички „крвоток за будућност“ око кога ће се гравитационо интегрисати остале економске, политичке, културне, па и војне функције и везе.

Скица 1: Европски мостобран САД на западу Евроазије или “Централни положај Атлантске заједнице у светским размерама” (осенчене државе унутар омеђеног ареала су чланице НАТО и/или ЕУ)

Извор: Збигњев Бжежински, *Друга шанса Америке – три председника и криза америчке суперсиле*, ЈП Службени гласник; Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2009. (стр. 108)

19 После формирања НАТО и Маршаловог плана, убрзо је уследио Париски уговор 18. априла 1951. и Европска заједница за угаљ и челик (ЕЗУЧ)

*Механизам руског „преузимања“ Европе/ЕУ
од САД*

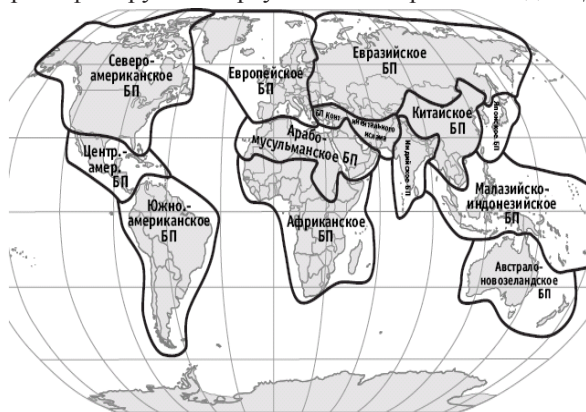
– утопија или реалана будућност –

Геополитичка аквизиција САД, учињена крајем већ раније „преломљеног“ Другог светског рата и у првих 5-10 година после њега на ратом исцрпљеном западном, приатлантском ободу Евроазије, који, чак и да је хтео, више није могао да пружи било какав отпор – трајала је током читавог хладног рата, а траје и данас. Она је вешто прикривена тобоже добровољним савезништвом, али су у њему европске земље, и појединачно и заједно, другоразредни партнер. Досадашњи стидљиви покушаји европске војне, политичке и економске еманципације били су само инциденти инфантилног несташлука који нису имали суштинских ефеката. Дакле, Европа/ЕУ је према САД очигледно и даље у зависном односу. Такву наслеђену релацију она не може да промени сама и да наметнуту неприродну интеграцију трансокеанског типа (евро-атлантску) преоријентише у географски логичнију, а у будућности и утилитарнију – трансконтиненталну (евроазијску). Европа/ЕУ то може да оствари само уз помоћ Русије, али не као новог татора, већ на основу обостраних геоекономских, а упоредо и геополитичких интереса. (скица 2). Осетљивост и рискантност тога процеса налаже да он буде фазни:

- Прва фаза: *САД↔ЕВРОПА/ЕУ↔Русија* – успостављање равнотежних односа, где ће Европа/ЕУ и даље имати стандардне релације са САД, али ће са Русијом односи бити подигнути на сличан ниво;
- Друга фаза: *САД→ЕВРОПА/ЕУ↔Русија* – све израженија еманципација Европе/ЕУ од САД и руски ангажман на формирању Европе/ЕУ као посебног пола моћи (“Европски велики простор”) који неће бити под контролом САД;
- Трећа фаза: *ЕВРОПА/ЕУ↔Русија* – везивање Европе/ЕУ (“Европског великог простора”) за Русију на партнерским економским и геополитичким основама;
- Четврта фаза: *ЕВРОПА/ЕУ←Русија* – Европа/ЕУ у руској интересној сфери и потенцијално формирање

Еврорусије²⁰ као геоекономско-геополитичко-геостратегијске интеграције.

Скица 2: “Европски велики простор” као самостални пол моћи у неоевроазијској мултиполарној концепцији Великих простора - друга и трећа фаза руског “преузимања” Европе/ЕУ од САД

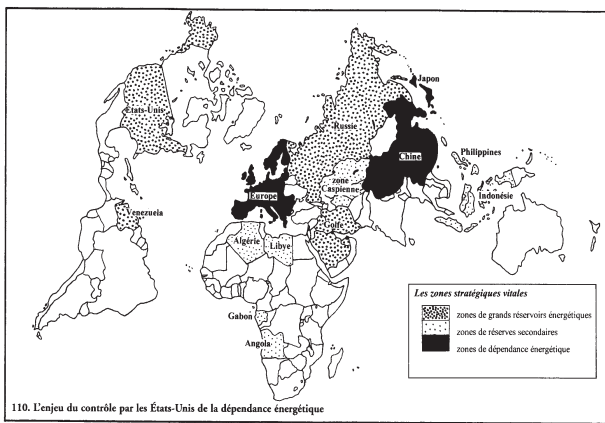
Извор: www.evrasia.info

Да ли је оваква планетарно важна „геополитичка транзиција“ Европе/ЕУ из америчке ка руској интересној сфери реално очекивана у будућности или је са становишта актуелне супремације САД – утопија? Научна геополитичка прогностика, заснована на теоријским знањима о историјским успонима и падовима великих империја, те на основу постојећих вишезначних трендова, упућује на осетно смањену неприкосновеност САД и њену све мању способност да контролише најважнија светска кретања. Енергенти су кључни чинилац руског инструментаријума за трансформацију постојећег геополитичког поретка, и у учесталим констатацијама америчких званичника о „руској геополитичкој (зло)употреби енергетске зависности Европе“ свакако има истине. Али, упркос томе, САД **не могу** да задовоље европске енергетске потребе неопипљивим „партнерствима“, „савезништвима“, „алијансама“..., а Русија **може** конкретним гасом и нафтом. Захваљујући свом стратешком средишњем енергетско-географском положају између два дефицитарна региона, ко-

20 О идеји и картографској визуелизацији Еврорусије видети у: Миломир Степић, Будућа блоковска структура света, Економика, Вол. 33 (1997), бр. 1-2, Економика, Београд, јануар-фебруар 1997, стр. 37-41.

ји су, истовремено, и два геополитички кључна евроазијска прочеља на њеном истоку и западу, Русија ће се гасоводима и нафтоводима у будућности умрежавати не само са приоритетном Европом/ЕУ, већ и са далекоисточним америчким конкурентима – Кином, Јапаном, Јужном Корејом... (скица 3)

Скица 3: Стратешки средишњи положај Русије између два енергетски дефицитарна евроазијска региона – Европе/ЕУ и Далеког истока

Руске цевоводне „конекције“ и неиритирајући *step by step* темпо реализације, те следствена геополитичка преоријентација Европе/ЕУ, неће се остваривати без проблема и тзв. нафтно-гасних криза²¹. Терминологијом Карла Шмита речено, на „енергетски трозубац“²² руског телуократског *Бехемота* усмерен према америчком таласократском *Левијатану* у Европи/ЕУ, САД су реаговале трагањем за алт-

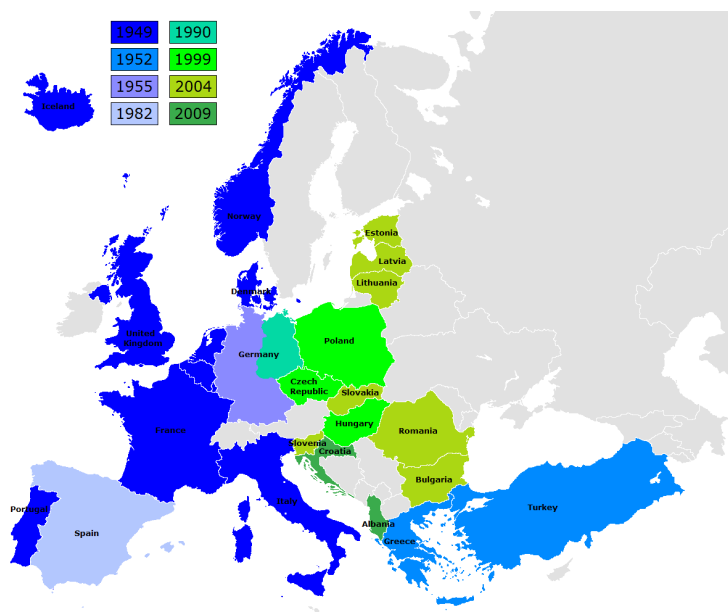
21 Инструментализована Украјина и у будућности ће индуковати кризу у снабдевању руским гасом и у „енергетској безбедности“ Европе. Степен осетљивости и уцењивости Европе посебно ће долазити до изражаја зими. Стога се може очекивати да годишњи *timing* руског дипломатског и геополитичког капитализована енергетске зависности Европе/ЕУ буде „темпиран“ на период децембар-март.

22 „Енергетски трозубац“ чине балтичко-немачки, централно-европски и црноморско-балкански цевоводни „снопови“. За српске интересе важан је црноморско-балкански правац: нафтовод Констанца – Панчево – Трст и актуелнији гасовод Бургас – Београд – Мађарска. Иако се у српској јавности често потенцира, положај Србије је транзитни и мање важан од положаја Бугарске, који је вишеструко комплекснији: а) *пријемни* (из подморског дела трасе она прелази у копнени); б) *транзитни* (од истока према западу Бугарске) и в) *чворни* (на западу Бугарске биће важно рачвање према Грчкој и даље, према Италији).

ернативним нафтоводима (Баку-Тбилиси-Чеихан /BTC/) и гасоводима (Набуко) за које настоје да приволе своје савезнике, иако су то скупље, дуже, небезбедније и, са становишта расположивих резерви, несигурније варијанте. Али, суштински значајнија и далекосежнија јесте антируска геополитичка превентивна (ре)акција САД у виду трансгресије НАТО и ЕУ. Од 1999. до 2009. године створена је „НАТО-завеса“ од Балтичког до Јадранског и Црног мора. (скица 4) Земље груписане у Рамсфелдову тзв. Нову Европу имају запањујуће сличне не само спољашње просторне обресе, већ и тампонску геополитичку функцију са Мекиндеровим “Санитарним кордоном” из 1919. године.²³ Сваки од три циклуса проширења током десетогодишњег периода имао је „најмањи заједнички геополитички садржалац“ у трансгресији према руским границама, али и своје специфичности: 1) 1999. године био је одраз потпуне немоћи Русије да се успротиви попуњавању НАТО са три централноевропске земље – Пољске на „Коридору ратова“, Чешке која контролише „Чешку тврђаву“ и Мађарске која доминира „Панонском лепенком“; 2) 2004. године представљао је ужурбано запречавање руских интереса у Централној Европи (Словачка), Балтичком (Литванија, Летонија, Естонија), Црноморском (Румунија и Бугарска) и Јадранском басену (Словенија) и 3) 2009. године формирао је „јадранска кљешта“ (Хрватска и Албанија), укључујући и снажно војно присуство у БиХ, КиМ и БЈРМ, а све ради таласократског НАТО-баражирања трансбалканског правца (СИ-ЈЗ) ојачале и поново геополитички амбициозне Русије.

23 Видети детаљнију анализу и карту, у: Миломир Степић, *Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа*, „Русија и Балкан – питања сарадње и безбедности“, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 33-34.

Скица 4: НАТО-фронтнијер од Балтичког до Јадранског и Црног мора
(три циклуса ширења 1999-2009)

sr.wikipedia.org/sr-el/NATO

Симбиоза српских и руских геополитичких интереса на Балкану

Српске земље, у свом интегралном територијалном опсегу и са становишта географских предиспозиција свог геополитичког положаја, јесу кључни балкански чинилац. Иако се налазе унутар глобалног *Rimland*-а који окружује *Heartland*, српске земље, *de facto*, представљају „регионални *Heartland*“, који на „балканском потконтиненту“ има средишњу позицију и аналогну геополитичку функцију (и историјску судбину) као руски „евроазијски *Heartland*“ у планетарним размерама.²⁴ Када се овоме дода српска и руска етничка, религијска и културно-цивилизацијска сродност, те слична историјска искуства и државотворни циклуси, следи окоштала западна перцепција Срба као персонификације Истока и телурукратије, „малих (балканских) Руса“, препреке и

²⁴ Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001, стр. 102-1008.

реметилачког фактора за западне геополитичке интересе на југоистоку Европе и против којих је свака акција дозвољена. Сходно томе, не зачуђује што је од 1990-их успостављена стереотипна употребна „формула“:

$$\begin{array}{c} \text{Срби} = \text{Руси} = \text{противник Запада} \\ \Downarrow \\ \text{српски супарници} = \text{руски супарници} = \text{савезници Запада} \\ \Downarrow \\ \text{пораз Срба} = \text{пораз Руса} = \text{победа Запада} \end{array}$$

Последице готово двадесетогодишње примене оваквог приступа јесу катастрофалне раземере расрбљивања, територијалног сажимања и фрагментације српског простора на Балкану, а снажење и експанзија српских суседа, чак и оних који су хибридни етногенетским и државотворним процесом потпуно или делимично настали из српског етничког корпуса и узурпацијом дела српске историјско-државне територије. Запад је апсурдну титоистичку формулу „Слаба Србија – јака Југославија“ незнатно трансформисао и наставио да је практично спроводи у неформализованом облику „Мала Србија – стабилан Балкан“.²⁵ Из тога је проистекло уништавање Републике Српске Крајине, смањивање, пресецање и сталне претње укидањем Републике Српске, одвајање Црне Горе од Србије и лишавање Србије излаза на море, ампутација Косова и Метохије од Србије и антагонизовање БЈР Македоније (настале на тлу јужног дела историјско-географске Старе Србије) према Србији под претњом поделе, а отворено се прети и даљом фрагментацијом Србије. Сви ови антисрпски удари посредно су и антируски.

Запад је „кодирао“ српски чинилац као руског експонента на Балкану, без обзира на српски став о томе. Да ли српски чинилац на исти начин перцепирају и Руси? Да ли Срби сами себе тако виде? Да ли Срби сматрају Русе својим неупитним и трајним савезником? Да ли је савезништво узајамно и поуздано, будући да је током 19. и 20. века било недоследности, неразумевања, старања само о својим интере-

25 И у првој и у другој крилатици термин *Србија* персонификује целокупан српски чинилац, тј. српске земље на Балкану. Истовремено, то подразумева и слабење руског утицаја на Балкану, тј. Балкан по мери евро-америчког пола моћи.

сима, изразито конфликтних ситуација и објективне немоћи да се на међусобне односе утиче на позитиван начин (на пример: обе Југославије биле су изразито антируске творевине Запада, са важном таласократском геополитичком улогом)? У профилисању симбиозе интереса неопходно је трезвено констатовати да српске земље нису руски непосредни приоритет, али јесу веома високо котиране и налазе се у другом концентричном кругу руских геополитичких интереса, у сектору Централно-Источна Европа²⁶.

За руске интересе српске земље су поуздане и максимално употребљиве само као територијално интегралне, компактне и геополитички доминантне на Балкану²⁷. Управо та својства су систематски поништавана од 1990-их година. Последице за српски чинилац су директне (демографске, територијалне, економске, војне...), а за руске интересе индиректне (слабљење јединог балканског поузданог савезника). Али, Срби, хтели-не хтели, плански или спонтано, задржали су на Балкану продор Запада и Русима „купили време“ од 15-20 година, омогућили им консолидацију и допринели садашњој моћи и самопоуздању у међународним односима.²⁸ Будући да је цена коју је српски чинилац платио и још увек плаћа веома висока, да ли би Руси у будућности требало да је компензују не само кроз изгледне енергетско-цевоводне и економско-финансијске аранжмане, већ и у виду непосредне подршке српским геополитичким интересима? Подразумева

26 Приоритет, логично, имају бивше совјетске републике које представљају „ново иностранство (заграничје)“, већином се непосредно граниче са Русијом, имају велики број руског становништва, располажу респектабилним наоружањем (Украјина чак и нуклеарним), на њиховој територији су руске трупе, војне базе и друге инсталације, привреде су и даље комплементарне (нарочито трасе гасовода и нафтовода) и контролишу кључне геостратегијске области од егзистенцијалног значаја за Русију. Оне се налазе у првом концентричном кругу руских геополитичких интереса. Видети шему у: В. А. Колосов, Н. С. Мироненко, *Геополитика и политическая география*, стр. 226.

27 Остали балкански народи и државе су се показали углавном као традиционално и доследно антируски оријентисани, а неки су, зависно од историјске и геополитичке ситуације, прагматично превртљиви.

28 Да ли је ово претерана, српско-митоманска тврдња о значају једног малог народа који за себе мисли да је велики и значајан, како се Србима често замера чак и у добронамерним политичким, уметничким и научним круговима Запада? Свакако није, будући да су таква запажања јавно саопштили, на пример, Х. Кисинџер, З. Бжежински, генерал П. М. Галуа, А. Дугин, Ј. Гускова...).

се да смисао компензације није у некој руској обавези и дуговању или, пак, у неком таквом српском захтеву, већ у обо-страно корисним, заједничким, дугорочним и суштинским националним и државотворним циљевима који се темеље на сличној геополитичкој самоспознаји и идентитету.

Полазиште за успостављање симбиозе српских и руских геополитичких интереса требало би да буде јасно профилисање *српских* интереса на Балкану. Српски чинилац се још увек налази у стању постјугословенског мамурлука и конфузије. Уочљива је неспособност да се процеси током протеклих двадесетак година схвате у геополитичком кључу. Фрапантна је доследност у виртуелном (не-територијалном, чак и анти-територијалном) приступу националним циљевима и добровољној помирљивости у прихватању насилно наметнуте етно-географске и политичко-географске карте на Балкану. То је произвело летаргичну и дефанзивну безидејност у профилисању српских геополитичких интереса, брбљиву и неконкретну реторичност пуну „општих места“ у безалтернативној оријентацији ка евероатлантским интеграцијама и неојугословенско, ретро-геополитичко враћање на наднационалне идеје о наводној нужности балканских интеграција, где би српски народ и држава требало поново да уложи највише. На катастрофалан биланс „геополитичке транзиције“ после 1990-их година гледа се политички „пожељно“ и „коректно“ као на неупитну „нову реалност“, а свако проблематизовање тога периода анатемисе се као ретроградни и беспредметни „повратак у прошлост“²⁹ (уместо да се прогресивно и безусловно „иде у будућност“).

У ствари, неопходан је револуционарни обрт у приступу – српски интереси требало би да подразумевају поништавање насилних геополитичких промена насталих не само после 1990-их година, већ и последица проистеклих из стварања, трајања и карактера обе југословенске државе као антисрпске и антируске творевине. То би био фазни процес:

1. Најхитније би требало да се заустави постојећа инерција територијалног редуковања и фрагментације

29 Позитивна конотација „повратка у прошлост“, тј. разматрања узрока, тока и последица процеса разби-распада СФРЈ, сугерише се само ако је у контексту селективног (псеудо)доказивања апсолутне српске кривице. У том случају, користи се посебно конструисан појам – „суочавање са прошлошћу“ – али само до 1990-их година, никако уназад.

- српских територија (Косово и Метохија, Република Српска, Војводина, Рашка област, деструктивна псеудорегионализација Србије...);
2. Упоредо са заустављањем центрифугалних процеса уследило би јачање територијалне кохезије српских земаља; у првом реду би се то односило на Србију и подразумевало реинтеграцију Косова и Метохије у уставно-правни поредак Србије, те вишедимензионалну ресрбизацију тога простора који се сада интензивно, насилно и систематски расрбљује, тј. поарбанашује и исламизује³⁰;
 3. Потом би се сукцесивно, ненасилно и неиритирајуће према великим силама и суседима, успоставила српска интересна сфера у свим српским земљама, а које се сада налазе унутар нових држава насталих на титоистичко-бадинтеровским „принципима“ слабљења српског чиниоца на Балкану;
 4. Епилог реализације српских геополитичких интереса било би формирање, очување и свеобухватно снажење интегралне српске државе која би својим границама обухватила све или велику већину српских земаља и била гарант стабилности Балкана; *timing* за њено стварање је веома важан и подразумевао би нови, велики, светски и/или европски „тектонски геополитички поремећај“, укључујући и трансформисање политичко-географске карте као резултат радикалних промена на скали светске моћи.

Овај процес не би био на чврстим основама и колико-толико одржив ако не проистекне из јасно профилисаног српског геополитичког идентитета, који је сада загубљен, нејасан, аморфан и као такав, што је посебно важно – (само)

30 Механизам и шему „корак по корак“ расрбљивања православног верског и културно-цивилизацијског идентитета Косова и Метохије видети, у: Миломир Степић, Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција, „Срби на Косову и у Метохији“, Зборник радова са научног скупа одржаног у Косовској Митровици 27-29. маја 2005. године, Научни скупови, књ. 112, Одељење друштвених наука, књ. 26, САНУ, Београд, 2006. (стр. 275); шири, балкански контекст расрбљивања Косова и Метохије, укључујући и могући епилог, видети у: Миломир Степић, Косовско-метохијска карика расрбљивања Балкана – могући епилог и његове геополитичке последице, „Гласник“, св. 85, бр. 1, Српско географско друштво, Београд, 2005, стр. 187-198.

наметнут и манипулативан. Суштинска дилема која захтева разрешење јесте управо „криза геополитичког идентитета“ и садржана је у постојећој дуалности, дезоријентисаности и распућености, што производи анархични немир, борбу унутар националног корпуса и шизофрену геополитичку позицију.³¹ У етно-националном, верском, цивилизацијском и историјско-геополитичком смислу неспорна је исконска српска припадност Истоку, док у културном, економском, политичком и војно-стратегијском смислу већ два века траје процес „рекодирања“ и преусмеравања у ареал Запада.³² Није неважно питање да ли је ово „седење на две столице“ фаталистичка последица географских датости и историјског усуда позиције „у процепу светова“³³, али будућа српска оријентација зависиће првенствено од одговора на питање да ли оваква позиција може да остане трајно стање и са каквим позитивним и негативним последицама (модел „И-И“) или

31 Ово није српска специфичност. Примери Грчке и Турске су још очигледнији.

32 Још су Вук и Доситеј, школовани и интелектуално оформљени на Западу, већ у току Првог српског устанка разумљиво позиционирали „отклон клатна“ припадности тек ослобођене Србије на дијаметрално супротну страну од дотадашњег наметнутог турско-оријенталног – према европским, западним вредностима. То је касније наставила српска просветна, научна, културна и политичка елита, листом образована и интелектуално профилисана у Трсту, Пешти, Бечу, Грацу, Берлину, Паризу..., а незнатно у Петрограду, Москви, Кијеву. Будући да су долазили из сиромашних, патријархалних, културно заосталих, економски неразвијених и ратовима опустошених српских крајева, њихова fascinacija Западом рађала је логичну немоћ да се направи разлика између материјалистичке димензије тамо стечених знања и способности које би требало применити у српској средини, на једној страни, и трансплантације духовног, културног, цивилизацијског, па и геополитичког идентитета који је био у суштинском нескладу са исконском српском самоспознајом, на другој страни. Штавише, западна српска оријентација јесте остајала неупитна, али се и рачвала, што су често артикулисале две интелектуалне „струје“: једна, школована у централноевропским, германским центрима, и друга, образована у западноевропским, француским и енглеским градовима. Неки су чак (на пример: Јован Цвијић), у току својих „раних радова“ припадали једној, а у току „позне фазе“ другој „фракцији“. Уз краткотрајне прекиде, српска окренутост Западу траје готово два века и данас се манифестује у готово догматској тежњи евро-атлантским интеграцијама.

33 Дефинисање српске позиције као Исток на Западу, Запад на Истоку, што се приписује св. Сави, реална је последица историјски континуираног геополитичког значаја Балкана, његове контактности, транзитности, чворности и осциловања трансгресионо-регресионих фронтјера великих империја и интересних сфера, што резултира „процесом светова“. Бранислав Матић, Живети на „веригама света“, „Тајна Балкана“, СКЦ, Београд, 1994, стр. 13.

предстоји неизбежно опредељење на једну или другу страну, са свим позитивним и негативним ефектима (модел „ИЛИ-ИЛИ“).

Какав ће бити карактер руско-српских геополитичких односа у једном, а какав у другом случају? Руски интерес, не само традиционално, већ и са становишта нових геополитичких прилика, јесте трансбалкански оријентисан дуж осе североисток-југозапад.³⁴ Стога је вишедимензионално појачавање присуства у српским земљама и на Балкану логично јер је то кључна „тачка ослонаца“ за сваку европску, евроазијску и глобалну геополитичку амбицију Русије. Истински руски „повратак на Балкан“ био би, такође, фазни:

1. Даљим и још изричитим непризнавањем насилне арбанашке сецесије Косова и Метохије Русија би „задржала ногу у (балканским) вратима“, тј. у немерљиво геополитички важној централној области Балканског полуострва³⁵, упркос фактичкој војној контроли НАТО и њихових арбанашких сателита у томе простору;
2. Истовремено би уследио благовремен и непосреднији руски ангажман на превенцији осталих дезинтеграционих процеса, посебно аутономаштвом и (псеудо)регионализмом камуфлираног војвођанског сепаратизма који угрожава не само формалну територијалну целовитост Србије, него и будуће цевоводне коридоре за транспорт руског гаса и нафте према ЕУ;
3. Неопходно је ургентно, чак и ултимативно руско дипломатско реактивирање и партиципирање на челним позицијама многобројних међународних мисија на Балкану, где оне доследно спроводе анτισрпске (и антируске) геополитичке циљеве (у протеклих 15-20 година водећу улогу имали су махом Американци и Немци/Аустријанци); потребно је спречити „редефинисање“ тих мисија са УН (где Русија има утицаја) на ЕУ (у ствари НАТО, где Русија нема утицаја);
4. На основу сопствене моћи и потреба, те посредством јаког српског етно-демографског, историјског, духов-

34 Видети карту „Косово и Метохија у балканској пројекцији сучељавања евроатлантизма и евроазијства“ у: М. Степић, Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција, стр. 269.

35 Јован Цвијић, *Централна област и балканско територијално језгро*, „Говори и чланци“, Сабрана дела, књ. 3 (том I), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987, стр. 114-115.

ног, културног, економског и геополитичког присуства и традиције, Русија би требало да врати утицај у БЈР Македонији, Црној Гори, Босни и Херцеговини и Хрватској.

* * *

Уколико се тренд јачања руске моћи настави, стварање њене интересне сфере на Балкану није фикција, упркос садашњој привидно малој заинтересованости, опрезности у наступу и дефанзивности у односу на агресиван политички, економски и војни ангажман западних земаља. Симбиоза руских и српских геополитичких интереса не би требало да буде талац емотивне српске русофилије или руског патернализма. Неупоредиво више са руске, а у припадајућој мери и са српске стране, она јесте иницијалан, неопходан, али не и довољан услов за промену балканског, и следствено – европског и евроазијског сегмента униполарног светског поретка. Зато је нужно проблематизовање румунске, бугарске, грчке, па и турске евроатлантистичке оријентације. То представља још деликатнији геополитички задатак због њихове црно-морске и егејско-средоземне партиципације, веома значајне за глобалну таласократску супремацију САД. Будућа геополитичка „конструкција“ Балкана, као што историјско искуство учи, може да подразумева и његову поделу на две или више зона утицаја. Могуће је да ће се у његовим западним областима оформити немачка интересна сфера, са упориштем у традиционалној прогерманској оријентацији католичког, словеначког и хрватског чиниоца, а ради немачког приступа севернојадранским лукама Копру, Пули и Ријеци. Источно, унутар већег дела балканског простора, насељеног махом православним, а делимично и муслиманским становништвом (аналогно етно-просторној структури Руске Федерације), успоставила би се руска интересна сфера. Али, од великог значаја за стабилност Балкана јесте питање куда ће бити трасирана граница између тих хипотетичких интересних сфера. За српске интересе егзистенцијално је важно да читав простор српских земаља буде унутар једне интересне сфере, тј. да то не буде разлог њиховог новог територијалног сажимања и фрагментације.

Миломир Степич
ВОЗМОЖНОСТИ СИМБИОЗА СЕРБСКИХ И
РОССИЙСКИХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ НА
БАЛКАНАХ.

Резюме

Несмотря на спорность вопроса, геополитика и по окончании холодной войны продолжила решающим образом влиять на взаимоотношения в мире, определяя интересы сильных игроков и имея жизненную важность для небольших народов и государств. Геополитические константы продолжили действовать в том же направлении, в котором двигались во времена, когда классики данной дисциплины закладывали ее основы. Однако в свете новых обстоятельств все большее влияние начали приобретать многочисленные геополитические переменные. В конкретных регионах, как, например, на Балканах, пересекаются геополитические интересы мировых держав, среди которых одним из главных игроков является Россия. В связи с существованием многочисленных черт взаимного сходства этнического, исторического и геополитического характера Запад воспринимает сербов как «русских на Балканах», т.е. как своих соперников априори. Установлением российско-сербского симбиоза геополитических интересов возможно достичь взаимных выгод. Россия может обеспечить себе надежную стартовую площадку для «демонтажа американского моста» в Европе (ЕС), для уменьшения влияния США, а также для установления самостоятельной европейской платформы и ее последующего интегрирования в евразийское, или еврурусское, мегаформирование. Создавая тампон-зоны от Балтийского до Черного и Адриатического морей, а также используя другие превентивные меры, США продолжают противодействовать взаимному сближению Европы (ЕС) и России. Подобно этому, Сербия на Балканах рассматривается как противник трансгрессии США и, начиная с 90х г.г., проводится территориальное сжатие и фрагментация сербских земель. В наших общих интересах предотвратить дальнейшее ослабление Сербии, остановить индуцированную геополити-

тическую инерцию сепаратистских процессов ради последующего формирования объединенного сербского государства как надежного гаранта стабильности на Балканах.

Ключевые слова: геополитические константы и переменные, «перехват» Европы у США, сербские и российские геополитические интересы, Балканы.

УДК: 327(497.11)''19/20''

Примљено:

20. 04. 2009

Прихваћено:

15. 06. 2009

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 77-112

Милош Кнежевић*

СРБИЈА НА ЗАПАДНО-ИСТОЧНОЈ ВЕТРОМЕТИНИ

Српска политика између вестернизма и русофилије

Резиме

Принципијелни руски став поводом неразрешеног проблема статуса Косова и Метохије помаже Србији у њеним дипломатским напорима да мирним и правним путем реинтегрише Покрајину у свој државни састав. Али, руска подршка Србију ставља пред тежак задатак профилисања властите спољнополитичке оријентације и прецизирања сопственог геополитичког положаја. Под претпоставком изостанка руске подршке српским реинтеграционим напорима поводом КиМ, српске тежње ка евроатлантским интеграцијама би вероватно биле снажније оправдаване. Овако, руска подршка Србији гради нову ситуацију у којој проалбански настројене западне земаља оспоравају базичне српске тежње, а Русија те тежње подржава. Са Русијом у дипломатској позадини и на отвореној међународној сцени, Србија више није усамљена земља без саговорника, партнера и савезника. Русија поводом проблема Косова несумњиво пружа подршку Србији, али наизглед истовестан српско/руски став тим поводом није у потпуности лишен извесних недоумица. То се, пре свега, односи на потребу српске стране да што боље разазна констелацију стварних пријатеља и противника и реалних могућности збирне „и-и политике“, коју читава слоган „И Европа, и Косово“. Уз то, руска по-

* Институт за политичке студије, Београд

дришка Србији очигледно захтева и одређени напор српске стране у праћењу и придржавању начела међународног права и политичког морала на висини оних стандарда које је поставила Русија у путиновској етапи обнове глобалне моћи и повећаног утицаја у Европи и на Балкану. Наречени напор је исказан у слогану-препоруци да „Руси не могу бити већи Срби од Срба“, или, да би „Срби, свакако, требало да буду већи Срби од Руса!“

Кључне речи: Србија, Русија, Европска унија, статус Косова, сецесија, спољнополитички поучак, евроинтеграције, еквилибриста, неутралност

Да ли се Србија и Русија уопште налазе у симетричном, узајамном и узвратном положају? Има ли било какве прихватљиве сразмере, или је то само овдашња разбокорена политичка и геополитичка фантазма? Симулација односа превеликог руског и премалог српског; глобално утицајног и локалног, коме из дана у дан опада значај; дочаравање заједничког рода, словенског „братства“ без стварног јединства националних варијација; симулакрум српско/руских саосећања и узајамности, која јењавају или су одавно ишчилела.

1. Русофилна Србија на сталној адреси ултиматума

Од како постоји у независном и модерном облику, Србија се саживљавала са споља наметаним захтевима и уценама. Уз бројна одупирања и сукобе, али и местимична саглашавања и повиновања, Србија је покушавала да опстане и устали се на европској позорници независних земаља. Новија историјска дешавања су показала да је Србија изложена, у неку руку изазовна, а тиме и *ризична држава*, којој се лако изричу упозорења, заповести и претње. Србија у последња два века сопствене повести поседује дугу листу условљавања и уцењивања. Поменимо само беспоговорне ултиматуме: 1914, 1941, 1948, 1991, 1999. и оне у периоду од 2000. до данас. Многи од наведених представљали су локални, па и европски и светски *casus belli*.

Изгледа да Србија ни у једном часу није била довољно велика и снажна да одврати интересенте за њено умањење и нестанак од насртљивости, али ни довољно мала и слаба да се помири и покори усуду стално угрожавање и *нападане*

земље. У тежњама предупредујућег одвраћања Србија није успевала ни пре стварања Југославије, ни у Југославији, ни после нестанака Југославије. Србија се, наиме, суочавала са злослутним ултиматумима и као прва *предјугословенска Србија*, и у првој и другој Југославији, и као трећа Југославија, и напоследку као друга, *постјугословенска Србија*.

Историја је показала да су ултиматуми уручивани Србији били или непосредни узрок великих светских и регионалних сукоба и ратова, или њихов ланчани плод.

У скоро свим екстремним и ултимативним ситуацијама у којима се нашла Србија, учествовала је и Русија (као Царска Русија, или као Совјетски Савез). И то пет пута 14', 41', 91', 99' и после 2000. Русија је то вазда чинила на страни Србије, тј. Југославије, а само једном, 1948, против тадашње Титове Југославије. Зашто не рећи: претежна руска, односно совјетска улога историјски се очитовала у савезништву, помоћи и заштити Србије у Југославије.

Отуда су се на матрици великих очекивања, али и конкретне подршке и помоћи, у Србији и на српском простору уопште, развиле својеврсне симпатије према Русији. Те симпатије су се на нивоу колективне свести обликовале као носталгија и љубав према Русији – *русофилија*. Русофилни осећаји код Срба саобразни су традицији наклоности према Истоку, православљу и словенству. Антитетички, топло/хладни осећаји дели су Србе на политичке таборе, али ти табори нису одједном и заувек заузимали једностране положаје. И међу источњацима и међу западњацима догађала су се преусмерења, заоштравања и ублажавања ексклузивних оријентација. Штавише, дешавали су се и парадоксални интелектуални спојеви, политички и партијски синкретизми, хибридна свест не само на изглед, него и у стварности свим супротних, па и искључивих наклоности.¹

Тога је, помало пристрасно, свестан и немачки историчар Холм Зундхаусен, који је у анализи последње четвртине

1 Као пример одиста комплексног и тешко помирљивог филично/фобичног политичког менталитета може да послужи љотићевска идеологија. Љотићевци су, наиме, убеђени патријархални православци и светосавци, истовремено германофили и русофили, али и совјетофоби и англофоби. Уз то, љотићевска идеологија је претпоставља идеје тадашњег новог европског поретка, па су љотићевци, условно речено, и новоевропљани, али и традиционални источњаци и нарочити западњаци.

19. века установио да је политичка елита Србије остала располућена на једно асутрофилско и једно русофилско крило. „Ова подела, која се у великој мери поклапала са деобом на ‘западњаке’ и ‘антизападњаке’, ‘европљане’ и ‘панслависте’, одређивала је, све до првих година 20. века, српску политику и условила веома жестоке сударе. Док је панславизам увек остајао један елитистички феномен, русофилија је наишла на одјек у широким слојевима становништва.“²

Овове се може додати једно нешто савременије разматрање. Пропитујући однос *русољуба* и *русомрзитеља* у контексту „свих српских подела“, писац Душан Ковачевић дочарава карактеристичан приказ: „‘Русофили’ слушају оптужбе ‘плаћеника’, климају главом, и пуше - немају намеру да се ослободе ‘стarih, лоших навика’, и кроз облаке дима подсећају - набрајају злочине који су нам учињени само у 20. веку, од тог ‘западног, цивилизованог света’: бомбардовали су нас и убијали од 1914. до 1918, па до 1941. до 1944. па 1999, у време кад нико није (глобално) ратовао, па, сад, - 2008. покушавају да легализују криминално отимање Косова и Метохије, са већ пруженим канцама према Републици Српској и Војводини.“³

2. Помагања и одмагања

Бројни историјски примери предочених српско/руских односа указују на њихов нелокални, у сваком случају изразито европски и, заправо, глобални карактер. Србија је управо у Русији тражила и проналазила главни ослонац у борби за потпуно ослобођење од вазалног и аутономог положаја у оквиру Турског царства. Србија је то чинила још од времена Првог и Другог српског устанака 1804. и 1813, успостављања наследне Кнежевине 1830. и, најзад, од 1856. до Берлинског **конгреса** 1878. и стварања Краљевине Србије.⁴ Исти позитив-

2 Зундхаузен Холм, *Историја Србије од 19. до 21. века*, глава „Политизовање ‘народа’: ‘русофилија’ версус ‘аустрофилија’ (1878-1903)“, стр. 220, Клио, Београд, 2008.

3 Ковачевић Душан, *20 српских подела (Срба на Србе)*, глава „2. подела: проистични и прозападни“, поглавље „Да ли је лепши излазак или залазак сунца“, стр. 28-29, Компанија Новости-Нин, Београд, 2008.

4 О томе: Терзић Славенко, „Идејни садржај и стратегија руске балканске политике (1856-1914)“ часопис *Меридијани*, тема броја *Руска политика на Балкану*, бр. 1, 1999, стр. 39-43.

ни карактер српско/руски односи задржали су и у наредном периоду, од 1878. до 1914.⁵

- 1) 1918. је, између осталих узрока, и због заштитничког уласка у Велики рат са Немачком и Централним силама 1914, дошло до *пропасти Руског царства*. Отуда је потекла јељциновско/козирјевска бојазан да би одсуднија руска помоћ Србији/Југославији 1991-1995-1999. могла да изазове већ виђени ефекат пропасти, овога пута постсовјетске и посткомунистичке Русије;
- 2) 1941. Краљевина Југославија је, иако кратким *Априлским ратом*, ипак пролонгирала остварење нацистичког плана *Барбароса*, да би потом снажним герилским покретима „иза немачких леђа“ олакшала посао Црвеној армији. У томе је апсолутно предњачила југословенска и српска компартија.⁶ На тој основи се изводе савремене аналогije о српско/југословенској заслуги *куповине времена* преко потребног за руски опоравак и снажење. Као што су се некада армије Вермахта „загубиле“ у леденој руској зими на источном фронту, тако се, отприлике, савремени Запад, због изнуђене Балканске одисеје, „заглавио“ у својој планираној експанзији ка руском Истоку;
- 3) 1948. у првом нескривеном идеолошком, политичком и компартијском сучељавању, отворена је *брешиа за раскол* у до тада компактном комунистичком покрету и зачета Титова ванблоковска политика не-сврставања. Тај догађај је, упркос Хрушчовљевих дестаљинизујућих реформи и извињења, многе Русе подсећао на југословенску (српску) непоузданост и „неверство“⁷.
- 4) 1991-1995. током сецесионих сукоба у Југославији, владајуће структуре већ разложеног СССР-а, под но-

5 О томе: Поповић Б. Никола, „Подударност интереса Русије и Србије (1878-1914)“, наведени часопис, стр. 43-48.

6 Петрановић Бранко, Даутовић Сава, *Југословенска револуција и СССР (1941-1945)*, глава „Идентификација са судбином СССР-а (1941-1942)“, Научна књига, Београд, 1988, стр. 51-137.

7 О томе: Зундхаузен Холм, *Историја Србије од 19. до 21. века*, глава „28. јун 1948: од стаљинизма до ‘југословенског посебног пута’“, Клио, Београд, 2008, стр. 382-387.

вим именом и у измењеном геополитичком облику, осим апстрактне солидарности и минималних дипломатских потеза, нису пружиле очекивану помоћ српском чиниоцу који је очајнички деловао на интегралистичкој платформи. Узрок томе налазио се у горбачовљевском еху Јељцинове наивне кооперације са западним силама, суздржаној еквидистанци према свим јужнословенским народима и њиховим предводништвима, на осамостаљења, и, напослетку, анимозитету према Слободану Милошевићу;

- 5) Слично се поновило марта-јуна 1999. године, током тромесечне агресије НАТО-а на СРЈ, која се догодила у последњој години Јељциновог председниковања и, ко зна, можда и убрзала његов одлазак. У отвореном конфликту, тј. ваздушном нападу НАТО на СРЈ, Русија није на одговарајући начин помогла нападнуту земљу. Осим демонстративне солидарности Јевгенија Примакова,⁸ већине посланика Руске думе, високих официра, свештеника, уметника и интелектуалаца, и, наравно, огромне већине грађана Русије,⁹ ефективна војна помоћ Србији и Југославији је изостала;
- 6) Напослетку, путиновска Русија (2000-2008) одлучно је стала на страну СРЈ, привремене ДЗСЦГ и, након, Републике Србије, пре свега у решавању проблема будућег статуса покрајине Косово и Метохија.

3. Милошевићевска свеузрочност

Тамо где се, и поред замршености и неразумљивости појаве, по сваку цену настоји на само једном узроку, тај „пронађени узрок“ обично није „узрочан“, то јест тачан. Аутор оваква персоналистички редуktivна, а самим тим и погрешна схватања у разумевању раздобља назива *милошевићевском свеузрочношћу*. Милошевићева „постхеројска“, хашка

8 Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, део „Запад и ми“, глава „Петља“ над Атлантиком“, стр. 148-156, и „Опет на нишану - Косово“, ИГАМ, Београд, 2003, стр. 156-175.

9 Преглед манифестација солидарности руских удружења и појединаца са Србијом и Југославијом, дала је: Гускова Јелена, *Југословенска криза и Русија. Документи, факта, коментари (1991-1995)*, глава „Апели, позиви, писма“, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996, стр. 297-329.

и постхашка свеузрочност, ма колико некада одиста била драмски узбудљива и убедљива, у постмилошевићевском часу, свакако, више нема интерпретативне чари као у раздобљу његове владавине.

Ипак, и поред промењених околности, још увек има умишљених тумача прошлости који и непрошлу садашњост своде под застареле схеме и превазиђене узроке, за које су озбиљно уверени да и даље делују. При том се заступници конспиролошких образаца могу пронаћи у обе групе супротстављених тумача читавог Милошевићевог раздобља и наслеђа. Може се рећи да они то чине применом обрасца „завером на заверу“, чак и у случајевима када, на први поглед као декларисани „транспарентисти“, са индигнацијом одбијају сваку помисао на ирационални приступ догађајима. Поменуто се, наиме, може препознати и међу „рационалним тумачима“ „ирационалних тумачења“ октобарског преврата.¹⁰

Будући да је у свом времену, у коме је играо кључну улогу, Милошевић практиковао окازیоналистичку политику моћи у опортуном облику *властизма*, без конзистентне идеолошке подлоге, његово „идеолошко“ наслеђе више није лако читљиво, а тиме ни лако применљиво.¹¹ Ипак, са сигурношћу се може рећи да је у настојању да сачува југословенску и српску државну целину, на сопствени начин и у полукардељевском облику у коме ју је замишљао, Милошевић ушао у сукоб са западним земљама без стеченог ослонаца у другом полу моћи који у јељциновском часу, буди речено, више није постојао. Да ли је у питању била неспособност уочавања битних трендова у међународним односима, лоша процена стварног односа снага, илузије о могућим и немогућим савезницима и савезима - остаће историји и историчарима да пресуде.

4. Милошевићев поучак

10 О томе како један заклет антиконспиролог сагледава конспиролошке образце тумачења, видети: Бајфорд Јован, *Теорија завере. Србија против „Новог светског поретка“*, глава „Теорија завере и пренос власти у октобру 2000.“, Београдски центар за људска права, Београд, 2006, стр. 224-230.

11 О томе детаљније: Кнежевић Милош, *Подељена моћи. Огледи из политикологије превишепартијизма*, глава „Милошевићево раздобље. Изгубљени простори – прошла времена“, поглавље „Властизам као идеологија“, Нова српска политичка мисао, Београд, 2006, стр. 39-40.

Да ли је Слободан Милошевић имао икакву претходно састављену формулу или поучак, идеолошко предубеђење или, можда, визију унутрашње и спољне политике Србије и Југославије? Чак иако такву формулу није у потпуности изградио, не може се оспорити да је током своје власти читав низ година био у самом средишту међународне пажње, а тиме и у вртлозима интернационализовања југословенског и српског проблема. Да ли Милошевићево раздобље поучава својим историјским садржајем, или то пре свега чини Милошевић као политичка личност, својим политичким порукама и опорукама? Да ли је Милошевић био само објект или и одлучујући субјект, тј. битан актер догађаја, остаје да се истражује и тумачи.

Описујући владарске инстинкте Милошевићевог узор-претходника Тита, политиколог Винко Ђурић је запазио да је Јосип Броз „знао да процени када и ко утиче на његове одлуке у већој мери од њега самог. Чим би приметио да његово окружење превише утиче на политичке одлуке које доноси, мењао би га.“ Ђурић потом закључује: „Милошевић није поседовао тај дар јер је многе стратешке одлуке мењао после разговора са супругом Миром Марковић. Исте проблеме је имао Горбачов са Раисом и Јељцин са ћерком Татјаном Дјаченко.“¹² Но, и поред супружничке интеракције и синергије у власти, по уверењу многих, Милошевић је један од последњих, а - по извесним мишљењима - засада и *последњи самостални политички актер* овог поднебља.¹³ Уз ово је потребно да се дода, да ако је поменута самосталност у сецесионим условима имала одређену историјску и политичку вредност, њена цена је свакако била изузетно висока.

У науци и практичној политици постоји сагласност да су последице владавине Слободана Милошевића у Србији и

12 Ђурић Винко, *Путинизам. Историја - теорија - пракса*, глава „Председников лични утицај на формирање новог система владајућих идеја“, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 17.

13 Да ли је или није, остаје отворено питање? У том смислу је од извесне помоћи класификација политичких лидера коју даје Винко Ђурић. Он сматра да политиколошко становиште подразумева бар три врсте лидера: „Личности које теоријски креирају и практично реализују стварност; председнике и лидере политичких партија и покрета који само реагују на догађаје који их сустижу и лидере који делују под великим утицајем разних интересних група, пре свега оних интересних група које су их довеле на власт.“ Наведено дело, стр. 14.

Југославији у много чему пресудне за садашњи међународни положај Републике Србије.

Милошевићево раздобље се у пуној мери поклапало са владавином Михаила Горбачова и Бориса Јељцина, а у недугом времену и са почетком првог председничког мандата Владимира Путина. *Милошевићевизам*, као унутрашања и спољнополитичка пракса је, дакле, коинцидирао са *горбачовљевизмом*, читавим раздобљем *јељцинизма* и, краткотрајно, са раним *путинизмом*.

Са становишта самеравања конкретних историјски токова, те начина и облика владања, ипак су уочљиве извесне разлике. Горбачов се, рецимо, у односу на Милошевића, већ налазио на самом совјетском врху и нешто раније отпочео тзв. *перестројку*, и како се убрзо показало - *растројку*.¹⁴

С друге стране, Милошевић ну у једном часу није био прихваћен као „аутентични“ југословенски вођа (нешто као „нови Тито“ или „Слоба после Тита“?), већ само као непожељни српски представник у српској и југословенској драми. Док се руски председници разних фаза нису натурали као лидери било какве неосовјетске творевине, дотле је Милошевић настојао да буде неприкосновени лидер постјугословенске Србије и прихваћени вођа српско/црногорске државе у облику смањене Југославије.

5. Напорна сецесиона петолетка

Битну фазу Милошевићеве владавине (1991-1995) обележило је заоштравање сукоба са западним земљама и српско/југословенско одупирање њиховим плановима за деобну реорганизацију јужнословенског простора.

Угледна правница Смиља Аврамов сматра да криза у Југославији није имала истоветне узроке као она која је потресла Европу, у предвечерје хладног рата и првим постхладноратовским годинама, јер су источноевропске земље

14 Руски аутор Сергеј Кара-Муза је уочио неколико кључних стереотипа о перестројки, које је у разним етапама рушења СССР-а пласирала и пропагирала антисовјетска опозиција. По Кара-Музи у њих спадају: 1/ антидржавност; 2/ углага државе експлоататора; 3/ повластице и корупција номенклатуре; 4/ ускраћени народ; 5/ криминално мишљење; 6/ изавивање страха од глади и манипулација свешћу. Видети: Кара-Муза Сергеј, *Манипулација свешћу*, књига друга, глава „Метафоре и стереотипи перестројке“, Преводилачка радионица „Росић“ - ИП „Никола Пашић“, Београд, 2008, стр. 663-741.

1989/90. биле суочене са проблемом преласка из социјалистичког система дириговане, планске привреде, у капиталистички систем тржишне економије. „Насупрот томе, на тлу Југославије догодила се реприза једне историјске драме - оне из 1941. Била је то, у ствари, победа поражених снага у Другом светском рату, које су овога пута нашле савезнике у 'демократским' круговима Запада. Српски народ се нашао у шоку; била је то трећа изгубљена битка у његовом двестагодишњем савезништву са демократским Западом: 1941, 1945, 1991.“¹⁵

С друге, противничке стране гледано, све веће недаће на Балкану такође су значиле нове неприлике међу чланицама западних алијанси – ЕУ и НАТО. Заmrшени јужнословенски сукоби су постали предмет интернационализовања, а евроамерички умешачи су одреда стали на страну отцепљених република.¹⁶ Тиме је Србија остала без „традиционалних савезника“ и запала у изолацију. Изопштење из тзв. међународне заједнице Србија није својевољно изабрала, Србију су осамиле „пријатељске“ силе из ближег и даљег окружења.

Сагледавајући далекосежне учинке дуговремених геополитичких константи, политиколог Момчило Суботић сматра да је разарање Југославије уследило, пре свега, због декомпоновања српских земаља и распарчавања српског чиниоца као „предстраже“ руског утицаја на Балкану и Медитерану или, како каже: „Као 'продужене руке' Русије, њене 'стратешке резервне земље'“. „То је разлог“, истиче Суботић, „да се српски етнички простор третира као 'неорганизовани простор', па су на њему формиране антисрпске државне творевине, а уништавају се или отимају легитимне и легалне српске државе: РСК, РС и Косово и Метохија, које су се као 'герила' испречиле америчком и ватиканско-германском експанзионизму према Истоку.“¹⁷

15 Аврамов Смиља, *Алтернативни модел светске заједнице. Цивилно друштво и невладин сектор*, глава „Проблем Југославије“, Нова Европа и Евро, Београд, 2005, стр. 64.

16 Немачки историчар Холм Зундхаусен је читаво раздобље етнонационалних, религијских, грађанских и територијалних сукоба 1991-1995. назвао „косовским временом“. Зундхаусен Холм, *Историја Србије од 19. до 21. века*, глава „Поново је косовско време: ратови деведестих година“, Клио, Београд, 2008, стр. 449-493.

17 Суботић Момчило, *Српско питање данас*, глава „О формули К=К“, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 180.

У сецесионим етапама рата у некадашњој Југославији (1991-1995), Јељцинова администрација се држала (пре)оба-зриво и на подједнакој раздаљини од свих сецесијом захваћених југословенских народа.¹⁸ Изврсни балканолог, руска историчарка Јелена Гускова уверена је у нешто сасвим друго: „Мислило се како Русији не треба објашњавати ко је у праву, а ко кривац. Мислило се да Русију не треба убеђивати да заузме објективан став. Мислило се како ће Русија помоћи да се очува Југославија, јер се и сама Русија налази у сличној ситуацији. Међутим, понашање Русије је у највећој мери било неочекивано за Србију и Црну Гору, пошто је њен став био недоследан, несамосталан и није водио рачуна о руским националним интересима. Објективно, Русија је од самог почетка заузела антисрпски став.“¹⁹

На известан начин, званична руска неувиђавност и неосетљивост према српским и југословенским јадима, биле су постсовјетски дуг анархисти Бакуњину и комунистима Троцком, Лењину и Стаљину, и њиховом схватању јужнословенског устројства совјетских република. После Вилсоновог версајског начела „самоодређења европских народа“,²⁰ совјетски принцип националног самоопредељења и аутономије био је уграђен у темеље авнојског концепта југословенског федерализма.

Југословенска компартија је пригрлила политичко „вјерују“, које је прогласио Лењин у брошури „О праву нација на самоопредељење“ из 1917. године. На четвртном конгресу Коминтерне у Дрездену 1928. оформљено је становиште о

18 Штавише, исказана су бројна мишљења да Русија није увек, па чак ни пре-тежно, била благонаклона према Србима. Историчар Александар Тимофејев истиче да: „Спада у домен митова и наводна присност руских веза са Србијом. Односи са Црном Гором, Босном и Хрватском нису гори, ако нису и бољи, од оних који су се успоставили између Москве и Београда.“ Тимофејев Александар, „Митови о Русији и динамика развоја руских спољнополитичких интереса на западном Балкану“, стр. 48, Трећи извештај пројекта *Праћење руско-српских односа*, Isac fond. Доступно на адреси: www.isac-fond.org

19 Гускова Јелена, *Историја југословенске кризе 2. Криза 1990-2000*, глава „По-уке историје, ИГАМ, Београд, 2003, стр. 257-258.

20 О томе у ширем смислу: Wilson Woodrow, *Nova sloboda (The New Freedom), Poziv na solobodenje plemenitih narodnih snaga*, str. 149-159, Knjižara Vabić, Zagreb, 1920. Даље: Seton-Watson Hugh, *Nacije i države. Ispitivanje porijekla nacija i politike nacionalizma*, глава „Evropa pokreti za nacionalno jedinstvo“, poglavlje „Jugoslaveni“, Globus, Zagreb, 1980, str. 139-148.

великосрпској пошати и Југославији као „трулој версајској творевини“. Бољшевичко виђење Краљевине Југославије сводило се на познату метафору „тамнице народа“. Од тада је тињала идеја о стварању више малих јужнословенских комунистичких република, на основу класног и националног самоодређења. Како је запазио Момчило Суботић, управо на том основу је конституисана прво Руска Федерација 1918, а онда и СССР 1922. године. Суботић наводи да је „Лењинов став о праву на самоопредељење до отцепљења преузет и садржан у свим југословенским уставима од 1946. до 1974. године.“²¹

Федерална Југославија се много касније одиста поцепала на јужнословенске лимане и федерате, додуше не у дословном комунистичком, тј. самоуправном и совјетском већ у реверзибилном, рестаураторско-транзиционом и посткомунистичком облику. Свеједно, совјетски федерални концепт јужнословенског партикуларног „самоорганизовања“ и одржављења остварен је у камуфлираном виду управо у првој фази јељцинизма, можда чак и без Јељцинове пуне свести о стварном смеру и природи историјских токова на југословенском простору.

6. Агресија и окупација

У трећој и последњој фази Милошевићеве владавине (1995-2000) била је саобразна друга, такође завршна фаза владавине Бориса Јељцина. Негативни резултати геополитичког разлагања СССР-а и СФРЈ су већ били видљиви, али и неједнаки домети и раскораци, такође.

У последњих пет година владавине, од новембарског самита ратних вођа у Дејтону 1995. до септембарско/октобарског губитка власти 2000. године, Слободан Милошевић није успео да се приближи западним силама и постане прихватљив актер политичких збивања. Штавише, иако је одмах по Дејтону проглашен за „фактор мира и ситабилности у региону“, недуго потом намакнута му је претходно скројена образаина одбојног локалног диктатора.

21 Суботић Момчило, *Новија српска политичка историја*, глава „Сецесија у режији великих сила“, поглавље „Селективан приступ праву на самоопредељење“, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 107.

Упоредо са подршком опозицији у Србији, западне земље су поступно али незауостављиво отварале другу фазу реконструкције постјугословенског региона. Наравно, радило се о фази Б продужене сецесије, овога пута на територији саме Србије (са Црном Гором). Заоштрено је питање косовских Албанаца, на провереној матрици „заштите“ њихових тобоже угрожених и оспорених индивидуалних и колективних права, уз све јаче претње интервенцијом.

Милошевићев режим у Србији је запао у стеге економске и политичке изолације које су западне земље примениле као финалну ефикасну меру пред отворену агресију на СРЈ. Агресија НАТО на трећу Југославију се потом одиста и догодила.²²

Милошевићеви спољнополитички напори да пронађе савезнике у Европи и свету нису уродили плодом. Замисли стварања извесне источноевропске или балканске геополитичке и државне асоцијације, у часу пуног западног тријумфа и инертног и малодушног јељцинизма, падали су у воду.²³

У западним круговима српске замисли стратешких и тактичких савеза и државних конфигурација изгледале су не само анахроно, него и фантазмагорично. Све оно у шта се очајнички уздао српски естаблишмент и одређени интелектуални слојеви у Милошевићевом раздобљу - *словенство, панславизам, словенофилство, православље*,²⁴ *византијска баштина, русофилија*,²⁵ *источњаштво* - у том часу није било функционално. У ствари, пре је спадало у домен сентимената и историје неостварених интеграционих идеја него у делотворне политичке вредности.²⁶ Нешто касније, чак и после

22 О томе у целини: „НАТО геноцид над српским народом. Десет година од бомбардовања“, тематски број часописа *Двери српске*, бр. 41, 1/2009, стр. 1-96. Такође: *Сведочанства о улози Војске Југославије у одбрани СР Југославије од агресије НАТО 1999*, Клуб генерала и адмирала Србије, Београд, 2009.

23 О томе: Јовановић Владислав, *Рат који се могао избећи. У вртлогу југословенске кризе*, глава „Фантом југословенско-грчке конфедерације“, стр. 198-201, Нолит - Киз алтера, Београд, 2009.

24 Видети, на пример: Радуловић Марко, *Економска унија православних балканских земаља*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998.

25 О обрнутом, не русофилном, већ скептичком односу спрема историјских веза Србије и Русије, видети: Игњатовић Јаков, „Шовинизам руски у Срба“, *Публицистички списи*, стр. 67-82, друга књига, Нови Сад - Приштина, 1989.

26 Политиколог југоносталгичних и грађанистичких склоности, Слободан

2000, у јеку *досомахије*, у политичком и културном животу Србије остаће упорни заговорници предочених идеја.²⁷

На руској политичкој и културној сцени поменуте замисли обједињавања и узајамности словенских а, онда, и руског и српског народа у источноевропском контексту, имале су симпатије и подршку како међу грађанима, тако и међу интелектуалцима, књижевницима и уметницима, традиционалне, националне и патриотске оријентације. Подршка, додуше, није изостајала ни у војним и црквеним круговима и, нарочито, међу депутатима Руске думе. Но, све то није било довољно за промену одбојног става Јељцинове администрације према југословенском и српском питању.

Иако симболички важна, улога Русије у расплитању југословенског, српског и косовског чвора у том часу није била делотворна. Клинтонова администрација је придавала тек минималну важност руским реакцијама, третирајући Јељцинову политичку без/вољност у димензијама реалних учинака, који су на спољнополитичком плану били мали. Западњаци су правовремено уочили да Бориса Јељцина не красе врлине борбености и чврстине, па су своје потезе градили на сазнању о колебљивости, а местимично и хировитости његовог председниковања.

Некооперативна Милошевићева Србија је сметала Јељциновој кооперативној Русији. Зато таква Србија и таква Русија, и поред обостраних русофилних и србофилних илузија, нису могле искрено да сарађују. Традиционална узајамност и симпатије су међу огромном већином грађана обе земље несумњиво постојале, али политички нису узвраћане.²⁸ Ру-

Инић се, чак, наругао било каквој идеји проистичног преусмерења: „Амбиција Србије да буде део новог Истока кроз наводни мултиполаризам карикатурално подсећа на настојања некадашњег иранског шаха Резе Пахлaviја да обнови Перзијско царство.“ Инић Слободан, „Србија као затворено друштво: инсуфицијенција транзиционих могућности“, зборник, *Потенцијал за промене*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2002, стр. 41.

27 Писац, сликар и публициста Драгош Калајић ће 2005. у шпенглеровском и деголовском духу писати: „Европска империја од Рејкјавика до Владивостока, сушта супротност ЕУ, доиста нема алтернативе у условима слома цивилизације Запада. Ваља прекинути белосветско исцрпљивање у смицалицама једног потпуно трулог политичког система, окупити најбоље и припремити програм великог усправљања Србије из рушевина.“ Драгош Калајић, „Светлост словенофилске визије“, недељник *Огледало* стр. 25, 8. јун 2005.

28 О томе: Кнежевић Милош, *Крстарећа демократија. Агресија НАТО на Југославију 24. март – 11. јун 1999*. глава „Руско-српске чежњиве скривалице“, ДП „Ђуро Салај“, Београд, 1999, стр. 143-159.

сија се, заправо, стратешки и епохално повукла са Балкана и препустила слободу раскрајања јужнословенских граница западним интервенционистима. Русија не само да није ре-аговала на увођење санкција и ембарга према СРЈ, него се 1992. солидарно придружила западним казним мерама. Није остала ни трунка од толико жељене словенске солидарности.²⁹ Неповољна ситуација се није битно променила ни после споразума у Дејтону (1995), а ни уочи кобне 1999. године.³⁰

Напослетку, 1999. године, у кулминацији сукоба СРЈ и западних земаља, када је из Београда стигао захтев да Србија уђе у савез са Русијом и Белорусијом, званична Москва се, и поред многобројних протеста уприличених широм Русије у прилог Србије, оглушила и ћутала.³¹ Све што је учињено ради умирења домаћег јавног мњења тичало се изненадног десанта руских специјалаца на аеродром Слатина код Приштине у јуну 1999. године. Јељциново манифестовање тобожње бриге - и ништа више!³²

Са накнадне тачке гледишта, лако је видљиво да су се одласци са власти Милошевића и Јељцина у временском смислу готово поклопили. Владимиру Путину је, заправо, преостало да се опрезно осведочи у последњи деветомесечни интервал сплашњавања Милошевићевог председничког мандата (од јануара до превремених избора септембра/октобра 2000) Очигледно да је послератно време, тј. непуних годину и по Милошевићеве власти, битно зависило од резултата за-

29 О томе да ли је уопште могућа било каква узајамност и јединство православних Словена пише: Милошевић Зоран, *Куповина државе*, глава „Да ли је могуће јединство православних Словена?“, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 129-143.

30 Кнежевић Милош, *Косово – дан после. Косметске теме II*, глава „Уочи посете Слободана Милошевића Борису Јељцину. Све већа опасност од сукоба“, Ривел Ко, Београд, 2007, стр. 95-108.

31 Занимљиво је да се поједини српски интелектуалци још увек залажу за српско/руски државни савез. Међу њима свакако предњачи историчар Веселин Ђуретић, који идеју руско/српске државе често истиче у медијима. Видети: Ђуретић Веселин, „Конфедерација Русија-српске земље - једини је спас за српство“, дневник *Глас јавности*, 9. мај 2008. Од истог аутора, такође: „Руска база прави равнотежу“, интервју, дневник *Глас јавности*, 7. јул 2008.

32 О руском војном и безбедносном присуству на ораћеним јужнословенским просторима, видети зборник: *Руски миротворци на Балкану*, Друштво српско-руског пријатељства и руске дијаспоре, Руска Академија наука - Центар за изучавање савремене балканске кризе, Нови Сад, 2007.

падне агресије на СРЈ и чињенице да је из Србије извлашћено Косово и Метохија. Без обзира на тадашња и садашња тумачења исхода тромесечног сукоба СРЈ и НАТО-а, и то да ли се исход тог сукоба тумачи као пораз, победа или и као пораз и победа, голим оком је постало видљиво да је Србија потпуно истиснута са територије своје јужне покрајине.

7. Увиђање проблема Косова

Зоран Ђинђић није дошао на политички врх одмах после Милошевићевог силаска са власти, јер се на формалом врху двојне федерације уместо њега обрео Војислав Коштуница. Спочетка, дакле, један од првака ДОС-а, Ђинђић није изгледао, нити био свемоћан. За разлику од Јељцина који је предложио Путина за наследника, Милошевић, сасвим разумљиво, није предложио ни Коштуницу ни Ђинђића. О Зорану Ђинђићу Слободан Милошевић је имао најгоре, скоро презриво мишљење. У свом предпоследњем говору, само три дана пре губитка власти, Слободан Милошевић је јавно-сти назначио да ДОС заступа интересе влада које су носиоци притисака на Југославију. „Њен стварни шеф није њихов кандидат за председника државе. Њен дугогодишњи шеф је председник Демократске странке и сарадник војне алијансе која је ратовала против наше земље. Он своју сарадњу са том алијансом није могао ни да сакрије. Уосталом, читавој нашој јавности је познат његов апел НАТО да се Србија бомбардује онолико колико је неопходно да би се њен отпор сломио.“³³

Потребно је рећи да Зоран Ђинђић формално није био први човек ДОС-а, мада се по извршеном преокрету, после 2000, врло брзо изборио за челно место у српској политици. Да би постао политички лидер Србије, Ђинђић је морао да умањи рејтинг и помрачи славу Коштунице и Драшковића, што је убрзо и урадио.

Зоран Ђинђић је, дакле, у поретку моћи нетестаментално, у постизборном преокрету и прерасподели снага, наследио Слободана Милошевића, манифестно одбацујући *милошевићевство*. Оповргавање Милошевићевог политичког наслеђа у свим могућим сферама подразумевало је отклањање

33 Милошевић Слободан, *Прилог историји двадесетог века*, „Обраћање грађанима пред други круг председничких избора, 2. октобра 2000.“, Трећи миленијум, Београд, 28. јун 2008, стр. 268.

неспоразума, те престанак сукоба и непријатељства према Западу. Одустати од противљења западним намерама није било нимало лако јер Запад, што ће Ћинђић убрзо увидети, није напустио стари план прекрајања постјугословенске Србије.

Зоран Ћинђић је, макар и накратко, био свестан предочене потивречности, о чему сведоче његове речи да неће прихватити ни формалну ни фактичку независност Косова. „Ми смо последњих година мислили да ћемо са обновљеним и оснаженим међународним кредибилитетом врло брзо себи обезбедити жељене плодове. Да ће свет рећи: ‘Е пошто сте сада демократска Србија, поново добијате на Косову и Метохији надлежности које сте имали’. То се већ показало као нетачно. Бојим се да се неке ствари нису битно промениле од тренутка кад сам пре седам-осам година, на једном предавању у Америци, рекао да ми тадашња америчка политика личи на Титово ‘Слаба Србија - јака Југославија’.”³⁴

Зоран Ћинђић је био изненађен и разочаран понашањем западних политичара, иако су све околности пре тога упућивале на континуирано негативну политику Запада према Србији и Југославији. За Ћинђића, суоченог са продуженим западним условима и притисцима, ипак није смело да буде икаквих изненађења. Зар њему толико омражени претходник није видовито прорекао оно што се спрема. Слободан Милошевић је, наиме, указао да би у случају успостављања власти коју подржава НАТО, Југославија неизбежно постала земља чија би територија била распарчана. „У склопу те политике распарчавања Југославије, Косово би било прва жртва. Његов садашњи статус би се прогласио за легалан и дефинитиван. То је први део Србије са којим би она морала да се опрости, не изражавајући при том чак ни наду да ће јој тај део њене земље бити враћен.”³⁵

У тексту „Ћинђићева косовска политика“ Душан Јањић износи мишљење да је тешко говорити о Ћинђићевој поли-

34 Према: Ћинђић Зоран, „Косово није монета за поткусуивање“, (текст поводом четворогодишњице убиства Зорана Ћинђића), дневник *Новости*, 13. март 2007, стр. 2.

35 Милошевић Слободан, *Прилог историји двадесетог века*, „Обраћање грађанима пред други круг председничких избора, 2. октобра 2000.“, Трећи миленијум, Београд, 28. јун 2008, стр. 268.

тици према Космету, јер је се она сводила на само неколико најава конкретних потеза који никада нису остварени. Уз то, по Јањићевом мишљењу, Ђинђићев лични приступ се донекле разликовао од званичног става Београда, највише у оцени да време не ради за Србију,³⁶ али и да се никако не би требало препустити пасивности и чекати догађаје, већ им треба ићи у сусрет. „Ђинђић је кренуо са нечим што је изгледало као нови приступ, да Србија није опседнута територијом, али је врло брзо почео да повезује питања Републике Српске и Косова. У суштини то су биле идеје Добрице Ћосића“.³⁷

8. Ђинђићев поучак

Да ли је Ђинђићев трагични животни и политички случај ишта поучио српске политичаре? Или се његова кратковлада постмилошевићевска епизода затурила у константама двадесетогодишње геополитичке деструкције?

Као некада, и данас су мишљења о природи Ђинђићеве политичке појаве у српској политичкој јавности дубоко подељена. Док га једни не уважавају и не цене јер његову политичку појаву смештају у зону додира политике и криминала,³⁸ други га узносе и проглашавају јединим истинским реформистом у времену после Милошевића. Тако на пример,

36 Питајући се да ли је Војислав Коштуница био државник и визионар, историчар Коста Николић сматра да су догађаји Коштуницу претицали, што је указивало да нема идеју коју би доследно следно: „Када је Зоран Ђинђић од међународне заједнице затражио да хитно отпочну преговори о дефинисању коначног статуса Косова и Метохије, јер је било очигледно да је ситуација потпуно измакла контроли, Коштуница је говорио о ‘олакшавању брзине’, и о ‘непотребном јуначењу српског премијера’ (...) Чврсто је веровао да у решавању косовског проблема време ради за Србију.“ Николић Коста, (Поповић Небојша), *Војислав Коштуница – једна каријера*, глава „Технологија власти Војислава Коштунице“, ЈУКОМ, Београд, 2006, стр. 358.

37 Упоредити: Петровић Марко, „Ђинђићева косовска политика“, дневник *Политика*, стр. 6, 14. март 2007. Видети, такође: Ђинђић Зоран, *Србија у Европи. Ауторски текстови и интервјуи*, глава „Персонална а не територијална права“, Танјуг, 2004, стр. 57-61.

38 Видети: Ивановић Живота, *Зоран Ђинђић у мрежи мафије*, глава „У мрежи подземља“, Белетра, Београд, 2004, стр. 31-135. У говору поменутој књизи Никола Милошевић за Ђинђића каже: „Оставити грађане целе једне земље без струје и гаса, што значи и без воде, удружити се чак и са Легијом зарад рушења Милошевића и освајања власти, претварати се да сте искрени поштовалац православа... све то потиче из једног истог душевног склопа, из једног истог извора – велике и безобзирне жудње да се освоји и задржи власт.“ Наведено дело, стр. 333.

политичарка Весна Пешић истиче да су динамику после 5. октобра обележили: „покушаји модернистичке владе и њеног председника Зорана Ђинђића да реформишу Србију и идеолошки је пројектују као државу европских вредности. Премијер Ђинђић је био свестан да је та позиција мањинска и да за њу нема политички легитимитет. Утемељење за свој пројекат налазио је у дуготрајним импулсима ка модернизацији (сви су завршили неуспехом), сопственом разумевању модерне државе и амбицији да Србију уведе у Европу.“³⁹

Критикујући уносно политичарање, параполитику и пропагандистику овдашњих „учених“ енциклопедиста, социолог Мирјана Радојичић наводи њихове ставове и карактер скараћене Ђинђићеве етапе досократије: „Време краткотрајне Ђинђићеве владавине има се, дакле, сматрати неком врстом изузетка, реформистичког и про-западног инцидента у континуираном току српског конзервативизма и антизападнаштва.“⁴⁰

Али, наведени ставови указују на прођинђићевски пристрасну мањину. Јер, над Ђинђићевим оптимистичким илузијама одавно се наднео депресивни облак разарања јужнословенског и српског простора, оних који „ведре и облаче“ – од Бадинтера до Бајдена!?

Показало се да посао са Србијом на Балкану за америчку администрацију ни у колико није завршен пуком сменом Милошевића и његове номенклатуре. И премијер српске владе Ђинђић и председник СРЈ Коштуница су се, заправо, нашли пред видљивим и невидљивим тешкоћама одржања националног и државног континуитета, у битно промењеним политичким условима. Истовремено, постало је видљиво да се преконпоновани ансамбл транзиционе власти према политичком темељу свога успостављања односи на веома различите начине. Постпено су се формирале струје *прагматиста*

39 Пешић Весна, „Национализам немогуће државе – оквир за разумевање неуспеле легитимацијске транзиције у Србији“, глава „Покушаји промене и отпори променама“, у зборнику *Између ауторитаризма и демократије*, књига трећа, *Национални и државни интерес модерне Србије*, ЦЕДЕТ – ФЕС, Београд, 2007, стр. 68.

40 Радојичић Мирјана, *Историја у кривом огледалу. Невладине организације у Србији и политика интерпретирања скорије јужнословенске прошлости*, глава „Невладине организације у Србији и политика интерпретирања скорије јужнословенске прошлости“, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 92.

и *легалиста*, што је означило потребу да свако на свој начин разлучи грешке претходног раздобља, од континуалних вредности и циљева које је, у ослонцу на препознате националне и државне интересе, требало да заступају.⁴¹

Извесно време досократска олигархија, или „досманлије“ - како их је на директан и незабораван начин одредио Коста Чавошки⁴² - нису довољно разумели смишљену инерцију евроамеричке политике. У досомахијским напорима препознавала се наивна и утопична тежња да се измене евроамеричка схватања о природи српске државе после нестанка велике Југославије. Тај узалудни посао маскиран је стално погрешним временским прогнозама часа у коме ће западне силе, под притиском убедљивих аргумената, схватити пуну истину српског питања. Потом би, наводно, промениле ставове и коначно стале на српску страну која је, ионако, са продемократском владом већ на западној страни.

9. Да ли су Милошевићева и пост/досовска спољна политика сличне?

У научним тумачењима сличности и разлика, тј. променљивости визура спољне политике Србије постоје и другачија становишта. Тако, на пример, на основу увида да су милошевићевска и постмилошевићевска, тј. досовска спољна политика, подједнако транзицијске, политиколог и американо-лог Душан Николиш сматра да су обе биле и остале неспособне да одговоре на глобалне изазове, и то из различитих побуда. Прва, јер је у ратни расплет сецесије ушла осиромашена и без савезника; друга јер је на власт дошла као позиционирана опозиција, уз обилну финансијску подршку споља, остварујући при том „трансмисиону спољну политику“ уз повиновање Вашингтону и Бриселу „налик новој Коминтерни“. Николиш у истом смеру закључује: „Између спољних политика и међународног положаја Србије (Савезне Републике Југославије – СРЈ, Државне заједнице Србија и Црна

41 Тежњу да тобоже научним путем докаже криминогену основу Коштуничине постоктобарске политике испољио је историчар Коста Николић. Упоредити: Николић Коста, (Поповић Небојша), *Војислав Коштуница – једна каријера*, део „На власти (2000-2005)“, глава „‘Лег(и)ализам’“, ЈУКОМ, Београд, 2006, стр. 209-214.

42 Чавошки Коста, *Сага о досманлијама*, глава „Реч унапред“, Орфеус, Нови Сад, 2002, стр. 6.

Гора - СЦГ), или, једноставније а не мање тачно речено, Београда Милошевићевског, 'предтранзиционог', 'пред(не)демократског, 'комунистичког' периода, с једне стране, и Београда Ђинђићевско-коштуничевско-досовског и постдосовског, транзицијског, демократског, 'неолиберално-капиталистичког', проевроунионистичког и пронатовског (проамеричког) периода, суштински гледано, нема разлика.⁴³

Било како било, уклопљена у геополитичку замисао макро-региона тзв. Западног Балкана, Србија је „крунисана“ предкандидатским трновим венцем уласка у Европску унију. Тако је идеолошки дискурс Србије као (ваљда источног) дела Западног Балкана, уз хучну мантру „безалтернативне Европе“, тј. „уласка Србије у Европу“, постао овдашњи неизбежни услов било какве дебате о спољнополитичким стремљењима земље.

Реалност је упућивала на сазнање да се политичка, логистичка и финансијска подршка,⁴⁴ коју је Запад у претходној деценији пружао антимилошевићевској опозицији, преточила у пуну сарадњу некадашње опозиције, сада већ снаге која има стварну моћ (ДОС на власти), са западним земљама.⁴⁵ Реч је о коперниканском обрту који је уследио годину и нешто више од агресије НАТО-а на СРЈ и Србију. Заузет је нови *спољнополитички курс*, којим се и у Србији тежило што тешњој сарадњи са дојучерашњим противником, а онда и уласку у његове војне, политичке и геополитичке савезе. Србија је, дакле, на почетку досовског раздобља као транзициона земља недвосмислено тежила што бржем инкорпорисању у западни свет, уз непрекидно подсећање да је западни свет једини „нормалан свет“ чијем начину живота би сви који желе да буду „нормални“ требало да теже.

Ђинђић је био кратко време премијер Србије, само две и по године. Речено је како је његов трагично завршени премијерски мандат протекао у првој четвртини Путино-

43 Душан Николиш, Међународни положај и спољна политика у транзицији“, зборник, *Србија – 2000-2006. Држава, друштво, привреда*, уредник Миша Ђурковић, ИЕС, Београд, 2007, стр. 17.

44 О томе: Аврамовић Зоран, *Родомрсци*, глава „Улога новца у политичком наступу ДОС-а“, Култура полиса-Графомаркетинг, Нови Сад, 2009, стр. 43-47.

45 О томе у целини говори књига: Маршал Тим, *Игра сенки. Петооктобарска смена власти у Србији*, Самиздат Б 92, Београд, 2002.

вог председниковања. Односи Србије и Русије у том периоду читавали су се више кроз однос Коштунице као председника Савезне Републике Југославије и Путина на челу Руске Федерације, него кроз Ђинђићев ангажман. Ђинђић је, у ствари, нескривено поентирао односе са са Европском унијом, посебно са Немачком, док је Русију „препустио“ Коштуници.

Досовска структура власти се у прве три године, без сумње, далеко више ослањала на западне земље, САД и ЕУ него на Русију, према којој је испољавала обазриво уважавање. Управо у том времену настала је спољнополитичка формула (или поучак) о неупитној и потпуној *западној оријентацији Србије*. Она се, пре свих, дугује Зорану Ђинђићу који је српску (југословенску) спољну политику, помоћу „српског Козирјева“ министра Горана Свилановића, пуним једрима усмерио ка тзв. евроатлантским интеграцијама.⁴⁶ Од тада је западни топос, тачније речено *евроатлантски есхатон Србије*, упркос променама околности и глобалног односа снага, мање-више остао неупитан.

10. Заљуљани српски чун

Иако демонтирање Србије, у виду територијалног дизајна и унутрашње преконфигурације партијске и тајкунске моћи, још није било завршено, крхки српски чун је дебелим клијентским конопцима привезан уз бок западног брода. Клијентски и клијентелистички образац се запатио првенствено међу онима који су, следећи америчко циновско пловило, без већих двоумљења сматрали да ће оно да броди

46 О лику и делу некадашњег руског министра иностраних послова Андреја Козирјева занимљиве опаске исписао је његов колега са југословенско/српске стране Владислав Јовановић „Козирјев је... настојао да покаже благонаклоност за наше ставове и буде адвокат захтева које нам Запад рутински упућује. Од нас се стално тражило да учинимо много више да би смо добили много мање од онога што елементарна правичност и равнотежа давања и узимања налажу. Разлика између Козирјева и наших западних саговорника била је у томе што је он те захтеве прослеђивао у много бољем паковању и са пренаглашавањем важности компензације коју ћемо добити, док су западни саговорници били директнији и грубљи, истичући редовно штап испред шаргарепе. Било је очигледно да је Козирјев, у суштини, био један од канала утицаја Запада на наше ставове и да је он ту улогу савесно и педантно вршио.“ Јовановић Владислав, *Рат који се могао избећи. У вртлогу југословенске кризе*, глава „Политички контакти са балканским и другим земљама“, Нолит - Киз алтера, Београд, 2009, стр. 242.

таласократским океаном *ad infinitum*. Клијентски образац се, међутим, одомаћио и у унутарполитичким односима.⁴⁷

Ћинђићев прагматични ментални склоп је, наиме, рачунао на бескрајни просперитет, моћ и богатство „нормалног света“ западне хемисфере, отклањајући сваку помисао на западање у кризу њених развојних перспектива. Штавише, властити прагматични реформизам Ћинђић је схватао недвосмислено, као брзо придруживање униполарном Западу, савладавање друштвене и економске кризе и нормализовање живота у Србији.⁴⁸

Прагматични политичар, Ћинђић је, дакле, по образовању, мотивима и стремљењима био и те како уверени западњак. На траси тог од прва некритичког и еуфоричног усмерења и ослањања налазиле су се значајне препреке. Отворено питање статуса запоседнуте покрајине Косово и Метохија ометало је Ћинђићеве планове консолидовања и нормализовања прилика у Србији. Ћинђић је, наиме, попут већине досоваца, веровао да постауторитарна природа режима Србији гарантује пажљивији и увиђавнији однос Запада према косовском проблему. То уверење није одговарало стварности међународних односа и спољне политике западних сила према Србији. Оно је, заправо, више оличавало велика очекивања и неутемељена надања на српској страни него стварне могућности промене евроамеричког става.

Биће да је Ћинђић, као што је поменуто, тек пред несрећни крај живота схватио релативност и аморалну манипулативност западне политике према постмилошевићевској Србији поводом Косова и Метохије. Убијен под недовољно разјашњеним околностима у антентату марта 2003. године, Ћинђић није дочекао да види кулминацију западне дволичности - проглашење лажне албанске државе на Косову и Метохији само пет година после његове смрти. Отуда је Ћинђићева спољнополитичка „формула“ у највећој мери поука о непоучности историје.

47 О томе, детаљније: Вучинић Маринко, „Нагодбењаштво и клијентелизам у српској политици“, часопис *Херетикус*, стр. 245-253, бр. 3-4, Београд, 2007.

48 Упоредити: Ћинђић Зоран, *Србија у Европи. Ауторски текстови и интервјуи*, глава „Какву будућност стварамо“, стр. 187-200, и „Циљ: чланство у ЕУ“, Тањуг, 2004, стр. 270-272.

11. Коштуничин поучак

У другој постмилошевићевској фази, током два манда-та владе Војислава Коштунице (2004-2008) дошло је од из-разитог зближавања Србије и Русије. То се догодило усред драматизованог косметског проблема, у депримирајућим условима пропалих Бечких преговора,⁴⁹ одбацивања дола-зног Ахтисаријевог плана и наговештаја скорог проглашења косовске независности од стране про/албанске групације. Ру-сија је у одсудним тренуцима подржала кључне српске ста-вовe, а Србија се у дипломатским акцијама у већој мери осло-нила на Русију.

Некадашњи премијер у својим изјавама и интервјуима није крио наглашену склоност ка Русији. Тако је једном при-ликом рекао: „Русија је заиста прави пријатељ Србије. Онај који то не види из неког свог разлога, острашћености или заслепљености, тај неће умањити значај Русије, већ ће само показати да није свестан да релевантан живот пролази мимо њега. У сваком случају Србија мора бити пријатељ Русије, и Србија никада неће бити део било чије кампање против ове земље.“⁵⁰

Ненадано преусмерење је дочекано „на нож“ међу про-западно оријентисаним активистима „трећег сектора“. Тако је, рецимо, правница Весна Ракић Водинелић указала да је „немили догађај“ настао као резултат спајања питања ула-ска Србије у ЕУ и нерешеног статуса Косова. На тај начин се десио стратешки заокрет Србије према Русији и само у оним њеним вредностима које је Коштуница сматрао значајним за Србе. „То нису вредности руске културе, књижевности, хра-брих појединаца и цивилних група које се боре за људска права и против сваке опресије. Оно што је била инспирација за овај заокрет јесте идеја поново успостављене империјалне Русије, негирање вредности секуларизма путем интерферен-ције цркве у државу и друштво (какво се овде сматра пожељ-ним), повезаност и блискост по ‘крви’, језику и са ауторитар-ним навикама.“⁵¹

49 О томе: Самарџић Слободан, „Беч као доброћудни Рамбује“, часопис *При-зма*, ЦЛДС, Београд, 2003, стр. 13-21.

50 Коштуница Војислав, „Стојим иза својих речи“, интервју, недељник *Печат*, бр. 10, 25. април 2008, стр. 11.

51 Ракић Водинелић Весна, „Повратак у историју“, (2008). Дуступно на адреси: www.pescanik.net/content/view/322/122

Још више озлојеђености у поменутој групацији изавале су изјаве највиших руских званичника. О томе да Русија недвосмислено подржава српске ставове, изјаснио се у више наврата и тадашњи председник Путин. Почетком 2008. он је поручио представницима Запада: „Зар се ви Европљани не стидите да истим питањима прилазите са тако двоструким стандардима? Подршка једностраном проглашењу независности Косова и Метохије неморална је и противправана. Територијална целовитост држава је темељни принцип међународног права. Постоји Резолуција 1244 о територијалној целовитости Србије и то треба да се поштује. (...) Треба да постоје јединствени принципи. Ако будемо поступали према политичкој сврсисходности, служећи интересима одређених земаља – срушиће се међународно право и заједнички поредак.“⁵²

12. Потребна еквидистанца

У Коштуничиној етапи прокламована је *војна неутралност Србије*. Такође су одшкринута врата првим руским банкама и финансијском капиталу за пословање на српском тржишту.⁵³ Оба потеза нису наишла на једнодушно повољан пријем, будући да је на српској политичкој и привредној сцени до тада превладавала једнострано оријентисана, услужна прозападна опција која није била расположена према руском економском а поготову политичком упливу. Штавише, владајући (екс)досовски лидери, партије, интересне групе и лобији, који су остваривали пресудан утицај на српску политику и економију, биле су и остале својим управљачким врховима клијентски везане за пласирани западни капитал и економске интересе. Од њих се, као страсно сврстаних актера, није могло очекивати чак ни минимално саглашавање са отварањем врата руским економским чиниоцима, нити заузимање става било какве, па ни војне неутралности Србије.

Српско/руско приближавање и долазак руских финансијских организација није одговарало заступницима и ко-

52 Извод из Путинове годишње конференције за новинаре одржане 14. фебруара 2008.

53 Видети, вест о уласку руских финансијских институција у Србију: „Прва банка са руским капиталом. Московска банка добила одобрење НБС за оснивање банке у Србији“, дневник *Блиц*, 4. март 2008, стр. 12.

рисницима западног капитала и деташираним сарадницима (курсистима) Светске банке и Међународног монетарног фонда. Они су, као клатећи „привесци“ профитаблних корпоративних интереса, морали пажљиво да слушају упозорења која су долазила из органа и институција Европске уније, али и са друге стране океана. Та упозорења су указивала да није zgodно, штавише да је неприхватљиво да се кључни српски ресурси и инфраструктурни објекти нађу у руском власништву, нарочито у часу када се Србија мешкољи у чекаоници, као нестрпљиви (пред)кандидат за евроатлантске интеграције. При свему се мислило на хидро и термоелектране, нафтоводе и гасоводе, саобраћајну мрежу, речне луке, аеродроме, јединог српског ваздушног превозника, металску и хемијску индустрију и сл.

Коштуница, који се нашао пред великим опозиционим изазовима, ипак је, бар на кратко време, успео да унесе релативну меру спољнополитичке еквидистанце која је претпостављала условни европски али не и апсолутни евроатлантски смер интеграције Србије. У конкретним условима погоршаних прилика на Косову и Метохији то је значило какву-такву примену концепта војне неутралности,⁵⁴ али и интензивирање сарадње на политичком и економском плану са Руском Федерацијом и земљама које подржавају српску политику поводом Косова.

У погледу српског става према политичком и правном статусу Косова и Метохије, Војислав Коштуница се придржавао начела које је истицало историјски и етички једини могући редослед: „Косово... па Европа!“ Прецизно политичко одређење интеграционог редоследа уједно је значило одустајање од европске опције Србије уколико Европска унија, упркос свему, задржи проалбански и антисрпски став, нада-

54 Коштуничин ДСС је овако одредио концепт војне неутралности: „Војна неутралност Србије и јачање одбрамбене способности земље представљају сигуран гаранат очувања суверенитета и територијалног интегритета земље. Војна неутралност, осим тога, спречава да Србија ратује а Срби гину по ратиштима широм света за туђе војне и геостратешке интересе. Независност и слобода земље су најважнији циљ државотворне политике Србије.“ Видети: Тачка 4. *Начела националне политике за будућност Србије*, Демократска странка Србије, Београд, 15. фебруар 2009. Према: дневник *Политика*, 15. фебруар 2009, стр. 5.

ље штитећи изградњу лажне албанске државе на тлу јужне српске покрајине.⁵⁵

13. Постоји ли „тадићизам“?

Борис Тадић је на председнички положај дошао на изборима, као што је на изборима демократски реизабран. Између председника Тадића и премијера Мирка Цветковића не постоји ни приближно сличан однос као између Медведева и Путина. Тадић, у оквиру уставних овлашћења, репрезентује земљу, док се премијер Цветковић скоро и не појављује на спољнополитичком хоризонту. На дипломатском плану, првенствено запослен проблемима Косова и Европе, доминира агилни министар Вук Јеремић.

Говорило се о *стамболићевству*, *милошевићевству* и *ђинђизму*, да ли онда може бити речи и о *тадићизму*? Тешко би се могло рећи како је Борис Тадић творац препознатљиве идеологије и политике „тадићизма“. Већина још увек сматра да је Тадић условни унутарпартијски настављач „ђинђизма“. Као политичка личност, Борис Тадић је у групи српских политичара који су на врх доспели као следбеници, „настављачи дела“ и „заменици“ привремено и трајно одсутних лидера: Борис Тадић - Зорана Ђинђића;⁵⁶ Томислав Николић - Војислава Шешеља; Ивица Дачић - Слободана Милошевића. „Наследници“ су се у међувремену, на различите начине додуше, постарали да своју политичку персоналност ставе у први план. У локалним приликама то је само могло да значи *демилосевићизовање* СПС-а⁵⁷ и *дешешељизовање* СРС-а, али се на исти начин није одвијало у ДС-у. У јавности је, на име, запажена тежња ка изградњи политичког култа Зорана Ђинђића.

55 О томе: Коштуница Војислав, *Одбрана Косова*, глава „Проглашење лажне државе под старатељством САД и ЕУ“, „Филип Вишњић“, Београд, 2008, стр. 210-214.

56 Можда је и пре појаве Бориса Тадића међу (анти)ђинђићевцима у ДС-у постојао латентни „тадићизам“?

57 Вук Драшковић је својевремено запазио основну тешкоћу српских социјалиста: „СПС би да се преуда за Европу, а неће да се разведе од мртвог Слободана Милошевића“. Драшковић, међутим, није погодио да ће Дачићев тим реалтивно брзо и темељно да ревидира спољнополитичке ставове СПС-а. Видети: Драшковић Вук, „Десно - на извор по воду“, интервју, дневник *Правда*, 2. септембар 2008, стр. 8-9.

Важнији од свих ипак, био је и остао однос Бориса Тадића према продемократском ривалу лидеру ДСС-а Војиславу Коштуници. У ствари, Тадићев унутарполитички концепт огледао се у троструком односу:

- 1) маргинализовање продемократског ривала ДСС и народњака;
- 2) сусретљива коалициона отвореност према СПС-у;
- 3) оштар антирадикалски став према СРС-у, уз опрезно отварање према СНП-у.

Председник Тадић је у односу на некадашњег премијера Коштуницу поступао дисконтинуално. Пре свега, релативизовао је спољнополитичке резултате Коштуничине владе. На плану односа према косовском проблему, уместо начела „Косово... па Европа“, отпочела је примена политичке и правне тактике кретања на „двоструком колосеку“, по начелу „И Косово и Европа“, без ултимативног одустајања од „европског пута“ зарад неиспуњења косовског предуслова. Иако је одпрва одбијао спровођење мисије ЕУЛЕКС, залагао се за останак мисије УН УНМИК, Борис Тадић је, користећи умешност и реторичке наступе министра Вука Јеремића, под притиском Европе и Америке, ипак пристао на протекторатско присуство Европљана.⁵⁸ Тако је Европа Уније отпочела живот бриселског протектората на древном тлу Србије.

14. Тадићев поучак

Ако не постоји „тадићизам“, на који начин, онда, може да се обликује и примењује Тадићев поучак? Текућа политичка реалност указује на спровођење спољнополитичких замисли председника Републике Србије Бориса Тадића. У деоби моћи између позиције и опозиције не тако јаку превагу има коалиција за Европску Србију. У подели моћи унутар извршне власти између председника и премијера, који потичу из истог партијског састава, нема двоумљења око тога да главну реч о питањима спољне политике води председник Републике. Иако је успостављен полупредседнички систем, оперативне послове врше премијер и ресорни министар, док

58 О нечелним питањима европских мировних мисија, видети: Тодоровић Јелена, „Улога Европске уније у изградњи мира“, глава „Мисије на Балкану“, (посебно мисија ЕУЛЕКС на КиМ), *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009, стр. 145.

председник одређује стратешке правце и доноси коначне одлуке.

Али, управо је у трећој постмилошевићевској фази председничке администрације Бориса Тадића (и тек делимично В. Коштунице), која још увек траје, дошло до осетних промена у односу на претходно раздобље. Прво се догодило од Србије и Срба у обе земље нежељено раздвајање Србије и Црне Горе 2006. године, чиме је престао последњи јужно-словенски државни савез.⁵⁹ Затим је путем Бечких преговора и наметања Ахтисаријевог плана актуализовано питање косметског статуса пре испуњених стандарда. Да би напослетку, у волунтаристичкој, синхронизованој и противправној операцији, Албанци са Косова и Метохије марта 2008. на стваран начин прогласили лажну независност.⁶⁰ Потом је у координисаној и јакој албаноамеричкој кампањи квазидржавна косовска креатура призната од педесетак земаља света и велике већине чланица ЕУ (осим Шпаније, Румуније, Словачке, Грчке и Кипра).

Српски дипломатски ослонац на Русију је суштински задржан, али са нешто више отупљивања бриди косовског „или-или“ односа. На српској страни такав приступ је означио наглашенији проевропски дискурс и померање политичких акцената са заострене дипломатије ка компромисним формама међународноправне иницијативе. То се, пре свега, односи на дипломатску акцију усмерену ка значајним земљама лобистима и Међународном суду правде у Хагу, коме је поднет захтев за мишљење са обилном експертском документацијом од више стотина страна.

При крају кохабитационог периода председник Борис Тадић је са премијером Војиславом Коштуницом испољио начелну отвореност Београда према Москви, што је манифестовано заједничким московским сусретом са Димитријем

59 Томе је у целини посвећена књига: Кнежевић Милош, *Изneverена држава. Србија и Црна Гора у времену разлаза*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 1-566.

60 Као политичко и правно предупређење евентуалне сепарације КиМ од Републике Србије, које се потом одиста и догодило, реаговала је Скупштина Србије која је донела Резолуцију којом не признаје ефекте таквог чина. Видети: *Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, донета 26. децембра 2007. године. Доступно на адреси: <http://www.parlament.sr.gov.yu>

Медведевом и Владимиром Путином. На том далекосежно важном сусрету потврђени су планови изградње гасовода Јужни ток, али и друге намере руско/српске економске и политичке сарадње.

У том часу је изгледало као да Србија, под притиском околности, прагматично мења спољнополитички курс, који је до тада био једнострано окренут ка западној страни. Ваљало је уважити диверсификовање и уравнотежавање моћи у Европи и свету, које је настало снажењем Кине и опоравком и јачањем Русије. Србија, а тиме и Тадић као њен председник, једноставно речено, нису могли да превиде битно промењене контуре руске спољне политике према Европи, Америци и Балкану.⁶¹

15. Србија без изразитог руског фаворита

Тадићев спољнополитички поучак није настао мирним усаглашавањем, већ у политичким, партијским и лидерским надметањима око аутентичне идеје спољне политике Србије. С обзиром на све наглашеније унутарполитичко ривалство две продемократске групације окупљене око Тадића и ДС-а и Коштунице и ДСС-а, однос једне и друге према Русији постао је изборни адут. Највеће и најјаче странке у Србији истицале су тесне партијске везе и топле односе својих лидера са Русијом, у настојању да освоје што више симпатија бирачког тела.⁶² Тако је руска благонаклоност и подршка од једном постала јак адут на изборима, што је била и остала крајње ретка појава у источноевропским транзиционим земљама.

Русија, међутим, имајући исувише балканског искуства, нарочито у променљивим, па и изненађујућим токовима јужнословенског и српског питања, није сматрала потреб-

61 Видети, званичну веб страницу председника Руске Федерације: „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation“. Доступно на адреси: <http://www.kremlin.ru/eng/text/dosc/2008/204750/shtml>

62 Председник Русије Владимир Путин је упутио рођенданску честитку Борису Тадићу 14. јануара 2008, а Војиславу Коштуници писмо пред изборе 4. маја исте године. И док су једни истицали да се ради о пуком протоколу са две пријемне адресе, који се не уздиже изнад уобичајних дипломатских формулација, други су указивали да су „лична писма“ више од рутинског обраћања. У оба наврата сучељене партијске групе су истицале повлашћени положај и наглашену подршку Кремља, иако су писма била само јавни и учтиви знак руске подршке не само Србији у целини, него и властитим принципима.

ним да пружи пресудну подршку само једној страни. Русија је пружила подршку свим оним политичким групацијама и партијама у Србији које су испољиле жељу за побољшањем руско/српских односа. То се подједнако односило на Тадића, Коштуницу и Николића, од којих ниједан, упркос својим жељама, није био привилегован као искључиви руски фаворит у изборним надметањима. А управо су три поменута лидера најснажнијих странака (ДС, ДСС и СРС) читавала сличности и разлике у српском опажању места и улоге руског чиниоца у савременој Србији.

Томислав Николић на оперативном челу Отаџбинске управе, тада још увек јединствених српских радикала (СРС), у својству заменика лидера странке Шешеља, отворено се залагао за државни и војни савез Србије са Русијом, неулазак Србије у Европску унију и НАТО и уступање простора за руске базе у Србији.⁶³

Војислав Коштуница је био умеренији, захтевајући боље односе са Русијом, војну неутралност и одлагање а можда и одустанак од пријема Србије у ЕУ.

Борис Тадић је, у том часу, са председничког положаја заузео средњу или компромисну позицију, што је значило да Србија свакако треба што више да сарађује са благонаклоном Москвом, али да при том, истовремено, никако не би смела да одустане од свог „европског пута“, који не претпоставља пребрзи српски улазак у НАТО. Ослонац за такав „и-и“ став Тадић је проналазио у подељеном расположењу српског јавног мњења према проблему укључивања Србије у евроатлантске интеграције.⁶⁴

16. Мањкава тактика „и јаре и паре“

У политици се, очигледно, не може све постићи одједном. Градуализам је суштински важан, нарочито у замршеним стварима које захтевају временско планирање не само на

63 Николић Томислав, „ЕУ отима и понижава, Русија помаже“, интервју, *Politika online*, 10. јун 2007. Доступно на адреси: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/t27907.sr.html> Такође: Николић Томислав, „Руска база на Копачици или Пасуљанским ливадама“, дневник *Блиц*, 19. децембар 2007.

64 Консултовати једно од бројних истраживања јавног мњења о односу грађана Србије према евроатлантским интеграцијама. На пример: „Јавно мњење Србије о евро-атлантским интеграцијама“, Медијум Галуп. Доступно на адреси: <http://www.atlanticcouncil.org.yu>

маркетиншком нивоу потребног „тајминга“, него и на много дубљем нивоу осмишљене хронополитике.

У прилог кондиционалној источно/западној и евро/руској двостраности у приступу Бориса Тадића донекле говори и размишљање историчара Мирослава Јовановића: „Јединствена могућност која данас стоји пред Србијом је - *и Русија и ЕУ*. Друга варијанта у савременој српској политици једноставно није могућа. Са једне стране, уколико сви суседи Србије уђу у ЕУ и НАТО, чему сви теже, а неки се тамо већ и налазе - потпуно је илузорно тражити перспективе Србије ван ЕУ. Русија, са своје стране, нити хоће, нити економски може заменити ЕУ.“⁶⁵

Да сви не мисле баш тако, постарала се да укаже социолог Мирјана Радојичић.

Разматрајући идеје овдашњих западњака, ауторка сумира заједничке ставове евроатлантских татора и атлантизујуће истуторисаних: „У евроатлантски свет Срби ће, дакле, бити добродошли тек након вишегодишњег, а можда, наглашава се, и вишедеценијског етно-карактерног дисциплиновања (‘денацификација’) и политичко-културног ресоцијализовања (‘катарза’), под протекторатом, односно једном врстом колонијалне управе међународне заједнице.“⁶⁶

Озваничени „и-и“ приступ у погледу крајњих циљева у односима Србије према ЕУ, САД, НАТО, Русији и Косову и Метохији, очигледно наилази на многе критике спољних и унутрашњих опсервера и актера српске политике.⁶⁷ Већини је било несхватљиво, прво, „стављање у исти кош“, а потом дипломатско „раздвајање питања“ Косова и Европе. Тежња

65 Јовановић Мирослав, „Две Русије: о два доминантна дискурса Русије у српској јавности“, глава „Савремена дилема: Србија - ЕУ vs. Србија - Русија?“, стр. 42, Трећи извештај пројекта *Праћење руско-српских односа*, Isac fond. Доступно на адреси: www.isac-fond.org

66 Радојичић Мирјана, *Историја у кривом огледалу. Невладине организације у Србији и политика интерпретирања историје јужнословенске прошлости*, глава „Невладине организације у Србији и политика интерпретирања историје јужнословенске прошлости“, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 99.

67 Понеки, као Снежана Кресоја, председница Центра за политику и евроатлантско партнерство, критиковали су „и-и“ политику српске власти са становишта одбацивања косовског баласта и релаксираног уласка у НАТО и ЕУ. Видети: Кресоја Снежана „Стратегија привида. Суочавање Србије са ефектима политике ‘И Европа и Косово’“, дневник *Данас*, 1. септембар 2008, стр. 8.

раздвајања се, наиме, остваривала у оделитом „решавању“ два посебно дефинисана проблема (Европе и Косова). При том се инсистирало на њиховој посебности и неспојивости, да би се - гле чуда! - у „визионарском“ закључку тврдило да ниједан од та два проблема не смета један другом у остварењу коначних циљева: повратка Косова у Србију и уласка Србије у Европску унију?! Оно што је стварно немогуће, медијски је преображавано у реалполитичку могућност.

Управо то је, на упрошћен начин, приметио један од својевремено значајних чинилаца српске политике, бивши амерички амбасадор у Београду Мајкл Полт, који је српској јавности и политичарима поручио: „Не можете да кажете НАТО је наш непријатељ, бомбардовао нас је, хоће да нам отме део земље, а ми хоћемо да се укључимо у НАТО, ЕУ нам је непријатељ, хоће да нам узме 15% територије, а хоћемо да се укључимо у ЕУ. Не можете да имате и јаре и паре, морате да се одлучите где сте.“⁶⁸

17. Трајно ниска цена Србије у перманентној кризи

Србија, као прикраћена држава, не престаје да живи у кризи. Грађани Србије су се у тој мери навикли на кризу, тако да многи ни не успевају да замисле сопствену земљу као изванкризну, стабилну и просперитетну. Кризно обележје унутрашње и спољне политике траје предуго, више од две деценије. Политичку деструкцију пратило је не мање снажно економско разарање потенцијала земље и приватизациона пљачка преосталих националних ресурса.

Образложене критике стања у земљи су се, пре свега, тикале неуочљивих националних и државних приоритета. Од превелике помоћи није било ни изједначавање по важности „уласка Србије у Европу“ и „повратка Косова у Србију“, када је била лако видљива подређеност српске стране у оба погледа. Агенс дискриминације и инфериоризовања Србије је била и остала ЕУ која у делу политичке елите Србије и даље фигурише као високи интеграциони идеал. На питање: шта је важније за Србију „повратак Косова“ или „улазак у Европу“? изостаје јасан и одлучан одговор. То што се најчешће чује да је важно „и једно и друго“, не може да буде превелика утеха при околностима када спољни фактори од

68 Према: Б 92, 1. април 2007.

Србије непрекидно траже све нова и нова изјашњења и доказе дисциплине и лојалности. Услед тога, а без потребне политичке воље, Србија је запала у стање оклевања, колебаљивости и нећкања!?

Србија се у овом часу налази у економској и политичкој ситуацији презадужене и незапослене земље, чији политички и власнички изабраници памет своје визије исцрпљују у све већем позајмљивању новца и зацртавању будућности на (не)одложено плаћање.⁶⁹

Иако је концепт омнипотентног тржишта и дерегулације, базиран на виртуелном капиталу, те монетаризацији и фискализацији свих квазиекономских токова, на Западу на издисају, у Србији се и надаље, без икакве свести о анахронизму и неефикасности, увелико примењује. У томе се огледа безнадежна заосталост и пароксијализам економске политике која ништа не чини да превлада стање деиндустријализације и деаграризације земље која је изазвала велики раст незапослености, пад националног бруто производа, укратко - застој и опадање.

Србији је одузето Косово - а требало би на било који начин да га врати! Србија није у Европи (Уније) - а хоће у њу што пре да уђе! Србија нема довољно новца - а требало би што више да га добије! Јер, новац као да је све, или замена за све!⁷⁰ Хтелo се или не хтелo, то су три кључна, патетична или прозаична, свеједно, спољнополитичка мотива савремене Србије!

Милош Кнежевич

СЕРБИЈА НА ПЕРЕКРЕСТКЕ «ВОСТОК-ЗАПАД» Србская политика – прозападная ориентация и русофилия.

Резюме

Принципиальная позиция России относительно до сих пор неразрешенной проблемы статуса Косова и Метохии оказывает Сербии огромную помощь в ее дипломатических

69 Видети: Грк Снежана, „Србија у зони рецесионог сумрака“, глава „Губитак економске независности и политичког суверенитета“, стр. 157-163, *Српска политичка мисао*, бр. 1, 2009, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

70 О томе: Анђелковић Драгомир, *Српски национални мазохизам. Од југословенства до евроатлантизма*, глава „Кредити су ‘срце’ Србије“, Алтера, Београд, 2008, стр. 155-164.

попытках мирным и правовым путем возвратить провинцию с состав государства. Однако, с другой стороны, поддержка России ставит перед Сербией нелегкую задачу профилирования внешнеполитической ориентации и определения собственного геополитического положения. Если предположить, что поддержка со стороны России относительно КиМ отсутствует, стремления Сербии к евро-атлантической интеграции, вероятно, были бы более серьезно оправданы. В сложившейся же ситуации российская поддержка создает следующий расклад: проалбански настроенные западные страны оспаривают основные желания Сербии, тогда как Россия эти желания поддерживает. В тандеме с Россией, которая обеспечивает дипломатический тыл, Сербия на международной арене больше не представляет собой одинокое государство без собеседника, партнера и союзника. Россия, несомненно, оказывает Сербии поддержку в отношении проблемы Косова и Метохии, тем не менее, одинаковая на первый взгляд российско-сербская позиция относительно обозначенной проблемы не лишена определенной нерешительности. Прежде всего, сюда относится необходимость тщательного анализа сложившейся ситуации сербской стороной – необходимость распознать своих союзников и противников, а также определить реальные возможности собирательной «и-и политики», которую ярко демонстрирует девиз «И Европа, и Косово». Помимо этого, очевидно, что российская сторона требует от Сербии определенных усилий в соблюдении основ международного права и правил политической морали на том уровне, который представила Россия в период путиновского обновления своей глобальной мощи и усилившегося влияния в Европе и на Балканах. Данное требование ясно выражено девизом-рекомендацией: «Русские не могут быть большими сербами, чем сами сербы!», или «Сербь, в любом случае, должны быть большими сербами, чем русские!».

Ключевые слова: Сербия, Россия, Европейский Союз, статус Косова, сецессия, внешнеполитический урок, евроинтеграция, эквидистанция, нейтральность.

УДК: 327(497.11):[327.51(1-622.NATO)+327(470+571)]

Примљено: 30. 04. 2009.

Прихваћено:

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 113-122

Радован Радиновић*

СРБИЈА ИЗМЕЂУ НАТО-а И РУСИЈЕ

Резиме

Наслов ове теме имплицира геополитички дискурс, у намери да се одговори на питања где се налази Србија данас, куда је кренула, да ли њено државно и политичко вођство уопште имају икакав стратешки план у том смислу, а нарочито где се Србија, својом вољом или без ње, може наћи у сагледивој будућности. У раду аутор не посматра проблеме искључиво кроз геополитичку оптику већ своја сазнања ослања на историјске факте и политички контекст протеклих деценија. Важне су неке крајње прагматичне политичке чињенице, које данас битно одређују међународни положај Србије и који представљају објективни контекст сваког позиционирања Руске политике према Србији. У првом плану су свакако положај Србије између два велика грозда моћи – Европске уније са НАТО и Руске Федерације.

Кључне речи: Србија, НАТО, Русија, држава, нација, руска политика

На самом почетку констатација једне општепознате чињенице. Деведесетих година прошлог века, када су Срби као народ изгубили државу у коју су уградили и неповратно потрошили националну енергију и милионске жртве у два светска рата и када су због немогућности да је одбране упали у дубоку националну фрустрацију, Русија је напустила Балкан као један од некадашњих приоритета њене европске политике. Да не улазимо у анализу зашто је то тако било, већ

* Генерал у пензији

да од тога пођемо као од дате чињенице. Таква одлука Русије практично је Србију изручила на милост и немилост Западу, а Запад је грунуо у черечење Србије без милости и то са страшћу, да би намирио и оно што му је Србија дуговала, али и оно што му она уопште није била дужна. У тој антисрпској хистерији Запада био је и макар мали део антируске стратегије, да сада не улазимо у образложење ове наизглед немогуће хипотезе. У начелним цртама скицирам, тај антисрпски став Запада огледао се у следећем:

- онемогућавање Србије да одбрани своје националне интересе у Хрватској, БиХ и на Косову и Метохији уз све врсте политичког, медијског, економског, финансијског и културолошког екскомуницирања Србије из контаката са светом и Европом. Све је то кулминирало оружаном агресијом НАТО-а на Србију;

Када се имају у виду наведене чињенице, а посебно последице које су те чињенице произвеле на стање државе Србије и српске нације, онда је битан услов за било какав сувишни дијалог о месту Србије између стратегија НАТО и Русије да се претходно сагледа стање у којем се Србија налази данас, потом да се анализира однос Србије и НАТО, као војне алијансе Запада, која све више поприма геополитичке карактеристике и аспирације и, коначно, да се укаже на могући додир руске политике према Балкану са државним и националним интересима Србије.

1. Стање државе и нације Србије

Србија је окупирана земља. Не верујем да ни у једној европској земљи као у Србији делују стране обавештајне службе, без икаквог устручавања и обзира. Делом као наводна сарадња у лоцирању и хапшењу генерала Младића, али то је својеврсна маска за њихово свеобухватно деловање. Нема ни једне области друштвеног живота над којим стране службе нису успоставиле потпуни увид, укључујући и кадрованье у значајним институцијама.

Аутор ових редова није стручан за економију, али ако би се ту извршила поштена анализа, видело би се да све виталне делове нашег економског система контролише страни

фактор и то искључиво у функцији неконтролисане експлоатације, па и потпуног одлива и отуђења друштвеног богатства и природних ресурса: земљишта, воде и енергије.

Друштвене елите, или оно што се тако зове, су својевољно или на основу корумпираности, у основи анационалне и антинационалне. На сваком кораку испољавају видно гађење према свему што је народна традиција, национални и културно-цивилизацијски идентитет. Истовремено, некритички нуде систем вредности Запада а да често ни не знају шта се под тим подразумева. Европа без алтернативе је мантира коју из сата у сат слушамо на сваком месту и на сваком кораку, и кад треба и кад нетреба.

Потпуна контрола јавног мњења, преко медија и на друге начине – преко НВО и разних такозваних грађанских иницијатива, готово је опште место наше политичке свакодневнице. При том се, као октроисана истина, непрекидно понавља лаж да је Србија крива за серију грађанских ратова на просторима бивше Југославије, да се Србија мора натерати да се суочи са накнадном прошлoшћу и да се денацификује. Невероватно, народ који је, после Јевреја, вероватно највише пострадао у два светска рата, такорећи заклан народ, па још нацистички.

Све што је национално важно за сваки народ, па и за наш, подвргнуто је разарајућој негацији. Ту спада пре свега Српска православна црква, Српска академија науке и уметности, Војска Србије итд.

Србија влада и са Србијом се влада из центара моћи за које се не зна ни који су ни чији су. Али је извесно да амбасадори неких великих сила имају одлучујућу улогу. Они се непристојно дневно мешају у политички живот, а носиоци наше власти све мање крију да примају и извршавају њихове налоге. Инсталисана нам је власт која влада против државе и народа. Персонално гледајући, ради се о неким људима сумњивог морала којима је власт важнија од државе, а властити банковни рачун од стања отаџбине. Неки од њих су затрпани бројним нерасветљеним аферама, од проневера до сукоба интереса и нелегалног присвајања енормних финансијских бонуса. Највећи број носиоца јавне функције поседују сертификат неког течаја, читај – вечерње школе у некој од стратешких радионица Запада у којима се производе кадрови који

се доводе да служе онима који су их на власт поставили а не онима који су их на власт изабрали.

На јавној сцени, па и у Парламенту сасвим слободно, опуштено и без икаквих последица отворено антиуставно делују бројене организоване политичке снаге, чак и странке, партије или групе и појединци који се не мичу са најслушанијих електронских и писаних медија. Те снаге се отворено залажу за територијално прекомпоновање нашег државног простора, било да нуде независност, било темељну промену територијално политичког статуса делова наше државе.

Организовани криминал и све врсте компромитујућег система државне власти и друштвеног поретка су толико узнапредовали да је то постало опште место наше друштвене стварности.

Србија је опљачкана земља. Не ради се о пљачки у дословном смислу речи. Под изговором транзиционих програма, у процесу приватизације и слично, од државе, односно друштва и народа је отуђено, практично отето друштвено богатство које су стварале генерације трудбеника. Не само да је све продато, најчешће у бесцење, већ је то и потрошено, тако да је нестала супстанца, а из прихода ништа није акумулирано, већ је све бесповратно потрошено.

Србија се налази пред бројним безбедносним изазовима којима није дорасла. На делу територије Србије проглашена је нова независна држава - кажу да се ради о НАТО држави. Али она ипак уз подршку Европске уније, која је наш недосањани сан, и НАТО како-тако функционише и то насупрот и против интереса државе Србије.

На делу територије Србије пузећи се инсталира једна такође нова независна држава, истина под плаштом децентрализације и успостављања еврорегије.

У порасту су и сви облици сепаратизма, а прети се новом сепаратистичком побуном на најосетљивијем делу геостратешког простора наше земље.

Србија се може наћи на удару тероризма, организованог криминала масовних размера и свих других облика оружаног бантитизма.

Србија нема конзистентну стратегијску концепцију интегралне безбедности. У свим стратешким документима – од Закона о одбрани и војсци, преко стратегијског прегле-

да одбране, Нацрта националне безбедности стратегије и одбране, намигује се НАТО-у, тј. оптира се, имплицитно а понегде и експлицитно, за чланство у ту алијансу, иако о томе нема никакве ваљане стратегијске анализе.

Под фирмом реформе, ево већ деценију, Војска се практично разара, деструира се њена убојна моћ, тако да је практично сведена на фактор који у евентуалном отклањању безбедносних ризика не би била у стању да учини готово ништа.

Први пут у својој новијој политичкој историји Србија је сведена на зависну клијентну државу, али која није ничији конкретни клијент, већ свачији. Нажалост, она сама не може ништа, а нико је неће под своје окриље. Јер је ем неспособна, ем неискрена.

Ето, имајући у виду управо овако скицирано стање опште трулежи и беспомоћности Србије, ја сам у наслову теме устврдио да се Србија налази између НАТО-а и Русије, ни сама не знајући којем би се царству желела приклонити.

2. Србија и НАТО

Многи данас тврде да је Србији место у евроатланским интеграцијама, тј. у НАТО. Наводно, то је једини начин да се Србија нађе у Европској унији и да очува своју безбедност. О томе трубе бројни такозвани аналитичари, а богме, и неки доскора високо позиционирани државни функционери. При том се уопште не разматрају елементарне чињенице: о томе о каквој се алијанси ради, чему она тежи и куда иде. Па ево управо неколико речи у том смислу.

Шта је НАТО данас. НАТО је без сумње регионални евро-атланска, западна алијанса. У њој главну реч воде амерички кадрови и НАТО, својим деловањем и постојањем служи остваривању америчких империјалних циљева. Од почетка до данас НАТО је бранио и наметао вредности западне цивилизације.

У свом вишедеценијском развоју, НАТО се од регионалног претворио у средство глобалне доминације уског круга земаља Запада на челу са САД и то над огромном већином мање развијених земаља које имају енергенте, стратешке сировине, велика тржишта и значајан геостратешки положај.

Ширење НАТО-а на Исток одвија се према одавно зацртаној матрици западне геополитике чије је циљ контрола,

односно поседовање Евроазије, а срце те Евроазије је Русија. Озбиљни мислиоци тврде да ће се ратови у 21. веку водити за енергенте, питку воду и незагађено земљиште. Све је то данас управо у срцу Евроазије. Треба ли уопште спомињати да ту игру води Америка, а да јој је главно средство надметања НАТО, а стратешки метод његовог ширења на Истоку. Куда се то НАТО шири? – па, ка границама Русије. Са намером да је војно окружи, како би у перспективи било осигурано њено цепање на три управљива дела: Сибир, азијски део и европски део. Тачно онако како је то пројектовао Бжежински.

Треба ли Србији такво друштво. Ја мислим да не треба. Србија се не сме потенцијално наћи у фронту Руских непријатеља, уз могућност да се нађе и у рату против Русије. Што се тиче саме Србије, позиција активне неутралности била би по мери њених дугорочних интереса. То би практично значило да се Србија унапред и уговором не сме везати ни за један војни савез, па ни за НАТО. Потом да активно и свеобухватно сарађује са свим, па и са НАТО-ом, по питањима очувања сопствене, регионалне и опште безбедности и то у складу са сопственим државним интересима. Програм Партнерства за мир је сасвим довољан институционални оквир за ту врсту безбедносне сарадње и да у том смислу и погледу нису неопходна никаква нова уговорна савезништава.

Поставља се питање, да ли се Србија може одбрани-ти од понуда за укључивање у НАТО сама без ичије помоћи? Ја мислим да Србија то није у стању. Управо зато морам укратко проблематизовати Руску политику и стратегију, да бих одговорио на питање: да ли нам Русија може бити икакав ослонац и шта су алтернативе?

3. Руска политика према Србији

Нећу ићи у даљу прошлост већ само у 90-те, које су предходиле агресији НАТО на Србију марта 1999. године. Та агресија је медијски, политички, економски и војно припремана неколико година, а посебно 1998. Те године, негде у јесен, одржана је у Институту за међународну политику и привреду расправа на тему: Политика Русије на Балкану. Учествовали су и руски стручњаци. Овог пута и на исту тему могао бих поновити исто оно што сам и тада рекао у предвечерје НАТО агресије на нашу земљу. Тада сам рекао да се

без руске подршке не можемо спасити од агресије. Не зато што смо ми ту агресију скривили, већ зато што је агресија била средство за америчко војно инсталирање на Косово и Метохију. Епилог се зна: Руси су нам, уместо Е-300 послали Черномидина да, претећи Милошевићу НАТО-ом, исходује капитулацију, водећи рачуна искључиво о интересима НАТО-а а не Србије нити Русије.

Како данас стоје ствари у овом домену. Ту треба истаћи неколико ствари.

- 1) Балкан и Србија нису на списку приоритета руске политичке стратегије. То је избор Русије и ми против тога немамо нити можемо имати ништа. Ја, као човек који се понешто у ово разуме, мислим да Русија не може одбранити ни своје двориште ако сматра да је Србија далеко и да је може препустити НАТО-у без последица за руске државне интересе.
- 2) Русија своје геополитичке сценарије и игре разиграва за простор Заједнице независних држава, односно за простор бившег СССР-а. Ми и то разумемо. Такође, разумемо и да је Русија окренута према Шангајској групи за сарадњу и другим облицима сарадње у Евроазије.
- 3) Бонстил и Косово и Метохија јесу изван тзв. руског дворишта, али ваља знати и не заборавити да је оружана агресија на Србију 1999. године била управо зато да се НАТО, односно Америка за корак приближе месту одакле ће успешније контролисати трансевропске стратешке коридоре, дуж којих треба да тече нафта и гас у будућности.
- 4) Косово и Бонстил, као независна држава, су нове тачке ослоња америчке геостратегије у њеној намери да будно мотри Балкан све до Црног мора и још даље ка Кавказу. Тачно је да је уласком Бугарске у НАТО Америка добила нову тачку ослоња те геостратегије, али иза тог ослоња зјапила је стратешка празнина звана Србија. Ту празнину није било могуће попунити без оружане агресије и отимања дела српске државне територије.
- 5) Колико год Америка вешто паковала ширење НАТО на Исток и приказивала га као процес ширења демо-

крације и зона потпуне безбедности, нико од нас, а посебно Русија, не треба да има никаквих илузија да у Русији Америка и НАТО засада виде свог главног противника за глобално надметање у свету. Улазак Србије у НАТО је макар мали беочуг у том ланцу којим треба трајно оковати Русију и угушити је унутар њеног геопростора.

- 6) Ако се и сложимо око тога да улазак у НАТО није дугорочан нити трајан државни и национални интерес Србије, поставља се питање - може ли Србија, у стању у каквом она јесте данас без, изгледних шанси да се то побољша, уз силне претње и све нове и нове уцене и застрашивања, одолети тој америчкој понуди да се безбедносно ушушка у НАТО алијансу? Ја мислим да не може без одлучнијег ангажовања Русије.
- 7) Може ли Србија да не уђе у НАТО са потпуно прозападном владом и уз дневно арбитрирање америчког амбасадора у готово свим државним пословима? Ја мислим да не може, односно да би власт врло радо земљу увела у НАТО али се плаши реакције народа. Другим речима, зар Русија сматра да ништа не треба чинити нити предузимати у ових неколико смерова: да се смањи притисак Запада на Србију, да се у Србији подрже оне снаге које не виде интерес Србије као чланице НАТО, и напокон. да се владајућој гарнитурџи у Србији стави до знања да би улазак у НАТО Србију морало да кошта губитка руске подршке у очувању Косова и Метохије, ако је то уопште више могуће.
- 8) Напокон, али не и на последњем месту по значају, већ може и на првом: Србија се може наћи пред изазовом да јој у некој новој "олуји", попут оне из 1995. на Републику Српску Крајину, буде нападнут преостали народ на КиМ, посебно у северном делу, а да она не буде у стању да ишта предузме. Најпре, она је сама своје оружане снаге свела на симболичну меру. Такође, према садашњем стању и када би Србија била у стању да се ангажује и када би то желела - а на жели - НАТО не би дозволио никакво ангажовање

наше војске на КиМ. Шта би то значило за наш народ и државу - не сме се ни помислити. Али, као аналитичари и реалисти, морамо рећи да је такав сценарио реалнији него да се он не догоди. Питам себе и све друге: да ли је Русија тога свесна и да ли је у стању да тај најцрњи сценарио предупреди? Односно, да ли она Србији гарантује да до тога неће доћи. Без те врсте гаранција, Србија мора у НАТО, хтела она то или не.

Радован Радинович
СЕРБИЈА МЕЖДУ НАТО И РОССИЕЙ

Резюме

Название темы имплицитно определяет геополитический дискурс. Автор ставит перед собой цель ответить на следующие вопросы: «Где сегодня находится Сербия и в каком направлении движется?», «Есть ли у государственного и политического руководства какой-либо стратегический план?», и наиболее важный вопрос «Где может оказаться Сербия в ближайшем будущем – по собственному желанию или не по своей воле?». В названной работе автор не рассматривает проблему исключительно сквозь геополитическую призму, а основывается на исторических фактах и политическом контексте прошедших десятилетий. Работа освещает некоторые крайне прагматические политические факты, которые сегодня имеют важное значение в определении международного положения Сербии и которые представляют объективный контекст позиционирования российской политики в отношении Сербии. На первом плане, естественно, рассматривается вопрос о положении Сербии между двумя мировыми силами – ЕС и НАТО, с одной стороны, и Россией, с другой стороны.

Ключевые слова: Сербия, Косово и Метохия, Балканы, вызов безопасности, НАТО, ЕС, евроинтеграция, Бондстил, российская политика.

УДК: 327(470+571):32(497.11)''20''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

20. 04. 2009.

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 123-130

*Зоран Милошевић**

РУСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА И СРБИЈА

Резиме

Аутор износи хипотезе да повратак Русије на Балкан значи подршку српском суверенитету и територијалном интегритету, али излаже и неке сфере где је ова велика словенска земља потпуно или скоро потпуно одсутна (образовање, наука...)

Кључне речи: Русија, спољна политика, Србија, вредности, интеграције

Русија се вратила на Балкан, тачније у Србију. Ово сведоче две велике инвестиције: Гасовод Јужни ток и куповина НИС-а, али и руски став поводом територијалне целовитости Србије, тачније питање статуса Космета. Овај повратак Русије у Србију дочекан је од српских родољуба и оних снага који још увек верују да је излаз за Србију везивање за све трезвене политичке снаге, а не само за Европу и НАТО, са великим олакшањем, али и очекивањима. Међу оптимистима-родољубима, који су од доласка Владимира Путина на чело Руске Федерације ово и предвиђали, налази се и аутор овог реферата, али и неколико људи који присуствују овом округлом столу, на пример, Винко Ђурић, Милош Кнежевић итд.

Приметићу и то да наши ставови нису наишли на подршку медија и владајућих политичких партија, мада смо своја виђења објавили у засебним монографијама, тј. књигама и научним часописима, нимало чудно када знамо да овде некима смета чак и руска опера, које је наше Народно позориште

* Институт за политичке студије, Београд

прославила у свету. Сада се поставља питање, како видимо спољну политику Русије у њеном делу која се односи на Србију, односно шта Срби патриоте, уједно, у већини случајева и русофили, очекују од ове политике данас?

1. Питање територијалног интегритета Србије

а) Космет

Када је реч о Космету руска страна је заузела позицију какву желе српски родољуби и ту нема шта да се дода, сем да можда постоји нада да ће спољна политика Русије охрабри српску Владу да истраје. Пошто се међу родољубима провлачи мисао да ви Руси по питању Космета, на жалост, имате чвршћи став од председника и Владе Србије. Ми, такође, запажамо да наша Влада прихвата ЕУЛЕКС, иако знамо да Европска унија води политику признавања Космета као независне државе, што изазва сумње у истрајност ове борбе.

б) Војводина (север Србије)

Када се догодила отмица Космета од стране НАТО пакта, САД и Европске уније, појавила се теза да тиме дезинтеграција Србије није окончана. Наравно, заговорници ове тезе су били у праву, пошто се брзо појавио проблем Војводине, тачније њеног Статута који Покрајини даје елементе државности, а Србе, гле чуда, потчињава мањинама и отвара простор за њихову денацификацију и претварање у нову тзв. војвођанску нацију, чија је идеологија и вредносни систем, бар према познатим елементима, не само антисрпска, већ и дубоко антируска, антиправославна и антидржавна. Истовремено, Запад прати овај распад Србије, па су тако канадске поште Војводину већ сврстале у независне прекоокеанске државе.

Управо ове снаге траже од Уставног суда Србије да поништи продају НИС-а Гаспрому. Другим речима, управо онако како желе финансијери овог пројекта, а то су НАТО, Европска унија и САД. Припадам оним српским интелектуалцима који сматрају да предложени степен самосталности и аутономије Србима у Покрајини Војводини није потребан, те да је то дубоко штетан чин и уступак иредентистичким сна-

гама које још живе, преко повампиреног нацизма (на северу Србије).

Од руске спољне политике очекујем да српским званичницима, посебно председнику и премијеру Србије, скрену пажњу на ове чињенице и, колико је то могуће, онемогуће пренос многих надлежности на Војводину. Ово питање је од изузетне важности и захтева хитност у деловању, пошто се пренос надлежности са Србије на Војводину увелико и подмукло припрема од стране владајуће колације.

2. Економски односи

Долазак руског капитала у Србију, тачније куповину НИС-а и улагање у гасовод Јужни ток, затим отварање руског тржишта за српску робу можемо да кажемо да је конкретизовано економско присуство Русије у Србији. При томе је направљена једна крупна грешка. Ипак, при томе руски партнер није обратио пажњу на новац који смо сви стварали а који је завршио у Војводини, помажући тамошњи сепаратизам. Није тајна да је министар Динкић грађанима Србије обећао од предузећа типа НИС-а по 1.000 евра акција.

Зашто није добро што је новац отишао само у Војводину? Зато јер је НИС грађен новцем грађана Србије, наравно и Војводине, севера наше државе, али већина новца за његову изградњу дошла је из Централне Србије. Друго, ако знамо да је са НИС-ом купљено и тржиште целе Србије, онда је давање новца од продаје НИС-а само Северу Србије не само експлоатација остатка Србије, већ је и у функцији даље дезинтеграције Србије. Ово је аргумент идеолозима «друге Србије» да непрестано истичу како је Војводина развијенија, богатија и напреднија, те да нема ништа са примитивним и сиромашним Србима из Централне и Јужне Србије.

Да се ово исправи - сада је касно, али ово говорим из простог разлога што представници српске владе најављују продају Електродистрибуције Србије, ЈАТ-а и низ других јавних предузећа. Српски родољуби очекују да бар Електродистрибуцију и ЈАТ купи руска страна, али да се овога пута обрати пажњу где одлази новац, да ли у развој Централне и Јужне Србије или за финансирање сепаратизма и мржње према Србима и Русима. Такође истичем да је, према писањима српских медија, за куповину Електровојводине заинтересована Хрватска, а знамо да је њена улога у дезинтеграцији

Србије кључна и да већина однарођених Срба постају римокатолички Хрвати са екстремном идеологијом и системом вредности, попут оног код усташа који су током Другог светског рата, са песмом и поносом, ишли на Русе, а о злоделима према Србима да и не говоримо. Ово се потврђује не само у Војводини већ и у Црној Гори, ако се прати идеологија коју тамошња елита данас уноси међу Црногорце.

Следеће питање у вези економије јесте улагање Русије у српску пољопривреду. Ми од домаћих експерата и политичара стално слушамо како је пољопривреда српска шанса за економски опоравак. Тајкунизацијом пољопривреде само се уништава село, а не поправља економија. Зато би улагање Русије у српску пољопривреду било благотворно. Препорода Србије нема без препорода села, ни у биолошком ни у економском, а богами ни у моралном смислу.

Овоме додајмо да би Русија требало да Србији понуди и повољне кредите за превазилажење светске економске кризе. Као што се може видети, ММФ даје услове за позајмице који само одмажу опоравак привреде. На другој страни везује Србију за Запад.

3. Образовање и наука

Ово је поље где се трпе посебно велики порази. Стиче се утисак да је Русија скоро у потпуности избачена из Србије када је реч о образовању и научној сарадњи. Наиме, у Србији је кренула приватизација високог образовања и отворено је низ приватних универзитета и приватних школа, према обрасцима које је наметнуо Запад. Не треба много истицати да је и језик који доминира енглески. Сви програми су тако урађени, а и ја радим на једном приватном универзитету, и знам да се уопште није водила брига о националним интересима, док се страни интереси јасно испољавају. Ови универзитети су се одрекли дела српске културе, посебно писма и делимично језика. Доказе томе није тешко видети: отворите разне сајтове где се објашњења дају пре на хрватском него на српском, а и када их има на српском, лењи домаћи корисник иде алфаветским редом, па пошто је слово «х» пре «с», он материјал чита на хрватском. Погледајте увезену робу - објашњења су најчешће на хрватском. Наши трговци такву робу

спремно прихватају и не пада има на памет да од произвођача или посредника тражи превод на српски језик. Тако је јер су тако научени од страних бизнис-инструктора и предавача на приватним универзитетима.

Многи штампају часописе на енглеском језику, јер радови на српском се не сматрају научним. Поред тога невладин сектор - финасиран од Запада - стално прати рад професора на државним факултетима, посебно оним који слове за националне и организује кампање против њихових «националистичких» предавања и уџбеника. Невладиног сектора супротног вектора нема.

Такође, у Србији и Босни и Херцеговини делују и стране средње и високе школе, међу којима има и турских (5-6), а предавачи су чак из Пакистана (и поред тога што Америка, као наш узор, тврди да се тероризам померио у Пакистан). Образовно присуство Русије се не осећа. У том смислу сматрам да би Русија морала да отвори у Србији и Републици Српској универзитете који би својим програмима деловали позитивно на очувању српске културе и идентитета, а деловао и на умереном и објективном представљању руске и словенске културе.

Други проблем је наука. Наиме, од 2000. године Србија је у потпуности прихватила западни модел праћења и вредновања науке. Увела је листе научних часописа и усвојила Западну листу научних часописа.

Шта то значи? То значи да на тој листи нема ни једног руског часописа, па се научним радом сматра (у Србији и Западу) само ако је рад објављен у часописима са ових листа, а они су најчешће на енглеском језику. Није потребно посебно истицати да нема ни једног јединог часописа из социологије, политикологије, историје и других друштвено-хуманистичких наука из Србије на овим листама. Другим речима, у друштвеним наукама је «наука» само оно што Запад тако одреди. Можете мислити какве, онда, текстове српски научници морају да пишу, рецимо, о Космету, о НАТО агресији на СР Југославију, о ширењу Алијансе на Исток и слично.

Истовремено, када српски научник објави научни рад у Русији, у Србији се то не вреднује, односно као да га и није објавио. Стога апелујем на овде присутне представнике руског МИП-а да под хитно ступе у контакт са надлежним ми-

нистрима и реше ова два важна питања: признавања руских научних часописа у Србији као научних и питање отварања руског универзитета или средње школе у Србији.

4. Култура, идеологија и медији

Традиционални српски светосавски (православни) културни образац је нападнут од стране Запада, њему потчињених медија, невладиног сектора... Тражи се да се Срби одрекну своје традиционалне културе и вредности, у том смислу и љубави према Русима, ћирилице... То значи да би руска спољна политика морала да обрати пажњу и на културне моделе који се промовишу у Србији. Није свеједно какав културни образац усваја српска омладина. У том смислу бих апеловао на представнике МИП-а да, на пример, питање употребе ћирилице у Србији уздигну на ниво међународног и политичког питања јер су писмо и језик у узајамној, когнитивној вези, а у свету губимо битку са хрватским и енглеским језиком. Овде - није тајна - сматра се да ако се Срби одрекну ћирилице, тиме се нужно одвајају од Руса и православља, а приближавају Западу и римокатолицизму.

Српски народ је од 1990. године интензивно изложен идеолошко-пропагандној активности Запада. После 2000. године ово се појачало тако што је већина електронских и део штампаних медија добило власнике са Запада, а они су пронашли «верне» новинаре и сараднике. На овај начин српски медији мењају идеологију у вредносни систем Срба. Омаловажава се православље и Српска православна црква, Српска академија наука и уметности, Војска, фалсификује српска историја... Омладина се подстиче да усвоји квазиевропску идеологију, што значи да воли енглески језик, да пише латиницом, да воли Хаг и Европску унију, НАТО пакт, да чита и цени само ту литературу и уметност, а да мрзи све што асоцира на православље, традиционалну Србију и Русију. Овоме велики допринос даје и филмски програм споменутих електронских медија, који је у 99 посто случајева настао у САД. Стално се приказују филмови у којима добри Американци кажњавају зле Србе и Русе. Док сам ово писао на РТС-у (4. 3. 2009), дакле државној телевизији, емитовао се филм о Џејмсу Бонду у коме су Руси приказани као тупави и зли, скоро

ретардирани људи, које нико нормалан не треба да воли. По-рука је да Руси имају велике војне еполете и плитку памет.

Нажалост, и српско Министарство културе помаже да се у самој Србији снимају филмови који дају лошу слику о Србима: Срби су примитивци, агресори, док су Хрвати и Муслимани добар, културан народ који страда од Срба.

На кабловској (за Србију) је слична ситуација. Нема руских телевизијских станица, сем једне, која, чини ми се, има централу у Шведској. Зато представницима руског МИП-а желим да укажем на овај детаљ. Ми губимо онај део српског народа који има традиционалне вредности (што значи да воле/поштују Русе, православље, ћирилицу), јер нема медија који из другог, независног угла представљају стварност. Зар Русија не може да купи у Србији неку ТВ станицу са националном френквенцијом и један дневни лист, па да приказује руске филмове и емитује, заиста, одличне и професионалне спотове забавне музике? Другим речима, руски повратак у Србију мора, осим политичког и економског, да буде и медијски повратак.

5. Опишта и безбедоносна питања

Питање безбедности Србије постаје важно питање, како балканске државице улазе у НАТО. Са прокламованом неутралношћу Србија дефинитивно остаје зона за коју ће НАТО, помогнут новим чланицама из окружења Србије, покушати да је уведе у овај војни блок. Нема дилеме да је смисао постојања НАТО-а напад на Русију, односно омогућавање њеног распрачавања и поделе између Запада и његових савезника.

Сматрам да би у овој фази Русија могла да анулира НАТО утицај ако би понудила двојно држављанство грађанима Србије. На тај начин Русија би добила више права да задржи Србију у сфери својих утицаја. После овога може да следи и размештање једне или више војних база и помоћ у развоју српске војске.

Закључак

Сматрам да руски МИП треба да реагује брзо и подстакне привредне субјекте РФ да се укључе у даљу приватизацију у Србији, посебно Електропривреде и ЈАТ-а, да Србији

понуде повољне кредите у циљу превазилажења економске кризе и поправљање позиције Србије до економског лидера у региону;

Затим, да се укључе у спречавање даље дезинтеграције Србије (питање Војводине);

да отвори руске универзитете у Србији и Републици Српској са својим моделом образовања, и да хитно код Министарства науке Србије издејствује да руски научни часописи буду у Србији унети на тзв. СЦИ листе;

да Русија у Србији купи најмање једну ТВ станицу и једну дневну новину и почне приказивање својих филмова и културних програма;

да Русија понуди грађанима Србија двојно држављанство, чиме би обезбедила више разлога за задржавање Србије у сфери свог утицаја.

Зоран Милошевич СЕРБИЈА И ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ

Резюме

Автор выражает гипотезу о том, что возвращение России на Балканы означает поддержку сербскому суверенитету и территориальной целостности. Однако автор также отмечает некоторые сферы, в которых эта великая славянская держава абсолютно или почти не представлена (образование, наука и т.д.). Россия вернулась на Балканы, точнее – в Сербию. Об этом свидетельствуют не только крупные инвестиции – газопровод «Южный поток» и покупка НИСа, но и позиция России относительно территориальной целостности Сербии, точнее – вопроса статуса Косова и Метохии. Возвращение России в Сербию очень ждали сербские патриоты и те, кто верит, что для Сербии выход из тяжелой ситуации лежит в союзе со всеми здравомыслящими политическими силами, а не только с Европой и НАТО. Возвращение России принесло большое облегчение, а вместе с ним и большие надежды.

Ключевые слова: Россия, внешняя политика, Сербия, ценности, интеграции.

УДК: 327(470+571)''20''

Примљено:
20. 04. 2009.

Прихваћено:
15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 131-140

*Станислав Стојановић**

СПОЉНА ПОЛИТИКА САВРЕМЕНЕ РУСИЈЕ

Резиме

Спољна политика савремене Русије не подразумева конфронтацију, посебно конфликт Русије са САД, као и са било којом другом државом. За разлику од времена Јељцина када је уместо стварног партнерства прихватана чак и понижавајућа позиција, економски и политички опорављена Русија ставља до знања да се вратила на светску сцену. Као респектабилна сила она је сада спремна да брани свој интегритет и кредибилитет актера у светским пословима. Русија у овом часу заступа и брани сопствене легитимне националне и државне интересе, придржавајући се норми и принципа међународног права. Русија таквом политиком јача свој међународни утицај и углед. Брзом економском опоравку и успону Русије помогао је амерички милитаристички поход на свет, посебно агресија и окупација Ирака. Амерички ратови довели су до поскупљења нафте и тиме до великог девизног прилива Русије, као једне од најјачих енергетских сила.

Кључне речи: Русија, економско снажење, геополитика Русије, Евроазија, Балкан, Србија, Косово, конфронтације, кооперација

* Амбасадор у пензији

*Од блоковске поделе до мултиполарног света
(Глобални изазови и одговори Русије)*

1. Много је глобалних изазова с којима се суочава данашњи свет. Али, мислим да је за државу као што је Русија (мада, у ствари, и за читав свет) најважнији од тих изазова – суштинска геополитичка катаклизма која је свет задесила тзв. „рушењем комунизма“ и распадом Совјетског Савеза, што је (и Путин је у том погледу потпуно у праву) била највећа геополитичка катастрофа у 20. веку. Како се савремена Русија, настала на развалинама бившег СССР, суочила и како се данас суочава с последицама те катастрофе, чије ће се дејство још дуго осећати? То би отприлике требало да буде тема мога излагања, коју ми је предложио мој пријатељ проф. Живанов. Али, имајући у виду да је много тога што је релевантно и за ову тему већ речено у излагањима претходника, ја бих се ограничио само на неколико начелнијих напомена о кључним аспектима ове теме, настојећи да не понављам (или бар не превише) оно о чему је већ говорено.

2. Почетком последње деценије 20. века срушена је геополитичка равнотежа између Истока и Запада (или, како се говорило, „између социјализма и капитализма“), која је успостављена после Другог светског рата. Распао се Совјетски Савез и распуштен је Варшавски уговор.

Разорен је и постојећи друштвено-економски систем источно-европских земаља, који је иначе словио као алтернатива капитализму; и започела је тзв. „транзиција“ из бившег социјализма у бивши капитализам (под непосредним упливом и уз директно учешће, односно по диктату Запада), са свим обележјима бруталне првобитне акумулације капитала. То је довело до радикалне економске девастације и драстичног социјалног раслојавања донедавних социјалистичких земаља, укључујући и Русију. Оне су за развијени капиталистички Запад умногоме постале нови „трећи свет“ у непосредном суседству, релевантан пре свега као проширено ново тржиште и подручје образоване а јевтине радне снаге, погодно за моделирање према сопственом, наводно, неспорно „супериорном“ обрасцу друштвеног развоја.

Обично се каже да је тиме окончан и тзв. хладни рат. И он је заиста био окончан, али само за једног актера – за Со-

вјетски Савез и ВУ, који су престали и да постоје. За Запад, посебно за САД, то је била њихова победа у хладном рату и само почетак нове етапе за *настављање исте, хладноратовске политике*, која више нема ранија ограничења.

У ствари, после пада Берлинског зида и распуштања ВУ, САД су већ 1991. године (у време првог војног похода на Ирак) најавиле успостављање тзв. *новог светског поретка*, односно униполарног света, с апсолутном доминацијом једине преостале суперсиле. То је, између осталог, подразумевало и нову америчку политичку стратегију: *стратегију светског интервенционизма и доминације*, која је почела да се спроводи под заставом „извоза слободе, демократије и људских права“, свим средствима и по сваку цену, а ради стављања под сопствену контролу свих економских, посебно енергетских ресурса на планети.

Зато ни НАТО, иако је остао без свог источног пандана, не само да није распуштен, него је започео да се незадрживо шири управо на Исток, апсорбујући све бивше чланице ВУ, с претензијама да то учини и са свим бившим совјетским републикама – и не само у Европи (прибалтичке републике, Грузија, Украјина), него и с онима у Централној Азији, и тако потпуно заокружи Русију и избије на све њене границе.

Његова мисија није се више могла образлагати одбрањеном тзв. „слободног света“ (односно капиталистичког Запада) од „комунистичке опасности“ са Истока, нити “зона одговорности“ ограничавати територијама земаља чланица. Лишен бившег идеолошког противника на Истоку, НАТО је постао инструмент за остваривање америчког концепта тзв. „новог светског поретка“, и зато - офанзивна војна организација, која почиње да дејствује првенствено и пре свега изван територија земаља чланица - више не тражи ни сагласност СБ УН за примену силе према другим државама. Први тест и најдрастичнији пример за то била је наводно „хуманитарна“ агресија НАТО на Југославију, прва агресија на једну европску земљу извршена после Другог светског рата, без одобрења СБ УН, чију смо десетогодишњицу обележили управо ових дана.

Почетак је, дакле, био пад Берлинског зида, а кључна прекретница, релевантна и за Русију - агресија НАТО на СРЈ 1999. Следиле су војне интервенције и окупације у Авгани-

стану 2001. и Ираку 2003, оружане претње Ирану и Северној Кореји, које ни данас нису престале. Српској „октобарској револуцији“ из 2000. следила је серија постизборних тзв. „колор револуција“ на постсовјетском простору, изведених по рецепту и у режији каква је била примењена у Србији (2000): тзв. „револуција ружа“ у Грузији 2003, „наранџаста револуција“ у Украјини 2004, „револуција лала“ у Киргизији 2005, слични (неуспели) покушаји у Белорусији, Узбекистану и Казахстану; ових дана се и Молдавија суочава с једним таквим, али безнадежно закаснелим, покушајем. Имала се, наравно, у виду и Русија: унајмљени „легионари“ српског Отпора су још 2004. године из „наранџастог“ Кијева најављивали сличну „демократску револуцију“ и у Москви.

3. Како се Русија суочила са овим изазовима? Од донедавне велике силе, односно, једне од двеју суперсила, она је преко ноћи – у последњој деценији 20. века – била сведена на другоразредну државу с потпуно девастираном привредом и разореном социјалном структуром, понижена и чињеницом да су њени снисходљиво предусретљиви вођи водили више рачуна о жељама својих наводних „партнера“ са „демократског Запада“ (пре свега о жељама САД) него о интересима сопствене земље. Државу чијег су министра, не без разлога, руски грађани називали „америчким министром спољних послова Русије“, и чији је „загрејани“ председник забављао своје западне саговорнике диригујући оркестрима на пријемима које су му приређивали. Доскора један од кључних субјеката у међународним односима, Русија је била у великој мери претворена у објект једне иностране политике која је тежила њеном разарању: споља је усмераван и њен унутрашњи развој и њена спољна политика.

Тек на крају те деценије, с избором Владимира Путина за председника Русије (2000), заустављена је ерозија руске државе, енергично окончан рат у Чеченији и сузбијен тероризам, успостављена контрола над економским и друштвеним процесима, започет опоравак и обнова земље и њен убрзани економски успон, враћено јој и загубљено самопоуздање у односима са светом.

Убрзо се показало да оснажена Русија, сада и сама капиталистичка земља, лишена некадашњих идеолошких мотива и ограничења (из времена Совјетског Савеза), може успешно

да се супротстави арогантном наметању идеологије „људских права“, односно „ширењу слободе и демократије“, споља инспирисаним и организованим политичким превратима - и то на сасвим прагматичан начин - користећи уобичајена средства и аргументацију коју користе и све земље тзв. „демократског Запада“, када је реч о заштити својих националних и државних интереса, свог интегритета и безбедности.

Политичка реторика којом се образлагала супериорност „демократског Запада“ у односу на остали свет и која је деценијама била успешна полуга за унутрашње урушавање социјалистичких земаља, укључујући и Совјетски Савез, у арогантном америчком наступу после пада Берлинског зида толико је злоупотребљавана ради оправдања насилничке политике која се спроводи у име „демократије и људских права“, уз обиље и сасвим провидних манипулација, лажи и превара, да је то довело до хабања и компромитовања и самог појма демократија. Зато је америчка политичка реторика о „заштити људских права и демократији“ постала потпуно бесмислена, те се (и у Русији и другде) у њу данас може веровати још само по инерцији, из глупости или из интереса.

То се у односу према Русији показивало и на карикатуралан начин. Јељцин је, на пример, за Американце био „демократа“ и кад је наредио топовску палбу на руски парламент, јер није угрожавао њихову планетарну супремацију и није ништа предузимао да спречи свеопшту пљачку и распродају руских природних богатстава. А Путин је оптуживан да „угрожава демократију“ у Русији јер је обновио, уредио и учврстио руску државу и инсистирао на сувереној (дакле, изворно домаћој, а не „увезеној“) демократији, забрањујући инострано финансирање и политичко деловање тзв. невладиних организација у Русији.

Тако се данас може рећи да је амерички „поход на Исток“ углавном заустављен још пре него што је избила актуелна светска финансијска и економска криза, коју су изазвале управо САД.

Талас „колор револуција“ на постсовјетском простору потпуно је компромитован и заустављен. Спречено је, по свој прилици дефинитивно, и укључивање Грузије и Украјине у НАТО. У тзв. „грузијском рату“ августа 2008. и у тзв. „гасном конфликту“ с „наранцастим“ председником Украји-

не почетком ове године, Русија је врло одлучно показала да више није спремна да одступа у одбрани свог кредибилитета и својих виталних безбедносних интереса, потпуно резистентна на израубовану политичку реторику „демократског Запада“ која је опсењивала њене лидере током 90-их година.

4. У ствари, од тренутка када је заустављена ерозија руске државе и започео њен економски успон, можемо говорити о *спољној политици савремене Русије као активног субјекта у међународним односима*. Она би се, условно, могла свести на стратегију *успостављања мултиполарног света* (чији је зачетник био Јевгениј Примаков у другој половини 90-их година прошлог века) - као *демократске алтернативе америчком концепту* тзв. „*новог светског поретка*“, односно необузданом униполарном интервенционизму и светској доминацији, која нема никаква ограничења нити узима у обзир интересе других (ни великих, а камоли малих) земаља.

Ту стратегију је садашњи председник Русије Дмитриј Медведев, непосредно по окончању тзв. „*грузијског рата*“ у августу 2008, формулисао у виду следећих пет принципа руске спољне политике: *прво*, Русија признаје *примат фундаменталних принципа међународног права које дефинише односе међу цивилизованим државама*; *друго*, *опредељује се за мултиполарни светски поредак* јер је *недозвољива доминација и неприхватљив униполарни свет у коме једна земља* (чак ако је то и САД) *доноси све одлуке*; *треће*, *не жели конфронтацију с било којом другом земљом и не намерава да се изолије*, него да развија пријатељске односе са САД, Западном Европом и другима, али ти односи зависе и од њиховог понашања према Русији а не само од Русије; *четврто*, неоспорни *приоритет Русије је заштита руских грађана „где год они били“*, као и *заштита интереса руске пословне заједнице у иностранству, уз најаву да ће се одговорити на сваки вид агресије према Русији*; и *пето*, посебна пажња ће се посветити *развијању пријатељских односа са земљама и регионима у којима Русија има „привилеговане интересе“*, односно са „блиским суседима“ („али не само са њима“, како је то појашњено у одговору на питање новинара) са којима има заједничке потребе и историјске интересе.

Тако је, дакле, савремена Русија одредила *своју дугорочну позицију на међународној сцени*, одлучна да се анга-

жује на општем (регионалном и глобалном) редефинисању система међународних односа, а не тежећи при том васпостављању Совјетског Савеза или руске империје, него стварању нове структуре геополитичких односа у којој ће се узимати у обзир интереси свих народа и земаља.

У неким првим америчким анализама вршеним ради припремања одговора на ову - како су је назвали - „*доктрину Медведева*“, указано је да није тешко замислити како Русија, руковођена том „доктрином“, убрзано постаје глобална претња и директна опасност по америчке интересе, као -како кажу - „хегемонистичка претња из Евроазије“. Међутим, то, без сумње, није претња легитимним стратешким интересима САД, али јесте пројекту америчке империје, односно тзв. новог светског поретка, концепту тоталитарног униполарног света. Ово се, изгледа, почиње данас схватати и у Сједињеним Државама. Тако се, на пример, у *Извештају о америчкој политици према Русији*, који је сачинила једна ауторитативна комисија америчког Конгреса, а објављен је ових дана (в. „Нови тонови из Вашингтона“, *Политика*, 07. априла 2009), указује да се и Русији мора признати да има легитимне интересе у свом региону, те да стога треба прихватити да Грузија и Украјина не буду примљене у НАТО. Указује се, такође, да се мора имати у виду „поштовање суверенитета Русије, историје и традиција“, када је реч о демократији и људским правима, и уважавати да ће се „руско друштво развијати сопственим темпом“, чак се изричито спомиње потреба да се напусти америчка политика извоза и наметања демократије.

Запад, наравно, и даље не одустаје од покушаја да и на подручјима традиционалних руских интереса створи своју варијанту „појаса стабилности“. У том смислу, управо после прошлогодишњег „грузијског рата“, Европска унија је сачинила пројект тзв. *Источног партнерства* који је понуђен Белорусији, Украјини, Молдавији, Грузији, Јерменији и Азербејџану (први самит заказан за 7. мај о. г. у Прагу), настојећи да на тај начин - када се већ није могло војно или споља организованим политичким превратима - успостави интересну сферу Запада. Утолико и оптуживање Москве за тражење „сфера утицаја“ постаје потпуно бесмислено.

5. Савремена Русија се, дакле, обнавља као велика држава и велика сила, која је очигледно извукла одговарајуће поуке из своје империјалне прошлости, и данас – полазећи

управо од сопствених егзистенцијалних интереса - инсистира на поштовању међународног права и цивилизованих односа међу државама.

Из тога проистичу и њена шира међународна савезништва (с Кином, Индијом, Бразилом, другим латиноамеричким земљама).

Из тога произилазе и њене актуелне глобалне иницијативе – у вези с тзв. новом архитектуром безбедности у евроатланском простору, или у вези с актуелном светском економском кризом и потребом реформисања светског финансијског и трговинског система.

Посматрано из нашег, српског, угла, мислим да би се могло рећи да је и за спољну политику савремене Русије агресија НАТО на СРЈ 1999. била у извесном смислу својеврсна прекретница. Јесте Русија тада, у (привременом) крајњем резултату, „протерана са Балкана“, иако је била увучена у окончање ове агресије како је окончана, чак покушала да то и валоризује инсталирањем свог контингента у састав мировних снага на Косову и Метохији као равноправног партнера са снагама НАТО у оквиру КФОР, да би на крају ипак била принуђена да се повуче. Али је, потом, када је дошла к себи, дефинисала јасну спољнополитичку стратегију одбране међународног права и цивилизованих односа међу државама, те мултиполаралног преуређења света као демократску алтернативу необузданом униполарном интервенционизму и светској доминацији која нема никаква ограничења, нити узима у обзир интересе других (ни великих, а камоли малих) земаља.

На тој основи је данас дефинисан и њен однос према Србији, уопште, и посебно у вези с насилном и противправном сецесијом Косова и Метохије. Израз те нове, антиимперијалне политике је, по мом мишљењу, и у томе што данашње руско руководство врло јасно наглашава да Русија у пријатељству, сарадњи и подршци Србији неће ићи даље од онога што сама Србија жели (да Руси не могу бити „већи Срби од самих Срба“). *На тој линији и постоји суштинска подударност егзистенцијалних интереса српског народа и ове политике Русије.* Утолико се данас и може говорити о усаглашеној спољној политици Србије и Русије која има за циљ одбрану међународног права и цивилизованих, равноправних

односа међу народима и државама (уз сву основаност свега што је о томе данас говорио амбасадор Конузин, на почетку ове расправе).

Али, мора се рећи да је пре свега на вођству Србије да (и када је реч о односима с Русијом) много одлучније и недвосмисленије превазилази позицију поданичког „партнерства“ с евроатланским „пријатељима“, насталог као резултат загрљаја њиховог „милосрдног анђела“ од пре десет година. И то пре свега конкретним политичким и другим потезима који ће полазити од аутентичних националних и државних интереса српског народа, као што је, на пример, „нафтно-гасни аранжман“, или прошлогодишња скупштинска одлука о војној неутралности Србије, без обзира што нашом јавном и политичком сценом и даље доминирају они који се таквој позицији отворено супротстављају, или који су стварно против ове одлуке и у том духу раде, и када се морају на њу позивати). Такви потези не морају а приори подразумевати суспензију нашег тзв. „европског пута“ нити водити нашој конфронтацији са Западом. То, колико знам, Русија од нас и не тражи, али би тешко било замислити да би, на пример, равнодушно гледала на наше евентуално укључивање у НАТО који се већ башкари на њеним границама.

Станислав Стојановић

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ – ОТ РАЗДЕЛЕНИЯ НА БЛОКИ ДО МНОГОПОЛЯРНОГО МИРА

Резюме

Внешняя политика современной России не подразумевает конфронтацию, особенно конфликт с США или с каким-либо другим государством. В отличие от ельцинского периода, когда вместо реального партнерства была принята унижительная для России позиция, сегодня экономически и политически выздоровевшая Россия информирует сообщество о своем возврате на мировую арену. Сегодня, как уважаемая сила, Россия готова оборонять свою территориальную целостность и доказать свою способность выступать в качестве полноправного участника на арене

мировых событий. В настоящее время Россия представляет и защищает собственные легитимные национальные и государственные интересы, придерживаясь норм и принципов международного права. Такой внешней политикой Россия укрепляет свой международный статус и усиливает свое влияние на мировой арене. Быстрому экономическому выздоровлению и росту России помогли действия США, их мировой военный поход, особенно агрессия и оккупация Ирака. Американские военные действия привели к подорожанию нефти и тем самым к большим притокам валюты в Россию, одну из стран с наиболее мощными энергетическими запасами.

Ключевые слова: Россия, экономическое усиление, геополитика России, Евразия, Балканы, Сербия, Косово, конфронтация, кооперация.

УДК: 327(470+571):338.124.4(100)

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

20. 04. 2009.

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 141-154

Борислав Ђуровић*

СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ И ГЛОБАЛНА КРИЗА

Резиме

Последњих тридесет година руска држава и друштво прошли су и преживели изузетне тешкоће и искушења. Економска криза осамдесетих година, довела је до структуралне кризе и распада Совјетског Савеза, следио је колапс друштва деведесетих, да би након успешне осмогодишње обнове и прогреса Русија ушла у светску економску кризу. Стицајем историјских околности убрзо је из једне политичке и економске кризе ушла у другу, пре него што је успела да доврши изградњу свог новог економског идентитета на основу већ изграђеног политичког идентитета. Мало је земља у свету које су преживеле тако драматичне преображаје као Русија у последњим деценијама.

Кључне речи: глобална криза, сфере утицаја, национални интерес, Русија, Путин, Грузијски рат

1. Последњих тридесет година руска држава и друштво прошли су и преживели изузетне тешкоће и искушења. Економска криза осамдесетих година довела је до структуралне кризе и распада Совјетског Савеза, следио је колапс друштва деведесетих, да би након успешне осмогодишње обнове и прогреса, Русија ушла у светску економску кризу. Стицајем историјских околности убрзо је из једне политичке и економске кризе ушла у другу, пре него што је успела да доврши

* Професор Филозофског факултета у Новом Саду, у пензији

свој нови економски идентитет, као основу већ изграђеног политичког идентитета. Мало је земља у свету које су преживеле тако драматичне преображаје.

Криза, започета као финансијска, убрзо прерасла у економску, шири се као природна непогода у све поре друштвеног живота. Неизвесно је колико ће трајати, непознато је какав ће систем економских и политичких односа из ње произаћи. Извесно је само да је глобална, да хара и сеје неизвесност, страх и беду за већину становништва. Криза није само узрок и извор многих економских поремећаја и тешкоћа, она истовремено условљава и доприноси рашчишћавању међународних односа насталих победом неолиберализма у хладном рату. Најкраће речено она значи *почетак* краја хегемоније Запада и пре свега Сједињених Држава, крај униполарног света.

Актуелна економска криза озбиљно је довела у питање модел и владавину једног светског центра. Постоје очекивања и нада да принцип силе који се хранио превентивним ратовима и двоструким стандардима буде замењен принципом споразумевања и толеранције. У том оквиру сагледавамо место и улогу нове спољнополитичке оријентације Русије.

2. Након колапса Совјетског Савеза, Русија је престала да буде не само суперсила него у ствари и било каква сила. Деведесетих година она је свој крст носила с мазохистичким уверењем да је такву судбину и заслужила. Латинска мудрост гласи – *volenti non fit iniuria*, тј. ономе који пристаје не наноси се неправда. **За** Русију су катастрофалне деведесете у неким аспектима биле горе и теже него Други светски рат. Према Примакову, она је на економском и социјалном плану изгубила 2,5 пута више него у том рату. Стога је третирана као поражена страна/земља у хладном рату, политички не само игнорисана, него потцењивана и уцењивана. Захваљујући атомском потенцијалу очувала је своју целовитост, а и то је било озбиљно доведено у питање.

Током осам година Путиновог председниковања Русија је доживела привредни процват, успон. Девизне резерве повећане су са 12 на 541 милијарду долара; Буџет је удесеторостручен; БДП је увећан за 6,5 пута, стамбена изградња два, а пољопривредна производња три пута. Установљен је и стабилизациони фонд са 162 млрд. долара. По укупном оби-

му привреде Русија заузима девето место у свету, има треће по величини девизне и златне резерве, једна је од водећих актера у међународној енергетској политици: 2008. избила је на прво место у свету по производњи нафте, а у производњи гаса одавно је водећа. Уз то, одметнуте провинције враћене су под руску власт, осамостаљени губернатори уклоњени, а тајкуни умирени и упристојени. И што је најважније, друштво је повратило самопоштовање и самопоуздање. То је унутрашњи темељ, изграђен након изузетног урушавања и понижавања руског друштва и државе током деведесетих година, који је постао чврста основа новог курса руске спољне политике.

3. Сједињене Државе су успеле да искористе вакуум између пропасти СССР-а и успона нове Русије да би се, супротно обећањима датим Горбачову, приближили границама Русије. Далекосежни циљ био је „окружавање“ Русије које се спроводи ширењем НАТО-а на простору бивших совјетских република од Балтика, преко Украјине и Грузије до средњоазијских република. У мери у којој би НАТО успео да у своју мрежу увуче Казахстан, Киргизију, Туркменистан и Узбекистан, то би имало значајне политичке и геостратешке последице. Прво, то би значило међусобну изолацију три кључна регионална (па и светска) фактора Русије, Кине и Ирана, с обзиром да их ове републике територијално повезују и тако формирају једну значајну евроазијску целину. Уз то, оне поседују богате изворе нафте и гаса. Друго, у том случају престале би да постоје две значајне регионалне структуре: Организација колективног уговара за безбедност и Шангајска организација за сарадњу, чије су чланице наведене земље. Треће, НАТО би успоставио контролу над трансферзалом Балтик – Централна Азија. За сада, услед одлучног супростављања Русије и Кине ови планови су блокирани.

На иницијативу Пољске и Шведске, после рата у Грузији, Европска унија понудила је Белорусији, Украјини, Молдавији, Грузији, Јерменији и Азербејџану тзв. „источно партнерство“ којим би се створио, као противтежа Заједници независних држава, „појас стабилности“ око Русије под сопственом контролом. ЕУ овим земљама нуди разне преференције: зоне слободне трговине, укидање виза и тесну сарадњу у области енергетике, под условом да своје законе

ускладе са онима из ЕУ, реформишу привреду и остваре демократски напредак. Томе претходи финансијска помоћ од шестсто милиона евра током две године. Све то уз упозорење да се не могу надати скором уласку у Унију и предложено партнерство је нека врста компезације за то. Очигледна је прагматичност и маштовитост креатора евроатлантске политике у проналажењу форми за повезивање разних земаља са њиховом политиком, а такође и усмереност те политике ка Истоку. Те „повлашћено партнерство“ за Турску, „регионално повезивање“ за земље Западног Балкана и последња „кредација“ – „источно партнерство“ за суседе Русије.

У извештају познатих експерата под насловом „Исправан правац политике САД према Русији“, израђеном на захтев председника Обаме пред сусрет са председником Медведевим, у једној од 19 смерница за изградњу нових односа са Москвом стоји да „САД мора да се супростави било каквим покушајима Русије да успостави сфере утицаја у Европи или било где у Евроазији, укључујући спречавање других земаља у њиховом праву да ступе у НАТО“. Где су извори и узроци такве аутистичне политике која у име демократије другима забрањује оно шта себи дозвољава? Шта је ту „нова“ а шта „исправна политика“? Питања и чуђења би се могла наставити... Да ли се ради о тријумфализму победника, политичком и идеолошком фундаментализму - или нечем трећем?

Ових дана је америчкој јавности представљена и прогноза ЦИА под називом „2025. година. Свет после кризе“. Она предвиђа да ће се у наредним годинама десити велико „преливање богатства и економског утицаја са Запада на Исток“, а да „Русија има потенцијал да 2025. буде богатија, моћнија и сигурнија у себе“.

Нејасно је како ће се по тим питањима поставити и понашати нова администрација Барака Обаме. Већ изражена жеља за активнијом интервенцијом у Авганистану, ради уништења талибана, захтевала би или војну и политичку контролу над непосредним географским окружењем Авганистана, а то ће рећи над наведеним земљама или сарадњу са Русијом и Кином, односно Шангајском организацијом ради борбе против талибана. Одабрана стратегија утицаће и на однос између Русије и САД.

4. Стратешки план Стејт департмента за период 2007-2012. године великим делом посвећен је циљевима дипломатије САД у Русији и на постсовјетском простору, са израженим незадовољством ситуацијом у Русији и жељом да је промене. Један од основних задатака плана је „узвраћање на негативно руско понашање“ које се по њима огледа у: све већој централизацији власти, притисцима на невладине организације и цивилно друштво, растућој улози владе у економији, ограничавању медијских слобода, подршци сепаратистичким регионима у Грузији и Молдавији, монополистичком коришћењу енергије ради вршења притиска на суседне државе и стицања контроле над инфраструктурном и стратешком имовином, те продају оружја Ирану, Сирији и Венецуели. Укратко, они не виде ништа позитивно у руској политици. Сваки сличан приговор америчкој унутрашњој или спољној политици био би третиран и одбачен као непримерено и недозвољено мешање у унутрашње послове. Уз идеолошку ригидност, познату из неких других времена, прокламује се да „свет не треба прихватити таквим какав јесте, већ треба настојати да се он промени у жељеном правцу, у духу америчких либералних вредности које прерастају у универзалне“. Коначно, да не би било ни трунке сумње о чему се ради, у плану се тврди: “У данашњем свету није могуће утврдити прецизне границе између интереса наше безбедности, наших развојних напора и наших демократских идеала“. И све то у име и у интересу демократије и човечанства.

Америчка званична политика и већи део интелектуалне елите сматра природним и неупитним америчко право на супремацију. У том погледу индикативан је наслов књиге познатог америчког професора Џозефа Наја „Приморана да предводи“ (1990) посвећена америчкој спољној политици. Чак и он подвргава оштрој критици амерички унилатерализам, сматрајући да не функционише.

Пароле: „велика демократија“, „имамо задатак светске мисије“ и сл. служе за прикривање мегаломанских аспирација. Користећи огромну економску, политичку и војну моћ, Сједињене Државе уценама, притисцима па и директном применом силе желе да читаве државе и регионе доведу у „склад“ са западним либералним вредностима. Суштина Бушове доктрине, која је очигледно још актуелна, је у про-

кламованом праву Сједињених Држава да се глобално понашају у складу са својим националним самоинтересима, без нужног усклађивања са другим земљама и институцијама; у праву да предузму унилатералну превентивну акцију против било које претпостављене безбедоносне претње, да би се нанео пораз пре него што се угрозе САД.

Доктрина о превентивном рату се кроз историју у највише случајева показала као ирационална и бесмислена. Амерички превентивни ратови на Космету, Авганистану и Ираку су то потврдили. Тешко је схватити логику Бушове доктрине о „унилатерално одлученој и превентивној самоодбрани“, осим као отворену прокламацију америчке самовоље, ароганције и ратоборности.

Често се губи из вида да се америчко „привредно чудо“ последњих деценија хранило са 1,2 милијарде долара *дневних* инвестиција страног капитала који је служио као покриће за спољни трговински дефицит (тренутно 450 милијарди долара годишње, пре кризе). Америка је једина земља која себи може да допусти такву зависност од страних инвеститора, и то зато што је после Другог светског рата долар постао валута светских резерви. Кина већ сада поседује 700 милијарди долара у америчким вредносним папирима и 2 трилиона и 300 милијарди долара америчког имовинског блага. И поред тога, Хилари Клинтон се приликом последње посете Кини залагала да Кина настави да купује њихове вредносне папире.

Наде које су рушењем Берлинског зида полагане у стварање новог света, растерећеног од идеолошких подела, уз отварање перспективе демократизације људских и међународних односа, изневерене су. Дводеценијски развој кулминирао је у неолибералном економском моделу и униполаризму у међународним односима. Сведочанство тога су и речи М. Горбачова изречене поводом пријема награде у Берлину (15.05.2007). На критичке примедбе које се на Западу изричу на рачун Путинове политике, поновљене и приликом додељивања ове награде, подсетио их је да је Јељцин уништио Совјетски Савез, да је разбио државу, уништио армију, уништио школски и здравствени систем, да људи нису имали шта да једу, и све то уз непрекидне похвале Запада. Код Руса се појавила сумња „да што ми лошије живимо, Запад појача-

ва аплаузе на адресу Јељцина“. На крају мандата Јељцин је уживао подршку свега два до три одсто становништва. Изјавио је, да је и он, као и сви Руси, захвалан Путину, с малим изузетком - да би ствари могле боље стајати на пољу цивилног друштва, због тога што они сада имају стабилну државу и на путу су да савладају хаос. Додао је, „покушајте ви да све то урадите за свега пет година!“ (НИН, 21.06.2007, стр 65).

6. За повратак Русије на светску политичку сцену значајну је улогу имала њена економска консолидација и економски напредак у чему посебну улогу имају енергенти. Раст цена енергената, уз целисходну и промишљену економску политику, обезбедио је прилив значајних финансијских средстава која су омогућила брз економски развој руског друштва. Поклапање економске кризе са драстичним смањењем цене енергената (од 170 на 45 долара по барелу) условљава додатне тешкоће у њеном превладавању. Неизвесно је колико, али финансијска криза ће успорити развојне програме Русије и утицати на животни стандард становништва.

У превладавању кризе руско друштво суочиће се са две тешкоће. Прва, велики део руског извоза чине сировине, пре свега енергенти, што земљу чини високо зависном од колебања њихових цена на светском тржишту. Друго, Русија је, такође, у низу привредних области, зависна од модерне технологије. Стога би се смањивање привредних веза са високо развијеним земљама одразило негативно на њен економски развитак. Зато је Русији потребан мир и међународни односи ослобођени монопола и диктата. Том циљу служи њена спољна политика.

7. Актуелно руско руководство сагледава потребу и значај диверсификације економије и инсистира на томе. То значи: смањење зависности од извоза сировина, развијање иновативне науке, изградњу инфраструктуре. У „Програму антикризних мера Владе РФ“ као главни проблем истиче се „још увек велика зависност од извоза природних ресурса“, уз недовољну конкурентност несировинских грана привреде и недовољну развијеност финансијског сектора. Истиче се да криза не сме бити повод за напуштање дугорочних приоритета модернизације земље, напротив тај посао мора бити активизиран и убрзан. Промена модела економског развоја

треба да буде најважнији модернизацијски задатак. Уместо „нафтног“ треба прећи на иновациони модел развоја.

8. Криза је погодила Русију јаче него што се то претпостављало. Без посла је већ око седам посто људи, а пре 6-7 месеци скоро да и није било незапослености. Реална примања су мања за око 25-30 посто. Велики економски планови одлазе у други план, што ће успорити планове о брзом економском развоју. Криза захтева улагање државе у стратешки важне привредне капацитете ради њиховог очувања. За карактер економске политике и економског система индикативан је став у „Програму антикризних мера“ да ће имовина која на тај начин буде национализована, по завршетку кризе поново бити приватизована „у интересу власника, по унапред познатим правилима, за новац“.

Утицај кризе на економска кретања, запосленост и стандард становништва је видљив и свакодневно евидентан. На први поглед он не дотиче спољну политику. Али само на први поглед. Јер, у савременом друштву економска политика је изузетно важан саставни део спољне политике, није их могуће раздвојити. Ниво привредног развоја неке земље утиче на њене спољнополитичке циљеве и могућности њихове реализације. Економски напредније земље глобално су активније и, по правилу, имају и већу војну моћ, с обзиром да је војна моћ и у функцији економског потенцијала. Комбинација економске и војне моћи условљава позицију и улогу земље у међународним односима.

9. Фебруара 2007. године Путин је изложио два основна начела спољне политике. Прво се односи на политичку позицију нове Русије, а друго на карактер спољне политике САД. Оба су међусобно повезана и условљена и представљају окосницу новог, одлучнијег и динамичнијег курса спољне политике пробуђене и оснажене Русије. Први гласи: „Русија може постојати у садашњим границама и сачувати своје конкурентске предности – једино као једна од водећих држава света са глобалним интересима“. Неколико дана касније Лавров је то допунио речима: „Русија нема империјалне амбиције и комплекс великодржавности, али ни комплекс мање вредности“. Друго начело Путин је формулисао у чувеном говору у Минхену, речима: “Како год неки улепшавали термин ‘униполарни свет’, он значи само једно: један центар вла-

сти, један центар силе, један центар доношења одлука. То је свет једног газде, једног суверена. Зато данас и имамо ничим необуздану, хипертрофирану употребу силе у међународним односима. Зато се игноришу и основни принципи међународног права... Кома то може да буде по вољи? Не, то је крајње опасно! Због тога нико не може да се осећа безбедним“.

Из ових, добро промишљених формулација, јасно је да се „новим курсом“: а) не прихвата униполарна доктрина и на њој заснована политика; б) захтева успостављање новог међународног поретка на мултиполарним основама; ц) инсистира на промени места и улоге Русије на светској политичкој сцени, прецизније на њеном равноправном учешћу у међународној политици.

Изненађени новим курсом, натовски инспирисана политика и средства информисања настоје да је представе и дисквалификују као повратак на совјетску империјалну политику. Супротно таквој идеологизованој представи, нови курс представља отклон у односу на совјетско доба. СССР је себе сагледавао у улози предводника социјализма и светске револуције и у том смислу имао је светске па и империјалне амбиције. Нова Русија одбацује такву политику. Последњег дана 2007. године у интервјуу „Тајму“ Путин то прецизира: „Не желимо да правимо такве грешке у будућности. Не желимо да командујемо другима. Не желимо да будемо суперсила која доминира и намеће одлуке другима. Али, желимо довољно моћи да можемо да штитимо себе и своје интересе“.

Најкраће, то је реалистична спољна политика, заснована на усклађивању националних и државних интереса, која доприноси миру и усклађивању различитих интереса у овом истовремено глобализованом, подељеном и ризичном свету. Њена је суштина у инсистирању на равноправним односима са спољнополитичким партнерима, без конфронтације, уз чврсту одбрану сопствених интереса и конструктивне дијалоге по свим спорним питањима.

Русија је поново стекла своју спољнополитичку самосвест и самосталност. У том процесу значајну улогу имају енергенти који у савременим условима више не представљају само сировину, него су и важан фактор међународних политичких односа, и с пуним правом може се говорити о енергетској дипломатији и њеној значајној улози у развоју светских

односа. У таквим условима интерес, на пример, „Гаспрома“ је и интерес Русије. Ту се политика и економика, економски и национални интереси преплићу и условљавају.

10. Реалистична спољна политика подразумева не само одрицање од илузија о сопственој величини него и обуздавање амбиција доминације светом; она такође подразумева поштовање равноправности свих субјеката на политичкој сцени без обзира на њихову величину, и у том смислу напуштање политике „двојних стандарда“, боље речено дволичног понашања. Укратко, реалистична политика почива на спознаји да се у свету не води (крсташка, идеолошка) борба између добра и зла, између црног (црвеног) и белог. Можда су у праву они који указују да се борба води између две нијансе сивог. Уз то, и највећа сила има стварне границе своје моћи и, што се у савременом свету показује као све значајније, ограничене способности да предвиди све могуће последице својих поступака. Обазрива суздржаност и сарадња имају своје место и вредности и у спољној политици. Равнодушност према мишљењу и потребама других, која карактерише сваку хегемонистичку политику, дугорочно гледано су контрапродуктивне и неуспешне.

11. У спољној политици су важни национални интереси. Државе често долазе у сукоб због супростављених националних интереса. Тешкоће и проблеми настају због постојања дилема о томе како остварити идеале и заштитити националне интересе. На пример, кад се Америка као глобална велесила понаша тако као да је у њеном домену све што се догађа у свету, чиме се границе између националног и међународног губе или постају флуидне. У ту сврху идеје демократије и људских права користе се, заправо злоупотребавају, за мешање у унутрашње ствари других земаља.

Спољна политика државе је изузетно сложена материја, условљена разним околностима и предодређена многим чиниоцима. У томе кључну улогу и утицај имају: геостратешки положај, војна моћ, економска снага и утицај, однос снага у свету и систем државног уређења. У свим тим областима, након завршетка Хладног рата, доминирале су Сједињене Државе и беспоговорно, а често и арогантно, наметале своје интересе и своја виђења националних и светских проблема. Биполарна структура света прерасла је у униполарну са САД

као једином и неприкосновеном силом, истовремено победником, предводником западног, „слободног“ света, и уз то економски и војно најмоћнијом државом. Најтеже последице подносила је и трпела Русија, као наследница некадашње суперсиле, која је претрпела пораз и колапс, а економски се налазила у понижавајућем положају. Оно што ју је спасло да не буде разбијена и потпуно деградирана јесте поседовање нуклеарног оружја. И њена армија и нуклеарно наоружање претрпеле су огромна искушења. Америка је чекала да време, немаштина, дезоријентација и губитак вере у будућност докрајче и ту једино преосталу моћ бивше суперсиле.

Догађаји у Грузији били су озбиљна провокација на којој се нова спољнополитичка концепција Русије потврдила и положила испит. Потврдило се да је војна сила и даље кључни фактор у глобалној политици. И поред оштрог дипломатског и вербалног одбацивања и осуђивања примене силе, нико из западне алијансе није ни покушао да испуни обећања дата Грузији. После одлучног одговора Русије, тешко да ће се ико усудити да оружјем решава територијална питања у близини њених граница.

У односу на Сједињене Државе, Русија уважава чињеницу да оне у свету заузимају посебно место, да су најача земља по војном потенцијалу, по економском и политичком утицају. У складу с новим спољнополитичким курсом, Русија, одлучно бранећи своје националне интересе, не жели конфронтацију већ дијалог са Америком, али дијалог равноправних у коме ће свака страна морати да води рачуна о интересима оне друге

12. Несумњива је Путинова заслуга да је, након дугогодишњег пропадања и понижавања Русије, успео да је економски консолидује и ојача и врати на светску политичку сцену као актера чији интереси и ставови морају да се уважавају.

Историја сведочи да вође утичу на начин на који се спољна политика формира и на њен карактер и сходно томе на понашање држава у светској политици. Примери Кенедија и Буша, Путина и Јељцина о томе довољно сведоче. Ипак треба бити опрезан, с обзиром да већина вођа делује у условима низа политичких, економских, међународних па и психолошких ограничења који смањују њихов утицај на догађаје. Стога су у праву они који упозоравају да релевантно пита-

ње није да ли су личне карактеристике вођа од значаја, него под којим условима њихове карактеристике имају утицај. И код Путина се потврђује да се утицај личних карактеристика вође на унутрашњу и спољну политику земље повећава када је његов ауторитет широко прихваћен од стране грађана. Исто тако, потврђује се да је национална криза амбијент који вођама пружа могућност (могућност не и извесност) да испоље своје способности. Путин је ту могућност искористио.

* * *

Уместо оптимистичких очекивања, почетак XXI века обележен је песимизмом због опасности сукоба као последице растућег јаза између Севера који располаже финансијском, технолошком и војном моћи и Југа где живи највећи део светске популације и где се налази већина необновљивих природних ресурса. Истовремено на међународну позорницу ступају нови претенденти на моћ, као што су Русија, Кина, Индија, Бразил, које имају природне и неке друге ресурсе за такав скок, чиме угрожавају стечене позиције и интересе Севера, односно Запада. Нова Русија се разликује од осталих претендената по томе што је, све до пропасти Совјетског Савеза, припадала једној од две суперсиле. Данас је третирају као поражену страну или, у најбољем случају, као земљу која „једноставно нема ресурсе за игру глобалне моћи...“. Стога, по мишљењу тих аутора, „свесна своје рањивости, Русија наглашава мултилатерални дипломатски приступ својим многобројним безбедоносним проблемима...“ (Чарлс В. Кегли Јр. и Јудин Р. Виткоф, Светска политика, тренд и трансформација, Београд, 2006, стр. 686). Мада су ове оцене изречене 2002. године, такво схватање, као што смо видели, чини основу и „Стратешког плана Стејт департмента за период 2007-2012“.

Нови курс спољне политике Русије због глобалне кризе, опште несигурности и прекомпоновања светске економске и политичке сцене добијаће све више на значају. Он нуди одговор на неизбежно питање савременог друштва: да ли ће се у XXI веку и даље користити стари приступи светској политици, или ће бити одбачени пошто ће нова питања захтевати и нове одговоре. И данас је актуелна мисао Џона Ф.

Кенедија: „... Заједно ћемо спасти нашу планету, или заједно ишчезнути у њеном пламену“.

Русија је прокламовала да не жели „ни изолацију ни конфронтацију“. Она се залаже и бори за партнерске односе и сарадњу на принципима равноправности. Са значајним економским и војним потенцијалом у реализацији новог спољнополитичког курса, она се активним залагањем бори за промену превазиђених односа политике с позиција силе, свесна своје снаге и нарасле моћи.

Литература

Внешњаја политика России: мненија експертов, Москва, 2002.

Економическаја ситуација в России, Москва, 2002.

Кенеди Пол, Припреме за XXI век, Београд, 1997.

Медведев Рој, Владимир Путин четири године у Кремљу, Београд, 2005.

Хобсбаум Ерик, Доба екстрема, Београд, 2002.

Живанов Сава, Русија у време Јељцина, друштвени процеси и политичко организовање (1990-1999), Београд, 2002.

Борислав Джурович

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ И МИРОВОЙ КРИЗИС

Резюме

За последние 30 лет российское государство и общество прошли через тяжелый период исключительных испытаний и искушений. Вслед за экономическим кризисом 80х г.г., результатом которого стал структурный кризис и распад СССР, пришел коллапс 90х г.г. Однако после успешного 8-летнего периода обновления и прогресса нагрянул мировой экономический кризис. Стечением исторических обстоятельств Россия из одного политико-экономического кризиса перешла в другой, не завершив при этом строительство новой экономической системы, однако, успев воостановить свой политический идентитет. В мире существует немного

государств, которые пережили такие драматические преобразования как Россия за последние десятилетия.

Ключевые слова: мировой кризис, сфера влияния, национальный интерес, Россия, Путин, война в Грузии.

УДК: 327(470+571):32(497.11)''20''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

20. 04. 2009.

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 155-162

Винко Ђурић*

ПЕТ ПРИНЦИПА НОВЕ РУСКЕ МЕЂУНАРОДНЕ ПОЛИТИКЕ У СВЕТЛУ ОДНОСА ПРЕМА СРБИЈИ

Резиме

Свака озбиљна државна међународна политика има своје принципе и правила, и све док стратегија билатералних односа базираних на тој политици одговара свим партнерима, ти принципи су валидни и добродошли. Пет наведених принципа руске међународне политике треба да постану и основна смерница свих руских партнера, па и Србије, како би обострана корист била предмет сваког билатералног сусрета. Историјски, верски, политички, економски и геостратешки посматрано, Србија је упућена на Русију, и поред развоја добросуседских односа са државама из непосредног окружења, мора јој приоритет у спољној политици бити Русија и све добронамерне земље ЕУ.

Кључне речи: Русија, пет принципа, међународна политика, економија, Србија, међународни поредак, мулти-поларност, сарадња, интереси, савезници, партнери

Политички и економски васкрс Русије и дефинитивно изграђени путинизам, као синтеза савремених демократија, потврдио је после авантуристичке акције Михаила Сака-

* Институт за политичке студије, Београд

швилија у Грузији¹ пет принципа² на којима ће Русија градити своје међународне односе.

Први принцип потврђује досадашње понашање Русије која је поштовала међународни поредак и све међународне уговоре, договоре и законе. Али је и спремна да учини све да све то поштују и други. У оквиру новоуспостављених односа, наметнуо се и други принцип, по коме ће се Русија залагати и поштовати само мулти-поларни свет, у коме неће бити доминације једне државе или групе држава.

Трећи економско-политички принцип потврђује да Русија неће водити изолационистичку политику, већ ће, економски и политички сарађивати са свим државама на обострану корист, поштујући све интересе других држава који не угрожавају интересе Русије. Четврти принцип представља у извесном смислу конкретизацију трећег принципа и даје на знање свима у свету да ће Русија штитити и заштитити животе и достојанство својих грађана ма где се они налазили.

Пети принцип који подразумева руске сфере утицаја посебно се односи на привилеговане интересе, у првом реду према савезничким државама које су према Русији и руском народу гајиле пријатељске и срдачне односе.

Приватизација Нафтне индустрије Србије³, сам процес, као и непосредан период после приватизације показали су да Русија и њени привредни субјекти поштују договоре и све међународне законе. Тако је, и поред поседовања већинског пакета акција од стране руског партнера, одлучено да ће у одређеним случајевима српска Влада имати право вета. Поводом тога бивши српски министар правде, иначе члан новог Управног одбора НИС-а, Душан Петровић истакао је да ће српски чланови УО у највећој могућој мери штитити интересе државе и њених грађана.

Међутим, за нијансу већу озбиљност приступању овом целом послу показала је руска страна јер је у Управни одбор поставила високопрофесионалну екипу којој је бављење нафтом и гасом професионално опредељење, за разлику

1 Тродневни августовски рат (2008) у ком је Русија до ногу поразила грузијску војску и одбранила грађане који поседују руски пасош у Јужној Осетији.

2 Винко Ђурић, «Путинизам – историја – пракса» Институт за политичке студије, Београд, 2008. стр. 104.

3 10. фебруара 2009. руска компанија Гаспромнефт преузела је 51 одсто капитала Нафтне индустрије Србије.

од нас који смо у УО поставили политичаре. Чак су и грађани Србије одговарајући на анкету⁴ када је у питању Управни одбор новог НИС-а њих 90,6 одсто, сматрало да није добро што смо у његов нови Управни одбор поставили политичаре а не стручњаке и експерте, као што су то учинили Руси. Наиме, одмах се мора рећи да наша актуелна политичка елита мора да заборави на досадашње популистичко-политичко понашање у бизнису на основу ког је, на пример, новосадски МК комерц имао најповлашћенију цену мазута. Затим се мора заборавити на политичко опраштање дугова војсци и полицији или ЈАТ-у за испоручено гориво и енергенте. Ако је циљ постављања политичара у УО НИС-а „фризирање“ цена за повлашћене кориснике истих политичких боја, онда се неко јако и наивно забројао.

Да политика у Србији арбитража и тамо где морају у првом реду фигурирати економски интереси, упозорио је и Рандал К. Филер, професор економије на Hunter колеџу на City University у Њујорку⁵.

„Чини ми се да је банкарски систем у Србији доста везан за Владу, што производи опасност да се кредити одобравају оним фирмама које изабере Влада, уместо да се даје фирмама које могу да расту. Српска влада и банкарски сектор морају бити веома пажљиви, јер кредити не би смели бити политички алат, као што су САД урадиле са General Motorsom, већ да усмере новац према фирмама које имају будућност.

У Источној Европи, не само у Србији, можда постоји мало већа оправданост за давање кредита фирмама у који-

4 Испитивање јавног мњења Србије обављено је телефонским путем у периоду од 26. до 30. априла 2009. године. Анкетом је било обухваћено 1037 испитаника старијих од 18 година. Анкетирани су житељи у следећим местима: Београду, Панчеву, Бору, Неготину, Соко Бањи, Деспотовцу, Пожаревцу, Шапцу, Крагујевцу, Ћуприји, Великој Плани, Зрењанину, Јагодини, Апатину, Новом Саду, Руми, Сремској Митровици, Суботици, Смедеревској Паланци, Лозници, Ваљеву, Горњем Милановцу, Нишу, Смедереву и Лесковцу. Анкета је обухватила четири проблемска питања и два демографска. У анкети је учествовало 49,8 одсто мушкараца и 50,2 одсто жена. Анкетом је било обухваћено 1,1 одсто грађана Србије који су у старосној доби од 18 и 19 година, док је највише испитаника било заступљено у старосној доби између 40 и 49 година 27,6%. У анкети је учествовало 15,7% грађана у старосној доби између 20 и 29 година, као и 24,5% грађана у доби између 30 и 39 година. У анкети је такође учествовало 19,4 одсто грађана који имају више од 50 а мање од 59 година и 11,7 одсто старијих од 60 година.

5 Економист, број 475, 26. 06. 2009.

ма удео у власништву има држава како би остале ликвидне ако функционише систем за покретање стечаја и ако се може направити ефикасна реорганизација фирме. У Америци у 95 одсто фирми се може направити реоргнизација како би оне после пословале профитабилно. У том случају може бити ве-ома мало штете.“

У први принцип нове руске међународне политике спа-да и упозорење амбасадора Русије у Београду Александра Кунузина „да у Влади Србије постоје противници развоја руско-српских односа и зато морамо заједнички да делујемо да бисмо се супротставили онима који се противе сарадњи у области енергетике.“ Амбасадор није желео да именује про-тивнике развоја руско-српских односа, али добро се зна да антируски лоби у Влади Србије предводи Млађан Динкић, министар економије који предводи јак проамерички енер-гетски лоби, а није имун ни на захтеве Светске банке и Ме-ђународног монетарног фонда. У групу антируских лобиста спадају и Божидар Ђелић, потпредседник Владе, Радован Је-лашић, гуверенер Народне банке. А треба споменути и не-колицину политичара блиских Влади Србије који на сваки начин коче сарадњу Србије са Руском Федерацијом: Ненад Чанак, Чедомир Јовановић и Вук Драшковић.

Ово упозорење руског амбасадора везано је за други део првог принципа нових међународних односа Русије у којем стоји да ће Русија настојати да и друге, нарочито сво-је вишедеценијске партнере натера да поштују међународни поредак и све међународне уговоре, договоре и законе.

У оквиру новоуспостављених односа, нарочито после августовског рата у Грузији, наметнуо се и други принцип, по коме ће се Русија залагати и поштовати само мулти-по-ларни свет у коме неће бити доминације једне државе или групе држава. Поштовањем овог принципа и залагањем за свеопшту сарадњу на међународном плану, Русија је среди-ном јуна 2009. у Јекатеринбургу организовала први формал-ни самит земаља БРИК (Бразил, Русија, Индија и Кина) на ком је 16. јуна усвојена декларација. У декларацији се исти-че неопходност даљег јачања правних темеља међународних односа, али и да „покушаји да се остваре једностране пред-ности у одбрамбеној сфери подривају стратешку равнотежу у свету“.

- Насушни задатак остаје јачање централне и координирајуће улоге УН у међународним пословима, повећање ефикасности њених механизма са циљем осигурања адекватног реаговања на савремене изазове и променљиву политику и економску стварност – стоји у декларацији земаља БРИК. Поштујући поменуте принципе, Руска Федерација у односу према горућем српском проблему, Космету, инсистира код свих земаља у међународној заједници на поштовању Повеље 1244 Уједињених нација. Доследност Русије у заједничкој борби са Србијом да очува своју неotuђиву вековну територију Косово и Метохију права је потврда истинског руског залагања за поштовање међународног права, осуђујући мешање са стране и решавање унутардржавних проблема силом.

Трћи економско-политички принцип којим се потврђује да Русија неће водити изолационистичку политику, већ ће економски и политички сарађивати са свим државама на обострану корист поштујући све интересе других држава који не угрожавају интересе Русије, реализује се за сада са малим, већ поменутим, потешкоћама у односима између Србије и Русије.

Последњих година убрзано се развијају политички односи између Русије и Србије; међутим, економски односи никако да се примакну овако добрим политичким односима. Наиме, спољнотрговински дефицит у размени Србије и Русије достиже алармантне три милијарде долара годишње⁶. У сврху превазилажења овог великог дефицита је и проширење споразума о слободној трговини са Русијом, којим ће се омогућити већи пласман и асортиман српских роба на огромном руском тржишту. Спољнотрговински дефицит покушаћемо да смањимо извозом у Русију: лекова, намаштаја, прехранбених и кондиторских производа, тепиха и подне облоге.

Када четврти принцип даје на знање свима у свету да ће Русија штитити и заштитити животе и достојанство својих грађана ма где се они налазили, онда се подразумева да су стратешки интереси Руске Федерације свуда где су њени грађани и њени политички и економски интереси, па макар то били у Грузији, Украјини, Арктику, на Космету или

6 Укупни извоз Србије у Русију у 2008. био је око 550 милиона долара, а увоз негде око 3,5 милијарди долара

на тлу Америке. Светске креаторе америчке супремације у свету забринула је одредба у новој руској војној доктрини од 2000. године, по којој је Русија резервисала право да, ако затреба, прва употреби атомско оружје. Свако олако пренебрегавање ове чињенице довешће у заблуду, са несагледивим последицама, све државе које посумњају да је Русија стварно и спремна да удари прва. Одмах се треба присетити изјаве Владимира Путина, дате поводом антитерористичке кампање у Чеченији: „Ако мораш да се умешаш у тучу – ударај први, али тако да противник више не може да се дигне“⁷, сасвим је сигурно да ће ову своју максиму Путин и испоштовати, ако било ко покуша да угрози стратешке интересе Русије како у оквиру својих граница, тако и било где у свету.

Практична примена петог принципа који подразумева руске сфере утицаја посебно се односи на привилеговане интересе у првом реду према савезничким државама које су према Русији и руском народу гајиле пријатељске и срдачне односе, доказан је посебно у вековним односима руског и српског народа.

Историјски посматрано, на једној и на другој страни, има опонената руско-српског вековог пријатељства, а све такве можемо сврстати у две групе: неупућени и злонамерни. Наиме, да бисмо оповргли тезу многих „експерата“ руско-српских односа по којој српски народ од „мајчице“ Русије никада није добио никакву несебичну помоћ и да Русија никад није штитила српске интересе, већ их је само користила за остваривање своје империјалне политике, морамо поћи од цара Ивана IV Васиљевића Грозног. У 16. веку Србији је стигла несебична прва помоћ коју је цар Иван Грозни 1550. упутио манастиру Хиландар на Светој Гори. Да није било цара Ивана Грозног и руске помоћи коју је он започео а која је трајала све до 18. века, Хиландар и његово културно благо и светиње духовности српског народа били би данас изгубљена прошлост. Цар Иван IV је манастиру Хиландар 1571. године, поклонио своју кућу, подворје у Москви и током двовековне редовне помоћи поштовано је правило да Хиландарци долазе у Русију по помоћ сваке три године и да тада коначе у њима дарованој кући⁸.

7 Винко Ђурић, „Владимир Путин и васкрс Русије“, Чигоја штампа, Београд, 2001. стр. 148.

8 Исто, стр. 199.

Ако овоме додамо неоспорне историјске чињенице, као што је та да су током целог 19. века у Европи и на Балкану деловали антируска пропаганда и међународни притисци и да је тај век био најтеже раздобље за руско-српске односе у дугој историји међусобних односа, онда се мора поменути и то да је Русија допринела да у кључном моменту дође до спасавања српске војске 1915. године. Савезничке флоте, италијанска и француска, нису хтеле да превезу исцрпљене и тифусом десетковане српске трупе из негостољубиве Албаније у Грчку, па је престолонаследник Александар био присиљен да пошаље телеграм руском цару и моли за помоћ. И не треба никада заборавити, да је само директна интервенција руског цара Николе II покренула италијанску и француску флоту. Спасена српска војска касније је одиграла заједно са руским добровољцима, које историчари не спомињу, одлучујућу улогу у пробоју Солунског фронта што је савезницима донело одлучујућу победу за окончање Првог светског рата.

Укупно гледано, Србија је била и остаје стратешки партнер Русије на Балкану, како је 19. априла 2007. изјавио у Београду руски министар иностраних послова Сергеј Лавров, и зато ће Русија са своје стране учинити све да из тог партнерства Србија има максималне користи. На другој страни, Русија очекује од Србије да и она из првенствено политичких разлога постане лидер Балкана не само у транзиту енергената, већ и у креирању енергетске политике и укупне економске сарадње на југу Европе. Због реализације поменутих циљева, врло је значајно за Русију и Европу да се досадашњи транзит гаса преко Украјине, који износи 80 одсто од укупног транзита за ЕУ, преусмери на северни и јужни ток у чему Србија треба да узме што активније учешће.

Винко Джурич
ПЯТЬ ПРИНЦИПОВ НОВОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ
ПОЛИТИКИ РОССИИ В ОТНОШЕНИИ СЕРБИИ

Резюме

Любая серьезная международная политика государства имеет свои принципы и правила. Эти правила приветствуются, если стратегия билатеральных отношений, основанных на заявленных принципах, принимается всеми

партнерами и участниками. Ради достижения взаимовыгоды во время проведения билатеральных встреч, пять принципов международной политики России, перечисленные в статье, должны стать основным направлением всех российских партнеров, включая Сербию. Ориентирование Сербии на Россию имеет исторический, религиозный, политический, экономический и геостратегический подтекст. Таким образом, развивая добрососедские отношения с соседними государствами, приоритетное направление в развитии внешней политики должно оставаться за Россией, не исключая развития связей с дружески настроенными государствами ЕС.

Ключевые слова: Россия, Сербия, пять принципов, международная политика, экономика, международный порядок, многополярность, сотрудничество, интересы, союзники, партнеры.

УДК: 341.218(497.1)
(479.22):327(470+571)''20''

Примљено: 30. 04. 2009.

Прихваћено:

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 183-200

*Момчило Суботић**

РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА – КОСМЕТ – ЈУЖНА ОСЕТИЈА – АБХАЗИЈА И УЛОГА РУСИЈЕ

Резиме

У раду је повучена паралела између верзије самоопредељења Срба у РСК, у време противуставног и насилног отцепљења Хрватске; настојања да се, у складу с одредбама међународног права, сачува Космет у оквиру територијалног интегритета и суверенитета Србије; заштите национална права народа Абхазије и Јужне Осетије, у околностима америчко-грузијске агресије, и размотрена политичка улога Русије у овим процесима и јачање њене геополитичке моћи у глобалним оквирима.

Кључне речи: Република Српска Крајина, Србија, Република Српска, Космет, Русија, САД, Јужна Грузија, Јужна Осетија, Абхазија

Владимир Путин је негде рекао да је крах Совјетског Савеза највећа геополитичка катастрофа. Влаваина Горбачова и Јељцина потврђује ову тезу јер је Русија у периоду њихове власти била у крајње пасивној државној позицији, неми посматрач глобалних светских послова. „Гласност“ и „перестројка“ Горбачова, као и Јељциново свођење Русије на њен унутрашњи простор и безусловно приклањање Западу, представљали су добровољно одрицање Русије од атрибута велике силе и занемаривање сопствених геополитичких интереса. Поверовало се у илузију да су хладноратовски одно-

* Институт за политичке студије, Београд

си само ружна прошлост. Занемарена је историјска поука, да је Други светски рат само на одређено време замрзнуо хладноратовске односе између Запада и СССР-а и ујединио их у борби против заједничког непријатеља, нацистичке Немачке.

Почетком осамдесетих година 20. века Америка је интензивирала борбу против „светске црвене опасности“. САД (Реган) успостављају дипломатске односе са Ватиканом у време понтификата папе Јована Павла Другог, Пољака, који уз подршку Збигњева Бжежинског - водећег америчког геополитичара, оснивача и првог председника Трилатералне комисије, такође пореклом Пољака - преко Солидарности Леха Валенсе, извана подривају и руше државно-политички блок земаља Варшавског уговора. Према плану Бжежинског, требало је онемогућити било какво приближавање Југославије, односно Србије Совјетском Савезу.

Југославија је била федеративна држава, као и Совјетски Савез. Совјетски Савез настао је снагом и вољом Русије и њеног најбројнијег, руског народа. Југославија је настала снагом и вољом великих западних сила, као њихова геополитичка конструкција, као што је и њен распад, подржан реваншизмом германског блока држава, њихов геополитички чин. Разуме се, уз пристанак српске политичке елите. Уласком у југословенску државу, на основу хрватске - Штросмајер-Јагићеве идеје југословенства, политичко-филолошке тезе о „једном троименом народу“, српски народ је задесио историјски, етнички, културни, геополитички дисконтинуитет.¹

Хрватска је све време постојања југословенске државе радила на њеном рушењу, уз подршку својих традиционалних савезника - Ватикана и Немачке. У „непринципијелној коалицији“ са Словенијом подржавала је шиптарску сецесионистичку политику на Космету и само страх од Совјетског Савеза одложио је њену акцију за насилно рушење југословенске државе.

Република Српска Крајина и „одсуство“ Русије

У време разбијања и распада југословенске државе Срби су прихватили посредничку а касније и арбитарну улогу Запада (ЕЗ), који је на Хашкој конференцији октобра 1991.

1 Види шире: Момчило Суботић, Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“. Прва, друга, трећа Југославија, ИПС, Београд, 2004.

пресудио дисолуцију југословенске државе и међурепубличке административне линије прогласио за међудржавне границе.² На арбитрарну улогу пристали су и Руси (Јељцин). Арбитражна комисија ЕЗ, на челу са председником Уставног суда Француске Едуаром Бадентером, донела је *Декларацију о критеријумима за признавање нових држава у Источној Европи и СССР-у*. Јељцин је безусловно пристао да готово 30 милиона његових сународника остане изван Русије, у новим државама у којима ће, нарочито у прибалтичким државама, трпети неравноправност, реваншизам и дискриминацију. Овакав Јељцинов однос према положају Руса у новонасталим државама умногоме је нанео штету српском народу у југословенској верзији самоопредељења.

Срби у Хрватској и Крајини били су политички народ и своју прву уставност и политичку аутономност и државност стекли у Аустрији 1630. године, о чему сведочи знаменити историјски документ - Статута Валахорум. Република Српска Крајина је историјски потомак Војне крајине. Конститутивност и својство политичког народа Срби су имали до грађанског рата 1991-1995. У прву југословенску државу ушли су Словенци, Хрвати и Срби са простора поражене Хабсбуршке монархије као три равноправна народа са својим територијама. У свим хрватским уставима после Другог светског рата, почев од Устава из 1947, Хрватска је дефинисана као двонационална држава – Хрвата и Срба, као што су то и неке европске државе, на пример Белгија - држава Фламанаца и Валонаца, Швајцарска - држава Немаца, Италијана и Француза, уз нешто преосталих Ретороманаца, Босна и Херцеговина - као држава Срба, муслимана и Хрвата итд. Конституисање Републике Српске Крајине уследило је као реакција на хрватско насилно и противуставно отцепљење од савезне државе у авнојевским границама. Хрватска је мо-

2 Републичке административне линије, данас међудржавне границе, повучене су по Брозовом налогу и произвољно. Оне нису ни историјске ни етничке, и нису потврђене никаквим правним актом. Тако у хрватску федералну јединицу први пут улази Барања са српском већином, док је Дубровник, такође први пут ушао у састав Бановине Хрватске 1939. године. На челу Комисије за границе, испред Политбироа ЦК КПЈ био је Милован Ђилас, а њени чланови били су: Милентије Поповић, Вицко Крстуловић, Јован Веселинов и Јерко Златарић. Види: Миодраг Зечевић/Богдан Лакић, Државне границе и унутрашња територијална подела Југославије, Београд, 1991, 28.

гла да примени право на самоопредељење и отцепљење само на простору на којем Хрвати представљају већину становништва. Срби у Крајини инсистирали су на тези да хрватско нелегално отцепљење не може бити јаче од њиховог права на самоопредељење, које је исказивало лојалност и останак у постојећој југословенској држави.

На страну хрватског разбијања државе и оспоравања права Срба да у својим историјским и етничким границама конституишу своју националну државу, стао је Запад оличен у Ватикану и водећим државама ЕЗ - Немачкој, Енглеској, а нешто доцније и САД. Немачка је одлуке из Маастрихта о стварању Европске уније, као јединствене безбедносне и политичке организације, условила признавањем сецесионистичких република. Нико се није освртао на чињеницу да је Крајина, у одбрамбеном и праведном рату против нове усташке државе, установљена тако да испуњава сва три конвенционална услова државне суверености: власт, територију и становништво. Папа је оправдавао сецесију, истичући да су народи Југославије различити по култури, вери, историји, језику, а осудио „микронационализам“ Срба Крајишника.³ У интервјуу италијанској *La Stampa*, Михаил Горбачов је рекао : „Све што се догодило у Источној Европи последњих година не би било могуће без присуства папе, без улоге папе на светској сцени“. И папа је похвалио Горбачова: „Провиђење нам је послало Горбачова...“

САД су на почетку југословенске кризе биле уздржане, али су у свом приступу следиле свог европског партнера Немачку. У промењеном европском геополитичком оквиру, САД су истакле шире геостратешке и геополитичке интересе. Све што се дешавало на српском етничком и државном простору, од Крајине до Космета, представљало је само експеримент за пројектовани геостратешки продор на Исток и Русију. Наметнут је програм Партнерство за мир свим државама Југоисточне и Источне Европе и Централне Азије, па и самој Русији. Америчким запоседањем српског простора створен је пункт и одскачна даска (Бондстил) према Русији и њеним енергетским ресурсима. При томе су распарчане српске земље стављене у положај политички неорганизова-

3 Види шире: Смиља Аврамов, *Opus dei* - нови красташки поход Ватикана, *ЛДИИ*, Ветерник, 2000, 208.

ног простора, како не би послужиле као својеврсна „герила“ која квари геостратешке пројекте САД и НАТО. Ову стратегију САД добро уочава Генадиј Зјуганов. Он пише: „САД желе да управљају балканском раскрсницом. С тим циљем се, након разбијања СФРЈ, чиме је раздвојен компактан етнички простор српског народа, продужава са покушајима његовог даљег уситњавања тако што се игра на карту издвајања Црне Горе, Космета, па и Војводине из СРЈ“.⁴ На другом месту Зјуганов истиче: „Босна и Космет су разлог Америци да остане у Европи, као што је Израел разлог да остане на Блиском истоку, и као што ће бити кризе у исламским земљама бившег СССР-а да се угнезде у каспијски и сибирски простор“.⁵

То је кључни разлог због којег је уништена Република Српска Крајина и због којег је Запад на челу са САД признао независност Косова. Споља инсталирана, досовска власт у Србији није имала одговарајући одговор ни на једно од ових неповољних исхода. Није, на пример, признала Владу РСК у прогонству и РСК, као одговор на хрватско признање независности Косова. Претходно су се дипломатски представници Србије свим силама трудили да Хрватска постане члан СБ УН (нестални). Република Српска, која представља највећу вредност и тековину у борби за аутономност Срба у БиХ, али и највиши домет Срба у борби за „југословенско наслеђе“, извојевана је захваљујући одлучности народа и војске, предвођене врским политичарима и легендарним војсковођама. Сматрамо да је важно истаћи да је „блокада на Дрини“, коју је увео Слободан Милошевић и Влада у Београду, пресудно и негативно утицала на даљу преговарачку и ширу геополитичку позицију Срба.

Кад је реч о Русији и њеном утицају на борбу Срба за југословенско наслеђе, тј. настојање Крајишника да се државно конституишу и одрже, било у форми самосталне државе РСК или у оквиру јединствене српске државе на Балкану, треба констатовати да је Русија била прилично уздржана, иако је њен интерес за очувањем југословенске државе био неспоран. Заостајући дуже време у привредном развоју, Русија у овом раздобљу губи својство супер-силе и све што се догађало на простору бивше Југославије, након њеног рас-

4 Генадиј Зјуганов, Руска геополитика, Београд, 1999, 197.

5 Исто, 217.

парчавања, учињено је у „одсуству“ Русије. Тек након западног насилног стварања независне Хрватске и БиХ на српском етничком простору, затим агресије на Србију (мање на Црну Гору, што је геополитички мотивисано), Русија је наставила да у неком готово прикривеном облику пружа подршку СР Југославији, с нејасном намером да своје стратешке циљеве на Балкану и Средоземљу оствари преко својих традиционалних савезника, етнички и верски блиских народа и држава, Србије и Црне Горе.⁶

*Космет између силе и права и дуготрајни
„повратак“ Русије*

На почетку овог поглавља истичемо тезу: српски народ и Србија су три пута у 20. веку прихватили и амортизовали удар Запада чији је стратешки циљ био – Русија. Срби су ратовали док се Русија не пробуди. Дугин с правом констатује судбинску геополитичку везу Србије и Русије, реченицом : „Русија без Србије не може да се пробуди, а Србија без Русије не може да опстане“. Али тешко је усклађивана политичка стратегија две братске државе. Запад је ову везу зналачки осујећивао, подржавајући прозападне политичаре и једне и друге државе. И овде имамо један парадокс: кад је у Србији за време Милошевића, у краткотрајној коалицији са радикалима, управљала патриотска власт, у Русији су на власти били Јељцинови „европејци“ и обратно, доласком Путина обновљена је патриотска власт и Русија почиње да јача и изнутра и споља, док се у Србији, уз помоћ Запада, успоставља прозападна, антируска досовска власт. У српској политици пренебрегава се чињеница, коју смо више пута истицали, да Запад Србију и српски народ, без обзира на идеолошку и политичку опцију владајућег режима, посматра кроз геополитичку диоптрију традиционалног и природног руског савезника на Балкану. Србија је за Запад „продужена рука Русије на Балкану и Медитерану“, њена „резервна стратешка земља“.

ДОС-овска власт је косовски проблем дуго, појединци нажалост и данас, везала искључиво за Милошевићев недемократски поредак и олако „лansirала“ тезу да је косовско

6 Види шире: Андраник Миграњан, Русија и НАТО, у : *Руска политика на Балкану*, ИМПП, Београд, 1999, 158-169.

питање демократско питање, које ће ДОС, кад уз помоћ својих западних савезника освоји власт, лако и безболно решити. Дуго није узимано у обзир да се овде не ради ни о каквом демократском питању, људским правима и стандардима, већ да се ради о стогодишњем настојању косметских Албанаца да отцепе Космет од Србије и створе Велику Албанију; да је њихов сан о отимању српске земље, заснован на принципу етничке већине, постао комплементаран с геостратегијским и геополитичким интересима САД и НАТО-а у промењеним глобалним констелацијама на европском и светском простору. Уосталом, ако питање Косова и Метохије није геополитичко него демократско питање, зашто га демократска власт у Србији није решила са својим западним „пријатељима“. Зашто прозападна демократска ДОС никад није захтевала да се доследно примени Резолуција 1244. У тој резолуцији Косово и Метохија се дефинишу саставним делом Србије и СР Југославије и тражи побољшање његовог статуса у виду проширене аутономије. Након свега што се догодило са Косметом, више је него актуелна и политички исправна позната Милошевићева сентенца: «Не нападају Србију због мене, већ мене нападају због Србије».⁷

Збигњев Бжежински, полазећи од тешкоћа у које је Јељцинова политика довела Русију, у књизи *Велика шаховска табла* надмено саопштава да Русију треба поцепати на конфедерацију три републике: Сибирску републику, Московску Русију и Далекоисточну републику. Амерички државни секретар и Клинтонов стручњак за Русију Медлин Олбрајт, отворено инсистира да САД имају право на руске енергетске и природне ресурсе.

Пишући о карактеру Јељцинове власти, Љубинка Милинчић истиче: «Тешко је замислити већу некомпетентност, неодговорност, незаинтересованост за интересе грађана и националне интересе земље од оне коју су испољили реформатори Јељциновог времена».⁸ Стога је сасвим прихватљива констатација Константина Никифорова, директора Института за изучавање словенских народа, да је Русија деведесетих

7 Види шире: Момчило Суботић, Русија и савремено српско питање с посебним освртом на Космет, у *Русија и Балкан*, приредио Зоран Милошевић, ИПС, Београд, 2008, 191-208.

8 Љубинка Милинчић, Владимир Путин. Моја битка за Косово, *Софос*, 2007, стр. 136.

година окренула леђа Балкану; да је учинила веома мало и да би било боље да није радила ништа, јер : „... Запад је често нашим рукама терао Србе да иду на уступке схватајући да је однос Срба према Русији, као и Руса према Србији посебан. Русија је дозволила себи да одигра не баш позитивну улогу. Треба се само сетити Черномирдина који је просто натерао Милошевића да потпише онакав мир...“⁹ Е. М. Примаков у књизи *Године у високој политици* пише и ово: „ а) да је Косово и Метохија унутрашње питање Југославије, б) да не може бити ни говора о његовом отцепљењу, в) да проблем треба решавати само мирољубивим путем“.¹⁰

Јелена Гускова на манифестацији *Дани Русије у Београду*, истиче: „Запад је волео Јељцина јер је био попустљив и повлађивао је њиховим интересима. Што се тиче спољне политике, Јељцин се у њу није уопште разумео и све је препустио министру спољних послова Козирјеву, који је Западу сасвим одговарао. Зато су сви који су долазили у Кремљ молили да Јељцин остави Козирјева што дуже на дужности. Што се тиче унутрашње политике, у то време земља је потпуно економски и на сваки други начин упропашћена, била је на коленима... па Запад има разлога да воли Јељцина и има на чему да му захвали“. На другом месту Гускова каже: „Сукобивши се с последицама антинационалне политике Козирјева, Примаков је водио активнију политику и понекад ишао чак на размимоилажење с Америком, али не идући према отвореној конфронтацији. Због свог чврстог става Примаков је на крају, морао да оде с дужности јер је представљао сметњу стремљењима САД и међународном мешању у проблем Косова и Метохије. На његово место дошао је Игор Иванов, најбољи ученик Козирјева који је наставио политику одбране интегритета СРЈ, али само на речима...“ За Черномирдина Гускова каже да је издајник, пре свега руских интереса. „Оно што је Черномирдин урадио не може се прећутати! Он је био против тога да Москва звецка оружјем и прихватио је да буде

9 Види шире: Константин Никифоров, Русија и Балкан крајем 20-почетком 21. века, у *Русија и Балкан*, приредио др Зоран Милошевић, ИПС, Београд, 2008, 9-22.

10 Е. М. Примаков, *Године у високој политици*, Београд, 2002, према: Веселин Ђуретић, Српска беспућа двадесетог века. Косово и Метохија између белосветских манипулација и српске националне политике „на парче“, *СРС*, Београд, 2007, 135-136.

посредник у заустављању овог крвавог процеса, а појма није имао о Балкану¹¹.

Према сопственим речима Виктор Черномирдин је, кад би ишао да убеђује Милошевића о прекиду бомбардовања, добијао следећу инструкцију: „Имај у виду да управо очекујемо од Америке велики кредит без кога не можемо опстати“¹². Генерал-пуковник Леонид Ивашов, бивши начелник Управе за међународне односе руског Генералштаба, био је посебно киван на Черномирдина. Он тврди да Черномирдин није дозвољавао Милошевићу никакве поправке мировног плана, уверавајући га да рат престаје и да се Косово враћа у СР Југославију. На питање Милана Милутиновића, тадашњег председника Србије, да ли ће се Космет овим планом вратити у састав Југославије, Ивашов је одговорио: „Ако потпишете овај акт беспоговорне капитулације, Косово више никад неће бити ваше“¹³.

Веселин Ђуретић истиче да је Черномирдин имао и лични разлог да се „допадне Американцима, јер је била јавна тајна да се и он кандидује за Јељциновог наследника: Глава Кремља видела је у њему противтежу коалицији Примако-Лушков, од које је Јељцин streпео скоро исто колико од комунисте Зјуганова“¹⁴.

Доласком Владимира Путина дошло је до радикалних промена у руској унутрашњој и спољној политици.¹⁵ Путинова Русија стала је на браник одбране српског Косова и Метохије. На годишњем обраћању новинарима Владимир Путин је оптужио европске државе за неморал и двоструке стандарде. „Зар се ви, Европљани, не стидите да истим питањима прилазите са таквим двоструким стандардима. Подршка једностраном проглашењу независности КиМ неморална је и противправна. Територијална целовитост држава је темељни принцип међународног права. Постоји Резолуција

11 Јелена Гускова-интервју часопису *Правда*, Балкан прес д. о. о. Бијељина, 7. мај 2007, 27-29.

12 Према: Љубинка Милинчић, нав. дело, 136.

13 Исто, 138.

14 Веселин Ђуретић, нав. дело, 148.

15 Види шире: Рој Медведев, Путин - повратак Русије, *Новости*, Београд, 2007; Зоран Милошевић, Путинова политика, ИПС, Београд, 2007; Винко Ђурић, Владимир Путин и васкрс Русије, Београд, 2001; Винко Ђурић, Путинизам, Београд, 2008; Љубинка Милинчић, Владимир Путин. Моја битка за Косово, *Софос*, 2007.

1244 о територијалној целовитости Србије и то треба да се поштује». Космет према Путиновим речима „није никакав посебан случај. То је лаж. Све је исто: од етничког конфликта до злочина са обе стране». На питање шта ће Русија учинити, Путин каже: «Хтео бих о томе говорити али да никога не увредим. Четрдесет година постоји фактички независна Република Северни Кипар. Зашто је не признајете? Зашто не подржите сепаратизам на територији Велике Британије која се бори да Северна Ирска остане њен део? Треба да постоје јединствени принципи. Ако будемо поступали према политичкој сврсисходности служећи интересима одређених земаља - срушиће се међународно право и заједнички поредак“.¹⁶

У српском политичком врху, нажалост, прихваћено је размештање ЕУЛЕКС-а , што представља оживљавање Ахтисаријевог плана о независном Косову, чиме је заправо неутралисан принципијелан став Москве који се томе супротстављао. Председник сољнополитичког одбора руске Думе Константин Косачов је тај став овако заступао: „Евентуално упућивање мисије ЕУ на Косово и Метохију било би апсолутно противправно, јер ни Србија ни Косово нису чланице Уније. У таквом случају, замене мисије Уједињених нација, Русија то питање треба да изнесе пред Савет безбедности УН и употреби право вета... Ми треба да у случају замене мисије у Савету безбедности УН поставимо питање, јер ЕУ крши Повељу УН и Резолуцију 1244, и да употребимо право вета“.¹⁷

Актуелна власт у Србији, очигледно, није способна или није спремна да искористи руску подршку за очување целовитости сопствене државе. У Русији се с правом плаше да Србија може да попусти; долазак ЕУЛЕКС-а је катастрофалан потез који потврђује ову бојазан. Као и увек, Срби су и по питању Космета несложни: да ли бранити, да ли поклонити, да ли ратовати, да ли не обраћати пажњу?¹⁸

Јужна Осетија - Абхазија и успон Русије

Америка континуирано и све време након слома биполарног система глобалне моћи наставља према Русији да

16 Из Путинове годишње конференције за новинаре 14. фебруара 2008.

17 Према: Вето на мисију, *Новости*, 17. фебруар 2008, 3.

18 Види шире: Русија неће издати, интервју Јелене Гускове Љилани Булатовић, *Правда*, 12. фебруар 2008, 8-9.

се понаша у маниру хладноратовске реторике и политике. И више од тога, она настоји да делује као једина суперсила и да по упутствима знаменитих западних геополитичара: Кјелена, Рацела, Макиндера, Спајкмана и других овлада Хартландом - срцем евроазијске континенталне масе у којем средишње место заузима руски државни простор. Последњи покушај геополитичког заокруживања и запречавања Русије и експлоатација њених енергетских ресурса, био је рат у Грузији у лето 2008. и злочин над Абхазима и Осетинима. Изговор за америчко-грузијску интервенцију била је одбрана грузијског територијалног интегритета и суверенитета, а стварна суштина је сукоб око експлоатације енергетских извора и контрола њихових токова. Сукоб Јужни ток – Набуко, са ширим импликацијама слабљења руског утицаја и моћи, као и њена територијална фрагментација по замислима Бжежинског и других америчких геостратега.

Припремајући још једну „хуманитарну“ интервенцију, у Грузији, Запад на челу са САД је истицао да косовска независност неће бити преседан, већ је то, како су говорили, уникатан случај. Дакле, на једној страни, једној демократској и сувереној држави, против одредаба међународног права, отимају, у културном, државотворном и цивилизацијском смислу, најважнији део територије, а, на другој, штите државу и режим која врши злочин над народом Јужне Осетије и Абхазије, чија је историја и савремени положај у оквиру Грузије противправан и неодржив. Поређење историјске и савремене позиције Косова и Метохије и Јужне Осетије и Абхазије је сасвим неприкладно, јер је Космет место на којем је настала српска култура и држава-ембрион српске географије и историје, а Јужна Осетија и Абхазија ентитети који су за време Стаљина силом укључени у састав Грузије. Њихова историја и актуелна геополитичка судбина најсличнија је историји и савременој позицији Републике Српске Кајине. С једном кључном разликом: иза РСК - историјски, правно и политички утемељене државе српског народа - није стајао нико, а иза права и захтева Јужне Осетије и Абхазије стала је моћна Русија.

Русија је овог пута спремно реаговала на злочиначки план Сакашвилија и његових западних ментора, однела победу у овом краткотрајном рату и осујетила сличне сценарије

у Украјини и другим државама „блиског иностранства“. Тиме је отпочео успон Русије која, уз Кину, Индију, Бразил и друге велике земље, инсистира на поштовању међународног права и на њему изграђеног међународног поретка, као темеља за равноправан однос и сарадњу међу државама и народима.

Изнели смо тезу о сличностима између РСК и Абхазије и Јужне Осетије. Абхазија је данас независна држава на Кавказу. Признале су је Русија и Никарагва, одмах по завршетку сукоба са грузијским владиним снагама. Простире се на 8.600 квадратних километара (двоструко мања од Републике Српске Крајине). Целом дужином лежи на Црном мору, а граничи се са Грузијом и највећим делом са Русијом. Има око 250.000 становника, главни град Сухуми - 43.700 становника. У састав Грузије је први пут ушла 1931. године. Грузија је вршила асимилацију, акултурацију и терор над Абхазијом; укинула је абхаски језик, школе и културне установе - слично хрватској политици према Србима у Крајини. Године 1989. Абхазија проглашава независност од Грузије.

Грузија и Абхазија ратовале су од 1992. до 1993. године, а мањи сукоб догодио се и 1998. године. Абхаски народ и власти сматрају то својом победом јер су *de facto* одбранили територију своје, тада непризнате, државе.

За разлику од Абхазије која је имала статус аутономне области у Грузији, Јужну Осетију Грузија не признаје ни као засебно подручје ни као независан ентитет. Своју државну независност Јужна Осетија је потврдила на два референдума, 1992. и 2006. године. Од 1989. Јужна Осетија тражи уједињење са Северном Осетијом која је у саставу Русије. Осети, потомци из средње Азије, данас су хришћани (61%). Северна Осетија је у склопу руске државе од 1767. године, док је Јужну Осетију и Грузију Русија припојила 1801. године. Након револуције 1917, Јужна Осетија је постала део мењшевиистичке Грузијске Демократске Републике, док је северни део укључен у Теречку совјетску републику. У овом подручју се 1920. године догодио сукоб између грузијских владиних снага и осетијских снага које су предводили осетијски и грузијски большевици. Совјетска грузијска Влада коју је основала 11. Црвена армија, створила је Јужноосетијску аутономну област у априлу 1992. године.

Након стицања државне независности 1991, Грузија је прогласила грузијски језик као једини службени језик у земљи. У совјетско време поред грузијског и руски језик је био службени језик. Осети су захтевали право на свој осетијски језик као службени језик. Услед сукоба на националној основи многи Осети су избегли и населили ненасељена подручја у Северној Осетији. Прекид сукоба од 1992. обезбеђивале су осетијске, руске и грузијске снаге, а од новембра 1992. у мировну мисију укључио се ОЕБС. Нови сукоби обнављају се 2004. године, а прекид насиља је често био нарушаван. Последњи сукоб избио је 7. августа 2008, када је грузијска војска извршила напад тешким наоружањем по целој територији Јужне Осетије, у којем је страдало углавном цивилно становништво. Руска војска је већ сутрадан великим маневром тенковских снага кренула у одбрану својих „мировњака“ и стновника Јужне Осетије.¹⁹ Русија је одмах по окончању сукоба признала независност нове државе, која се простире на свега 3.900 километара квадратних и има око 70.000 становника (пет пута мања и малобројнија од Крајине).

Скупштина РСК је признала независност Абхазије и Јужне Осетије и о томе обавестила руског амбасадора у Београду Александра Конузина. Одговарајући на чин признања своје државе, министар спољних послова Абхазије Сергеј Шамба је, између осталог, рекао:

„Ваше Екселенције,

Министарство за иностране послове Републике Абхазије упућује комплименте и има част да изрази искрену захвалност Скупштине Републике Српске Крајине за изражену подршку и признавање независности Абхазије.

Историја државности Абхазије је вековна, непрекидно угрожавана агресивним амбицијама Грузије на нашу територију, чиме је наш народ довођен на ивицу опостанка. Народ Абхазије се борио за своју слободу и изборио се за своју независност. Чекали смо више година признавање наше нације и ми смо то дочекали после великих напора. Верујемо у неповредивост универзалних принципа и у право народа на самоопредељење. Убеђени смо да су наша вера, истрајност и мирољубиви пут борбе за независност довели до победе.

■■■■■

19 Према подацима Википедије, Грузија је наоружање купила од Македоније, Бугарске, Украјине и Србије, а њену војску обучавали су амерички маринци.

У име Министарства за иностране послове Републике Абхазије, дозволите да још једном изразим своју захвалност за Вашу помоћ, желећи Вашој земљи мир и просперитет.

С поштовањем, Ваш,
Сергеј Шамба, министар²⁰

У складу са новим околностима у којима се одвија постепени повратак Русије на светску геополитичку позорницу, Влада Републике Српске Крајине у прогонству предложила је Влади Руске Федерације да стави на дневни ред Савета безбедности питање хрватског злочина геноцида и етничког чишћења над Србима у Републици Српској Крајини и Хрватској, од 1990. до 1995. године. Ниједна међународна организација није захтевала од Хрватске да уклони последице свога недела, којим је најдрастичније прекршена Повеља УН о правима човека. Република Српска Крајина је била под заштитом УН (Резолуција СБ бр. 743/1992), којом је предвиђено да се у њој неће примењивати закони Републике Хрватске, чиме је Савет безбедности правилно поступио, јер је српски народ имао право на своју државу и своје законодавство. Од руских представника у телима УН се тражи да захтевају да Хрватска оконча окупацију Републике Српске Крајине, уклони последице злочина над Србима Крајишницима и омогући Србима да се користе одредбама Устава Социјалистичке Републике Хрватске из 1990. године, у којем су предвиђена државотворна права Срба. Овај Устав је измењен противно посланичким гласовима српских посланика – обичним прегласавањем, што је било неуставно.

Професор Ђуретић правилно уочава: „Да је Русија у Дејтону, који је наметао БиХ као „Југославију у малом“ претпостављала „Југославију у великом“, односно захтевала да се читава ова област („средишња српска земља“) врати у комплементарни етнојезички и културноисторијски круг, уз њу и РСК, можда и Дубровник, Далмација и Истра, постигло би се стабилно решење. Не би се десило да и наставак Другог светског рата остане без праве завршнице. Да је Русија познавала суштину драме не би дозволила да се пред Хашким трибуналом нађу предводници српског покрета отпора - по „командној одговорности“, да је познавала логику ситуације Западу би супротставила факат да се српски народ

20 Види: vladarsk@gmail.com, Абхазија

по трећи пут у 20. веку само бранио, те да у таквој егзистенцијалној ситуацији нема „командне одговорности“, јер је сав народ командант своје судбине. Стога српски народ очекује да препорођена Русија исправи те промашаје, да откаже послушност Хашком трибуналу, да ослободи недужног др Војислава Шешеља, да се обустави хајка на српске јунаке попут генерала Ратка Младића, др Радована Караџића и друге. Победом Путина дошло је до одлучујуће промене у руско-српским односима. Не одмах, разуме се, али постепено је у Русији боље разумевана српска геополитичка стварност. Неки саветници су незналачки резоновали о ситуацији, игноришући реалне и продубљене анализе Е. М. Примакова, затим Е. Гускове, Владимира Волкова, Константина Никифорова, Наталије Нарочницке и многих других. Убрзо је нови министар С. В. Лавров са сарадницима Титовим, Гризловим, и другима заузео просрпске позиције. Нову климу стварала је непоколебљива позиција Руске државне Думе... Изјава Путинових најближих сарадника Сергеја Иванова, генерала Јурија Балужевског и Дмитрија Медведева говориле су да Русија не тргује са српским земљама, како су то говорили многи на Западу - у пратњи српских „домаћих туђина“.²¹

Српска политичка елита не може да се понаша као да је српско питање решено, поготово не сме да предњачи у таквом ставу, као што то данас чини. Српско питање није решено и мали су изгледи да ће оно бити решено самим уласком у ЕУ, ако до уласка у Унију уопште и дође.

Тај однос Србија – ЕУ – Русија, Милош Кнежевић овако сагледава: „Мала Србија са Балкана на Југоистоку жели у велику Унију Европе. Велика евроазијска Русија, све и да неким чудом хоће, не може у малу западну и прозападну Европу! Оно што је за Србију велико и превелико у Европи на Западу, за Русију је мало спрам сопствене двоконтиненталне величине. Велика Европа у очима Русије није тек делимична Европа која припада Унији тотализујућих претензија, него тек западни европски састојак, плус она сама - европска Русија. Зато у Русији не постоји еуфорија, „придруживања Европи“, нити снисходљива еврофорија у било каквом облику. Тако нешто је у Русији, РФ и ЗНД, уосталом, незамисливо“.²²

21 Веселин Ђуретић, нав. дело, 353.

22 Милош Кнежевић, Снажење Русије и савремена Србија - Могућности откло-

Постављајући више питања о могућим српско/руским односима, Зоран Петровић Пироћанац, између осталог, истиче: „Да ли Руси уопште могу озбиљно са Србима да разговарају..., када добро знају да је и ова политичка класа „избушена“ кадровима који су већ прошли разне „убрзане курсеве“ по институцијама типа лондонског института за осихологију Тависток? Или како Запад припрема кадрове САЈ-а за обуку у Америци, а не у Русији?

Да ли државотворни пробуђени Руси имају толики интерес да буде и успаване, или фингиране државотворце из српске политичке класе?

Око Србије су и данас прстенови непријатељског окружења. Србија има статус не-чланице НАТО, а пријатеља Русије. Шта ће Москва да чини?

Можемо ли да будемо руски Узраел на Балкану, као што је то амерички Израел на Блиском истоку? Сматрам ово једним од геостратегијских излаза из преопасног положаја Србије у дужем периоду. Свака земља, нарочито мала, мора да се ослони на пријатеља, или да изнађе стратегијска решења која јој обезбеђују безбедност, војну и енергетску, на дужи рок. То Србији може да понуди једино Русија²³.

Да закључимо. Време је да се актуелна власт у Србији, тренутно заокупирана „еврофанатизмом“, присети светосавске српске геополитичке синтагме и промени своју једнострану усмереност ка ЕУ, одакле стижу само захтеви за новим политичким уступцима. Не треба заборавити да је данашња ЕУ под америчком доминацијом и контролом и да представља америчку геополитичку креацију. С ослонцем на Русију, која се појављује као полуга интегрално - српског и балканског јединства, Срби ће веома брзо добити прилику да приступе решењу сопственог питања у складу с међународним правом и по европским стандардима. Упињући се да Србију уведе у Европу, српска власт управо то пренебрегава, не зна или не сме да захтева: да се једнако за све народе и државе поштују европска правила и стандарди, ту пре свега мислимо на етнојезичке стандарде, при уласку у „породицу“, европских народа. Да се, у складу с нормама међународ-

на српско/руских недоумица, у: *Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности*, приредио Зоран Милошевић, ИПС, Београд, 2008, 243.

23 Зоран Петровић Пироћанац, Америчко укотвљавање, руско кашњење и српска „сибирска дилема“ на Балкану, у: *Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности*, приредио др Зоран Милошевић, ИПС, Београд, 2008, 317/18

ног права, признају српске државне творевине и право њиховог уједињења у јединствену српску државу на Балкану. Сматрамо да се мудром и упорном политиком, уз економску, политичку и другу подршку Русије, овај циљ може остварити.

Литература

- Аврамов, Смиља, Постхеројски рат Запада против Југославије, *ЛДИЈ*, Ветерник, 1997.
- Аврамов, Смиља, *Opus dei* - нови крсташки поход Ватикана, *ЛДИЈ*, Ветерник, 2000.
- Бжежински, Збигњев, Велика шаховска табла, *ЦИД*, Подгорица; Романов, Бања Лука
- Гускова Јелена, Русија неће издати - интервју, *Правда*, 12. фебруар 2008.
- Дугин, Александар, Геополитика нове Европе, у: Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности, приредио др Зоран Милошевић, *ИПС*, Београд, 2008.
- Ђурић, Винко, Путинизам, *ИПС*, Београд, 2008.
- Ђуретић, Веселин, Српска беспућа двадесетог века. Косово и Метохија између белосветских манипулација и српске националне политике „на парче“, *СРС*, Београд, 2007.
- Зечевић, Миодраг / Лакић, Богдан, Државне границе и територијална подела Југославије, Београд, 1991.
- Зјуганов, Генадиј, Руска геополитика, Београд, 1999.
- Кнежевић, Милош, Снажење Русије и савремена Србија - могућности отклона српско/руских недоумица, у: Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности, приредио др Зоран Милошевић, *ИПС*, Београд, 2008.
- Медведев, Рој, Путин - повратак Русије, *Новости*, Београд, 2007.
- Миграњан, Андраник, Русија и НАТО, у: Руска политика на Балкану, *ИМПП*, београд, 1999.
- Милинчић, Љубинка, Владимир Путин. Моја битка за Косово, *Софос*, 2007.
- Милошевић, Зоран, Путинова политика, *ИПС*, Београд, 2007.
- Никифоров, Константин, Русија и Балкан крајем XX – почетком XIX века, у: Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности, приредио др Зоран Милошевић, *ИПС*, Београд, 2008.
- Петровић, Зоран Пироћанац, Америчко укотвљавање, руско кашњење и српска „сибирска дилема“ на Балкану, у: Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности, приредио Зоран Милошевић, *ИПС*, Београд, 2008.
- Примаков, Е. М. , Године у високој политици, Београд, 2002.

- Степић, Миломир, Територијално и геополитичко у српском националном интересу, *Национални интерес*, 1/2005, Београд, 2005.
- Степић, Миломир, Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији - упоредна геополитичка анализа, у: Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности, приредио др Зоран Милошевић, *ИПС*, Београд, 2008.
- Суботић, Момчило, Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“. Прва, друга, трећа Југославија, *ИПС*, Београд, 2004.
- Суботић, Момчило, Русија и савремено српско питање с посебним освртом на Космет, у: Русија и Балкан - питања сарадње и безбедности, приредио др Зоран Милошевић, *ИПС*, Београд, 2008.

Момчило Суботич
РЕСПУБЛИКА СЕРБСКАЯ КРАИНА – КОСМЕТ –
ЮЖНАЯ АБХАЗИЯ – ОСЕТИЯ И РОЛЬ РОССИИ

Резюме

В настоящей работе проведена параллель между следующими событиями: самоопределение сербов в Республике Сербская Краина во время противоправного и насильственного отсоединения Хорватии; настояния на сохранении территориальной целостности Сербии (Косово и Метохия) в соответствии с требованиями международного права; защита прав народов Южной Осетии и Абхазии во время американо-грузинской агрессии. Автор работы также рассматривает роль России в обозначенных процессах в условиях усиления ее геополитической мощи.

Ключевые слова: Республика Сербская Краина, Сербия, Республика Сербская, Космет, Россия, США, Южная Грузия, Южная Осетия, Абхазия.

УДК: 327(470+571):32
7(476)''1990/2009''

Примљено: 20. 04. 2009.

Прихваћено:

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 201-238

*Драгомир Анђелковић**

РУСКО-БЕЛОРУСКИ ОДНОСИ ОД ПОЧЕТКА 90-ИХ ДО ДАНАС

Резиме

Односи Русије и Белорусије, од распада Совјетског Савеза па до данас, прошли су кроз више фаза. Процес постепеног удаљавања, започет после слома заједничке државе, заустављен је средином 90-их година, са доласком Александра Лукашенка на чело Белорусије. Уједно, тај догађај представља преломну тачку када се ради о односу званичног Минска према руским коренима Белоруса. Белорусија је повела одлучну проруску како унутрашњу, тако и спољну политику, што је уједно представљало и пробелоруску политику, јер је уважена вишеслојност идентитета већинског народа те земље, и тиме избегнуто његово распоућивање, на начин који се десио у Украјини или Црној Гори. Коначно, оријентацијом на Русију омогућен је брзи економски опоравак Белорусије, као и њен даљи развој, и то на социјално одговоран начин. С друге стране, и Руска Федерација је имала читав низ рационалних разлога како геополитичке, тако и унутрашњополитичке природе – уз емотивне мотиве произашле из историјског наслеђа – да свестрано ради на приближавању. Односи две државе су кренули узлазном линијом, па је намах деловало да се оне приближавају и стварању федералне заједнице. Међутим, због различитих економских и социјалних система, интереса владајућих гарнитура, али и објективних тешкоћа произашлих из чињенице да се ради о, у погле-

* Нова Српска политичка мисао, Београд

ду величине, броју становника и ресурса којима располажу, драстично различитим земљама – без обзира на блискост и заједничко порекло два народа – до тога ипак није дошло. Штавише, односи између Минска и Москве од средине двехиљадитих повремено доживљавају озбиљне кризе, а тензија међу њима је стално присутна. Ипак, досадањи ниво економског и сваког другог повезивања, као и дугорочни спољни и унутрашњи интереси обе државе, односно тамошњих владајућих гарнитуре, гарант су да ће савезнички односи међу њима опстати, можда тек уз формалну, али свакако не и суштинску дистанцу, без обзира што се намах учини да је на помолу стратешка преоријентација Минска. Уосталом, ма колико то на први поглед деловало парадоксално, интерес Москве је ништа мањи од Минска, да у околностима када та земља више не може да постане чак ни периферни део евроатлантског блока, она побољша своје везе са Бриселом, и убудуће представља партнера, а не отежавајући фактор, у односима Руске Федерације и ЕУ.

Кључне речи: Русија, Белорусија, национални идентитет, спољна политика, интерес, савезништво, ЕУ.

Руски су не само корени, већ и један живи слој националног осећања белоруског народа. Услед литванског и пољског освајања и вековног културног и језичког утицаја тих народа, део Руса је попримао извесне особености. Постепено, руско дрво се разгранало тако да данас постоје три његова специфична дела: Руси (Великоруси), Украјинци (Малоруси) и Белоруси. Традиционално, њихови припадници православне вере имају два слоја националног идентитета – сверуски и ужи белоруски или украјински. Другачије стоје ствари са католичким и унијатским становништвом (а оно у Белорусији није бројно, тј. мање од 10% етничких Белоруса припада католичкој цркви оба обреда), које је уз помоћ комбинације притисака и нуђења привилегија од стране пољско-литванских власти, током 17. и 18. века одбацило православље. Оно је традиционално, великим делом, непријатељски настројено према Русији, коју доживљава као нежељени симбол вере предака и отелотворење националног идентитета који не само што лично жели да заборави, већ хоће да потисне и код православних Белоруса. Сасвим је уместо поређење, да би

нам ситуација била јаснија, са односом однарођеног исламизираниог и покатоличеног становништва српског порекла, према Србији и Србима.

У доба постојања СССР-а, уз уважавање специфичности белоруског народа – изузев током кратког раздобља двадесетих година када је вођења радикална болшевичка политика некритичког решавања националног питања (обично на штету Руса, као што је код нас то био случај у социјалистичкој Југославији, са негирањем српских интереса и дезинтеграцијом српског етничког простора) – кроз све сфере деловања „идеолошког апарата“ државе, неговано је све оно што је било од значаја за интегрисање три сверуске гране. Отуда, пре распад Совјетског Савеза, руски слој националног идентитета Белоруса био је још развијенији, односно његово испољавање било је знатно присутније него што је то био случај са српском страном националног идентитета наших Црногораца, од када је од стране титоистичког режима наметнут став да су они посебна нација. Одраз тога је да су Белоруси, ништа мање од Руса (Великоруса) у критичном раздобљу за опстанак СССР-а, подржавали федералну државу. На референдуму одржаном у марту 1991. године, 83% грађана Белорусије изјаснила се у прилог опстанку Совјетског Савеза, док је на нивоу целе земље тако било опредељено 76,5% грађана.

Распад Совјетског Савеза

Већина Белоруса била је безрезервно опредељена за опстанак државне заједнице са Русијом, из историјско-националних разлога. Но, владајуће структуре у Минску биле су у пуној мери свесне још нечега. У послератном периоду Белорусија је постала „монтажни цех“ СССР-а. Многи финални производи, чији елементи су прављени широм земље, склапани су у фабрикама Белорусије. Њен згодан географски положај погодовао је томе. Робе су из белоруских фабрика лако усмераване у суседне социјалистичке земље, или ка главним урбаним и регионалним дистрибутивним центрима СССР-а. Стога је због хаоса у систему дистрибуције производа и снабдевања предузећа, до којег је дошло на међурепубличком нивоу од када је политика перестројке доспела у ћорсокак, Белорусија више трпела него друге републике, а републичко

руководство се основано плашило економских и социјалних последица даљег урушавања федерације.¹ Ту вероватно лежи и узрок постепеног нарастања нивоа идеолошке ригидности тадашњег белоруског вођства, које је, док није увидело куда води невешто вођен реформски процес, њега углавном подржавало.

Када је распад система већ далеко одмакао, група совјетских државних, партијских и војних функционера покушала је да изведе државни удар (19. августа 1991. године), ирационално помисливши да је довољно извести војску на улице, па да земља буде консолидована (што би вероватно било могуће у некој ранијој фази, али и тада би било неупоредиво више тешкоћа са економском консолидацијом, него са политичком). Да ствар буде гора, нису схватили до које мере су већ успостављени односи против којих су се борили; нису увидели да није довољно да се изврши државни удар само на федералном нивоу, већ је нужно то се учинити и на нивоу република. Додуше, део републичких руководства, укључујући и врх белоруског, подржао је комитет који је на кратко преузео власт у Москви (тј. имао је илузију да је преузео власт). Но, то није било од великог значај у околностима када се естаблишмент Руске Федерације, активно подржан од стране дела народа, одлучно супротставио државном удару. Тако је он, у околностима када његови предводници или нису имали војно-полицијске снаге на које су стварно могли да се ослоне, или нису били спремни да масовно примене силу, пропао. После тога је развлашћен до тада владајући белоруски круг. По узору на Русију, и у Белорусији је забрањена до тада неприкосновена комунистичка партија, а са њом је у

1 Белоруско руководство било је свесно и економских последица Чернобиљске катастрофе (а тај град се налази, иако у Украјини, на свега 16 км од границе Белорусије), и чињенице да њихова република не може сама да се избори са њима. На срећу Белорусије, чак и у време док се озбиљно љуљао и већ почео да се распада, СССР је могао снаге да усмери ресурсе како би последице трагедије биле ублажене. Само за санацију штете (евакуацију људи, изградњу нових кућа, сеобу предузећа) потрошено је 16 годишњих буџета Белорусије (средства су углавном дошла из федералних фондова, мада је и поред тога притисак на републички буџет био велики). Наравно, штета се није на томе завршила. О њеним размерама говори и то да годинама, због контаминације, није обрађивано око 20% пољопривредног земљишта републике.

историју отишао и њен лидер (и до државног удара најмоћнији човек у републици), Анатолиј Малофејев. Присиљен је био да се повуче са функције и његов сарадник, председник президијума Врховног совјета Белорусије (формално први човек републике), Николај Дементеј. Његово место – које је засијало пуним сјајем пошто су нестали комунистичка партија и њен лидер, који су засењивали државно руководство – заузео је дотадашњи заменик председника президијума, јавно декларисани противник државног удара, Станислав Шушкјевич.

Са сломом државног удара и расулом у редовима комунистичке партије и федералне администрације, СССР је постао структура која подсећа на кулисе. Формално је још постојао, али републике су на својој територији преузимале контролу над федералним ингеренцијама и имовином, а савезно руководство су игнорисале. Контролу над војском, КГБ-ом и спољним пословима, међу првима, отела је и Русија. Ипак, није тачно, како се често каже, да је Борис Јељцин желео распад федерације. Он је само прижељкивао да убудуће уместо Михаила Горбачова игра главну улогу, и да се без мешања федералних органа републике директно договоре око нове државне заједнице. Међутим, када је увидео да су украјинске власти сепаратистички настројене (тј. да су се претварале да су за федерацију до оног тренутка када су после неуспелог државног удара на својој територији успоставиле контролу над војском и полицијом), и да даље натезање око савезне државе омета његово учвршћивање на власти у Русији, преко ноћи је жртвовао државу заједницу.

Власт је за Бориса Јељцина била изнад интереса раштрканог великоруског народа и јединства три руске националне гране, односно историјског наслеђа Русије. Што се тиче белоруске власти – чак и оне нове, коју је изродио слом државног удара, а која није била безрезервно проруска – она је услед таквог опредељења народа, и економских интереса републике, и у фази агоније СССР-а, инсистирала да се у некој форми сачува заједничка држава. То је желела, сигурно и услед забринутости због будућности земље, и власт Казахстана (где су Руси, Украјинци и Белоруси тада чинили 50%

становништва, а урбани Казаси углавном прихватили руску културу и језик). Но, кључну реч имале су Москва и Кијев.

Украјина и Руска Федерација договориле су се да Совјетски Савез буде распуштен, упркос вољи већег дела три источнословенска и већине других народа СССР-а. Да цинизам буде већи, баш на територији Белорусије, која је најодлучније била за опстанак државне заједнице, потписана је „одлука о егзекуцији“ федерације. У једној владиној резиденцији на западу те републике, 8. децембра 1991. године састали су се лидери Русије, Украјине и Белорусије (Борис Јељцин, Леонид Кравчук и Станислав Шушкјевич), и као претставници три од четири земље оснивача СССР-а (савез комунистичких република основала је и Транскавкаска федерација, касније подељена на Грузију, Азербејџан и Јерменију), потписали договор по коме је престао да важи споразум о стварању Совјетског Савеза из 1922. године. Тај акт постаће познат, по прастарој шуми у којој се налазила вила у којој је састављен, као *Беловежски споразум*. Упоредо са укидањем Совјетског Савеза, основана је заједница Русије, Украјине и Белорусије, отворена и за друге републике. У питању је *Заједница независних држава* (ЗНД).²

Умерено удаљавање Минска од Москве

Белорусија је, као и друге совјетске републике, постала независна држава са тек незнатно модификованим совјет-

- 2 Заједница је формирана као међународна организација држава, а не као конфедерација. Њена сврха је била да олакша раздвајање бивших република исте државе, али и да им помогне да сарађују у вези са оним зашта сматрају да је за њих корисно. Државама оснивачима ЗНД-а прикључиле су се у Алма-ати (тада главном граду Казахстана) 21. децембра 1991. године новонастале државе Средње Азије, као и Јерменија и Азербејџан. Наредних година ЗНД-у су приступиле Молдавија и Грузија, да би затим Туркменија и Грузија напустиле редовно чланство и постале придружене чланице ЗНД. Од ЗНД су се, бар у неким сферама, дистанцирале и Украјина и Молдавија. С друге стране Монголија је постала придружени члан, а жељу да се учлани у „клуб“ изразио је и Авганистан. Тако Заједница, сужавањем и ширењем, престаје да се поклапа са некадашњим СССР-ом (без балтичких република). Иначе, како је Белорусија уз Русију увек била језгро интеграција на постсовјетском простору, већ у децембру 1991. године одлучено је да Минск буде центар ЗНД тј. да се ту налазе органи Заједнице. О томе: Михайлов В. А., *Содружество независных государств*, Макс Пресс, Москва, 2005.

ским политичким институцијама. Због настојања да се у неком виду сачува социјализам, уставни поредак није промењен ни на федералном, ни на републичком нивоу (што се десило пре распада СФРЈ чак и код нас, на нивоу република). На стари уставни систем само је накалемљено вишестраначје. Додуше, после распуштања комунистичке партије, у земљи једва и да су постојале странке са иоле развијеном инфраструктуром.

Кључну улогу имао је Врховни совјет (парламент), изабран у марту 1990. године, на коме су, наравно не под равноправним условима, учествовале и опозиционе странке. У ствари, услед инертности изазване вишедеценијским тоталитаризмом, већи део народа није ни показао нарочите политичке склоности. Народна жеља за плурализмом умногоме је амортизована допуштеним постојањем различитих струја унутар комунистичке партије, коју је, можда и не без разлога, пред распад СССР-а, већина Белоруса доживљавала као окосницу опстанка државе. Опозиционе снаге имале су своју базу тамо где је и раније тињало незадовољство – на западу земље, као и међу становништвом римокатоличке и унијатске традиције, настањеним у Минску, односно тамошњим прозападно настројеним интелектуалним круговима. Окосницу опозиционог деловања представљао је националистички Белоруски народни фронт.

То што су у средишту опозиционог организовања биле антируске, а не демократске идеје, битно је допринело неуспеху новонасталих партија. Тиме је створена баријера дугог трајања између њих, и већег дела белоруског народа (поготово у источном и централном делу земље). У доба оправданог одушевљења због иницијалне демократизације друштва, под велом прихватања западних вредности, и мањи део православног становништва (пре свега у Минску) некритички је прихватио неке старе пољско-католичке флоскуле, које се односе на Русе, односно идеје дукљанског типа. Међутим, када се ради о већини православног становништва, и оно ново, уистину позитивно, било је компромитовано русофобијом. Тако се десило да због малициозне замене тезе од стране наводно демократски опредељених кругова, у ствари, дуготрајно трпи демократизација друштва.

Око 90% изабраних народних посланика припадало је разним струјама комунистичке партије, а велика већина њих били су људи из привреде, од угледа у својој средини (а не као што је то раније био случај, партијске бирократе). Отуда, после распада СССР-а, у белоруском парламенту пресудну реч имали су припадници тзв. менаџерске олигархије, који су неретко политички деловали као независни посланици, и пре свега настојали да кроз разне принципијелне и непринципијелне нагодбе и коалиције, извуку неку корист за своју локалну заједницу и предузећа чији су често били директори. Из њихових редова био је и, у погледу реалних компетенција, најутицајнији човек у земљи – премијер Вјачеслав Кјебич. С друге стране, док је владајућа тзв. менаџерска олигархија пре свега гледала да спасава своје компаније, и да се у транзиционом хаосу окористи, и ради тога била спремна да прави разне непринципијелне компромисе, екстремно националистичка опозиција трудила се да наметне вођење политике заокруживања белоруског националног идентитета, на начин како га је она видела, а то је првенствено значило дистанцирање од руског наслеђа. Шовинистичке снаге, иако малобројне, јасно су знале шта хоће и биле спремне агресивно за то да се боре, па су често и успевале да наметну оно што желе. Близак њиховој политици, иако умеренији, био је и Шушкјевич.

Влада и парламентарна већина, с обзиром да су били проруски опредељени као гро Белоруса, и да су били свесни да је њихова земља економски, културно, научно и у сваком другом погледу упућена на Русију, настојали су да са Москвом развијају што боље односе. Белорусија је била лојални члан Заједнице независних држава, и у сваком другом погледу пратила је руске иницијативе на постсовјетском простору. Ипак, трудила се да упоредо успостави добре односе са САД и земљама ЕУ, односно да у пуној мери развије своју државну инфраструктуру, а не да се у неким кључним секторима ослања на Русију (увођење сопствене валуте, тј. белоруске уместо руске рубље, стварање потпуно засебног система противваздушне одбране републике, развијање мреже дипломатских представништва). Белорусија, иако је невољно упловила у воде независности, настојала је да у сваком погледу постане уистину независна држава.

Уосталом, то је и разумљиво. Но, проблем је представљало то што је на унутрашњем плану власт попустила под притиском националистичке опозиције, и у то време активног дела невладиног сектора (за који се показало да у великој мери није био независан, већ је претстављао трансмисију САД и неких њених европских савезница, као и католичке цркве) и у духу туђе моде промовисања националне ренесансе започела процес потискивања руског језика и културе. Парадокс је представљало то да док већина посланика, политичара и чиновника није знала белоруски језик, он је убрзаним темпом замењивао руски у школама, факултетима, владиним, научним и културним установама.³

Јељцинова Русија, иако због тога свакако није била срећна, тај процес је прихватала готово као нешто нормално, нешто што је у складу са новонасталим стањем. Занемарујући све оно што суштински повезује три руска (источно-европска) народа, Москва је тежиште стављала на заштиту државних интереса Руске Федерације и мањинских права Великоруског народа ван њених граница. Изгледало је да се одрекла сверуске идеје у име државног идентитета Русије. Међутим, велики део Белоруса сматрао је (велико)руски језик сверуским, и њим говорио и у својим кућама, тако да је попуштање власти националистичкој опозицији изазвало велико незадовољство, и то не само у областима уз руску границу. С друге стране, некритички прозападно настројен део становништва сматрао је да влада није одлучно кренула путем евроатлантских интеграција, вођења економске поли-

3 Белоруски књижевни језик створен је на основу средњобелоруског говора током друге половине 19. века, пре свега од стране католичких и унијатских интелектуалаца, који су се под утицајем руске власти удаљили од раније наметнутог пољског идентитета, али нису прихватили сверуску националну свест. Иначе, народни, говорни језик, доста се разликује на релацији запад – исток белоруског етничког подручја. А као што је то чест случај са језицима, у многоне од политичких фактора зависи да ли ће они бити третирани као засебна целина, или група дијалеката неког сродног, већег, језичког подручја. Удаљени дијалекти немачког, не разликују се више него три сродна источнословенска језика, а поготово су разлике много веће него међу њиховим граничним зонама. Но, захваљујући бољшевичком моделу решавања националног питања, на руском простору је преовладало становиште по коме су великоруски, белоруски и украјински сродни, али ипак различити језици, а не мање-више удаљене групе дијалеката једног језика. О томе: Филин Ф. П., *Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Историко-диалектологический очерк*, КомКнига, Москва, 2006.

тике у духу, тада безрезервно од стране ММФ-а наметаног тзв. Вашингтонског консензуса⁴, подршке обнови белоруске унијатске цркве и свеколиког дистанцирања од Москве.

Заоштравању политичких тензија, у условима драстичног ранотранзиционог економског пада и идентитетских превирања, погодовао је и конфузан политички систем, у коме није извршена ваљана подела власти. Раније то није био проблем јер се подразумевало да партијско (комунистичко) руководство, без обзира на формална овлашћења државних органа, доноси све важне одлуке. Шушкјевич, председник президијума Врховног совјета (председник скупштине, који је у складу са совјетском праксом доживљаван и као својеврсни председник републике), сматрао је да му припада главна улога у политичком животу земље, а истог мишљења био је и председник владе Кјебич, који је уз себе имао већину народних посланика. Сукоб око власти имао је и спољнополитичку димензију. Кјебич је тражио ослонац у Русији (мада је спроводио унутрашњу политику јачања уже, чисто белоруске стране националног идентитета његових сународника, на уштрб шире, сверуске), док је Шукевич заговарао потпуније окретање Вашингтону и Бриселу, па и развијање посебних веза са Варшавом (сличних онима које су постојале са Москвом). Судар између два дела естаблишмента разрешен је поразом Шушкјевича. Он је, због оптужби за корупцију, био присиљен да поднесе оставку. Убрзо је усвојен и нови Устав, који је предвиђао увођење функције председника републике са прилично великим овлашћењима, а очекивало се да ће њу заузети тадашњи премијер.

4 Под „вашингтонским консензусом“ подразумева се пакет мера, у духу економских неолибералних идеја, које је почетком 90-их година ММФ прихватио и наметао као универзални „лек“ за сиромаштво и као добар основ за развој. „Вашингтонски пакет“ је укључивао целовиту приватизацију, унутрашњу и спољнотрговинску либерализацију, фискалну дисциплину, стабилизацију курса, смањивање пореза уз проширивање пореске основе, максималну отвореност за стране инвестиције. Идеолошки слепа, неодмерена, примена такве економске политике – без обзира што сами по себи инструменти који чине „вашингтонски пакет“ нису лоши – у многим земљама довела је до вишегодишњег погоршања привредне ситуације. И једино је, намерно или случајно, погодовала богаћењу мањине и продору, односно оплођавању капитала из богатих земаља евроатлантског блока. Видети: Душанић Ј. Б., *Washington Consensus: кодификовани програм економског неоколонијализма*, Нова Европа, Београд, 2007.

Развој на белоруској политичкој сцени указивао је да ће убрзо доћи до приближавања Белорусије и Руске Федерације. Уједно, и Русија је почела да се опоравља од шока изазваног брзим распадом СССР-а. Дефинисала је спољну политику која је подразумевала енергично деловање на прагматичним основама и без мегаломанских претензија, како би њен утицај остао доминантан на простору „блиског иностранства“, тј. простора некадашњег Совјетског Савеза. Исте године, у духу нове руске спољне политике, усвојен је и статус Заједнице независних држава, по коме државе чланице треба да раде на даљем развијању јединственог тржишта и воде усаглашену међународну политику, али и да сарађују на плану одбране и јавне сигурности, односно да усклађују имиграциону политику. У контексту обнове свог престижа на простору некадашњег СССР-а, Русија је пресудну улогу придавала унапређењу веза са Белорусијом (као и Украјином, и Казахстаном). Уз свест о припадности Белорусије европском историјском и етничком простору, у томе су имали велику улогу и геополитички мотиви.

Белорусија има стратешки важну позицију између Русије и Источне Европе, која је убрзо после рушења Берлинског зида ушла у америчку утицајну сферу. У доба СССР-а на територији Белорусије изграђена је важна војна инфраструктура, укључујући објекте ПВО од огромног значаја за заштиту како те републике, тако и европског дела Русије. Њихов значај је још више порастао од када је постало јасно да су за Русију, не само непосредно, већ и посредно кроз савезничку сарадњу, изгубљени слични објекти у Летонији, а да ће се то брзо десити и са Украјином. Москва се нашла у незавидној ситуацији да, док се суочавала са великим економским тешкоћама, мора да издвоји велика средства за стварање заокружене војно-стратешке инфраструктуре на својој западној граници, или да уз много мања директна улагања, њу успостави уз умрежавање и допуну онога што је већ постојало на територији Белорусије. Да сада не говоримо и о једнако важним стратешко-енергетским питањима, којима ћемо се бавити мало касније.

Белоруско-руско приближавање

Уз емотивне, многи рационални разлози у прилог успостављања савезничких веза са Русијом постојали су и на

белоруској страни. Ипак, ни највећи оптимисти у Москви нису претпостављали до које мере ће повољан ток добити унапређење односа са Минском, односно ревитализација руске стране националног идентитета Белоруса. На председничким изборима одржаним у лето 1994. године, победио је политички аутсајдер коме аналитичари и медији нису давали шансу, у судару са двојицом прозападних кандидата (Шушкјевичем и Познјаком) – који су уживали подршку појединих политичких кругова у земљама ЕУ, САД, Пољској, као и дела локалних бизнисмена и страних инвеститора – и Кјебицем, кандидатом власти који је уз себе имао разне државне механизме, и кога су уз то подржали званична Русија и Руска православна црква.⁵

Победник на изборима, Александар Лукашенко, народу је био познат као жестоки борац против корупције и транзиционог мешетарења, али и горљиви заговорник опстанка СССР-а, односно не само приближавања Русији, већ и радикалног прекида са праксом идентитетског дистанцирања Белоруса од руских корена и враћања пређашње улоге руском језику и култури.⁶ Иако није имао значајнији приступ медијима – они наклоњени режиму, као и они евроатлантски оријентисани, настојали су да га маргинализују – Лукашенко је успео да бирачи препознају шта им нуди и поверују да је у стању да то оствари. Упорно је обилазио земљу и директно иступао пред народом, а његове јасно изложене идеје потом су се шириле од ува до ува, и муњевито задобијале подршку. Тако се десило да човек кога ниједан центар моћи није подр-

5 Православна црква у Белорусији има аутономан статус у оквиру Руске православне цркве, тј. представља егзархат Московске патријаршије, на чијем челу се налази митрополит.

6 Као угледни менаџер Лукашенко је изабран 1990. године за члана Врховног совјета, а постао је познат по томе што је био једини народни посланик који је непоколебљиво бранио очување Совјетског Савеза и онда када су се лидери три словенске републике договорили о његовом укидању гласао против ратификације тзв. Беловежског споразума. Иначе, Лукашенко је рођен 1954. године у источном делу Белорусије (у месту Копис, у Витебској области). Завршио је два факултета, а по образовању је историчар и економиста (специјалиста агробизниса). Пре него што је почео активно да се бави политиком имао је успешну привредну каријеру, и то како у области индустрије (заменик генералног директора), тако и пољопривреде (директор пољопривредног комбината).

жавао уђе у други круг са добијених 45% гласова, и у њему победи Кјебича са подршком 81% изашлих бирача.

Нови председник се, у складу са својим обећањима, усредсредио на увођење реда у све сфере друштвеног живота. У земљама захваћеним транзиционим хаосом од успешног успостављања погодног правног и политичког окружења бизниса зависи када ће економске реформе дати плодове, и колики ће они бити. Међутим, и када су властодршци тога свесни, ретко када могу снаге да се упусте у демонтирање генератора кризе, пошто тиме раде против моћника чија подршка им је важна (или је била битна у време избора), а сужавају и простор да се они и њихови сарадници окористе. Све то у Белорусији није био случај, где је Александар Лукашенко освојио власт као истински независни кандидат, и, како је то време потврдило, није имао намеру да је користи за богаћење.⁷ Но, успостављање поретка није било довољно за привредни опоравак. Било је важно да се обезбеди тржиште за белоруске производе. Формално гледано, руско тржиште било је отворено за белоруске робе, али у пракси спољнотрговинска размена није ишла глатко. На чисто тржишним основама, у околностима када још није постојао одговарајући финансијски сектор који би подржавао сарадњу међу новонасталим државама, било је тешко извозити индустријске производе, односно увозити курентне сировине. Да ситуација буде гора, готово преко ноћи, на постсовјетском простору појавила се снажна међународна конкуренција, подржана примамљивим кредитним линијама и лобирањем западних влада.

Упоредо са успостављањем поретка у држави, Александар Лукашенко је настојао да развија што ближе односе са Москвом, и то како политичке, тако и економске. У фебруару 1995. године потписан је споразум о пријатељству, добросуседским односима и међусобној сарадњи између две братске источнословенске земље. Затим је постигнут договор о заједничкој заштити границе. На основу свега тога економско повезивање подигнуто је на још виши ниво, тј. закључен је царински савези и створене су белоруско-руске привредно-

7 О томе, и за нас занимљивим паралелама између нашег председника из 90-их и лидера Белорусије, видети: Антонић С., „Александар Лукашенко – Слободан Милошевић: једно поређење“, *Социолошки преглед*, 3-4/2000.

финансијске групације, са циљем да представљају окосницу економске сарадње. Тако је белоруску привреду формално стекла знатно повољнији третман на огромном простору Руске Федерације, али било је потребно време да добијене предности дођу до изражаја. Међутим, привредне везе између две земље моментално су почеле да оживљавају. Само по себи испољавање безрезервно пријатељског става према Москви, у време када су од деморалисане Русије многи бегжали, допринело је обнављању покиданих и интензивирању постојећих економских веза. Руске власти су, у условима када је улога државе у привредним токовима била још велика, подстакле домаћа предузећа да купују белоруске производе, односно одлучила је да подржи белоруску привреду путем разноврсних јавних набавки.

Опет, у животу ништа није једнозначно. Оно што је већини Белоруса деловало позитивно, мањини је изгледало као светогрђе. Револтирани приближавањем Русији, а наслућујући да ће се ускоро отворити и питање статуса руског језика, белоруску евроатлантски настројена опозиција кренула је у офанзиву. Наводно демократски, а у пракси неретко шовинистички кругови, сматрали су да је највећи могући грех приближавање блиској источнословенској и православној земљи, а Лукашенко је оптуживан да, наводно, жели да припоји Белорусију некаквој новој руској империји. Чак и Јељцинова Русија, када није била потпуно пасивни пратилац Вашингтона, деловала је русофобима на простору бившег СССР-а и ван њега као претња. Ма колико да су декларативно изражавали симпатије према ослабљеној Русији, и за америчке, а углавном и политичаре из земаља ЕУ, интегративни процеси који се одвијају око Русије – на простору бившег Совјетског Савеза, а тим пре ван њега – непожељни су. Русији је намењено место периферног дела евроатлантског простора и другог разредне силе, под покровитељством Вашингтона, а како је основано постојао страх да ће се она пре или касније извући из стања летаргије, циљ је био да се сви могући партнери Москве од ње на време удаље. Зато је политика новог белоруског председника деловала вашингтонским и многим европским политичким круговима као светогрђе, а он навукао на себе њихову трајну мржњу.

Напади опозиције на председника, како је она олако сматрала, требало је да буду увод у победу на парламентар-

ним изборима заказаним за 14. мај 1995. године. Но, она се нашла у чуду када је Лукашенко предложио да се народ непосредно изјасни на референдуму у вези са спорним питањима.⁸ „Приврженици демократије“ најјежили су се и од самог таквог предлога. Уосталом, и када је почетком 90-их година нуђено да се народ непосредно изјасни о томе да ли руски језик треба да остане званичан, свесни да би њихова опција претрпела пораз, тзв. либерали-националисти су се свим снагама супротставили референдуму. После парламентарних и ванпарламентарних натезања, председников предлог је ипак био прихваћен. Одлучено је да народ буде упитан: 1) да ли жели да руски језик, уз белоруски, постане званичан; 2) да ли подржава успостављање ближих односа са Русијом; 3) да ли прихвата државне симболе које је предложио председник; и 4) да ли се слаже да председник добије право да распусти Скупштину. Одзив народа на референдуму, за разлику од скупштинских избора који су се упоредо одржавали, био је одличан. Зависно од питања, изјаснило се од 3,75 до 4,02 милиона бирача (60-65% од укупног броја уписаних гласача). Више од 83% грађана који су се одазвали позиву на референдум, подржало је председников предлог да се уз белоруски и руски језик поново уведе као званични, као и његову политику што тешње сарадње са Русијом. Против тога се изјаснило мање од 13% Белоруса. Око 78% грађана определило се за то да председник има право да распусти Скупштину, а око 75% подржало је симболе које је он предложио. Такође, евроатлантски настројена опозиција доживела је колапс и на парламентарним изборима (није био изабран ни један посланик из редова Белоруског народног фронта).

Унија Русије и Белорусије

Пошто се учврстио на власти и нанео серију пораза евроатлантским снагама, Лукашенко је повео још енергичнију политику приближавања Русији. Предложио је стварање руско-белоруске конфедерације, која би постепено прера-

8 О серији референдума одржаних у Белорусији током 90-их видети: Василевич, Г. А., *Референдумы в Беларуси и ее путь к независимости в конце XX столетия*, Молодежное научное общество, Минск, 2001.

сла у федерацију (отворену и за Украјину и Казахстан, па и друге бивше совјетске републике). Очито, белоруски председник је прижељкивао обнову Совјетског Савеза, додуше на новим, идеологијом неоптерећеним основама. Штавише, видео је своју републику као, ако не језгро стварање нове Уније на просторима Евроазије, онда бар као иницијалну капислу тог процеса. Себе је Лукашенко, вероватно, видео као потенцијалног лидера Уније.

Како су се приближавали руски председнички избори, а рејтинг Бориса Јељцина био веома лош, он је, рачунајући на жељу Руса да буде обновљен значај њихове земље, и да се на неки начин повеже поцепани сверуски етнички, па и постсовјетски простор, тај предлог са одушевљењем прихватио. Мада, његова администрација је пре имала у виду неки модел интеграције две земље (или касније више њих) где би заједнички органи били не само трансмисија републичких (узимајући у обзир њихов појединачни значај), него стварање уистину сувереног средишта власти, које би се издизало изнад органа држава чланица (макар Русија имала највећи утицај на њихово формирање). Но, све то још није било актуелно. Тако да је ради брже политичке, културне, војне и економске интеграције две државе, после краћих преговора, у априлу 1996. године створена *Заједница Русије и Белорусије*.

Док се тај процес одвијао, а и на основу њега белоруски председник (као и руски) јачао свој унутрашњополитички положај, опозиција није мировала. Уз онај антируски део, белоруском председнику се супротставио и део народних посланика који су са њим раније сарађивали (укључујући и немали број оних из редова комунистичке партије), пошто су увиђали да Лукашенко преузима примат од парламента. После серије уличних протеста опозиције, неуспелог покушаја организовања генералног штрајка, и, с друге стране, масовног активирања присталица председника – што је све почело да „мирише“ на грађански рат – решење кризе је поново потражено на референдуму. На њему су се грађани опредељивали између два понуђена предлога – о пакету уставних промена који је предложио Лукашенко, а којим се уместо полупредседничког фактички уводио председнички систем, и о уставном моделу иза кога је стајала група народних посланика, а према коме би Скупштина и њој подређена влада добили пресудну улогу. Грађани су масовно изашли на

референдум (84% уписаних гласача), а од њих је 88% подржало председников предлог, док се само 8% определило за опозициони!

Лукашенко је дефинитивно из борбе око власти изашао као победник. Постао је, посматрано са становишта унутрашњополитичке димензије, један од најмоћнијих светских лидера. Уз уставна решења која су погодовала његовој власти, она се ослањала и на фантастичну подршку православног дела белоруског народа. Но, концентрација власти у рукама Лукашенка, иако у складу са жељом народа, одвијала се на ивици легалитета. У таквим околностима, белоруски председник, због проруског опредељења и совјетских симпатизера, и тако омрзнут од стране евроатлантских центара моћи, био је изложен оптужбама да је постао последњи европски диктатор⁹, а дистанца између његове земље и западних држава, чак и оних које нису слепо следиле политику Вашингтона, драстично се повећала. С друге стране, руско-белоруска сарадња ушла је у нову фазу.

Већ у априлу 1997. године, макар на папиру, *Заједница Русије и Белорусије* прерасла је у конфедерацију – у *Савез Русије и Белорусије*. Лукашенко више није имао унутрашње препреке у вези са реализацијом намере да се руско-белоруске везе постепено појачавају и учвршћују тако да конфедерација прво у пуној мери заживи, а онда и да прерасте у федерацију, са заједничким председником, војском, валутом, парламентом. Декларативно се у том правцу и отишло крајем 1999. године, делимично и под утицајем агресије на Србију, тј. отвореног започињања вођења америчке империјалне политике на простору Евроазије. Тада је и заједница две земље добила ново име: *Савезна Држава Русије и Белорусије*. Но, ни стварање истинске конфедерације, а камоли њено прерастање у федерацију, није се одвијало онако како је било замишљено. Тешко је на основама пуне равноправности развијати федералне односе између само две, макар и брат-

9 Такво виђење, које се битно разликује од мог, образложеног у књизи *Историја Белорусије*, детаљно је изложено у следећим делима: Parker S., *The last Soviet Republic: Alexander Lukashenko's Belarus*, Trafford Publishing, Victoria, 2007; Шушкевич С. С., *Неокомунизм в Беларуси: идеология, практика, перспективы*, Скиф, Смоленск, 2002; Федута, А. И., *Лукашенко : политическая биография*, Референдум, Москва, 2005.

ске државе, од којих је једна драстично већа. Поготово, када имају различите економске системе¹⁰ и политичко-економске елите са супротстављеним интересима. Ипак, и достигнут ниво политичких интеграција, погодовао је бурном економском развоју Белорусије.

Белоруска власт се доследно руководи нечим што је наизглед само по себи разумљиво, али се у данашње виртуелно и шпекулантско доба занемарује. То је, да је производња основ здраве привреде, а да раста производње нема без инвестиција. Но, да би оне биле продуктивне, уз стварање погодног политичко-правног окружења бизниса (завођења реда у земљи и стварања системских предуслова за успешно пословање), велика пажња посвећена је и реструктурирању државних предузећа и квалитету њиховог менаџмента. Настојало се да се државним фирмама руководи професионално, а не у духу политичког волунтаризма, а злоупотребе су доследно кажњаване. То све је резултирало тиме да компаније у које је инвестирано не буду рупе без дна, односно да се пројекти реализују домаћински.

Инвестиције су од друге половине 90-их године биле у сталном порасту. Подржане од стране државних банака, интензивно су улагале и државне и приватне фирме, али је и држава инвестирала у развој инфраструктуре, стамбену изградњу итд. и уз то водила активну социјалну политику. Привреда се брзо опоравила и земља је 2000. године, прва на постсовјетском простору, достигла ниво БДП из 1990. године.¹¹ Затим су уследила велика улагања у развој постојећих капацитета (*brownfield* инвестиције) и изградњу потпуно нових погона (*greenfield* инвестиције). Једна је ствар остварити раст после рецесије на основу старих, неискоришћених капа-

10 Док је Русија настојала да преузме либерално-економски привредни модел, понекада олако разматрајући и његове крајње варијанте, као што је била она у Пиночеовом Чилеу, Белорусија је стварала свој специфични економски систем, са снажном улогом државне интервенције, планирања на националном нивоу и државног банкарског и генерално привредног сектора. Далеко је од тога да је приватизација у Белорусији обустављена пошто је на власт дошао Александар Лукашенко, али су стратешки сектори и најзначајније компаније остале у државном власништву.

11 Када је А. Лукашенко преузео власт БДП је био скоро упола мањи него 1990. године, мада је и то било добро у поређењу са већином других бивших совјетских република, укључујући и Јељцинову Русију, у којима је БДП пао на 30 до 45% од оног из 1990. године.

цитета, а квалитативно сасвим друго је наставити интензиван развој и после опоравка. То је немогуће без изградње нових фабрика и модернизације постојећих, што је био случај у Белорусији. Јавне и корпорацијске инвестиције достигле су 2006, на годишњем нивоу, у земљи по броју становника сличне Србији, невероватних 11 милијарди долара!

Одакле Белорусији толика средства за улагање? Кредибилитет власти погодовао је расту штедње, а она је преко банкарског сектора усмерена превасходно у производњу. Сузбијање корупције и наметање дисциплине омогућило је да се савесно троше средства прикупљена од пореских обвезника. То што се инсистирало на савесном пословању и профитабилности компанија у државном власништву, односно то што је суштински ограничен простор за несавесно пословање и злоупотребе од стране њихових руководиоца, битно је допринело да велике фирме буду способне да самостално инвестирају, и да то раде промишљено. До друге половине 2000-тих, приватизовано је и реформисано нешто више од 4100 предузећа. Логика којом се руководила власт била је да пре свега треба продавати, макар и будзашто, уз добар инвестициони план, она предузећа која не раде са успехом, и тако омогућити да се у њих улије „свежа крв“. Тако је избегнуто да држава изгуби приходе од дивиденди које доносе добре фирме, а да јој на грбачи остану губиташи које нико неће да купи, а које је због социјалних разлога тешко затворити, а обезбеђене су рационалне инвестиције (што је много важније него да је држава једнократно, на основу приватизационих прихода, пунила буџет).

Међутим, још нешто је од великог значаја када говоримо о инвестицијама и руско-белоруским односима данас. Белорусија је око десет година добијала фантастичан енергетско-сировински допинг из Русије. Од 1995. године, по руским унутрашњим ценама, могла је да купује сировине, и што је поготово важно, енергенте, и то не само за сопствене потребе. Још у совјетско доба на територији Белорусије изграђене су гигантске рафинерије. Та је република била погодна база за прераду руске нафте и потом извоз нафтних деривата у европске земље. Преко територије Белорусије, до источноевропских земаља, пролази кључни руски нафтовод

„Дружба“, којим се експортује сирова нафта, а његови краци иду и до белоруских рафинерија, како би био обезбеђен и рентабилан извоз нафтних деривата. Отуда, Белорусија која из сопствених извора задовољава само 30% потреба за нафтом, дуго је извозила око 50% производа својих нафтних компанија. Штавише, због погодних услова за прераду и дистрибуцију, и руске нафтне компаније користиле су белоруске рафинерије. Све у свему, белоруски буџет је остваривао велики прилив од експортних дажбина које су наплаћиване по основу извоза нафте и нафтних производа, а профит на разлици између набавне и продајне цене остваривала је и белоруска нафтна привреда, односно максимално су били искоришћени капацитети националних рафинерија. Парадокс је био да земља која нема значајнија налазишта нафте и упућена је на њен увоз, велику добит извлачи због раста њене цене.

Белоруска привреда имала је велику корист и због тога што је могла да купује и гас по руским унутрашњим ценама. То је био фактор који је многе белоруске производе учинио конкурентним на руском и другим тржиштима. Преко Белорусије иду и два велика гасовода преко којих се извози више од 30% укупног руског гаса намењеног светском тржишту. То су гасовод *Јамал-Европа* и гасоводни систем *Белтрансгас*. Други је донедавно био у белоруском власништву, па је и због тога та држава остваривала приходе на основу транспорта руског гаса. Уз то, максимално је био искоришћен и капацитет њених гасних складишта. Наравно, и Белорусија је Руској Федерацији чинила контрауслуге, тако да је, примера ради, уз асистенцију у заштити руског ваздушног простора и границе, *Гаспром*-у бесплатно дато земљиште преко кога пролази чисто руски гасовод, односно није наплаћивала изнајмљивање простора на коме се налазе руске војне базе.

Приходи од извоза и транспорта енергената, на страну непосредна корист за белоруску привреду од њихове ниске цене, омогућили су администрацији Александра Лукашенка да уложи велика средства у развој инфраструктуре, подизање стандарда становништва и стварање погодних услова за привредни развој. На жалост Минска, од 2006. године, у контексту нове енергетске политике Москве, цене руске сирове нафте и гаса осетно су скочиле и за Белорусију. Њена привре-

да је већ добила, директно и индиректно, ултра снажну инвестициону инјекцију, и уз то је на основу развојних потенцијала које јој је пружио огромно руско тржиште, стала на ноге и наставила, иако споријим темпом, да остварује раст. Ипак, социјални програми белоруске државе претрпели су снажан ударац, као и руско-белоруски односи.

Братске свађе

Док је у Русији на власти био Борис Јељцин, односи између Минска и Москве нису увек били идилични, међутим нису западали ни у веће кризе. Јељцин је начелно прихватао иницијативе Лукашенка да се изграде заједничке руско-белоруске савезне институције, дефинисане на такав начин да о битним питањима не буде мајоризације, а на које би биле пренете важне надлежности држава чланица. Но, у пракси није био вољан да се успостави нови центар власти који би имао компетенције да доноси одлуке обавезне и за Москву и за Минск. Јељцин је био свестан да је подршка Лукашенку много већа у његовој земљи него њему у Русији, и да би белоруски лидер са својим руским потенцијалним савезницима могао да постане кључни играч на обједињеном руско-белоруском простору (или генерално постсовјетском). Вероватно још више од Бориса Јељцина, тога су се плашили руски олигарси, ужаснути могућношћу да се макар нешто од белоруског привредног модела примени и у Русији. С друге стране, у тој фази, Лукашенко је вероватно био спреман да прихвати и модел избора савезних органа по принципу један човек - један глас, јер је као заговорник социјалне државе и сверуских интеграција имао велике шансе да постане председник савезне државе.

Током преговора о руско-белоруским интеграцијама, Јељцинов тим је инсистирао да се Минск умногоме угледа на Москву у вези са вођењем либерално-економских реформи, и да убрза процес приватизације, односно започне га и у секторима који су били интересантни за руски бизнис. Уједно, тражено је и да се остави већи простор за деловање прозападних невладиних организација и медија, како би Москва демонстрирала Вашингтону и Бриселу да се налази на истим идеолошким позицијама као и они, и да не намерава да пра-

ви неки НАТО-у конкурентски систем савеза. Уз то, што је још важније, изгледа да је Кремљу био интерес да пре него што Лукашенко уђе у заједничку руско-белоруску политичку арену, његова полазна позиција буде донекле ослабљена јачањем опозиције у Белорусији, макар она била и антируски настројена. Званична Москва је сматрала да екстремно евро-атлантске снаге неће моћи да толико ојачају да би угрозиле савезничке везе са Русијом, а надала се да ће се на белоруској политичкој сцени брзо искристалисати снаге које су погодне са сарадњу са странкама на које се Јељцин ослањао у Русији.

У таквим околностима, иако су се из геополитичких, унутрашњополитичких, економских али и емотивних разлога, руско-белоруске интеграције формално одвијале на начин који је указивао на то да се ствара савезна држава, суштински, односи две источнословенске земље су услед супротстављених интереса њихових владајућих гарнитура остале тек у домену блиских савезничких веза. Савезна Држава Русије и Белорусије постојала је само на папиру, а интеграција и сарадња су се одвијале на основу добре воље и политичких интереса, али без јасно дефинисаних дугорочних спона и чистог економског рачуна. Такво је било стање када је у Руској Федерацији на власт дошао Владимир Путин.

Смена власти у Кремљу довела је до застоја у реализацији договорених потеза који су имали за циљ да заживи, начелно договорена али функционално недефинисана, руско-белоруска федерална држава. Уместо слабог Бориса Јељцина, који је допустио да се моћна Русија нађе на коленима, на њено чело дошао је енергични лидер који је намеравао да она убрзаним темпом поново постане прворазредна сила. Ради тога је морао да обузда како унутрашње тајкунско-олигархијске структуре, које су Русију доживљавале као свој феудални посед, тако и да изађе из оквира полуклијентских, па и умногоне колонијалних веза са Вашингтоном, што је претходна администрација допустила да буде наметнут Москви. Наизглед, то је све поговарало даљем приближавању Русије и Белорусије, међутим није било тако. Јер, нова руска власт желела је да ослободи своју земљу и од онога што су по њеном мишљењу били нерационални модели савезништва!

Александар Лукашенко је, несумњиво, искрени присталица повезивања сверуског простора, односно република

некадашњег Совјетског Савеза, али је и веома амбициозан политичар који себе види ако не као неприкосновеног лидера, онда бар као једног од двојце равноправних предводника будуће Уније (или 3-4, зависно од тога како би се одвијао процес постсовјетског повезивања). Стога, када му је постало јасно да тешко може кроз заједничке институције да преузме примат, а да може да му се деси да дође у други план од када је засијала звезда Владимира Путина, 2002. године, лансирао је иницијативу према којој би Савезном Државом Русије и Белорусије на смену руководили председници држава чланица. Владимир Путин је тај предлог одбацио, и предложио да се усвоји Устав Савезне Државе, а шест месеци после тога да се одрже избори за заједничку Скупштину и савезног председника. Иако је допустио извесне корективне механизме, Путин је инсистирао да се избор органа Савезне Државе врши узимајући у обзир број становника и економску снагу Белорусије и Русије.

Русија, повративши самопоуздање, није желела никакву обнову Совјетског Савеза и стварање структуре која би засенила Москву, већ стварање система држава у чијем средишту би била Русија, или евентуално асиметричног укључивања нових чланица у постојећи руски федерални систем. Уосталом, и нормално је да велика и моћна држава не жели да се одрекне чак ни дела свог суверенитета. С друге стране, схватљива је и Лукашенкова реакција на руски предлог. Он је одговорио оптужбама да Москва уместо братског савеза жели да прогута Белорусију, и да је сведе на ниво субјекта Руске Федерације, а њега на дужност опуномоћеног представника председника Русије за „Белоруски федерални округ“. Наредних година су периодично одапињане стреле на релацији Минск – Москва, од стране припадника тамошњих председничких окружења, а у складу са тим су повремено деловали и медиј. Тако су интеграциони процеси доспели на слепи колосек, а није решавано ни питање стварања заједничког гасног конзорцијума.

Ствар је била у томе што је Русија желела да постане власник бар 50% акција белоруског гасоводног система „Белтрансгас“, како би, независно од будућих политичких кретања у Белорусији, односно добре воље тамошње власти, дугорочно били осигурани њени интереси везани за несме-

тано снабдевање земаља ЕУ гасом. Начелно, Минск је био спреман да Русији препусти 50% акција гасовода, али су преговори, у условима када на обе стране није било много добре воље, запели око његове цене. Док су Руси тврдили да он вреди 600 милиона америчких долара, Белоруси су инсистирали на 5 милијарди, а у ствари вероватно нису ни намеравали да се одрекну пуне контроле над тим стратешким системом гасовода.

Односи између Минска и Москве су захладнели. Међутим, то није довело под знак питања оно што је до краја 90-их већ договорено, макар и на непрецизним основама. Русија и Белорусија су наставиле да одржавају блиске савезничке односе. Руско тржиште је остало широм отворено за белоруске компаније, на снази су остали по Минск повољни енергетски аранжмани, Белорусија је за руске енергенте била поуздани транспортни коридор, војна сарадња је била на високом нивоу. Минск је подржавао спољнополитичке иницијативе до којих је стало Москви, а Русија је изразила подршку белоруским властима када су се оне нашле под ударом Запада, а то се посебно интензивно десило током 2004–2006. године. Постојећи модел односа, иако је желео више, Минску је већ одговарао. Што се тиче Русије, она је хтела, ако већ интеграција на начин за који је Москва сматрала да је погодан није била могућа, да се савезнички односи дефинишу у духу чистих рачуна. Но, са тиме није журила. Прагматично је чекала погодан моменат.

Наговештај да он долази, појавио се 2004. године. Тада је у Белорусији одржан референдумом, у вези са изменом уставне одредбе по којој су допуштена само два председничка мандата. Преко 77% на референдум изашлих грађана изјаснило се да број председничких мандата не треба да буде ограничен. Тако су се стекли услови да се Лукашенко поново кандидује на председничким изборима 2006. године, а оптужбе западних политичара да се понаша недемократски, и разноврсни притисци на Белорусију, ушли су у фазу кулминације. САД су завеле Белорусији економске санкције. Уједно, започела је америчка „наранџаста кампања“, чији циљ је био да на постсовјетским просторима, а не само у Белорусији, на власт буду доведени лидери који су по вољи Вашингтону.

На изборима који су одржани 31. марта 2006. године, Лукашенко је поново победио, и то са добијених 83% гласова у првом кругу. На такав развој догађаја рачунали су и у Вашингтону, међутим сматрали су да добро организовани и обучени активисти евроатлантски настројених партија, под оптужбом да су избори били намештени, могу да покрену талас протеста. Процена је била да, иако већина народа подржава Лукашенка, активна мањина има шансу да, ако не и обори власт, бар је присили на серију уступака. Но, одзив присталица опозиције био је слаб. Према најповољнијим проценама по опозицију, скупило се до 30 хиљада људи (а према полицијским подацима око 10 хиљада). Тако је громогласно најављена белоруска „наранџаста револуција“ неуспешно окончана у року од пар дана.

Руско-белоруски енергетски рат

Другу страну медаље представљало је то што се Минск нашао у готово потпуној изолацији, када се ради о односима са земљама ЕУ, Америком и другим западним државама. Ако је раније теоријски и било могуће да белоруски председник изврши спољнополитичку преоријентацију, од тада су такве претње, које су понекад коришћење како би био омекшан став Москве, постале бесмислене. Коначно, ни Москва која је бранила Белорусију од евроатлантских насртаја, није била срећна због тога што је Лукашенко остао у председничкој фотељи. Кремљ је свакако желео да у Белорусији на власти остану људи који би водили проруску спољну политику и били одани сверуским коренима Белоруса, али био је и рад да жилавог и амбициозног играча, какав је Лукашенко, види у пензији.

Москва је одлучила, у околностима када је проценила да власт у Минску више нема куд, да је примора да прихвати стварање заједничког гасног конзорцијума, односно да поводом тог питања генерално рашчисти односе са својеглавим савезником. Русија, чији је привредни систем у знатно већој мери тржишно оријентисан, није била вољна да и даље умногоме финансира стварање белоруске социјалне државе. Упућеност Минска на Москву већ је била толика, да је Кремљ проценио да нема потребе да даље улаже у учвршћивање савезничких спона, да би оне дуготрајно биле очуване у виду

који задовољава интересе Руске Федерације, а дефинитивно је закључио да су даље интеграције две државе нереалне. Стога је Москва пожелела да на „тржишне“ основе, умногоме у складу са праксом САД, постави односе са много мањом савезничком земљом, тако да се убудуће зна шта је чије, ко коме нешто даје и под којим условима и, коначно, ко је старији а ко млађи партнер.

Крајем августа 2006. године, Русија је саопштила да, с обзиром да белоруска власт одуговлачи са проналажењем решења за формирање заједничког гасног конзорцијума, једнострано излази из договора по коме је Белорусија могла да купује руски гас по унутрашњим ценама. Лукашенко је на то поново бурно реаговао, оптуживши Кремљ да жели да прогута Белорусију, и да је у том циљу доводи у стање економске неравноправности, тј. разара јединство руско-белоруског економског простора. У вези са тим, рекао је: „Повећање цена гаса до те мере представља једнострану прекид свих наших веза. О чему можемо да причамо ако МТЗ¹² буде куповао гас за 250 или 200 долара, а Волгоградска тракторска фабрика за 30 долара. Кава ту постоји конкуренција и какви равноправни услови? Не ради се о томе да ми желимо јефтино да купујемо гас. Ми немамо ништа против поскупљења. Нека буде цена 500 долара, али 500 долара на целом руско-белоруском економском пространству.“¹³

Иступи Лукашенка били су усмерени ка руској јавности, но, она на њих углавном није реаговала. Уместо неуспешног Јељцина, у Кремљу је седео популарни Путин, а братска солидарност Руса, у условима када је јавност била убеђена да се ради о преливању новца у суседну земљу, ипак је била мања од привржености сопственим интересима. У таквим околностима Кремљ је упорно инсистирао на решавању питања гасовода. Када преговори поново нису далеко одмакли, упркос белоруским изјавама да постоји спремност да се проблем брзо превазиђе, Русија је изјавила да разматра могућност да смањи испорука гаса белоруским рафинеријама за 30%, наводно, због потребе да се испита стање нафтовода „Дружба“. Москва је отишла и корак даље, и донела одлуку да од 1 јануара 2007. године на нафту која се извози у Белору-

12 Мински тракторски завод – произвођач чувених трактора „Беларус“.

13 <http://sb.by/?area=content&articleID=54316>

сију уведе дажбине које се плаћају као када се ради о другим земљама. Према договору из 1995. године, нафта коју је Белорусија куповала за извоз или су је руске компаније прерађивале у тој земљи, била је ослобођена руских извозних такси, уз услов да 50% експортних такси на те производе Минск уплаћује у руски буџет. Пошто то није рађено, а Руси су проценили да им је годишње услед тога прављена штета од преко милијарду долара, тврдили су да су били присиљени да предузму споменуте мере.

Преговори између Москве и Минска су се интензивно одвијали, али тешко је било постићи решење по било ком питању. Тек када је Москва запретила да ће од 1. јануара 2007. године сасвим обуставити испоруке гаса Белорусији, договор је постигнут буквално 2 минута пре дочека Нове године. Стране су се споразумеле да цена гаса буде 100 долара за хиљаду кубних метара, да тарифа за транзит исте количине гаса преко Белорусије буде 1,45 долара за 100 километара, а да Минск прода *Гаспром*-у 50% акција свог гасовода за 2,5 милијарде долара. Ипак, тиме енергетски спор није био решен. Криза је кулминирала, а у жеку свађе већ су била отворена и остала спорна питања, и на њих није утицало превазилажење гасног конфликта.

Русија је, као што је најавила, 1. јануара спровела одлуку о увођењу извозних царина за нафту. Са своје стране, Минск је запретио да ће затражити накнаду за руске војне објекте у Белорусији, као и да ће увести, по светским нормама, неубичајену таксу од 45 долара за тону руске нафте која се транспортује преко те републике нафтоводом у руском власништву. Пошто је Минск почео да реализује своје претње, Русија је прекинула транспорт нафте преко Белорусије, чак и за потребе Немачке, Пољске и Чешке, а Владимир Путин је наложио руској власти да припреми пакет мера усмерен против белоруске привреде (увођење царина за поједине производе, који се углавном извозе у Русију).

Док су се Русија и Белорусија свађале, Вашингтон је уживао. Представник америчког Министарства спољних послова изјавио је у вези са затезањем руско-белоруских односа да је то одраз трулости белоруског режима, а с друге стране да се ради „о очевитном сведочанству да руске власти покушавају да искористе енергетске ресурсе као средство поли-

тичког притиска, поготово на суседне земље¹⁴. Можда је и то допринело да се Минск и Москва уразуме, и да прекину са вербалним сукобима и настојањима да другој страни нанесу што већу економску штету. Средином јануара премијери две земље потписали су споразум којим је регулисан нафтни спор. Руске извозне царине на нафту која иде у Белорусију троструко су смањене, али ипак нису укинуте. На тај начин Русија компензује штету коју има од реекспорта своје нафте, односно продаје нафтних деривата од стране белоруских компанија трећим земљама. Договорено је и да Русија и даље не плаћа изнајмљивање земљишта преко кога прелазе њен гасовод (споменути Јамал-Европа који је 100% руски) и нафтовод.

Конфликт је тиме формално превазиђен, а тензије смирене, али оне нису нестале. Белоруски буџет је изгубио значајан доток средстава од препродаје руске нафте и нафтних деривата, а на конкурентност и инвестициони потенцијал белоруских предузећа, као и стандард грађана, одразило се раније договорено повећање цене гаса. Бесан због тога, али и повређен због изгледног додатног угрожавања интереса Белорусије и њене преговарачке позиције у вези са питањем енергената, белоруски председник је повео кампању против реализације плана изградње гасовода Северни ток, који би омогућио директан транспорт гаса из Русије у Немачку. Када би нови гасовод био изграђен преко територије Белорусије, као што је Минск очекивао, он би добио додатне транзитне приходе. С друге стране, озбиљна алтернатива за снабдевање Немачке и Средње Европе, гасним магистралама преко Белорусије угрожава стратешку позицију те државе.

Савезничка дистанца

Свестан да дотадашњи ниво инвестиција и активну социјалну политику, па тиме ни буран развој као током претходних година, није могуће одржати у новим условима, Александар Лукашенко је почео да демонстрира све већу спремност, да и по цену извесних уступака, поправи односе са земљама ЕУ. У једном интервјуу датом 2007. године немачким новинама *Die Welt*, белоруски председник је рекао:

14 <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2007/78400.htm>

„Нама су потребне инвестиције из Европе и САД. Ја не желим нове спорове са ЕУ. Напротив, нама ЕУ треба као партнер за диверсификацију наше енергетске политике. Ми тежимо ка томе да ЕУ отвори своје тржиште за наше производе, и да можемо једни другима да будемо конкуренција. Ја желим да једног дана Белорусија изгледа као данас Немачка или Шведска. Али до сада су нас са Запада ударали у леђа. Сада је дошло време да искористимо нове могућности за сарадњу. Хајде да започнемо отворени, поштени дијалог.“¹⁵ С друге стране, Лукашенко је више пута подвлачио да он не жели да се његова земља удаљи од Русије, већ само да се приближи и ЕУ. Нови циљ његове спољне политике је да Белорусија убудуће стоји не само на једној нози, већ на обе – с тим док би једна била на Истоку а друга на Западу. Ипак, и сам је свестан да тако нешто није лако. Како је изјавио: „До сада се сви захтеви према Белорусији свode на то да смо ми дужни да разоримо наш политички систем, и подразумева се, да садашњи председник није легитиман и да мора да напусти свој положај. Откуд Западу право да тако нешто тражи?“¹⁶

Настојања Минска да поправи односе са ЕУ, иако нису дала епохалне резултате, ипак су довела до извесних побољшања. Преломну тачку су представљали белоруски парламентарни избори одржани 28. септембра 2008. године. На њима је опозиција поново доживела потпуни пораз, али је Александар Лукашенко демонстрирао до тада невиђену добру вољу, у складу са жељама Брисела. Белоруски парламентарни избори се одржавају по већинском систему, тако да у условима када Лукашенко стварно ужива огромну популарност, и кандидат неформалног владиног блока је неприкосновени фаворит. Како би биле повећане шансе посебно значајних опозиционих кандидата, на извесном броју бирачких места истакнута су по два релативно јака противкандидата из редова председникових симпатизера (тима су гласови присталица А. Лукашенка подељени). Ипак, и поред тога, опозициони кандидати нису успели да уђу у парламент. Но, Брисел је позитивно примио сигнале из Минска, и од октобра 2008. године започело је постепено отопљавање става ЕУ према Белорусији. Почетком 2009. године, када је ЕУ покренула

15 <http://www.inosmi.ru/print/232485.html>

16 <http://www.intelros.ru/index.php?newsid=228>

пројекат „Источно партнерство“, чији је циљ да се учврсте везе са европским и закавказским бившим совјетским републикама, у њега је укључена и Белорусија.

То јесте корак напред када се ради о односима са Бризелом, али свако не представља, па тешко и може да представља, преломну тачку у спољнополитичкој оријентацији Белорусије. Док год је на власти Лукашенко, како је и он сам то рекао, она је неприхватљив партнер Запада, када се ради о изградњи иоле ближих односа. Друго, Белорусија је економски толико упућена на Русију, да је за њу више него ризикантно да повуче било какав потез који би Москва могла да схвати као истинску претњу по себе, односно нарушавање савезничке лојалности од стране Минска. Треће, белоруски економски и социјални модел, који је у народу врло популаран, некомпатибилан је са ЕУ, па и из идеолошких разлога за њу, а поготово за Вашингтон, неприхватљив. Коначно, осећања белоруског народа су таква да и поред „породичних свађа“, он доминантно сматра Русију природним стратешким партнером своје земље и средишним фактором сверуског простора.

Без обзира на све кризе у међусобним односима, без обзира на то што повремено долази до спорова између Минска и Москве око актуелне цене гаса и других питања, што је све праћено разменом тешких речи, Белорусија и Русија испуњавају све обавезе из домена њихове договорене војно-политичке сарадње, односно савезничке подршке у вези са важним спољнополитичким и одбрамбеним питањима. Оне су и даље у том погледу у пуној мери стратешки партнери, ма колику дистанцу имале у вези са другим питањима. У складу са ранијим плановима, почетком 2009. године, Русија и Белорусија су започеле рад на стварању заједничког, уместо само интегрисаног, система противваздушне одбране. Белорусија је, иако није признала независност Абхазије и Јужне Осетије – чиме је демонстрирала незадовољство због изостанка једног финансијског аранжмана који је прижељкивала да склопи са Москвом, и како не би поново залупила тек одшкринута врата ЕУ – ипак подржала акције Русије. У вези руске војне интервенције и признања области које су се издвојиле из састава Грузије (у складу са правом које су стекле у доба постојања СССР-а), Александар Лукашенко је рекао: „Русија није имала други морални избор осим да по-

држи апел народа Јужне Осетије и Абхазије да њихово право на самоопредељење буде признато у складу са темељеним међународним документима¹⁷.

Белорусија је и даље лојални савезник Русије у оквиру *Организација Договора о колективној безбедности*¹⁸ – одбрамбеног савеза који укључује уз споменуте две земље, и Казахстан, Узбекистан, Таџикистан, Јерменију и Киргизију. Недавно су се лидери земаља чланица, уз активно учешће Белорусије у том процесу, договорили да заједничке одбрамбене напоре подигну на виши ниво. Одлучено је да буду формиране сталне заједничке снаге за брзу интервенцију, као и Фонд за управљање кризом (од 10 милијарди долара). С друге стране, чим се Белорусија суочила са последицама светске економске кризе и обратила Москви за помоћ, добила је под повољним условима кредит од 2 милијарде долара.

Перспективе белоруско-руских односа

Дугорочно, иако ће настојати да успостави што боље односе са ЕУ и њеним појединим чланицама понаособ, Минск ће остати, макар и уз повремене јавне и тајне неспоразуме, па и периодичне изливе негодовања у тренуцима када се тамошња власт суочи са економским и социјалним тешкоћама (што се дешава сада, док је светска криза у јеку), блиски руски савезник. Економска и свака друга оријентација на Русију и оживљавање сверуског слоја националног идентитета Белоруса, отишли су толико далеко да је стратешка преоријентација Белорусије, чак и када би тамошње власти то желеле, била тешко изводљива. Уосталом, оно што ЕУ нуди Белорусији и другим чланицама „Источног партнерства“ (а то је помоћ од око 800 милиона долара до 2013. године) симболично је према директној или индиректној подршци коју Белорусија и даље ужива од стране Русије. Она је 2007.

17 <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1017424&ThemesID=6>

18 После распада СССР-а поједине његове чланице склопиле су Договор о колективној безбедности, својеврсни одбрамбени савез, у складу са којим се напад на једну од чланица сматра нападом и на друге чланице. Земље које су потписале Договор о заједничкој безбедности 2002. године сложиле су се да он прерасте у целовит међународни савез, са заједничким органима. То је садашња Организација Договора о колективној безбедности (ОДКБ). Белорусија је, од доласка Александра Лукашенка на власт, била један од најближих руских савезника у оквиру ОДКБ-а. Опширније: <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm>

године, у јеку руско-белоруског неспоразума, по речима Владимира Путина, само на основу енергената износила око 6 милијарди долара!¹⁹

Треба подвући и да актуелна белоруска власт, без обзира шта повремено изјављује, када се оптерећена социјално-економским системом који је дугорочно неодржив на основу сопствених ресурса, суочи са већим тешкоћама и неспремношћу Москве да јој на начин како то прижељкује изађе у сусрет, суштински и не жели спољнополитичку преоријентацију. Само има за циљ да побољша своју преговарачку позицију и извуче економске уступке од Русије, односно - ако то већ није могуће - да покуша да потенцијално унутрашње социјално незадовољство преусмери према Москви. Важно је рећи да Лукашенко потиче из Источне Белорусије, где је становништво до те мере блиско Великорусима из суседне Смоленске области, да је тешко међу њима повући етничку границу. Ти крајеви су се, чак и после трансформације Руског царства у болшевичку федерацију, до 1924-1926. године, налазили у саставу Руске Федерације, а тада су, са циљем да западна совјетска република, као бастион према Пољској, буде ојачана, уврштени у њен састав. Да би нама ситуација била јаснија, исток Белорусије можемо их упоредимо са севером Црне Горе и односом тамошњих црногорских Срба према Србији. Коначно, како смо већ видели, и из других разлога, озбиљније приближавање Западу представља политичку смрт за Александра Лукашенка и систем који већ 15 година ствара.

Што се односа Москве према Белорусији тиче, она је у лагодној позицији да може да изгура оно што је наумила, и да нема разлога да се љути ни због јаких речи, ни због понекад бурног демонстрирања незадовољства од стране западног источнословенског суседа. Штавише, њој иде у прилог, у околностима када је Минск њен осигурани стратешки партнер, да Белорусија побољша своје односе са ЕУ. Прошла су времена када је и то могло да буде у функцији свођења Белорусије на ниво америчке клијентске земље и њеног укључивања у, својеврсни, појас квислиншких држава које треба да окруже Русију. Негодовање Руске Федерације због програма „Источно партнерство“ у вези је са будућим статусом Гру-

¹⁹ ru.wikipedia.org/wiki/Российско-белорусские_отношения

зије, па и утицајем на дешавања на украјинској политичкој сцени, а не са каквом-таквом нормализацијом односа Белорусије са ЕУ, од чега ће дугорочно Минск, Брисел и Москва имати само корист.

Према прогнози Међународне агенције за енергију, потрошња нафте ће до 2030. године порастати за 30-40%. Уједно, услед исцрпљивања извора нафте на Блиском истоку, Каспијски басен ће постати главни извор снабдевања Европе тим енергентом. Упоредо, порашће и значај гаса. Услед свега тога, улога Руске Федерације постаће за ЕУ још већа, а то ће се десити и са значајем Белорусије! На територији Русије и земаља Средње Азије лоцирана су изворишта гаса и нафте од којих зависи будућност нашег континента. Хтели то неки западни кругови или не, ЕУ ће се све тешње повезивати са Русијом. И колико год то деловало парадоксално, у време док тензије расту на релацији НАТО – Русија, сасвим је могуће и стварање јединственог европског привредног простора, од Атлантика па до руског Далеког истока. А велики део енергената на путу до централноевропских градова прелази преко територије Белорусије, и у том погледу се услед раста потрошње ништа битно неће променити и када буде изграђен гасовод Северни ток, који ће директно повезати Русију и Немачку.

Неминовно, Белорусија ће временом бивати све интересантнија за велике европске инвеститоре, а много ће профитирати и од могућих даљих економских и политичких интеграција на простору бившег Совјетског Савеза. Уместо једностране оријентације Минска на Москву, па и жеље да, не пренебрегавајући значај Кремља и Русије као средишта постсовјетског простора, у неким новим федералним органима, чији би он можда био центар, Лукашенко игра главну улогу, белоруско вођство је индиректно подстакнуто да дође на позицију да је за Белорусију најпогодније да буде део интеграција у чијем је средишту Русија, али и да изграђује специјалне односе са ЕУ, слично као што је за Србију, изгледа, погодно да постане чланица ЕУ, а да упоредо развија посебне економско-политичке везе са Русијом. И као што је Србија, после некритичке евроатлантске оријентације из постпетоктобарског раздобља дошла на одмеренију позицију, то се на други начин десило и са Белорусијом. Наизглед делује парадоксално, али реално је и да ју је Москва у том правцу на-

мерно гурнула, јер јој је интерес да Белорусија буде њена додатна спона са ЕУ, а не извор конфликта и економски баласт, односно не одговарају јој више приче о, својеврсној, обнови СССР-а, и подгрејавање руског јавног мњења у том духу.

Закључак

Русија и Белорусија, на неки начин подсећају на Србију и Црну Гору. Већински народи обе те државе имају исти етнички корен и верску заједницу којој углавном припадају (Руску православну цркву). Историјски, културно, економски, и у сваком другом погледу, међусобно су упућени. Но, док је код нас проблем двојног идентитета Црногораца, услед антисрпског деловања тамошњих власти, довео до раскола, тј. поделе те гране српског народа на оне који се одричу свог српског корена и оне који, тиме испровоцирани, занемарују државно-историјску страну свог идентитета, у случају Белорусије, захваљујући политици Александра Лукашенка, дошло је до хармонизације по том питању. Белоруси, када су се у доба распада вековне заједнице са Русијом нашли на раскрсници, нису били од стране власти гурнути путем прекомпоновања традиционалног идентитета, тако да и данас, изузев римокатоличких и унијатских енклава, себе сматрају специфичним делом сверуског етничког корпуса. Без обзира на повремене конфликте између Минска и Москве, као што је то био случај у време несугласица између србијанских и црногорских владара у 19. и почетком 20. века, то питање се чак ни не поставља!

Међутим, уз етничке мотиве, државе имају и оне који произлазе из објективно различитих економских и политичких интереса, али и рачуна владајућих гарнитура. Разумљиво је што Белорусија жели да развија односе са Руском Федерацијом, на основама пуне равноправности, односно да је њен председник био спреман да прихвати модел интеграције, који би на неки начин подразумевао превласт већег партнера, у временима док је очекивао да он може да постане лидер федералне државе. Схватљиво је и што се Александар Лукашенко љути, у условима када је имиџ великодушног оца нације изградио уз обилату потпору великих руских ресурса, од када су они за његову земљу постали много скупљи. С друге стране, логично је и понашање Русије. Док је била слаба и усамљена, а њена власт у ситуацији да мора да се хвата

за сваку сламку спаса (и ради сопственог опстанка, а не само националних мотива), разумљиво је што се понашала некритички великодушно, како би колико-толико заштитила своје геополитике интересе. Но, од када је стала на ноге, и има економске и друге могућности да се на јефтинији начин избори за оно до чега јој је стало, исто тако је нормално што жели да се зна шта је чије, ко дели карте и по којим правилима. Уосталом, било би несхватљиво да велика и моћна држава, тим пре што има традицију империјалне величине, не инсистира на моделу односа који њој одговарају, а да олако прихвата да се на било који начин подреди некоме другом, макар се радило и о држави друге гране руског народа.

Русија, која је свесна да није реалан модел интеграције са Белорусијом који би подразумевао њено утапање у велику федерацију, жели са њом да изграђује блиске савезничке односе, али тако дефинисане да белоруске власти не могу да третирају руске ресурсе као своје, односно ако желе економску подршку Москве, дугорочно морају да прихвате да је она старији партнер. Русија је изучила школу на основу хладноратовског понашања западних сила (док су се САД, од када су у једном тренутку остале једина суперсила, умногоме угледале на лош пример СССР-а), али је усвојила и мудрост Истока, па се понаша прагматично, одмерено, и на дуги рок, тако да ефекти буду дугорочно одрживи, а цена знатно мања од користи (а не обрнуто, што је често био случај са Совјетским Савезом). У том контексту је у правом моменту почела да рашчишћава односе и са Белорусијом, како би без већих последица по своје интересе истерала оно што жели. У томе је, све на то указује, суштински и успела, без обзира на повремено површинско таласање на релацији Минск – Москва и савезничку дистанцу која ће још неко време сигурно постојати.

*

Што се нас тиче, и ми из белоруско-руских односа можемо нешто да научимо. Прво, и мала земља као што је Србија – наравно, у складу са потенцијалом који пружа њен положај – може да води активну спољну политику и да настоји да енергично постигне оно што жели, а не да се фаталистички препушта судбини. Без обзира на све изазове, и повремено суочавање са зидом, администрација Александра Лукашенка је самосвојном и динамично-офанзивном, али и

довољно прагматичном политиком (да не пређе руб понора и када му се опасно приближи) много тога постигла за своју земљу и народ. То што није увек у стању да за њих извуче онолико користи колико би желела, не засењује оно што је постигла, а што не би било могуће да није склона понекада и екстравагантним потезима. Много тога што Минск жели показало се да дугорочно не може да добије, али да је имао мање жеље и био за њих спреман мање одлучно да се бори, ни доста тога што је већ постигао не би имао! Друго, обновљена Русија је спремна да помогне својим савезницима и пријатељима, реално много више него западне земље, али тако да се то цени, а не подразумева као нешто само по себи разумљиво, као и под условом да се уважавају њени геополитички и геоекономски интереси. С друге стране, није више оптерећена пуким причама о братству или идеолошким мотивима ма које врсте. Традиционалне везе међу народима и емоције које међусобно постоје представљају реалност и треба их уважавати, али се на њих ипак надовезују државни интереси. Тако је било, више или мање увек, али то је поготово упутно имати на уму данас, када се ради о прагматичној, савременој Русији, која се, као и западне земље, умногоме руководи профитним потребама својих великих корпорација, а није склона емотивно-идеолошкој перспективи посматрања света, својственој Руској империји и Совјетском Савезу.

Зато, ако желимо да имамо добре односе са Руском Федерацијом и од ње очекујемо помоћ, морамо да се према њој и њеном бизнису односимо макар на начин како то радимо према САД и њеним компанијама. На страну то што нам Русија није учинила ништа нажао, и оним што чини за Србију у вези са Косовом и Метохијом, као и на основу помоћи коју је Руско царство пружало Србији и Србима генерално – ма колико нам се понекад, када егоцентрично занемаримо да и други имају своје интересе, чинило да је та помоћ могла и може да буде много већа – Русија је заслужила наше поштовање и благодан однос. Несумњиво, све то у народу (као и емотиван однос према њој) и постоји, а само треба да се у већој мери, и то на практичном а не само декларативном нивоу, испољи и кроз деловање државних институција. Белоруско-руски односи нас уче да тиме спајамо лепо и корисно, тј. да ће нам се такво поступање вишеструко исплатити, као што ће нас нетактичан однос према Москви, несумњиво, на неки начин коштати.

Литература

- Анђелковић Д., *Историја Белорусије*, Una Press, Београд, 2009.
- Бжежински З., *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2001.
- Бондарик В. К. (ред.), *Белорусы*, Наука, Москва, 1998.
- Дугин А. Г., *Геополитика постмодерна: времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2007.
- Ђурић В., *Путинизам*, ИПС, Београд, 2008.
- Јевтић М., *Лукови Срејка Ђукића*, Београдска књига, Београд, 2008.
- Кузњезов Н. В., „Суверена Белорусија: Стварање савремене државности“, у: *Политичка ревија*, 2/2005.
- Медведев Р., *Путин: повратак Русије*, Новости, Београд, 2007.
- Мельник В. А., *Государственная идеология Республики Беларусь: концептуальные основы*, Тесей, Минск, 2004.
- Милошевић З., *Руско питање данас*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Петровић Д., *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј, Нови Сад, 2008.
- Чарота И. А., „Белорусија у контексту глобализације и европске интеграције“, у: *Политичка ревија*, 1/2008.
- White S., Korosteleva A. and Löwenhardt J. (eds.), *Postcommunist Belarus*, Rowman and Littlefield, New York, 2005.

Драгомир Анђелкович **РОССИЙСКО-БЕЛОРУССКИЕ ТНОШЕНИЯ С НАЧАЛА 90-х ДО СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ**

Резюме

Отношения России и Белоруссии от распада Советского Союза до настоящего времени прошли несколько фаз. Процесс постепенного удаления начался после слома советского государства, и закончился в середине 90-х годов с приходом Александра Лукашенко к власти в Белоруссии. В то же время это событие представляет переломный момент, когда речь идет об отношении официального Минска к русским корням белорусов. Белоруссия стала проводить внутреннюю прорусскую и внешнюю пророссийскую политику, что все вместе представляло пробелорусскую политику, так как принималась во внимание многослойность национальной индивидуальности белорусского народа, и за счет это-

го удалось избежать его разделения пополам, как это произошло в Украине или Черногории. Конечно, ориентацией на Россию обеспечено быстрое экономическое оздоровление Белоруссии, а также ее дальнейшее социально ответственное развитие. С другой стороны, и у Российской Федерации был ряд рациональных геополитических и внутривластных причин вместе с эмоциональными мотивами, происходящими из исторического наследия, проводить всестороннюю работу на сближении государств. Отношения Российской Федерации и Белоруссии стали развиваться по восходящей линии, и поэтому вначале казалось, что страны, сближаясь, создадут федеральное государство. Между тем, из-за различных экономических и социальных систем, интересов правящих гарнитур, а также из-за объективных трудностей, исходя из факта, что речь идет о величине, численности населения и имеющихся в распоряжении ресурсов абсолютно разных стран – несмотря на близость и общее происхождение двух народов – этого не произошло. Более того, отношения между Минском и Москвой, начиная с середины 2000-х, периодически переживают серьезный кризис, и между ними постоянно присутствует напряженность. И все-таки сегодняшний уровень экономических и других связей, а также долгосрочные внешние и внутренние интересы обоих государств, т.е. находящихся у власти гарнитур, является гарантией того, что союзные отношения между ними сохранятся, может быть с некоторой формальной, а не существенной дистанцией, хотя иногда может показаться, что происходит стратегическая переориентация Минска. Впрочем, хотя на первый взгляд выглядит парадоксально, интерес Москвы несколько не меньше, чем интерес Минска, в обстоятельствах, когда Белоруссия не может присоединиться к атлантическому блоку, чтобы улучшить свои связи с Брюсселем и в будущем представляла партнера, а не фактор осложнений в отношениях Российской Федерации и ЕС.

Ключевые слова: Россия, Белоруссия, национальная индивидуальность, внешняя политика, интерес, союзные отношения, ЕС.

УДК: 327(479.22):327(4)(73)

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

10. 04. 2009.

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 239-252

*Николай Димлевич**

ГРУЗИЯ, ЮЖНАЯ ОСЕТИЯ, ЗАПАД, ИНФОРМАЦИОННАЯ ВОЙНА

Информационная составляющая играет всё более значительную роль во внешне- и внутривнутриполитической деятельности любого государства. Информационные поля – как международные, так и национальные – активно трансформируются в область жёсткой геополитической конкурентной борьбы, инструментом которой становятся методики, характерные для информационных войн – различные (по своим целям и задачам) комплексные информационно-пропагандистские мероприятия, направленные на индивидуальную психику и общественное сознание, модели поведения и восприятия истории и современности.

В этих условиях Россия вынуждена искать симметричные ответы на новые вызовы, связанные с глобализацией и возникновением глобального информационного общества. *На Западе же по-прежнему сильна инерция изображения России как наследницы «империи зла». В игру на этом поле всё активнее вовлекаются государства Прибалтики, Грузия, Украина. Русофобия объективно усиливается относительной слабостью Российского государства, утратившего былые возможности и влияние, а также презрением к народу, не способному «воспринять западные ценности».*

Ужесточение конкурентной борьбы в информационной сфере убеждает нас в том, что «ИДЕИ ИМЕЮТ ЗНАЧЕНИЕ». Не случайно в США за лозунгами «безыдейного

* Зам. главного редактора газеты «Северный Кавказ», г.Нальчик, Кабардино-Грузия, Запад и Россия в информационном противоборстве

прагматизма» никогда не забывали мессианских заветов отцов-основателей о «богоизбранности Америки», что по сей день является важнейшей основой общества и её государственной политики.

Информационная ситуация в последние годы вокруг России изменилась самым серьезным образом. Ужесточение прессинга со стороны западных СМИ на политические и экономические элиты и руководство нашей страны вылилось в августе 2008 года в жесткое противостояние. Едва ли не впервые после 1991 года сопровождение событий западными СМИ свелось к тотальному информационному прессингу с циничным искажением фактов и замалчиванием причин случившегося, вплоть до попыток объявить Россию агрессором.

Против нашей страны задействуется такой комплекс специальных информационно-пропагандистских мероприятий по управляемому воздействию на индивидуальную психику и общественное сознание, который более характерен для информационных войн и представляет собой не что иное, как инструментарий психологической войны. И совершенно очевидно, что интенсивность антироссийских кампаний в обозримом будущем будет только возрастать.

Можно констатировать, что практически все развитые страны мира в настоящее время уделяют серьезное внимание разработке методов и средств противодействия угрозам в сфере информационной безопасности.

Взять Америку. В качестве одной из главных угроз для себя, помимо глобального экономического кризиса, США рассматривают государства бывшего СССР. Об этом говорится в докладе об угрозах безопасности США, подготовленном разведслужбами страны, сообщает Washington Profile. В целом же перечень угроз безопасности включает в себя: насильственный экстремизм; политические процессы на Ближнем Востоке, в Иране, Ираке, Афганистане и Пакистане; возможность усиления Китая и Индии; реализацию ядерной программы КНДР; проблемы Балкан, Латинской Америки и Африки; действия организованной преступности. В последние годы в США продолжается совершенствование концепции ведения информационной войны. Так, происходящие концептуальные изменения нашли отражение в документе

армии США «Стратегия информационных операций» (Information Operation Roadmap). Он показывает дальнейшую эволюцию военной мысли Пентагона в области планирования и ведения информационной войны. Сам же документ сосредоточивается на вопросах расширения пространства, совершенствования средств и методов ведения информационного противоборства. Он был введен в действие в октябре 2003 г. с грифом «Секретно/Не для иностранцев», в конце 2007 г. гриф «Секретно» с документа был снят. Это свидетельствует о том, что развитие концептуальных основ ведения информационной войны в США уже вышло на более совершенный уровень.

Анализ документа, по мнению западных аналитиков, позволяет выделить появление принципиально новой концепции информационных операций, т.н. full-time&full-spectrum information operations (FTFSIO). Наиболее адекватным толкованием данного термина может быть словосочетание *«тотальная информационная война»*. Особо подчеркивается, что современные информационные операции – это непрерывные операции, требующие обширных приготовлений в мирное время. В качестве примера - стратегическая информационная операция под общим названием «Борьба с международным терроризмом», в результате которой США добились серьезного геополитического прорыва по целому ряду вопросов. В этом же ряду стоит и операция «Борьба с оружием массового поражения в Ираке» (как часть более масштабной и долгосрочной операции «Борьба с международным терроризмом»), в результате которой США закрепились на Ближнем Востоке и создали условия реализации собственного плана переустройства региона под общим названием «Стратегия формирования Большого Ближнего Востока». Сюда же могут быть причислены и действия в рамках общественной дипломатии и связей с общественностью по развитию тезисов о «несостоявшихся государствах», и «оси зла», которые способствовали обоснованию планов по превентивному применению военной силы в отношении суверенных государств без санкции международных организаций на примере СФРЮ, 10-летие бомбардировок американской и натовской авиацией которой исполняется в апреле этого года.

Активизируются не только американцы. Командование ВС Франции на основе анализа хода и военно-политических последствий грузино-осетинского конфликта также отмечает возрастающую в современных условиях роль информационного противоборства. По мнению французских экспертов, подведение только промежуточных итогов кризиса на Кавказе показывает, что, несмотря на решение Россией основных задач в период вооруженной фазы конфликта, данный успех, как и принятые российским руководством меры в дипломатической сфере, были частично нейтрализованы за счет эффективной антироссийской кампании в западных СМИ, а также публичной деятельностью официальных представителей НАТО, ЕС, США и Грузии.

С началом событий вокруг Южной Осетии Запад и Грузия стали проводить агрессивную информационно-пропагандистскую кампанию, используя любые возможности и ресурсы для тиражирования своей точки зрения на ситуацию. Уже 9 августа решением Совета национальной безопасности Грузии и указом М.Саакашвили была запрещена трансляция всех российских теле- и радиоканалов и прекращен доступ к российскому сегменту Интернета. *Жители Грузии по всем правилам ведения войны были взяты в кольцо полной информационной блокады: по всем радио- и телеканалам транслировалась только официальная точка зрения грузинского руководства, достоверная информация в эфир не допускалась.*

В порядке справки: Грузия блокировала вещание телеканала RTVi (владелец – В.Гусинский), который был поначалу единственным вещателем на русском языке в Грузии. Письмо о нежелательности присутствия канала в грузинском телеэфире было направлено руководству RTVi после того, как канал показал интервью с главой российского МИДа Сергеем Лавровым, который раскритиковал действия грузинских властей.

Парламент Грузии регулярно доводил до Парламентской ассамблеи (ПА) НАТО информацию, демонстрирующую агрессивность и неправомерность действий России, непропорциональность применения ею военной силы, в том числе атаки на сооружения гражданской инфраструктуры, населенные пункты и порты на всей территории Грузии. В

результате во время обсуждения 11 августа 2008 г. в ПА НАТО проекта заявления президента ПА по событиям в Грузии вице-президент ассамблеи и глава немецкой делегации в ПА К.Ламерс фактически поддержал предложенную американским конгрессменом Дж.Таннером антироссийскую тональность послания, сославшись при этом на «соответствующую действительности информацию коллег из Грузии».

Россия в ходе миротворческой операции по принуждению к миру ВС Грузии в зоне грузино-южноосетинского конфликта столкнулась с полномасштабной информационной войной со стороны стран Запада, Грузии и некоторых стран блока НАТО.

Главными целями этих действий были – посредством грузинских и зарубежных СМИ убедить западное общественное мнение, что :

- 1.стороной спровоцировавшей конфликт является Южная Осетия
- 2.за осетинскими провокациями стоит Россия
- 3.жертвами военного конфликта стали мирные граждане Грузии
- 4.Россия первой совершила необоснованную агрессию

И стратегическая цель операции политического руководства Грузии являлось втянуть в вооруженный конфликт страны НАТО, в первую очередь США.

Привлечение внимания Запада к малоизвестной стране (Грузии) представляется сложной задачей, а длительное финансирование данной акции вообще процесс довольно дорогостоящий и по силу только государственным структурам.

PR-ом Грузии на Западе занималась фирма (лоббист НАТО) «Аспект консалтинг» (Aspect Consulting) со штаб-квартирой в Брюсселе. В состав группы освещавшей вооруженный конфликт входило большинство специалистов уже имевших опыт ведения информационно-психологических войн (операций) в разных сферах. С началом агрессии в Тбилиси сотрудником «Аспект консалтинг» Патриком Вормсом была организована работа с журналистами иностранных СМИ, аккредитованных в Тбилиси. В холле гостиницы Мариот был развернут центр информации, где в сотрудничестве с вице-министром иностранных дел Грузии П.Вормс предъявил журналистам фальшивые карты и сфабрикован-

ные документы, которые по замыслу западных специалистов должны стать доказательством мирных намерений Тбилиси в Южной Осетии.

С начала конфликта в западные СМИ при посредничестве «Аспект консалтинг» попало более 200 информационных сообщений по различным каналам, которые были предварительно подготовлены грузинскими спецслужбами. «Аспект консалтинг» были организованы специальные коммюнике, контакты с администрацией Грузии, интервью с «очевидцами» и т.д. В офисе телекомпании «Триалети» в г.Гори открылся медиа-центр, который круглосуточно обслуживал грузинских и зарубежных журналистов.

Ряд грузинских электронных СМИ, в частности «Грузия Online», телекомпания «Рустави-2», грузинские информагентства «Интерпресс Ньюс», грузинское радио «Имедия» включились в активное распространение, в том числе, и видео материалов с мест противостояния.

Следует также отметить масштабную поддержку грузинских усилий по ведению информационной войны со стороны ведущих мировых СМИ (прежде всего таких информагентств, как CNN, BBC, Reuters, Bloomberg и др.).

Основными действующими лицами в данной информационно-психологической операции стали высокопоставленные чиновники Грузии, и даже руководство страны. М.Саакашвили стал участником ток-шоу Лари Кинга. В первые дни войны президент Грузии выступил более 20 раз на таких каналах, как CNN, BBC, Sky News. Обильное присутствие грузинского лидера на зарубежном ТВ вызвало у некоторых наблюдателей закономерный вопрос, а остается ли у него время для ведения войны между интервью западным СМИ? Кроме того, М.Саакашвили постоянно выступал на фоне флага Европейского союза, не уставая повторять, что Россия составляет угрозу для мира в Европе. В соответствии с разработанными в Пентагоне инструкциями по ведению психологических операций М.Саакашвили постоянно заявлял зарубежным зрителям о «варварских действиях пьяных русских солдат и мародеров», «оккупации», «этнических чистках», «бомбардировках трубопровода, что могло стать угрозой для поставки нефти в Европу» и т.д. С начала войны в западной прессе выходили заголовки статей с назва-

нием «1500 жертв. Вступают русские танки». Хорошо была организована грузинская пропаганда в г.Гори, где были показаны разрушены дома мирных жителей и госучреждения. Британский канал «Sky News» показал в новостном выпуске 08.08.08. видеосюжет об обстреле сел Южной Осетии и столицы республики – Цхинвал грузинской артиллерией в ночь на 8августа, а на следующий день сопроводил его сообщением, что «Россия ведет обстрел территории Южной Осетии, входящей в состав Грузии». Долгое время западные ТВ каналы не вели репортажи непосредственно из Цхинвала, однако почти все сообщали о катастрофических разрушениях города от огня российской артиллерии.

Представители западных СМИ базировались в Тбилиси и сообщали о разрушениях в грузинских городах Гори и Поти. А в Цхинвале находились только российские телеканалы и один украинский. И только впоследствии Цхинвал посетили более 100 иностранных журналистов.

На любительском видео от 8 августа видно, как с бронетехники ведется пулеметный огонь по жилым кварталам города, слышна грузинская речь. Из кадров ясно видно, что огонь ведется с турели, не имеющей отношения к какой-либо российской бронетехнике, но явно схожей с турелью броневиков американского производства. Испанский ТВ канал RTVE выдал данные кадры за действия армии России: «На них показан тот самый момент, когда российские войска входят в Цхинвал, столицу Южной Осетии. Солдат снимает эти кадры на камеру своего мобильного телефона, в то время как танк обстреливает город. В настоящее время точно неизвестно, сколько человек погибло в этой войне. Международные независимые организации сообщают о нескольких сотнях погибших...» Согласно сообщению интернет-газеты «Взгляд», в редакции RTVE признали СЛУЧАЙНО допущенную ошибку.

27 августа профессор Барселонского университета Франсиско Вейга заявил, то в испанской прессе были опубликованы многочисленные смонтированные фотографии грузин – жертв конфликта. По его словам, «одновременно на страницы испанских СМИ не попала ни одна фотография жертв среди населения столицы Южной Осетии Цхинвал,

вызванных варварскими бомбардировками грузинской армии».

8 сентября журналисты телеканала Russia Today обвинили CNN в подлоге и грубой фальсификации. По их словам, американский телеканал, демонстрируя кадры разрушений осетинского Цхинвала, заявил, что речь идет о грузинском Гори. Один из журналистов сказал по поводу освещения событий западными СМИ: «война Грузии в Южной Осетии нанесла катастрофический удар по их репутации. Впервые они замалчивали события в военном конфликте, а порой, как показал пример с CNN, занимались и фальсификацией». Подобные заявления появлялись и ранее. Так, москвичка Светлана Козаева, приехавшая в Цхинвал 11 августа, заявила, что узнала город в кадрах BBC и CNN, подававшихся как кадры из Гори: «Подвалы полны трупов. Это была этническая чистка. Грузины опустили до того, до чего не опускались даже немцы во Второй мировой войне. А CNN и BBC показывают картинку из Цхинвала и говорят, что это Гори. Я своими глазами увидела фальшивые кадры. В репортаже из Гори показали улицу моего родного города, улицу Героев. Я своими глазами увидела фальшивые кадры. Зачем западные СМИ оправдывают грузинского президента Саакашвили и его преступный режим?».

11 сентября Премьер-министр России В.В.Путин заявил: « Меня удивляет, насколько мощной является пропагандистская машина так называемого Запада. Потрясён! Это удивительно! Это ни в какие ворота, как у нас говорят, не лезет, но тем не менее пролезает! Рядовой человек не следит за событиями, и ему легко навязывается точка зрения.». Он выразил удивление, что, пока грузинские войска бомбили миротворцев и Цхинвал, в западной прессе была «полная тишина, как по команде... Замечательная работа, я вас поздравляю!». 12 сентября Нарасимхан Рам, главный редактор одной из крупнейших индийских газет – The Hindu, подверг резкой критике деятельность западных СМИ при освещении конфликта. Рам назвал их работу «идеологической пропагандой, прикидывающейся журналистикой», подчеркнув, что считает нападение Грузии на Южную Осетию актом геноцида и этническими чистками.

Власти Южной Осетии, ввиду недостатка средств и полного уничтожения инфраструктуры, были не в состоянии вести самостоятельную контрпропаганду, сопоставимую с информационной войной и извращенной пропагандистской кампанией развязанной Грузией при поддержке ряда стран Запада.

«Первая новость всегда главнее второй!» - главное правило информационной войны. Без победы на информационном поле, любая военная победа всегда будет не полной.

Посмотрим теперь, как боевые действия в Южной Осетии освещались информационными ресурсами грузинской диаспоры в России.

В период с 1993 по 2008 годы в РФ было зарегистрировано 12 печатных СМИ, ассоциированных с грузинской диаспорой в нашей стране. 10 из них зарегистрированы в Москве: газеты «Москва - Тбилиси», «Вечерний Тбилиси», «Грузия» (на армянском языке), «Возрождение Грузии», «Многонациональная Грузия», «Грузия. События. Люди», «Новая кавказская газета», «Мзиури-солнечный»; журналы «Большая Грузинская» и «Тбилиси». В Нижнем Новгороде зарегистрировано издание «Нижегородская империя», в Самаре - газета «Самшобло».

Главы грузинских землячеств Воронежской и Саратовской областей выступили с резким осуждением действий М.Саакашвили. На интернет-сайте общероссийской общественной организации «Союз грузин в России» происходило постоянное обновление ленты новостей из зоны конфликта, при этом поступавшие сообщения отражали позицию как грузинской, так и российской сторон. Кроме того, на сайте были опубликованы заявления самого «Союза грузин в России» с призывами к конфликтующим сторонам о прекращении боевых действий, а также был размещен материал, представлявший точки зрения на происходящее в Южной Осетии известных представителей грузинской культуры, которые в большинстве своем осудили действия России. Интернет-сайт московской грузинской молодежной общественной организации «Молодёжное движение Лазаре» (lazare.ru) разместил ряд публикаций, имевших ярко выраженный антироссийский характер.

В отличие от хорошо скоординированной и активной пропагандистской кампании вокруг грузино-осетинского конфликта, проводимой Тбилиси, Россия на информационном поле вела и ведёт скорее оборонительные бои. Все необходимые слова о том, что обстрел мирного населения, убийства солдат миротворческого батальона суть грубейшее нарушение международного права, подпадающее под действие международного трибунала, что усиление российского миротворческого контингента объясняется масштабами гуманитарной катастрофы и необходимостью предотвратить её разрастание, что Россия направила армию в Южную Осетию, чтобы защитить СВОИХ граждан в полном соответствии с выданным ей мандатом миротворца, что действия России всецело законны, - все эти слова прозвучали с ЯВНЫМ опозданием.

Основные усилия российской пропаганды были направлены на создание благоприятного общественного мнения внутри страны и не уделяли должного внимания изложению позиции России за рубежом. Правда, некоторые попытки на внешнеполитическом направлении всё же были предприняты.

Представители посольства России в США дали интервью в популярной аналитической программе «Си-Эн-Эн» с В.Блитцером. Кстати, в этой же передаче было включение М.Саакашвили, который звучал откровенно неубедительно, путаясь в фактах и голословных обвинениях. Прошёл эфир на национальном общественном радио (Эн-Пи-Ар) и чилийской международной радиостанции «AND», вещающей на 19 стран, в том числе и на испаноязычную аудиторию США. В крупнейшей американской общенациональной газете «US Today» появилась статья о сути операции по принуждению Грузии к миру и опасности подыгрызывания авантюризму Тбилиси. В «Вашингтон Таймс», «Уолл-Стрит Джорнэл» и бюллетене информгентства «Ю-Пи-Аи» были размещены российские комментарии, опровергающие сообщения о причастности России к кибератакам на грузинские веб-сайты. В распространении материалов о ситуации в Южной Осетии участвовали корпункты ИТАР-ТАСС и РИА «Новости».

В режиме реального времени на сайте посольства РФ в США в Интернете размещались заявления и пресс-конфе-

ренции российских официальных лиц, рассылались специальные пресс-релизы более чем в 200 адресов, включая администрацию США, Конгресс, федеральные ведомства, учебные заведения, аналитические центры и т.п.

В Цхинвал под охраной военнослужащих 58 армии постоянно организовывались поездки иностранных журналистов. С 11 августа там побывали представители 86 зарубежных СМИ. Случалось и так, что российская сторона содействовала организации работы в Цхинвале и Владикавказе иностранных журналистов, приехавших с территории Грузии. Так, к примеру, было с группой CNN. Однако некоторые телекомпании, например FOX NEWS, запрещали к эфиру съёмки своих журналистов из Цхинвала.

На протяжении всего вооружённого конфликта в ежедневном режиме проводились брифинги заместителя начальника Генерального Штаба ВС РФ генерала Анатолия Ноговицына, подробно рассказывавшего российским и иностранным журналистам о том, что происходит.

Была налажена работа по одновременному информированию о новостях из зоны конфликта для российских и мировых информационных агентств. Это позволило в режиме реального времени отвечать на дезинформацию. Особенно наглядно это было видно по бегущей строке ведущих зарубежных новостных телеканалов. Так, уже 9 августа в 11 часов министр иностранных дел С.В.Лавров дал брифинг для иностранных корреспондентов. *Статья С.Лаврова, размещенная в британской «Файнэншл тайм» 13 августа, два дня была самой читаемой на официальном сайте газеты.*

Благодаря этим усилиям в американском экспертном сообществе понемногу начали пробиваться здравые суждения об опасности конфронтации с Москвой и негативных последствиях ставки на банкрот М.Саакашвили. Значительно возрос интерес зрителей к российским каналам («Russia Today», «Вести-24»). В отдельные моменты рейтинг телевизионных сюжетов RT на независимом портале «Youtube.com» доходил до 4-го места в мире, тогда как телекомпания BBC откатывалась в это время на 43-е место.

Большинство независимых экспертов считают, что достигнутые Грузией результаты в информационной войне были бы невозможны, если бы США и страны Евросоюза не

задействовали для поддержки политики Саакашвили максимум своих медийных возможностей. (Вместе с тем эксперты высоко оценивают усилия Москвы взять под свой контроль освещение событий в регионе с помощью регулярных теле-трансляций брифингов Российского Министерства обороны и МИД в сочетании с видеоматериалами о проведении гуманитарной операции силами МЧС России).

В порядке справки: влиятельный британский журнал The Economist за 2000-2008 годы из примерно 450 обложек посвятил нашей стране 13, из них позитивно описывающей Россию можно считать только одну (в 2002 году). Последняя обложка - танки, самолеты, разрушающие Южную Осетию и Грузию.

Хотя подавляющее большинство ведущих западных СМИ, освещавших конфликт, оценили действия России резко негативно, за обязательными пацифистскими призывами следовали порой самые неоднозначные оценки. Были и заметные исключения из общей позиции. Так, испанская «El Pais» расценила решение Грузии ввести войска в Цхинвал как «трагическое и ошибочное».

Располагает ли Москва возможностями увеличения информационного воздействия на общественное мнение Грузии и Запада? На мой взгляд, в настоящее время попытки России вести информационную кампанию на Западе к немедленному успеху не приведут.

Во-первых, налицо значительное отставание России от Запада по информационным ресурсам: на сегодняшний день наша страна не имеет авторитетных для широкой западной аудитории средств массовой информации. Для доведения своей («российской» лишь условно) точки зрения до Запада Москва пока располагает только журналом «Russia Profile» и телеканалом «Russia Today».

В порядке справки: в большинстве стран Запада «Russia Today» испытывает серьёзные трудности в плане расширения своей зрительской аудитории. На сегодняшний день потребителем информации этого канала является довольно узкий круг правительственных экспертов по России, политологов, студентов и преподавателей, а также часть менеджмента компаний, имеющих в России деловые интересы. Отношение значительной части американцев и европейцев

к RTTV как к сугубо пропагандистскому ресурсу вызывает определенное предубеждение против передаваемой телеканалом информации. Отмечают западные специалисты и ряд «технических» недостатков в работе «Russia Today» (невысокая оперативность подачи информации и др.).

Во-вторых, мы говорим с Европой не на её языках.

В порядке справки: среди сотни каналов, которые каждый европеец имеет в сетях кабельного телевидения, есть два-три англоязычных. «Russia Today» среди них не числится, и на массового зрителя у этого канала заметного выхода нет. К тому же телепрограммы жители каждой страны Старого Света смотрят на своём языке, а не на английском.

Вместе с тем у России есть резервы для успешного продолжения борьбы за влияние в мировом медианпространстве. Главный резерв - сохраняющаяся острая нехватка объективной информации о положении дел в регионе грузино-осетинского конфликта.

До сих пор «мировой общественности» не представлен какой-либо официальный документ с четкой хронологией событий в Южной Осетии с 8 августа 2008 г., который позволил бы проследить этапы грузинской агрессии. Несмотря на заявленные намерения, судебные инстанции Республики Южная Осетия или России до сих пор не внесли в международные судебные инстанции официальные иски к Грузии за нанесенный ущерб. Тем временем Тбилиси уже подал иск по обвинению России в «этнических чистках в период 1993 - 2008 г.г.»; за рубежом началась и идёт кампания по оказанию помощи Грузии в ее восстановлении.

Кроме того, для расширения вещания на Запад и Грузию следовало бы дооснастить английскими субтитрами, как минимум, новостные выпуски уже включенных в американские и европейские сети ведущих российских телеканалов («Первый», «РТР-планета», «Вести-24», «НТВ», «ТВЦ»).

Оценивая ход и результаты масштабного информационного противоборства по поводу грузино-осетинского конфликта, можно констатировать, что в целом российская система пропаганды оказалась НЕ ГОТОВА к принятию быстрых ответных и опережающих мер информационного воздействия. Прежде всего, это связано с отсутствием единой централизованной системы пропагандистского обеспечения государственной политики России – системы, которая могла

бы оперативно работать в том числе и в чрезвычайных ситуациях.

И здесь очень важно расширять взаимодействие с международным экспертным сообществом. Эта материя очень тонкая – речь идет о работе «с сознанием, которое формирует сознание». Один из вариантов – создание системы фондов и их зарубежных представительств, которые способны стать мощной сетевой структурой, эффективным инструментом реализации российской информационной политики за рубежом.

Основные геополитические конкуренты России располагают мощными «центрами влияния», обеспечивающими цели доминирования в мировом информационном пространстве и первенство в формировании правил игры на мировом рынке – мощными медиа-корпорациями, эффективно влияющими на мировое общественное мнение.

России предстоит создать нечто подобное, в противном случае она обречена систематически проигрывать.

УДК: 327(574/575)

Примљено:
20. 04. 2009.

Прихваћено:
15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 253-280

*Александар Саша Гајић**

ТРИ ФАЗЕ ПОЛИТИЧКЕ ИГРЕ У КАСПИЈСКОМ ПОДРУЧЈУ¹

Резиме

У овом раду аутор истражује димензије и развој геополитичког надметања око коришћења и транспорта енергената из Каспијског подручја до светског тржишта, као и његове шире геоекономске и политичке циљеве. Уочавајући главне државне актере, њихове интересе и циљеве, рад се усмерава на објашњавање тока «Нове велике игре» и њене три досадашње фазе: ону пре 11. септембра 2001. године, која је протекла у руским покушајима задржавања примата у транспорту енергената на овом делу постсовјетског простора; другу, након 11. септембра 2001. године, која је протекла у знаку «ускакања» САД на овај простор и њихове иницијативе која је претила да промени однос снага; и трећу, након 2005. године, која представља период поновног преокрета у коме Русија и њени савезници поново преузимају примат у «Новој великој игри» и највећи део овога простора до даљњег претежно задржавају у сопственој интересној сфери.

.Кључне речи: међународни односи, Каспијско подручје, геополитика, Нова велика игра, транспорт нафте и гаса

Светска политика у 21. веку се не може добро разумети без спознаје да је она наставак политике из прошлих време-

* Институт за европске студије, Београд

1 Рад је део пројекта 149026 Института за европске студије кога финансира Министарство за науку и технолошки развој Србије

на, између осталог, и борбе за расподелу светских ресурса. Контрола над енергентима и њиховим транспортом вековима је била средство политике великих сила уз помоћ које су читаве регионе и делове континента држали условљеним да се повинују њиховим намерама које су, по правилу, превазилазила димензије економске логике.

Постсовјетски простор представља низ подручја чији су ресурси у највећој мери неисцрпљени, а неки чак и нетакнути. Дезинтеграција »прве земље социјализма« још од почетка 90-их година прошлог век отворили су простор за прикривено или отворено надметање за постојеће енергетске ресурсе, тзв. »Нову велику игру«, попут оне деветнаестовековне између Британске империје и Руског царства, у коме су се пре свега простори Кавказа и Средње Азије привлачили у своју орбиту, односно »извлачили« из орбите такмаца.

У односу на "Велику игру" у Каспијском подручју из 19. века »Нова велика игра« на овом простору доноси много нових момената. Док се некадашња игра одвијала између две силе (копнене и поморске - Русије и В. Британије) на претежно »ничијој земљи« средњеазијских каната као преддржавних творевина, уз пасивно или слабашино држање суседних »болесничких држава« (Османско царство, Персијско царство), садашњи ривалитет се одиграва на простору осам међународно признатих држава, које, у складу са својим могућностима, покушавају да заштите своје основне интересе. Већи је и број самих »играча«, од којих су неки активнији и самосталнији (Иран), неки ограниченији широм стратегијом покровитеља (Турска), а неки пасивнији него што им сопствена снага и положај дозвољавају (Кина). Све то указује на тенденцију усложњавања »Нове велике игре« у односу на стару. Неке ствари се, ипак, нису промениле - главни актери »Нове велике игре«, они који једини могу да пресудно утичу на будућност регије јесу две силе (копнена и поморска) - Русија и САД, наследнице царске Русије и В. Британије. Различитост старе и нове »Велике игре« уочљива је и по питању још неколико димензија од којих је најважнија она геополитичка. Деветнаестовековни геополитички значај овог подручја био је по свом карактеру претежно геостратешки. Просторна доминација је имала искључиву функцију у овладавању подручјем ради војног парирања такмацу, а све због

заштите своје територије и њоме омеђеним виталним интересима. Савремени геополитички значај подручја показује, поред геостратешког значаја у односу на цео континент, и свој *самостални значај*. Он није више доминантно геостратешки, већ подједнако, ако не и више, геоекономски, пре свега захваљујући богатству енергетских ресурса у Каспијском подручју.

Залихе нафте и земног гаса овог простора су веома значајне за развој глобалне економије 21. века. Савремени индустријски свет потражује нафтна налазишта ван Блиског истока (где се налази око 60% познате светске нафте) којих има највише на просторима Западне Африке, Југоисточне Азије и Каспијског подручја. Откривање преосталих лежишта енергената и унапређивање процеса експлоатације биће важне ставке за будућност светске економије која је, не заборавимо, на почетку миленијума расла за око 3% годишње. Узимајући ову стопу као просечну, лако је утврдити да ће светске потребе за енергентима до 2020. године бити повећане за 60% у односу на крај претходног миленијума, од чега ће 92% отпадати на нафту, гас и угаљ.

Поред чисто економске користи, стратешка контрола над каспијским енергетским резерваром, као и над рутама извоза из евроазијског залеђа у регионалне центре у *Rimland-u* (ЕЗ, Кина, Јапан, Индија), држи ове високо развијене области у енергетској зависности од онога ко их контролише. Уколико се догоди да нека од великих сила успе да истовремено контролише и Блиски исток и Каспијско подручје, она ће бити у прилици да све земље Европе и Далеког истока држи у трајно подређеном економском односу.

Борба за утицај у Каспијском подручју је за САД вишезначајна. Прво, успех у »Новој великој игри« омогућава још једну алтернативу (поред Латинске Америке) зависности поморске суперсиле од главног енергетског резервара у 20. веку, оног на Блиском истоку. Друго, он обезбеђује енормну зараду, контролу прилива енергената на светско тржиште и спречава да се појави такмац који би угрозио вековни примат Англоамериканаца на тржишту енергената. Треће, обезбеђује се трајно »усидравање« у дубини континенталне масе, чиме се ствара основа за »ширење у клин« чиме би се трајно раздвојиле главне евроазијске регије, а њене силе спречиле

да развију процесе континенталне интеграције (саобраћајне, привредне, војно-политичке) супротстављене садашњој суперсили. Четврто, на тај начин се омогућава стратешка предност даљем наступању у свим правцима где се могу појавити озбиљни конкуренти глобалној доминацији. То се односи како на даљи економски продор у дубину евроазијског *Heartlad*-а, према сибирским резервоарима свих врста природног блага, тако и на регије обода континента - *Rimland*-а које су још увек ван америчке сфере утицаја, а које се тако доводе у положај полуокружења. Стратешка контрола над Каспијским подручјем доводи у стање полуокружења Иран (са мора, са истока, са севера), Кину (и са запада и са истока - са Пацифика), док би индијски такмац на северозападу (Пакистан) добио дубинско залеђе и постао само прва истурена линија у дубоком простору *Rimland*-а и јужног дела *Heartlad*-а наспрам индијског потконтинента.

Подупирући америчку стратегију, Турска се надала јачању сопственог престижа и утицаја у Каспијском подручју, те економском просперитету, првенствено од пословања на тржишту постсовјетских држава и зарадом од транзита енергената који преко Турске иду на западна тржишта. У случају по њу повољног развоја догађања, регионални значај Турске би знатно ојачао, и то не само према Истоку већ и према Западу.

За Русију поновно овладавање већим делом енергетског блага у Каспијском подручју омогућава повећан самосталан привредни развој и ванредно велики утицај на светска тржишта. Друго, само присуство у подручју значи и заштиту сопствене државне територије од разорних сила које се са подручја Каспијског подручја могу ширити унутар простора Руске Федерације. Треће, преимућство у Каспијском подручју значи и онемогућавање директног додира са бившим глобалним супарником на свом осетљивом јужном боку, односно заштиту главнине руског *Heartland*-а од будућих геополитичких претњи. Четврто, јужни бок »блиског суседства« под руском заштитом обезбеђује Русији могућност стварања копросперитетних зона са континенталним стратешким партнерима (Кина, Индија).

Кина у савезништву са Русијом на простору Каспијског подручја пре свега види могућност заштите своје територије

од сепаратистичких покрета у Ксинџијангу и онемогућавање дотурања помоћи милитантним исламским организацијама, као и спречавање да се актуелна суперсила трајно »усидри« између регионалних сила и почне да усмерава политичке процесе насупрот интересима Кине. Стратешко партнерство са Русијом, чак и на подручју где Кина жели само економску експанзију, истовремено доприноси растерећењу њене северне границе и отвара могућности концентрације њених војних потенцијала на проблематичније границе - оне према Тајвану и Кореји, на југу према Индији и на запад према муслиманским државама.

Иран у својој политици »тихог савезника Москве« у Каспијском подручју стреми избегавању двоструке опасности: да остане у економској изолацији која ће је одвести у привредну стагнацију, и да доживи потпуно окружење од непријатељски наклоњене САД и њених савезника који се могу одважити за војну интервенцију у циљу рушења исламске власти у Техерану.

»Нова велика игра« до 11. септембра 2001.

САД су, убрзо након стицања независности муслиманских совјетских република, добро уочиле да капитал америчких нафтних компанија и уложена технологија може да омогући овим земљама да трајно напусте руску орбиту и откажу покровитељство својим северним суседима. Представљајући се да (за разлику од Русије) имају само економске интересе, а користећи неповерење и нетрпељивост према бившим словенским колонизаторима, Американци су покушали да, користећи свог хладноратовског савезника Турску, »ускочек« у Каспијско подручје и остваре економски, војно-стратешки и геополитички успех.

Иако је оствариван знатан економски утицај кроз делатности америчких нафтних компанија у формираним међународним конзорцијумима, током последње деценије 20. века нису остварени геополитички приоритети САД у Каспијском подручју. Нити је руска моћ истиснута ни трајно смањена, нити је шиитско-иранска исламистичка претња Америци сузбијена у корист супарничке, тада »савезничке«, сунитско-вахабитске исламске опције.

Америчка стратегија половином деведесетих година прошлог века почивала је на два савеза: турском и саудијско-вахабитском. Америчко-турски савез је за главни циљ имао да изврши утицај ради обједињавања туркофоних народа Каспијског подручја на етно-културном принципу, и створи основу за један континуирани ланац »туранских држава од Средоземља до кинеских пустиња«, коме би Турска била лидер. По питању експлоатације енергетског блага, Турска је требало да буде стожер за закључење споразума о заједничким улагањима и вађењу нафте испод Каспијског мора између државних компанија земаља Каспијског подручја, америчких и саудијских компанија. Други значај Турске био је везан за изградњу нафтовода. Пројекти улагања великих средстава у изградњу мреже нафтовода планирани су тако да се каспијска нафта транспортује мимо традиционалних геополитичких ривала Ирана и Русије, кроз територије ван њихове контроле, а у правцу Турске. Главни пројекат америчко-саудијско-турске геоекономске стратегије, који је годинама унапред био промовисан, је нафтовод Баку-Чејхан. Његовим завршетком и стављањем у функцију, као и пуном контролом нафтовода Киркук-Јамјурталих из Ирака, стратешки планови САД би били на најбољем путу да се остваре. Поред тога, годишњи транспорт нафте кроз Турску износио би 14 милијарди долара, од којих би Турска зарадила 500 милиона долара, док би годишње уштедела 2 милијарде долара.

Реализујући ову стратегију, турско-азербејџанско савезништво покушало је да се прошири на Казахстан потписивањем »Декларације о даљем развоју и продубљивању Кооперације између Казахстана и Турске«, закљученим између председника Сулејмана Демирела и Нурслана Назарбајева у Алма-Ати јуна 1995. године. Тако је и Казахстан позван да подржи изградњу нафтовода Баку-Чејхан и, по његовој изградњи, транспортује овим путем своју нафту.

Између Русије и Турске је од тада владао необјављени нафтни рат. Турска је искористила све начине да дисквалификује Русију пред очима међународне јавности. Увођењем лимита пролаза бродова кроз Босфор јуна 1994. године, Русији је упућен изазов који је оправдаван еколошком заштитом Истамбула.

Да би се нафтовод Чејхан-Баку изградио и ставио у погон, те повезао казашку и азерску нафту са Турском, потребно је било успоставити територијални континуитет под неспорном америчко-турско-саудијском управом. Најкраћи пут је онај од Бакуа, кроз Нагорно Карабах и Јерменију до источне Турске, а који је због рата у Нагорном Карабаху на простору ткз. »коридора Мергин« био затворен. Подршком Русије и Ирана Јерменима, створен је савез Русија - Н. Карабах - Јерменија - Иран. Намера да се по турску алијансу неповољни »пах русица« модификује није успео.

Привремено заустављени од савеза Русије и Ирана на географски најкраћој и наповољнијој опцији за изградњу нафтовода, атлански нафтни савезници имали су још једну алтернативу, ону севернију, по којој би се територија изградње нафтовода из Бакуа усмерила преко територије Грузије до Турске. Каспијски нафтни конзорцијум је 1995. започео преговоре са Грузијом и Турском. Међутим, Русија је још утицањем на збацивање Гамзахурдије са места председника Грузије и подршком абхаским сепаратистима ставила председника Шеварнадзеа у ситуацију да опстанак грузијске државе зависи највише од односа према Русији.

Видевши да је Русија одлучна да задржи своју предност коју јој пружа постојећа мрежа нафтовода, поборници изградње руте Баку-Чејхан подржали су чеченски сепаратистички устанак који је за њих био од велике важности. Чеченски успех у виду овладавања северним Кавказом и ширења исламистичке побуне на Дагестан трајно би онеспособио функционисање постојећег руског нафтовода чије је најважније чвориште за Каспијско подручје и главни град аутономне Чеченије - Грозни. Тиме би пут каспијске нафте из Тенгиза (Казахстан) и Бакуа до руске црноморске луке Новоросијск био прекинут, а Русија избачена из надметања око транспорта нафте до ЕУ. Одлучна »друга чеченска кампања« руске оружане силе из 2000. године је, и поред тешкоћа и озбиљних губитака, онемогућила блокирање Русије у »геополитици нафте« (А. Дел Вал) и потврдила у том периоду и даље доминантну улогу Русије у Каспијском подручју.

Развојем догађаја крајем претходног миленијума и савезом са Русијом могао је да буде задовољан и Иран који је у пројекту Баку-Чејхан видео деловање антииранске, аме-

ричко-турско-саудијске алијансе. Да је Иран добро проценио намере Америке и њених савезника, потврђује и Кристина Шели, заменик представника State Department-а, објашњавајући амерички политику према Ирану: “Наша политика је да блокирамо пројекте који могу да буду од користи за Иран са политичког и финансијског аспекта. Ми желимо да извршимо притисак на Техеран и приморамо ову државу да промени понашање које је неприхватљиво за садашње време.”²

У међувремену, Русија је завршила реконструкцију нафтовода дуж северне обале Каспијског мора, који повезује казашка налазишта у Тенгизу³ са црноморском луком Новоросијск. Проширење цевовода на дужини од 1.580 километара завршено је 2000. године.

Приморани да се помире са постојећим геополитичким »матом« Русије на северо-западном делу Каспијског подручја, саудијско-америчка алијанса се крајем деведесетих година прошлог века определила да отвори јужни коридор за изградњу нафтовода и створи повољну атернативу у складу са својим геополитичким интересима заобилажења Ирана и Русије. Радило се о плану изградње продужења постојећег нафтовода који би од туркменистанске престонице Ашкабада досезао до тромеђе са Ираном и Авганистаном. Овај план предвиђао је изградњу авганистанског нафтовода преко Херата и Кандахара до Пакистана, верног америчког савезника још из времена хладног рата.

Планирање изградње јужног нафтовода представљао је увод у отпочињање нове етапе »Нове велике игре« која се постепено пребацује и ван самог Каспијског подручја, на јужни део евроазијског *Rimland*-а - у Авганистан и Пакистан.

»Нова велика игра« након 11. септембра 2001. године

Догађаји од 11. септембра, када су припадници Ал Каиде извршили највећи терористички напад на територију Америке у историји, срушивши торњеве близанце СТО у Њујорку, представља тренутак великог преокрета и у дешавањима на простору Каспијског подручја. Након овог датума

2 Graham Fuller, *New Great Game*, Caspian Crossroads, 1996.

3 Налазиште у Тенгизу је шесто по величини на свету, са још сигурних 9 милијарди барела нафте.

отпочиње друга фазе "Нове велике игре" коју карактерише офанзива САД са циљем да обезбеди свој трајни утицај на подручју и надокнади све тактичке пропусте из прве деценије трајања овог геополитичког надметања. Истовремено, америчка »геополитичка офанзива« проузроковала је низ потеза Русије, Кине, Индије и Ирана који су били принуђени да се прилагоде и, колико могу, искористе новонасталу ситуацију и поправе своју позицију на простору Каспијског подручја.⁴

Шок услед напада на Њујорк и Вашингтон и првобитни страх брзо су се претворили у гнев америчког јавног мњења. Он је изнедрио вољу за акцијом, дао мотивацију и потребно морално покриће за учешће у жељеном геополитичком преобликовању Каспијског подручја, на чији је изостанак у претходном периоду тако често указивао Хенри Кисинџер.

Непосредно после 11. септембра руски стратежи (као што је Николаја Леонов) увидели су да су Америкаци у Персијском заливу и Арапском мору концентрисали огромне војно-поморске снаге, које су прекомерне за спровођење антиталибанске акције. »Бин Ладен и талибани само су први и, вероватно, не најважнији циљ америчке војне групације. Користећи повољну морално-психолошку ситуацију у свету, САД намеравају да у најкраћем року заузму доминирајуће војно-стратешке и политичке циљеве у основним нафтним и гасним регионим света - Персијском заливу, у зони Каспијске низије и Средњој Азији.... Појава америчких војних и обавештајних центара у земљама Средње Азије и у самом Авганистану, где ће власт бити безусловно предата снагама лојалним САД, радикално ће променити стратешки однос снага и створити очигледну опасност по интересе Русије, Индије и Кине. НАТО се примиче границама Русије не само са запада, већ и са југа.«⁵

Геополитички положај територије Авганистана, још у временима пре његовог претварања у суверену државу 1747. године (под водством Ахмад Кана од Садозаја) показује да се ради о динамичном простору јужног *Rimland*-а, где су се

4 Сазнања о развоју догађаја у Каспијском подручју и планирана рута изградње нафтовода из Туркменистана преко Авганистана до пакистанских лука, баца нам ново светло на саму антитерористичку авганистанску кампању и њен шири значај у оквиру стратегије САД.

5 *Геополитика* бр. 5, октобар 2001. стр. 2

смењивали многобројни империјални утицаји. Овај простор је некада припадао Персијском царству Ахаменида и служио је као пут за Александров продор у Индију, док је у каснијим временима био саставни део пост-цингискановог Могулског царства које је владало и Индијом.

Свој дуготрајни геополитички положај тампон зоне Авганистан је стекао половином 19. века, управо током »Велике игре« између В. Британије и Русије, када је чинио део британског »санитарног кордона«, ланца држава од Турске преко Персије до Тибета, који је служио да представља препреку продору Русије ка Индијском океану. Енглези су три пута извршили инвазију на Авганистан: прву 1839. године, која се 1842. године завршила масакром британске експедиције (од 16.500 војника само се један вратио жив у Џалалабад); другу 1878. године, која се, након две године, такође завршила уништењем мешовитог британско-индијског корпуса, мада је након тога владар Абдул ал-Тахман Кан довео Авганистан у положај британског протектората; и трећу, 1919. године, након које се Авганистан ослободио британског колонијалног положаја и успоставио добре однос са новоформираним СССР-ом (Авганистан је био прва држава која је признала Совјетски Савез), који су трајали све до интервенције Совјета у авганистанском грађанском рату 1979. године. Повлачењем Совјетске армије из Авганистана десет година касније, ова земља је наставила да крвари у рату између Нацибулахове владе и муџахедина, а касније и у међусобним обрачунима победничких муџахединских фракција.

У овом периоду била је приметна је жеља Американаца и Пакистанаца да се земља уједини од стране једне фракције (зато су помагали талибани) коју је требало подржати, да би се овај простор геополитички консолидовао у циљу шире континенталне стратегије. Подршка талибанима имала је за циљ да обједињени Авганистан поново задобије улогу граничног подручја у следеће сврхе: прво, тако би се створио јединствени блок кога би сачињавали Пакистан и Авганистан, а који би спречавао физичку комуникацију територија између земаља потенцијалних савезника: Ирана, Индије и Русије (која је у то време поново присутна на јужном боку »блиског суседства«, у Таџикистану) и њихову саобраћајну, економ-

ску и политичку интеграцију. Са друге стране, талибански режим служио би као конкурент анти-америчком иранском фундаментизму на простору Средње Азије. Треће, Авганистан би постао залеђе из којег би се вршила инфилтрација исламиста у Каспијско подручје и дестабилизовали »секуларни« режими који се одржавају уз помоћу руског војног и економског присуства (Таджикистан, Узбекистан). Четврто, талибански Авганистан служио би као коридор за изградњу већ поменутог нафтовода од Туркменистана кроз Херат и Џалалабад до пакистанских лука. Изградња тог нафтовода била би алтернатива недовољно успешном покушају надигравања у првој фази "Нове велике игре«, коме се успешно супротставила коалиција Русије и Ирана у западном сектору Каспијског подручја. Јужни коридор одвода каспијске нафте омогућио би Американцима потпуну контролу простора од Индијског океана (који се надзире помоћу кључне поморске базе Дијега Гарсија) до Каспијског мора.

Калифорнијски нафтни гиганат UNOCAL је, са одобрењем State Department-а, финансирао наоружавање талибана и њихов победнички марш на Кабул⁶. Истовремено, нафтни конзорцијум Центагас је (због проблема око западног пројекта Баку-Чејхан) одлучио да подржи усмеравање азерске и туркменистанске нафте рутом на југ кроз Херат и Кандахар. Тада се у цео пројекат укључила саудијска компанија Delta Oil⁷, чије се ангажовање подударило са временом напада Бин Ладена на Американце у Најробију (Кенија). Овај догађај је био повод да UNOCAL, који је био иницијатор целог пројекта, напусти улагања.

У првим данима након напада од 11. септембра владе Узбекистана и Таджикистана понудиле су своју територију

6 Де Морген, септембар 1996

7 Непосредно уочи 11. септембра, у тренутку када је америчка привреда већ шест месеци била у озбиљној рецесији (од почетка месеца марта, према писњу В. Енгдала у «Executive Intelligence Review») на позорници се појављују нови актери: америчка компанија Chevron укључује се у пројекат изградње нафтовода кроз Авганистан и Пакистан. Овај пројект добија отворену подршку председника Буша и Кондолизе Рајс. САД су (заједно са Пакистаном и Турском) крајем августа последњи пут покушали да убеди талибане да подрже изградњу нафтовода Туркменистан-Авганистан-Пакистан. Преговори су пропали. Потом се догађа 11. септембар, чије су последице познате.

америчким трупима за удар на осумњичене за терористички акт, на базе Ал Каиде и њихових покровитеља талибана у Авганистану. Муњевитом концентрацијом трупа у Заливу и Индијском океану, америчке војне снаге запоселе су базе на територији ове две каспијске земље и отпочели акцију свргавања талибанског режима. У јануару 2002. године, Америка је разместила 3.000 људи и на подручје Киргизије, са образложењем да ове снаге служе да сукцесивно замењују војни персонал бројности 1.500 људи, кога су до почетка октобра 2001. године стационирали у Узбекистану. Тиме је у најкраћем року, осим у (осетљивом због Руса) Казахстану и неутралном Туркменистану, заокружено присуство америчких трупа у Средњој Азији.

У тренутку нагле промене односа снага на простору Каспијског подручја, чиме је преко ноћи измењена безбедносна архитектура грађена вишегодишњим мукотрпним савезништвом Русије и Кине, руска влада је била принуђена да брзо реагује. Након пажљивих процена, Русија се определила не за конфронтацију, већ за пуну подршку САД у рату против тероризма, са циљем да што више заштити сопствене интересе у новонасталој ситуацији и не дозволи да буде искључена из процеса који су се одвијали са размештањем америчких трупа у Средњој Азији.

Још раније су аналитичари САД и Русије, избегавајући *zero sum* менталитет, закључили да се у средњорочном периоду интереси ове две земље поклапају по следећим питањима: супротстављању радикалном исламском фундаментализму (мада су се простори угрожености код две силе разликовали), заједничком супротстављању тероризму на простору поједних регија (главно размимоилажење је руско противљење овом супротстављању у неким деловима Блиског истока, као нпр. у Палестини), заједничка борба против наркомафије на простору Азије, заједнички развој експлоатације енергетских ресурса, где свака страна мора узети у обзир интересе друге, и спречавање шверца нуклеарних материјала и арсенала за масовно уништење из времена хладног рата.⁸

8 *U.S – Russian Security Cooperation in the Middle East, South Asia and East Asia*, Robert Oakley, Kenneth Pollack and James Przystup, *US - Russian Partnership*, 2001, стр. 1

Русија је ушла у овај »брак из интереса« са САД из следећих разлога: да допринесе уништењу талибанског изворишта тероризма које се ширило кроз просторе Азије и помагало силама које теже распаду Русије; да, аналогно америчкој интервенцији, добије одрешене руке да се обрачуна са терористичко-сепаратистичким покретима на Кавказу; да партнерским односима повећа своје војно присуство и одржава га паралелно са америчким (контролишући тако намере савезника), као и да побољша укупни преговарачки положај по другим питањима са САД и повећа свој углед у свету, првенствено код Немачке и земаља ЕУ.⁹

Истовремено са подршком рату против тероризма, Русија је искористила ситуацију да се избори са дуплим стандардима у светском јавном мњењу, које су неки отворено терористичке групе које делују на Кавказу називали »борцима за слободу«. У сусретима министра Сергеја Иванова у Веркундеу и на Римској конференцији са НАТО-м, Русија је инсистирала на томе да се терористичке организације посматрају као јединствена мрежа која се распростире од Маниле до Сарајева, са којом се мора "расчистити" на глобалном нивоу. Москва је чак успела да приведе крају и продају своје војне опреме Ирану, што је знатно ојачало одбарамбени систем ове земље, док су САД биле приморане да ћутке пређу преко тога.

За разлику од Русије, догађаји након 11. септембра показали су слабашност кинеске стратегије супротстављања и тероризму и америчком размештању трупа у Средњој Азији. Кинески одговор на ова дешавања је било претња ветоу у УН и инстистирање потчињавања америчких акција у регији надзору УН, који мора бити потврђен консензусом сталних чланица Савета безбедности. Кинески неадекватан став био је пресудан да се руски председник Путин определи за партнерства са Америком и привремено запостави стратешко партнерство са Кином.

Кина је, поред тога, показала да не може да пројектује своју војну моћ ван сопствене културно-цивилизацијске сфере у мери у којој може да заштитити друге државе од безбедносних изазова великог интензитета, нити да се може

9 Нино Башков, *Зашто се Москва удружује са Вашингтоном?*, Le Monde Diplomatique, новембар 2001

приказати као боља алтернатива од западне. Савезништво са Русијом и њен дотадашњи институционални облик у виду Шангајске групе показало се недовољно развијен, указујући на нужност озбиљнијег ангажовања у том правцу.¹⁰

За разлику од Кине, Иран је брзо уочио све могуће последице у новој фази “Нове велике игре” и подржао стратегију Русије која се придружила “рату против тероризма”. Разменом обавештајних података са Русима и утицајем на проиранске шиите на северу Авганистана, Иран је дао допринос рушењу талибанског режима и истовремено учврстио своје позиције у Авганистану.

Индијска политика, окренута мултилатерализму међународних односа 21. века, приметно је појачана на Каспијском подручју у месецима који су уследили по нападу САД и савезника на талибане. Ојачавши билатералне војне споразуме са Русијом и Ираном, чиме је побољшала своју позицију у случају поновне ескалације насиља у пограничном појасу са Пакистаном, Индија се укључила у помоћ Северној алијанси у самом Авганистану. Истовремено, Индија се противила намерама САД да дуготрајно размести своје трупе у Каспијском подручју, мобилизацијом трупа и њиховим размештањем уз своју западну границу вршећи јак притисак на Пакистан.

Американци су брзо увидели намере Русије и других регионалних сила, да у оквиру антитерористичке кампање заштите пре свега своје геополитичке интересе. Заузети војним операцијама, Американци су одлучили да, прво, што је више могуће искористе сарадњу са њима, а тек потом да спрече остварење њихових скривених намера. Зато су, недуго по окупацији Авганистана, обновљене медијске оптужбе да Руси не врше антитерористичку кампању, већ геноцид у Чеченији, да помажу сепаратистичке покрете на Кавказу и у Молдавији, да спремају унилатералне акције унутар Грузије

10 Неуспех око организовања антитерористичког центра у Бишеку, а, са друге стране, и себична политика Кине да придобије што више земље при разграбичењу са Киргистаном, као и жеље да се постави као арбитар у расподели водених ресурса у целој Средњој Азији, само су довели до негодовања међу земљама у подручју према Кини, па и до насиља високог степена, као у случају када је у Бишеку убијен кинсеки дипломата. О томе више код: Stephen Blank, *China's Defeat in Central Asia*, Caucasus Analyst, Wednesday / August 14, 2002

против »измишљених« терориста у Панкијском кланцу, да спремају атентат на тадашњег грузијског председника Шеварнадзеа. Што је време више пролазило, савезништво се поново претварало у ривалитет, а »амерички« и »руски« рат против тероризма показали су се инкомпатибилни, нарочито након пораза талибана и формирања нове власти у Кабулу.

Америчко трајно присуство у Авганистану за намеру је имало учвршћивање »муслиманског секуларног клина« (под америчком контролом) између Кине, Индије и Русије и стварање чврстог појаса »од Балкана до Кашмира.« Простору Авганистана и Пакистана ту припада улога једне од две »кључаонице« (друга је на простору »традиционалног Балкана«)¹¹ између јужне и источне зоне *Rimland*-а. У појасу *Rimland*-а између две »кључаонице«, након тога, остале су само две државе ван контроле морске суперсиле - једна је била санкцијама изнурени Ирак, а друга Иран, најважнија и најјача држава Средњег истока. Њиховим потчињавањем јужни бок *Heartland*-а - Каспијско подручје би био обухваћено луком атлантске геополитичке суперсиле и постепено привучено ка њему, а Русија одбачена из »блиског суседства«, са реалном опасношћу од страног продора у Сибир и распада државе¹².

Да страхови о намерама САД да се трајно позиционирају у Каспијском подручју нису били неосновани, постало је јасно током лета 2002. године. У касном августу, начелник америчког генералштаба Том Френкс посетио је земље у региону и објавио да ће америчко војно присуство у Средњој Азији бити дуготрајно и повећано, те да је сврха његових покрета развој војне сарадње са владама каспијских држава.

Рат против тероризма био је увод у значајније америчко присуство и на подручју Кавказа. Већ у новембру 2001. године на простору Азербејџана су изведени војни маневри под називом »Кооперативна одлучност 2001« у којој је учествовало девет земаља НАТО пакта и десет чланица Партнерства за мир, као корак даље у интеграцији Кавказа у евроатлантске безбедносне структуре. Током само 2001. године, Азербејџан је учествовао у више од 250 различитих активности у окви-

11 *Тераса са погледом на Сибир*, Геополитика бр. 5, октобар 2001. стр. 2

12 Robert Cutler, *US Intervention in Afghanistan: Implications for Central Asia*, Foreign Policy in Focus, 21 November 2001, www.foreignpolicy-infocus.org/commentary

ру западне војне алијансе. Јасно се приклонивши опцији Вашингтона; 27. марта 2001. одржане су прве билатералне војне консултације на релацији САД-Азербејџан, усмерене на морнаричку одбрану азерског дела Каспијског мора, стандардизацију контроле лета, као и програм обуке за војску Азербејџана.

Са отпочињањем извођења радова на нафтоводу Баку-Чејхан, Америка је послала бројне војне саветнике и инструкторе у Грузију чији се број убрзо попео до 800, што је Москву довело до закључка да Русија трајно почиње да губи утицај на владу у Тбилисију. Радило се имплементацији програма »обучи-и-опреми« (Train-and-Equip) вредног 64 милиона долара, којим је планирано да се побољшају грузијске антитерористичке способности и ватрена моћ њених оружаних снага. Присуство чеченских герилаца који су нашли уточиште на територији грузијског Панкијског кланца, неспремност да се са њима носи, па чак и индиције да су грузијски парамилитарци са Чеченима и вахабитским групама отпочели напад на Абхазију, приморали су Русију на енергични одговор. Продор герила од 30 километара у дубину Абхазије зауставила је руска војна интервенција, као и авио-удари на терористичке кампове у Панкијском кланцу, без обзирања на спорна питања грузијског суверенитета везана за ову територију.

Суочени са наглим бујањем војно-политичких веза Америке са појединим земљама Каспијског подручја, регионалне силе, чији су интереси супротстављени оваквој политици, почеле су да увиђају неопходност снажнијег повезивања од прокламованог опредељења за мултилатерални свет, као и нужност паралелног институционалног повезивања и билатералне сарадње.

На нивоу мултилатералног повезивања, поборници стварања равнотеже америчкој војној експанзији прихватили су да искористе постојеће, мада недовољно развијене институционализоване облике међусобне сарадње, у првом реду Шангајску организацију за сарадњу. Основана 1996. године као регионална група под именом »Шангајска петорка«, са постављеним циљем сарадње између чланова (Русије, Кине, Таџикистана, Киргистана и Казахстана) по питању разграничења и демилитаризације граница, по успешно обавељеном

првобитном послу ова организација је усмерила своја интересовања на другу делатност. Радило се супротстављању радикалном исламизму, у чему су земље чланице имале мање успеха.

У јуну 2001. године групи је приступио Узбекистан, који је, мада виђен као амерички стратешки партнер још од 1995. године, током 2000. године увидео да је Русија једина од великих сила која има вољу да пошаље трупе да се боре за одбрану владе у Ташкенту против Исламског покрета Узбекистана. Приступањем ове некадашње узданице проамеричког GUUAM-а, регионалне групе за борбу против тероризма, »Шангајска петорка« је прерасла у Шангајску организацију за сарадњу (ШОС) када је и формиран самостални секретаријат у Шангају¹³. Изгледало је да ће неостварени план из Бишека 1999. године коначно заживети, да ће руско-кinesки кондоминијум над Средњом Азијом (кога је пратио први руско-кinesки билатерални споразум у последњих педесет година)¹⁴ постати трајно стање, када се десио 11. септембар и америчко »ускакање« на плато Средње Азије.

Свесни по њих поразне чињенице да су САД за пет месеци непосредног војног присуства у Каспијском подручју учинили више него ова регионална група за пет година, руско-кinesко савезништво је (након што су односи Вашингтона и Москве у заједничком »рату против тероризма« почели да се хладе) одлучило да уложи све снаге и створи од ШОС-а праву међународну организацију са широким спектром активности и јаким институционалним апаратом. О димензијама руско-кinesког стратешког одговора на америчко војно ширење могло је да се суди тек након 7. јануара 2002. године, када је у Пекингу извршена трансформација ове међународне организације у чврсту регионалну безбедносну организацију са капацитетима да изведе заједничке антитерористичке акције. Завршена је повела организације, формиран је нови се-

13 John Daly, *Shanghai Five' expands to combat Islamic radicals*, Jane's defence, 19. 07. 2001, www.jane's international security news

14 У питању је споразум из јуна 2001. године под именом "Споразум о добросуседским односима, пријатељству и сарадњи" којим је започела ера најбољих односа између Русије и Кине у задњих 300 година. Уговором је увишестручена привредна сарадња, и, између осталог, предвиђено да се 2000 кинеских официра сваке године школују у Русији, док је вредност купљеног оружја из Русије премашила 5 милијарди долара на годишњем нивоу.

кретаријат на чије се челу налазио бивши кинески амбасадор у Москви Жанг Дегуанг са трогодишњим мандатом, почела је изградња центра здружених снага у киргиском граду Бишеку¹⁵. Установљена је служба за интегрисање информација, а 2003. године изведене су и планиране вежбе у борби против шверца наркотика, изградње заједничких путева, служби за интервенцију у случају елементарних непогода, као и вежбе здружених граничних јединица.

Током 2002. године Русија је покушавала да унапреди билатералне односе са Азербејџаном. Они су уродили потписивањем договора о војно-техничкој сарадњи. Предмет ове сарадње је радарска станица у Габали¹⁶, која је Русији дата у закуп на још 10 година као информатичко-аналитички центар, уз годишњу надокнаду од 7 милиона долара. Русија се обавезала да број особља у овом центру неће прелазити 1500 људи.

На јужном делу Каспијског подручја Русија је током 2002. године појачала своје присуство. Продужен је боравак 201. дивизије у Тацикистану, да би, након посете председника Путина Бишеку, био постигнут и нови споразум о блиској сарадњи Русије и Киргизије у сфери економије, научне сарадње, транспорта и хуманитарних активности. Главни предмет споразума представљало је формирање руске авиобазе у граду Канту, 20 километара од престонице, а свега 80 километара од базе где су били смештени Американци.

Геостратешка динамика између сила на простору Каспијског подручја након 11. септембра добила је свој одраз и на пољу економске стратегије и њеног најважнијег сегмента на овом простору - изградње ценовода. Док је пројекат изградње нафтовода Баку-Чејхан ушао у своју другу фазу изградње, ону кроз Грузију, лидери Туркменистана, Авганистана и Пакистана су се током јула 2002. године састали у Исламабаду где су (под покровитељством представника америчке ADB-Asian Development Bank, финансијером студије изводљивости) постигли договор о изградњи гасовода од туркменистанског налазишта Даулатабат, кроз Авганистан све до пакистанске луке Гвадар.

15 *Shanghai Cooperation Organization Seeks to Strengthen Anti-Terrorism Component, EurasiaNet.org*, January 8, 2002.

16 Ради се о радарској станици лоцираној 350 км северозападно од Бакуа, која је у функцији од 1985. године са циљем да прати кретање интерконтиненталних ракета у јужној хемисфери.

Убрзо након потписивања споразума, индијска корпорација ONGC (Oil and Natural Gas Corporation-Overseas) покренула је контрапредлог изградње »енергетског аутопута« који би повезивао Русију, Кину и Индију, поткопавајући поменути руту под контролом западних сила. Овај гасовод RCI (Russia–China-India) ишао би од Русије кроз Туркменистан, Узбекистан, Казахстан до Кашгара у кинеском Ксинџијангу, а одатле би ишао ка југу до индијског Кашмира кроз Ладак, пролазећи или индијско-кинеску линију разграничења кроз планине Сиачен или кроз Хамчал Пардеш.¹⁷

Русија је непосредно након догађаја од 11. септембра постигла још један велики успех у остварењу своје енергетске стратегије. Заједно са италијанским партнерима из ЕНИ-ја, руски Гаспром је ушао у заједничко улагање (50:50 у процентима) у изградњу гасовода испод Црног мора, од руског града Изобиљноја до турске обале, дужином од 380 километара. Познат као пројект под именом »Плави погон«¹⁸, цевовод је постављен на дну мора на досад невиђеној дубини од 2180 метара, чиме је надмашен амерички пројект у Мексичком заливу код налазишта Менсе. Американци су безуспешно покушавали да приволе савезничку Турску да раскине уговор и прихвати изградњу алтернативног гасовода из Туркменистана, који би ишао испод Каспијског мора до Азербејџана, а одатле кроз Грузију до Турске.

Након пројекта »Плави погон«, други турски суседи који не оскудевају гасом почели су да се утркују у реализацији изградње гасовода, будући да турске потребе за земним гасом непрестано расту. Иран је заузет изградњом гасовода дугог 550 километара који се протеже од града Казвина у средњем Ирану до турске границе, чијом се изградњом планира повећање извоза 10 милијарди кубних метара гаса у 2007. години. Пројект којим су САД хтеле да помрсе конце руском »Плавом погону« планиран је као извор додатног снабдевања

17 На конференцији Шангајске организације за сарадњу одржане у Алма Ати, предложена је израда студије о изводљивости изградње овог пројекта чије су грубе процене изузетно високе, око 15 милијарди долара. Отежавајућа околност је што би изградња цевовода еколошки угрозила пројекат »Пут свиле«, и успорила (због висине инвестиције) изградњу другог пројекта, нафтовода између Казахстана и Кине дугог 3000 миља који је у то време био у фази израде студија изводљивости и припремних радњи.

18 *The Russian–Turkish Blue Stream Gas Pipeline project entering the stage of practical realisation*, Pravda, 8.05.2001, www.Pravda.ru

гасом Турске из Туркменистана, а на основу споразума који су Анкара и Ашкабад закључили још 1998. године. Гранични спор између Туркменистана и Азербејџана је потпуно блокирао изградњу гасовода и оставио Турску да се снабдева искључиво од свог највећег геополитичког ривала, Русије.

Америчка инвазија и окупација Ирака, изведена из стратешких разлога да се задржи кључни утицај на производњу нафте на Блиском истоку и спречи ширење глобалног тероризма, изазвала је бојазан и негодовање код свих лидера муслиманских земаља у Каспијском подручју, са изузетком Узбекистана. Опште мишљење је било да ће се тако само више дестабилизovati међународни односи, да ће се повећати хуманитарна катастрофа и да ће то дати нови полет радикалном исламизму на глобалном нивоу, па и на просторима Каспијског подручја.

Последица овога је била да је стратешка улога Узбекистана за САД у регији почела да опада. Економски протекционизам који је влада Ислама Каримова почела да спроводи и непристајање на реформе за које су добили кредите од америчких донатора, као и подршка непопуларној интервенцији у Ираку, довели су до изолације и отвореног антагонизма свих суседних каспијских земаља према Узбекистану.

Пад репутације означио и подизање глава исламских радикалних покрета који су почели да изводе терористичке акције против централних власти. Побуна милитантних исламиста и њихови протести претворили су крајем марта 2004. године улице Ташкента у бојно поље. Потом су уследили терористички напади на цивилна и војна постројења у Бухари и Ташкенту експозивним направама и заседама на магистралним правцима, који су свакодневно повећавали број страдалих припадника снага безбедности. Све је ово нагнало председника Каримова да преиспита своје спољнополитичке позиције и потражи помоћ не код Американаца, чије су базе у Узбекистану биле практично под опсадом, већ у Москви у коју се упутио половином месеца априла 2004.¹⁹

Опште стање у Каспијском подручју након интервенције САД у Ираку највише је искористила Русија да ојача свој утицај и промовише оно за шта се залаже Путинова док-

19 Igor Torbakov, Uzbekistan set to diversify its security options in wake of recent militant attacks, 4/19/04, www.Eurasiainsight.com

трина – успостављање високе интеграције кључних држава ЗНД-а (Русије, Белорусије и Украјине) из које ће се гранати мрежа појединих веза интеграције, првенствено привредне и безбедносне, са осталим државама бившег СССР-а.

Новонастало стање покушао је да искористи и Иран који је, опонашајући руске напоре, предложио оснивање безбедносне групе на Кавказу којој би се, заједно са Ираном и Русијом, придружила и Турска. Приликом посете Јеревану, ирански министар спољних послова Камал Карзаи је понудио услуге своје земље у посредовању између Јерменије и Азербејџана око проблема Нагорног Карабаха, али су његове иницијативе наишле на хладан пријем.

Трећа фаза »Нове велике игре«

Да се коло среће окреће, као и да се истрајност на дужи стазе углавном исплати, показује и трећа, актуелна фаза »Нове велике игре« која је отпочела половином прве декаде новог миленијума. До тада све је указивало да се, упркос руско-кинеским напорима да парирају иницијативи коју су после 11. септембра и окупације Авганистана и Ирака имале САД на већем делу Каспијског подручја, цео регион ипак поступно помера у правцу интересне сфере једине преостале суперсиле. Иницијални успеси »обојених револуција« у Украјини и Грузији, јачање америчког војног присуства на Кавказу, несумњиво опредељење Сакашвилијевог режима у правцу атланског савеза, као и постепено приближавање Бакуа западној велесили, фазно повлачење руских војних база из приморских грузијских градова, завршетак и пуштање у погон стратешког нафтовода Баку-Чејхан 2005. године, изгледали су као неспорни показатељи једног незаустављивог тренда.

Одушевљени примером успешности Клинтонове администрације у рушењу Милошевићевог режима у Србији, америчка континентална стратегија је у реализацији догађања »обојених револуција« видела једну од важних етапа у стварању ширења сопственог утицаја на постсовјетском простору. Уз помоћ дела локалног невладиног сектора, знатних новчаних инјекција, важног медијско–пропагандног деловања, као и обједињавања опозиције и бивших режимских

функционера у један политички блок, сматрано је да се на овај начин може у целом региону применити рецепт уз помоћ кога се достиже критична маса за рушење истрошених и често веома непопуларних режима на првим предстојећим изборима. Међутим, убрзо се показало да су успеси стратегије САД у региону заправо ишли у правцу њеног »империјалног пренапрегнућа« (П. Кенеди) и, на дуже стазе, довели до контраефекта, то јест да су актери америчке спољне политике сами гурнули преостале пост-совјетске републике назад у окриље новоформиране руско-кinesке безбедносне архитектуре.

Знатно чвршћи и одлучнији режими преосталих каспијских држава, који су до тада одолевали исламистичким побунама (од којих су најопасније биле оне у Узбекистану и Тацикистану), почели су да стрепе од одвијања »кијевског« сценарија и у њиховим државама. Обзиром да је текућа 2005. година у већини средњеазијских држава била изборна година, владајуће елите ових каспијских држава су повукле превентивне потезе. Након септембарске победе на парламентарним изборима 2004. године, владајућа номенклатура председника Назарбајева у Казахстану је преко суда издејствовала да се главна опозициона партија Демократски избор расформира и стави ван закона због »противзаконитих активности«. Истовремено је покренута истрага против тамошње филијале Соросеве фондације због финансијских прекршаја и подигнута оптужница против Заманбека Нуркадилова, некада високог државног функционера, а потом жестоког критичара политике председника Назарбајева. После тога, поновна победа Назарбајева на председничким изборима крајем 2005. године, показало се, била је више него извесна.

Наизглед неочекивано, мартовски дани 2005. године донели су политички преврат у Киргизији. Парламентарни избори, одржани задњих дана фебруара и првих дана марта, резултирали су очекиваном победом владајуће партије. Тамошња опозиција и невладин сетор покренули су лавину догађаја који су од политичких протеста у другој половини месеца прерасли у уличне nerede, те ексалирали у насиље и пљачку која је на крају довела до пада режима Аскара Акајева. Дан након што су се демонстранти обрушили на председ-

ничко здање у Бишеку, Акајев је напустио земљу и уточиште потражио у Москви. Вођа опозиције (а некадашњи председник владе) Курманбек Бакијев се прогласио привременим председником, поништио резултате избора и обећао нове изборе у року од три месеца, након којих је његова власт постала дефинитивно учвршћена. У поређењу са украјинском »наранцастом« револуцијом и грузијским мирним превратом, насиље у Бишеку, прозвано »револуцијом тулипана«, однело је више стотина живота и отворило нове проблеме између разједињених, а по многим питањима и оштро супротстављених опозиционих партија које су се нашле затечене чињеницом да су срушиле власт, мада су испрва само желеле да протестују против неправилности у изборном поступку. Смена власти, међутим, није довела до промене геополитичке оријентације Киргизије, већ је, напротив, новоустоличену власт у Бишеку, која је стрепила од чињенице да нестабилну ситуацију лако могу да искористе исламисти који су чекали свој час, окренула у правцу онога који једини и може и хоће да им пружи директну помоћ од нове исламистичке побуне – ка Москви.

Узбечко окретање леђа САД-у и преусмеравање према Русији, ипак, представља најкрупнији геополитички заокрет у Средњој Азији од времена распада СССР-а. Више од деценије амерички стратеги су у свим својим плановима играли на карту Узбекистана као најважнијег регионалног партнера, па су и режиму Ислама Каримова, зарад геостратешких планова, редовно прогледали кроз прсте због аутократског начина владања и грубог кршења људских права.

Непосредан узрок Узбекистанског геополитичког restructuring представљао је неуспели покушај реализације »шарене револуције« у извођењу тамошње опозиције и пословно-племенских кланова. Опозиционе групације су, наиме, покушале да организују масовне протесте након што је широм земље ухапшено 23 тамошња бизнисмена и тајкуна, чланова тајне организације Акромија, осумњичених за припремање преврата у договору са западним обавештајним службама. Планирано је да се током протеста покуша извршити њихово бекство из притвора. Демонстрације су се, после интервенције узбечке полиције и војске, завршиле улич-

ним крвопролићем у Андијану²⁰ које је однело више стотина живота. Након прикупљених доказа који су режим Ислама Каримова учврстиле у убеђењу да иза припрема и покушаја преврата стоје западне силе, али и свести о америчком неуспеху у обуздавању шверца дроге из Авганистана, која се након рушења талибанске власти умногостручила и преплавила околне државе (део новца који обрћу нарко-картели преко различитих муџахединских фракција служи у околним државама за финансирање фундаменталистичких покрета), званични Ташкент је директно и недвосмислено прешао у табор руско-кinesке регионалне алијансе. У најкраћем року отказано је гостопримство САД које су користиле аеродром у Карши Каханбаду, у јужном Узбекистану, да би и последњи амерички војник напустио тле Узбекистана у новембру 2005. године.

Неповољан развој догађаја по политику САД био је разлог што се секретар одбране Доналд Рамсфелд два пута у току 2005. године упутио у посету Киргизији (први је био у априлу, непосредно по паду режима Акајева), а одатле у обилазак осталих средњеазијских држава. Циљ ове спољнополитичке турнеје био је покушај да се исказе неслагање САД са одлукама ових држава датим на самиту ШОС-а и убеде представници тамошњих власти да продуже рокове за исељавање америчког војног персонала. Рамсфелд је успео само да одложи исељавање трупа до коначне „стабилизације ситуације у Авганистану“, које је плаћено крупним донацијама новој власти у Бишеку за обнављање опреме и оружја киргишкој националној гарди, те помоћи за изградњу војне инфраструктуре.

У осталим државама у региону Рамсфелдова турнеја имала је знатно скромнији учинак. Режији у Душанбеу и Ташкенту остали су чврсто при захтеву датом на самиту ШОС-а. Са министром спољних послова Таџикистана Талбаком Назаровом и председником Рахмановом постигнути су само начелни договори о заједничким пограничним акцијама против наркокартела који се из Авганистана пребацују на просторе Таџикистана, као и о интензивирању регионалне

20 О масакру у Андијану више код: *Andijan massacre linked to local power struggle*, 9/29/05, www.EurasiaNet; *A truthful report from Uzbekistan's Andijan*, Pravda, 14.07.2005 ; *Toe Tags Offer Clues to Uzbeks Uprising*, New York Times, 23 May 2005

трговине. Суочен са непопустљивошћу власти Узбекистана око исељавања америчког војног персонала са њене територије, Рамсфелд је одустао од посете овој земљи.

Суштински разлог поновног геополитичког преокрета лежао је пре свега у економско-политичком јачању Русије у глобалним оквирима и томе веома суптилно прилагођеном деловању у Каспијском подручју, али и чињеници да је Кина почетком 2005. године напустила углавном неактивну политику руског стратешког партнера и почела да се на простору Средње Азије понаша као неко ко улаже велике напоре да политика "стратешког троугла" (Русије, Кине и Индије) постане стварност у безбедносној архитектури Евроазије.

Повећање кинеског утицаја у региону имало је и своје наличје јер, поред учешћа у потискивању америчког регионалног присуства, оно прети да, са променом баланса снага међу садашњим савезницима, поступно еродира поновно успостављену превласт Москве. Кина је у периоду од 2005-2008. године закључила бројне споразуме са средњеазијским државама, пре свега са Казахстаном и Туркменистаном, где је пристала да плаћа веће цене за енергенте него што овим државама плаћа Москва. Њен повећани интерес за каспијску енергетску мрежу пре свега се очитује у улагању у довршетак изградње нафтовода Атирау-Алашанкоу између Казахстана и најзападније кинеске провинције Ксинџијанга. Изградња овог нафтовода договорена је још 1997. године између националних компанија Казмунеј гаса и Кинеске националне нафтне корпорације. Након изградње деонице Актобе-Атирау 2003. године, преостали део ове руте укупне дужине преко 3000 километара је довршен у децембру 2005. године. Повећан регионални уплив Кине и последично већи маневарски простор који он даје средњеазијским режимима у преговарању око цене енергената (од 2006. године и Русија је била принуђена да плаћа нешто веће цене), несумњиво је забринуо Москву, па се инсистирања руских званичника да се у оквиру ШОС-а оформи и јединствени енергетски клуб и на тај начин минимизира настајуће енергентско ривалство мора посматрати у овом светлу.²¹

21 О перспективама руско-кинеских односа видети код Stephen Blank, *Russia and Central Asian gas: Recent Trends and their implications*, Cacia Analyst, јули 2008, стр. 9

И поред тога, руски утицај у Каспијском подручју је од средине 2005. године у великом узлету. На билатералном нивоу су консолидовани односи са практично свим средње-азијским државама, нарочито са Туркменистаном, где је, уз споразум о продаји руског наоружања²², са властима у Ашкабаду заправо договорано да се ова земља уздржи од транспорта свог гаса кроз планирани ривалски, америчко-турски гасовод Набуко према земљама ЕУ. У јулу 2008. године Туркменистан се сложио да заједно са Мосовом изгради додатни гасовод капацитета 10 милијарди кубних метара, који би тамошњи гас од 2010. године такође транспортовао у правцу Русије. Продубљене су и везе са Ираном: поред испоруке конвенционалног наоружања вредности 4 милијарде долара у петогодишњем периоду, Гаспром је постао партнер Националне иранске нафтне компаније (НИОК) у експлоатацији огромног гасног поља Јужни Парс²³ као и у *joint ventures* инвестицијама око изградње рафинерија и транспорта нафте и гаса Русије и других земаља Каспијског подручја према јужним иранским лукама. Највећи успех у политици према Каспијском подручју Русија је постигла 20. децембра 2007. године склапањем трилатералног гасног договора у каспијској луци Туркменбаши са Казахстаном и Туркменистаном. Овим договором је предвиђена реконструкција гасовода дуж источне обале Каспијског мора од Туркменистана, преко Казахстана до Русије, као и изградња паралелног гасовода која је отпочела 2008. године и која ће повећати проточност гаса са 8 на 12 милијарди кубних метара годишње. Мада ривалски, амерички транскаспијски предлог није званично отказан, овај договор представљао велики тријумф Москве над њим.

Следећу прилику за демонстрирање нове реалности у односима снага на кавкаском делу Каспијског подручја дао је грузијски председник Сакашвили исхитреном војном интервенцијом према отцепљеној области Јужне Осетије почетком августа 2008. године. Покушај насилне реинтеграције и територијалног заокруживање проамерички усмерене Грузије и истовремено геополитичко обезбеђење залеђа нафотоводу

22 Ради се о БМ-30 Смерч вишецевним ракетним бацачима.

23 Количина гаса на овом пољу процењује се на око 500 милијарди кубних метара што представља половину укупних иранских гасних резерви.

Баку-Батуми, отпочето општим артиљеријским и оклопно-пешадијским нападом грузијских снага на осетинску престоницу Цхинвали, као и на руске мировне снаге, завршило се потпуним фијаском. Брзом интвенцијом руске 58. армије на простору Цхинвалија су у року од 48 сати потпуно уништени ударни потенцијал грузијске армије. У преосталом периоду петодневног ратног сукоба на Кавказу, руске трупе су брзим продором у два правца – једним према граду Горију, а другим из Абхазије према грузијским црноморским лукама, у стратешком смислу бациле Грузију на колена допирући на свега 65 километара од престонице Тбилисија. Завршетак сукоба и касније признање независности Абхазије и Јужне Осетије од стране Москве представљали су не само брзопотезно парирање на овом делу Кавказа, већ су за последицу имале и обустављање рада нафтовода кроз Грузију, које је, заједно са споразумима Москве са Туркменистаном и Казахстаном о искључивом транспорту њихове нафте рутама преко Русије, довеле међународни нафтни конзорцијум АИОЦ (чија се нафта транспортује рутама Баку–Батуми и Баку–Чејхан) у стање пред банкрот.

Александр Гаич
ТРИ ФАЗЫ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ИГРЫ В
КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ

Резюме

Автор исследует размеры и развитие геополитического соперничества в связи с использованием и транспортировкой энергоносителей из Каспийского региона на мировой рынок, а также его геоэкономические и политические цели. Определяя главных актеров, их цели и интересы, автор объясняет ход «Новой большой игры» и перечисляет ее 3 фазы (до настоящего времени): фаза до 11 сентября 2001 года, которая прошла в попытках России сохранить свое первенство в вопросе транспортировки энергоносителей на соответствующей части постсоветского пространства; фаза после 11 сентября 2001 года, которая характеризуется

«вклиниванием» США на обозначенную территорию и угрозой смены соотношения сил; фаза после 2005 года, которая представляет собой новый переходный период, когда Россия и ее союзники вновь возвращают себе первенство в «Новой большой игре» и контроль над большей частью территории региона.

Ключевые слова: международные отношения, Каспийский регион, геополитика, Новая большая игра, транспортировка нефти и газа.

УДК: 327(470+571):327(55/56)''20''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

15. 04. 2009

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 281-316

Слободан Јанковић*

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ РУСКЕ БЛИСКОИСТОЧНЕ ПОЛИТИКЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Резиме

Измене у међународном поретку одликују се сукобима великих сила и променама у економским кретањима. Изучавање руске политике на Блиском истоку од изузетне је важности због стратешког и привредног значаја регије за свет. Аутор је поделио текст у четири целине и закључак. У првом поглављу он наводи разлоге за истраживање, истиче проблеме и пружа кратки историјат односа Русије и Блиског истока који претходи раздобљу којим се бави. Он даје и краћи преглед аутора који се баве истом или сличном тематиком. Друго поглавље је нека врста продужетка увода јер се бави периодом прве половине 1990-их. Поглавље, „Повратак у исламски свет” представља преглед економских политика, дипломатије и, у мањој мери, безбедносних иницијатива Москве у региону. Четврто поглавље посвећено је НАТО експанзији на Блиском истоку и одговору Русије на ову политику. Анализа резултата истраживања политике Русије у овој регији у периоду 1996-2008, показује да је она на простору од Марока до Авганистана успела да прошири утицај и врати се на светску сцену у улози глобалне силе. Тиме је она нарушила сам концепт унилатерализма.

Кључне речи: *Русија, исламски свет, Блиски исток, безбедносна сарадња*

* Институт за међународну политику и привреду, Београд

„Нека те не обесхрабри хаос јер је и он део наде, као средство подстицаја на велико управљање Русије... Видиш, ово је треће велико повлачење Русија. Прво пред Наполеоном, потом пред Хитлером и сад пред Рокфелером. И опет ћемо кренути у победоносни марш.”¹

Увод

Римско царство је окончао своју просторну експанзију ратовима за територије на Блиском истоку. Језгро Византије налазило се у Малој Азији и трајно насељавање Турака у Анадолији од друге половине 11. века дугорочно је ослабило други Рим. Трећи Рим (Москва) ширио се по северним ободима Блиског истока, не успевајући да се прошири и на простор самог региона. Коначно, афирмација Вашингтона као једине светске суперсиле, државе у којој поједини интелектуалци и политичари воле поређење са силом Старог Рима, започела је операцијом „Пустињска олуја” 1990. Уздизање постсовјетске Русије, случајно или не, започиње деловањем Јевгенија Примакова, доброг познаваоца Блиског истока, на челу руског Министарства иностраних дела (МИД РФ). Његова сарадња са Садамовим Ираком, у Америци проскрибованим Ираном, антиизраелском Сиријом и Турцима на југозападу представља залог обнове моћи Москве и успостављања мултиполарног поретка у међународним односима. Овај генерални заокрет у политици Москве на Западу ће бити познат као „Примаковљева доктрина”.²

Политика Москве у региону Блиског истока има вишевековни историјат, још од ратова са Турском у 17. веку и територијама у вазалном односу према Порти. Од Црног мора преко Кавказа, обала Каспијског мора све до горја Хиндукуша, царска Русија, потом и Совјетски Савез, граничили су се са Блиским истоком, односно територијом која данас обухвата *Шири* или *Већи Блиски исток*. Британско, касније и америчко присуство на југозападном ободу Азије, огледало

1 Неименовани пријатељ Драгошу Калајићу. Према: Драгош Калајић, „Трећи пут” Солжењицина, Двери српске, год. X, број 39, Београд 2008, стр. 83.

2 Ariel Cohen, “The Primakov Doctrine — The Missing Link between Russia and Iraq?”, The Heritage Foundation, December 15, 1997, posted: October 28, 2004 Интернет, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1259846/posts>, скинуто: 25/08/2008.

се током друге половине 19. века првенствено у запоседању кључних трговачких чворишта, попут Бахреина, Јемена и Кувајта на западу и југу регије, и територије данашњег Пакистана на истоку. Тада су се у региону укрестили интереси великих сила Запада и Истока, атлантистичке и континенталне цивилизације, у геополитичкој терминологији.

За комунистичке владавине у Кремљу, Америка постаје кључни ривал СССР-у у борби за утицај у земљама региона. Између рушења Берлинског зида и урушавања Совјетске државе, започео је и окончан је Први заливски рат (1990), којим је успостављено (дуго)трајно присуство америчких трупа у региону Персијског залива. Совјетско неделовање и подршка НАТО акцији, упркос уговора о пријатељству Багдада и Москве, били су јасан сигнал немоћи и хаоса у којем се налазио Совјетски Савез.³

Период који намеравамо да проучимо односи се на обнову Русије од постављања Примакова за министра спољних послова 1996. године све до краја другог мандата Владимира В. Путина 2008, са пројекцијом руске политике у наредном периоду а везано за овај регион.

Када је реч о мотивима за политику Кремља, у овом делу света могуће је говорити о борби за моћ, која би, сходно реалистичкој школи, послужила за промовисање националног интереса док би у либералној традицији циљ био постижање одређеног идеала, углавном ширења слобода за индивидуе и стварања јединствене светске државе или барем правичног међународног поретка. Међутим и у једној и у другој парадигми интерес (национални или неке друштвене групе) као циљ остаје увек недовољно дефинисан и тешко подложен квантификавању. Јер шта је заправо интерес и откуда потреба за његовим испуњењем?

Чарлс А. Берд (Charles A. Beard), својевремено председник *Америчког удружења историчара* и *Америчког удружења политичких наука*, представио је 1934. године разлике и еволуцију од династичког интереса преко државног интереса и националне части до националног интереса.⁴ Он пои-

3 "Russia The Middle East", Интернет, http://www.russiansabroad.com/russian_history_317.html, скинуто: 02/09/2008.

4 Charles A. Beard, *The idea of national interest*, Quadrangle Paperbacks, Chicago 1966, pp. 14-25.

стовећује термин национални интерес са јавни интерес, каткад и са националним или општим благостањем.⁵ Ми ћемо за потребе овога рада прихватити класичан геополитички постулат који се поклапа и са реалистичком парадигмом да државе, односно нације имају конкретне интересе, од којих је значај простора изразито наглашен у геополитици. Овакво схватање не значи и одрицање улоге интересних група и друштвених заједница у формулисању онога што зовемо националним интересом, њиховог утицаја на вођење политике одређене државе. Такође, битно је приметити да се како унутрашња, тако и спољна политика једне земље могу водити и на уштрб основног националног интереса — потребе за опстанком. Најближи примери за то су СФРЈ и СССР, али и Русија у првој половини деведесетих година 20. века. Зато се слажемо да је спољна политика одраз премоћи или усаглашености интереса више актера или интересних и друштвених групација унутар једне државе. Дакле, спољна политика се не води нужно зарад достизања националног интереса.

У Нацрту Стратегије националне безбедности Русије дефинише се, мада широко, национални интерес Русије као комбинација интереса појединаца, друштва и државе у низу области.⁶ Оно што је карактеристично за Русију, а приметно је код аутора руске евроазијске школе у геополитици, јесте одређена врста метафизичких или духовних категорија као елемената који обликују понашање одређене државе, односно политичког система.⁷

Својевремено је за православну царску Русију Карл Маркс написао „Политика Русије је променљива. Њени методи, тактика и маневри се могу мењати, али највиша звезда њене политике, светска доминација, јесте фиксирана звезда.”⁸ Можда је Трећи Рим, као заштитник Православља и

5 Ibidem, p. 293.

6 “National Security Concept of the Russian Federation”, from *Rossiiskaya Gazeta*, January 18, 2000. Approved by Presidential Decree No. 1300 of 17 December 1999 (given in the wording of Presidential Decree No. 24 of 10 January 2000).

7 О позивању на духовност у руским стратешким документима види у: Slobodan Janković, „Osnove za oslanjanje na Rusiju u spoljnoj politici Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 200-204.

8 “The policy of Russia is changeless. Its methods, its tactics, its maneuv-

наследник РOMEјског царства, Византије, имао идеолошку подлогу за тако што. Совјетска Русија, односно СССР је готову првих година Револуције, али и касније, био весник и промотер нове глобалне идеологије, која је попут савремених утописта требало да доведе до краја историје стварањем (комунистичког) раја на земљи.

Деценијама касније, конзервативна и утицајна америчка фондација Херитиџ (Heritage) организовала је 1998. округли сто на тему руске спољне политике. Аутори су се сложили да ће највећа држава водити спољну политику у складу са националним интересима; међутим, поставили су питање садржаја тог интереса. Наиме, након институционалних, привредних и економских промена они су се запитали како ће се у Москви дефинисати циљеви државне политике: „(н)ационални интереси нису Свето писмо, нису догма, нису производ божанске објаве. Они су ствар избора. Они су резултат политичког процеса. Они су променљиви.”⁹

Заиста, након структуралних промена, почев од стварање нове државе на темељима и већем простору претходне, уз привредне и финансијске неизвесности које су обележиле руску транзицију, било је потребно одредити циљеве који се никако нису могли засновати на формално прокламованим идеолошким циљевима претходног режима. Можемо се сложити да је 90-их година Русија заиста била у ситуацији да трага за дефинисањем националних интереса. Међутим, они су по природи дугорочни и стога, једном одређени, нису лако променљиви. Свакако, њихово необјављивање не значи и њихово непостојање.

Документи усвојени на самом почетку председниковања Владимира Владимировича Путина дефинисали су унутрашње и спољнополитичке циљеве, попут очувања територијалног интегритета, суверенитета, промоције мултилатерализма у међународним односима и повратка Русије на светску позорницу у улози велике силе.¹⁰ Као предуслов

vers may change, but the polar star of its policy, world domination, is a fixed star.” Преузето из: “From the Days of A”, Time March 12, 1990 Интернет, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,969582-6,00.html>, скинуто: 10/10/2008.

9 “The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia”, *The Heritage Foundation*, April 6, 1998, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/HL607.cfm>, скинуто: 7/08/2008.

10 Види у: “National Security Concept of the Russian Federation”, оп. cit; и: “The

остварењу горе поменутих и других стратешких националних циљева, истакнута је потреба привредног раста.¹¹ Пет принципа спољне политике које је на почетку мандата истакао председник Дмитри Медведев представљају квалитативни помак у односу на решења у документима с почетка Путиновог доласка на власт.¹²

Званична анализа руске спољне политике у издању Министарства иностраних дела Руске Федерације, посвећује тек три стране Блиском истоку и Северној Африци (106-108), док се о значају јужне српске покрајине посвећује пажња на 7 страна (5, 9, 38, 79, 94, 124, 125). Као и у случају Концепта стратегије спољне политике Русије од јула 2008, посвећивање мало пажње, не значи нужно и незаинтересованост Москве за један од четири стратешка региона, према америчким стратешким планерима.¹³

Основна претпоставка за израду рада је да Москва снажењем утицаја на простору Блиског истока, настоји да умањи моћ ривала — САД-а, и обезбеди тржишта за своју индустрију — првенствено војну и ракетну (сателити), затим и за друге гране руске привреде. Такође, јачањем присуства на Блиском истоку, Русија стиче могућност да увећа своје учешће у контроли светског енергетског тржишта, посредно и утицај на глобална привредна кретања. Истовремено на овај начин она штити свој „меки трбух”, јужне границе и утицај у централноазијским и кавкаским републикама бившег Совјетског Савеза. Коначно, политиком на Блиском истоку, Русија излази из „обруча” америчких и НАТО база од Нор-

Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, Approved by the President of the Russian Federation V. V. Putin June 28, 2000, Интернет, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm> 08/10/2007.

11 “National Security Concept of the Russian Federation”, II, op. cit;

12 “Medvedev outlines five main points of future foreign policy”, 31/08/2008 *RIA Novosti*, Интернет, <http://en.rian.ru/world/20080831/116422749.html>, скинуто: 01/09/2008.

13 “Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century”, A Report of The Project for the New American Century September 2000, p. 5; “Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2008 году”, Обзор МИД России, Москва, март 2009 года; “Концепция внешней политики Российской Федерации”, Президент России 12 июля 2008 года, Пр-1440, Интернет, <http://www.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml>, скинуто: 05/05/2009.

вешке до Јапана. Наведене политике омогућавају постизање стратешког циља — стварања мултиполарног света у којем ће Русија стабилно контролисати *Heart-Land* и бити један од светских центара моћи.

Анализа савремене политике Руске Федерације у овом региону битна је за схватање трендова у међусобним односима великих сила, разумевање значаја енергетске безбедности у свету, тиме и на Балкану, али и за потпунији увид у елементе сукоба на Блиском истоку. У складу са темељним начелом класичне геополитичке мисли о сукобљавању континенталног и поморског принципа који се доминантно одвија на простору *Rimland*-а, овај рад пружиће прилику и за испитивање валидности овог принципа. Имајући у виду напред наведено, предмет истраживања ове студије биће пружање одговора на питање: „Који је значај Блиског истока за Русију?”. Одговор на ово питање може се постићи анализом основних елемената руске политике на овом простору. Класична геополитичка анализа помоћи ће нам да пружимо одговор и испитамо полазне хипотезе.

Односима Русије и Блиског истока у периоду 1996–2008. бавило се више истраживача и политичких аналитичара. Роберт Овен Фридман (Robert Owen Freedman) који се бавио и Јељциновом Русијом у региону који изучавамо, 1998. је писао о тадашњим односима Москве са Багдадом, Техераном, Анкаром и Тел Авивом и наставио и касније да пише на ову тему.¹⁴ Андреј Кројц (Andrej Kreutz), Мајкл Видлански (Michael Widlanski), Игор Крестин и Џон Елиот (Igor Khrestin and John Elliott) те Иља Бортман (Ilya Bourtmann) неки су од Западних аутора који су се посебно бавили овом темом.¹⁵ Елена В. Супонина (Elena V. Suponina) Рашад Кашана (Rashid Khashana) и Јана Борисовна (Jana Borisovna), аутори су са Истока и Блиског истока који се такође баве овом проблематиком.¹⁶

14 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, *Middle East Review of International Affairs – MERIA*, Volume 2, No. 2 - May 1998, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue2/jv2n2a1.html>, скинуто 24/03/2008.

15 Ilya Bourtmann, “Putin and Russia’s Middle Eastern Policy”, *MERIA*, Volume 10, No. 2, June 2006, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue2/jv10no2a1.html>, 12/07/2008.

16 Rashid Khashana, “La Russia gioca la carta delle armi e del gas per guadagnarsi una posizione in Nord Africa”, 6 Giugno 2007, Интернет,

Међутим, како у домаћим, тако и у међународним круговима недостаје свеобухватан и детаљнији приказ односа Кремља и држава и кључних политичких покрета на простору Већег Блиског истока.

У првој половини деведесетих

Већ поменути војна интервенција под командом НАТО земаља, усмерена против ирачке окупације Кувајта, дефинитивно је означила опадање совјетског присуства у овом крају света. Истовремено, та акција уз одобравање Москве, представљала је један од корака у урушавању Источног блока. Окретање Западу подударило се са привредним суновратом и драстичним падом војног буџета.¹⁷ Последњи ангажман СССР-а у овом делу света представљало је формално учешће у позивници земљама и организацијама учесницима Мадридске мировне конференције 1991.¹⁸

Након пропасти комунизма и стварања 15 држава на простору некадашњег Совјетског Савеза, Москва се окренула Западу у нади да ће бити прихваћена као део истоветног цивилизацијског и привредног простора. Но, наставак ширења НАТО-а, очигледно усмерен ка руским границама, упоредо са дивљом приватизацијом у земљи и осиромашењем становништва узроковали су притисак на Кремљ да промени политику у земљи и у иностранству. Примаков, дотада шеф спољне обавештајне службе, добија место министра спољних послова након 1995. године, у којој су САД претежно утицале на санкционисање новог

<http://www.arabnews.it/2007/06/06/la-russia-gioca-la-carta-delle-armi-e-del-gas-per-guadagnarsi-una-posizione-in-nord-africa/>, скинуто: 30/04/2007; Elena V. Suponina, "Perche' non siamo piu' filoarabi", *Limes dossier*, Интернет, http://limes.espresso.repubblica.it/wp-content/uploads/2008/05/000-000_lim_3-08_suponina.pdf, 16/07/2008; Jana Borisovna, "Il mondo arabo è un partner economico vitale per la Russia?", 26/05/2007 Интернет, <http://www.arabnews.it/2007/06/06/il-mondo-arabo-e-un-partner-economico-vitale-per-la-russia/>, 25/07/2008.

17 Војни буџет према индексу цена и валутних курсева из 2005. је 1988. само за Русију (у оквиру СССР-а) износио 218 милијарди америчких долара, да би већ 1990. пао на 171 милијарду, 1992. на свега 45,5 милијарди док је ова ставка у буџету 1998. достигла минимум у периоду 1988-2008, са 13,6 милијарди. Према: FIRST-SPRI database, Интернет, <http://first.sipri.org/index.php?page=step3&compact=true>, скинуто: 15/06/2008.

18 "Letter of Invitation to the Madrid Peace Conference October 30, 1991", Интернет, http://www.lebanonwire.com/prominent/historic_documents/1991_invitation_to_madrid_conference.asp, скинуто: 15/06/2008.

уређења на Балкану и учврстиле се и у овом делу Европе, слабећи Русији наклоњене Србе и Србију.¹⁹ Русија је губила и оно мало преосталих спољнополитичких позиција, а државне финансије су зависиле од страних зајмова и кредита. Вашингтон је тада још увек сигурно доминирао у Латинској Америци; у Африци Кина и Индија још нису представљали озбиљну привредну конкуренцију; ЕУ се у безбедносном смислу ослањала на инфраструктуру НАТО-а. Једина војна алијанса је још на самиту 1990. године у Лондону најавила измене у стратегији. Наредне године, 1991, „Нов стратешки концепт” најавио је нове изазове: ширење оружја за масовно уништење, регионалну нестабилност и тероризам.²⁰ (Састављачи овог документа били су очигледно далековиди). Ова организација је у складу са одлукама СБ УН примењивала ембарго на ратујуће земље балканске, али је од 1993. спроводила и акцију забране летења над БиХ. Коначно, јануара 1994. Алијанса најављује ширење и усваја програм *Партнерство за мир* како би олакшала НАТО интеграције потенцијално нових чланова, али и остварила сарадњу са другим државама које нису имале амбицију пуног придруживања овом војном савезу. Русија је иза себе имала безуспешан чеченски рат, а Бела кућа и Даунинг стрит контролисали су неба северног и јужног Ирака. Не рачунајући земље ЗНД-а, само су Ирак, Иран и Сирија, као начелни противници Израела и Америке представљали потенцијалне партнере за значајнију спољнополитичку акцију усмерену на уздизање Русије као велике силе, а ове земље уз Кину и Индију биле су и најбоља тржишта за продају руског наоружања.

Још 1997. Збигњев Бжежински (Zbigniew Brzezinski) није ни разматрао политику Русије на Блиском истоку. У чланку “A geostrategy for Eurasia”, он говори само о борби Москве за утицај у земљама бившег СССР-а.²¹ Само годину

19 О факторима који наводе Србију и Србе за ослањање на Русију у спољној политици Србије види у: Slobodan Janković, „Osnove za oslanjanje na Rusiju u spoljnoj politici Srbije”, у: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 183-208.

20 “Fact Sheet: The North Atlantic Treaty Organization”, U.S. Department of State 95/11/22 Fact Sheet: NATO, Bureau of Public Affairs, Интернет, http://www.fas.org/man/nato/offdocs/us_95/dos951122.htm, скинуто: 223/08/2008.

21 Zbigniew Brzezinski, “A Geostrategy for Eurasia”, *Foreign Affairs*, 76:5, September/October 1997.

дана касније, након постављања Јевгенија Примакова за министра спољних послова Руске федерације и његовог пута по Западном делу *Rimland*-а, појавиле су се студије о амбицијама „руског медведа“ на овим просторима²².

Свакако да крај *црвеног царства* није значио и нестанак и престанак московских иницијатива у региону који изучавамо. Заправо најинтересантнији потез Москве, који је дугорочно допринео истицању једног од најзапаженијих елемената блискоисточне кризе у периоду након 2003, представља почетак сарадње са Техераном у области развоја производње нуклеарне енергије. Три године након прве размене посета на високом нивоу, Техеран и Москва 25. августа 1992. потписали су споразум о развоју два нуклеарна реактора у Бушеру.²³ Сарадња са Ираном на пољу развоја нуклеарне енергије може се тумачити као добар спољнополитички потез који је Русији, у тренутку изразитог опадања утицаја на међународној сцени и отворене кризе у Чеченији, донео могућност за стварање мостова ка муслиманским државама. Исламски свет је након Авганистана и распада совјетске империје са симпатијама гледао на сепаратистичке и аутономистичке захтеве муслиманских заједница на територији Руске Федерације. Такође, и поред затварања преосталих поморских база у Вијетнаму и на Куби, Русија је задржала војно пристаниште само у овој регији — у сиријском граду Тарсу.²⁴

Но као и у Европи, Московска политика огледала се генерално у губљењу спољнополитичког утицаја и прихватању западних иницијатива. О прозападној, атлантистичкој и идеалистичкој политици Руске Федерације, вођеној сходно либералистичким начелима прокламованим на Западу, до 1995. године и делимично касније, писали су бројни аутори. Елена Гускова (Елена Гуськова) и Павел Кандељ (*Павел Кандељ*) пишу о овоме, па Кандељ тако о стварању иницијално прозападне политике Кремља вели „(Н)неочекивано лака по-

22 Robert O. Freedman, “Russia’s Middle East Ambitions”, *Middle East Quarterly*, September 1998, Интернет, <http://www.meforum.org/article/405>, скинуто 03/03/2008.

23 Igor Khrestin and John Elliott, “Russia and the Middle East”, *Middle East Quarterly* WINTER 2007 • Volume XIV: No. 1, Интернет, <http://www.meforum.org/article/1632>, скинуто: 10/04/2008.

24 Margot Dudkevitch, “Russian Warships to Dock in Syria”, December 8, 2007, Интернет, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=7564> Global Research, скинуто: 31/03/200

беда руских „демократа” у августу 1991. године створила је илузију да је спољна политика земље могућа само на основу њихових спољнополитичких представа и вредносних судова, без вођења рачуна о реалним намерама партнера... Ипак, у почетку изражена солидарност западне демократије с младом руском демократијом, итавише и са очајним социјално-економским стањем земље, определили су путеве максималне сагласности руске дипломатије са ЕУ и САД.”²⁵ Наталија Нарочницака критикује овакав однос владајуће руске елите деведесетих.²⁶ Од домаћих аутора који су указали на промену у руској спољној политици током 90-их поменућу др Драгана Петровића и Миљана Филимоновића.²⁷ Андреј П. Циганков (Andrei P. Tsygankov) ову промену разматра као усвајање различитих цивилизацијских идеја.²⁸ Примаковљева политика као министра била је тек весник промена које ће постепено уследити и достићи јасне карактеристике за председниковања Владимира В. Путина (2000-2008). Фридман указује на више интересних групација у Русији деведесетих година чији су дивергентни, понекад и супротстављени интереси учествовали у стварању спољне политике Русије. Овај конгломерат центара моћи од председника, преко медијских и привредних магната, министарства спољних послова, великих фирми за производњу, прераду и извоз енергената, до министарства одбране у спрези са војном индустријом утицао је и на некохерентно вођење руске спољне политике.²⁹

25 Јелена Гускова, „Еволуција руске политике на Балкану у 90-им годинама XX века”, стр. 59-69; и Павел Кандел, „Руски интереси на Балкану: Митови и реалност”, стр. 70-78; у: др Јелица Курјак, *Руска политика на Балкану*, Београд 1999, стр. 60-62, 71-72.

26 Наталија Нарочницака, *Русија и Руси у светској историји*, СКЗ, Београд 2008, стр. 516-17

27 Др Драган Петровић, *Русија на почетку XXI века — Геополитичка анализа*, Нови Сад 2007, стр. 150-153; Miljan Filimonović, „Obnova moći Ruske Federacije – implikacije na međunarodni položaj Republike Srbije”, у: др Dragan Đukanović (прir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Београд 2008, стр. 154-155.

28 Andrei P. Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: ‘West,’ ‘Eurasia,’ and ‘Euro-East’ in Russia’s Foreign Policy”, *Geopolitics*, Vol.12, 2007, pp. 375–399.

29 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, op. cit.

„Повратак” у исламски свет

„На мојим честим путовањима по Блиском истоку, сваки пут се убедим да овде очекују Русију, наклоњени су јој, али би желели да је виде активнију у политици, компетентнију у економији и одлучнију у пракси.”

Nei miei frequenti viaggi in Medio Oriente, mi convinco ogni volta che qui stanno aspettando la Russia, sono ben disposti nei suoi confronti, ma vorrebbero vederla più attiva in politica, più competente in economia e più concludente nella pratica.³⁰

Совјетски Савез, као и САД, имао је државе клијенте и савезнике на простору од Марока до Пакистана. Либија, социјалистички Јемен, Сирија, до Анвара Садата Египат и напослетку Садамов Ирак били су у добрим односима и на различите начине потпомогнути од стране комунистичког колоса. Инвазија на Авганистан била је последњи израз тежње да се јужни спољни обод СССР-а контролише. До краја 1990. Москва је успела да изгуби све или готово све позиције у овом делу света и одлучила се за савезништво са Вашингтоном, својим главним ривалом и непријатељем.

Јевгениј Примаков (Евгений Максимович Примаков) је 1996. године, као новопостављени министар иностраних дела Русије, најавио промене. Изјавио је да ће се убудуће сукобљавати са Вашингтоном захтевајући равноправно партнерство, тако што ће јачати позиције Москве на Блиском истоку. Он је критиковао дотадашњу политику сарадње са Вашингтоном.³¹ Овај заокрет у политици, многи на Западу назвали су Примаковљева доктрина.³² Након именовања за

30 Elena V. Suponina, “Perché non siamo più Filoarabi”, Limes, No. 3 2008, Интернет, http://limes.espresso.repubblica.it/wp-content/uploads/2008/05/000-000_lim_3-08_suponina.pdf, скинуто: 16/07/2008, p.1.

31 Према: Stephen J. Blank, “Russia’s return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?”, ORBIS, Fall 1996, Интернет, http://findarticles.com/p/articles/mi_m0365/is_n4_v40/ai_18798566/print?tag=artBody;coll, 09/07/2008.

32 нпр: Dr. Ariel Cohen and James A. Phillips, “Russia’s Dangerous Missile Game in Iran”, Heritage, *Executive Memorandum #503* November 13, 1997, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/EM503.cfm>, скинуто: 12/10/2007.

председника владе (1998. године), Примаков је свакако имао више маневарског простора, мада су фактори који су ограничавали промене у наступу Кремља на међународној арени у периоду када је био министар спољних послова (1996-1998) остали исти и за време његовог мандата као премијера.

Одраније стручњак за Блиски исток и лични познаник многих утицајних блискоисточних личности — међу којима Махмуда Абаса, либијског пуковника и вође Муамера ел Гадафија (*Muammar Abu Minar al-Qaddafi*), те покојних Јасера Арафата, Садама Хусеина, као и Сиријског Хафеза ел Асада, као што је раније наведено — Примаков је намеравао да измени руску спољнополитичку позицију првенствено ангажманом на Блиском истоку. Он је 60-их година 20. века био дописник листа *Правда* са Блиског истока, а касније саветник Леонида Брежњева за овај регион и један од кључних идеолога за оправдање инвазије Авганистана.³³ Оснивач Службе за спољни обавештајни рад Руске Федерације (Служба внешней разведки Российской Федерации) након распада КГБ-а, он је по постављењу на место министра иностраних дела, јануара 1996. започео са постављањем људи из бившег КГБ-а на важна места у државној управи. Међу њима су и два каснија директора ФСБ-а од којих ће један бити и премијер и председник Русије, Николај Патрушев и Владимир В. Путин.³⁴ Чувени и добро обавештени амерички новинар Сејмур Херш (*Seymour M. Hersh*), добитник више престижних награда између осталог и Пулицерове 1970, човек који је разоткрио злостављања у Абу Грайбу, летеће затворе ЦИА-е изнад Европе, и план за напад на Хизбулах 2006. својевремено је тврдио да је имао увид у снимак разговора који потврђује да је Примаков примао новац од режима Садама Хусеина.³⁵ Но, независно од заснованости оптужби ове врсте, Примаков у улози министра иностраних дела и поготову председника Владе, успео је да уговори продају војног наоружања и технике Ира-

33 Ariel Cohen, "The Primakov Doctrine -- The Missing Link between Russia and Iraq?", op. cit.

34 Andrew Campbell, "Russia's Primakov and Iraq's Hussein: the World's Most Dangerous Political Partnership", *National Observer* No. 41 - Winter 1999, Интернет, http://www.nationalobserver.net/1999_winter_campbell.htm, скинуто: 16/08/2008.

35 Seymour M. Hersh, Annals of Espionage, "Saddam's Best Friend," *The New Yorker*, April 5, 1999, p. 32

ку под ембаргом УН, али и низу других држава попут Ирана и Сирије.³⁶

“Крај идеолошког сукобљавања (1990) није и крај самог сукоба” реченица је која можда најбоље илуструје став бројних чланова америчке администрације поводом односа са Москвом.³⁷ Тврдњу Виљема Енгдала да је крајњи циљ Вашингтона потпуни распад Русије, потврђује донекле предлог Збигњева Бжежинског — сиве еминенције бројних вашингтонских администрација — да се Русија претвори у лабаву конфедерацију три републике.³⁸ За остварење овог циља америчком орлу била је неопходна прво контрола региона који се граниче са изданком московске државе, затим и земаља бившег „црвеног царства“.

На Блиском истоку и у Централној Азији није само Америка била ривал и супарник Москве. Требало је одговорити пробуђеним амбицијама Турске, која је у осамостаљењу туркофонских држава видела прилику за стварање пантурске уније од Босфора до западне Кине.³⁹ У случају Турске, Русији је погодно јачање утицаја ислама у политици као фактора који је супротстављен секуларној и проатлантистичкој турској војсци. С друге стране, Москва је могла да одговори енергетским потребама Анкаре.

Примаков је још 1991, као саветник Михаила Горбачова, настојао да насупрот политици Едуарда Шеверднадзеа, министра иностраних дела Совјетског Савеза, задржи утицај Москве у региону. Тада је тврдио да лидери исламских земаља очекују о(п)станак источне империје као гаранта против унилатерализма.⁴⁰ Повратак Русије данас жељно ишчекују лидери муслиманских земаља које очигледно осећају терет америчког пријатељства у региону, али и последице немања алтернативе пројекту необузданог ‘ширења демократије и

36 Andrew Campbell, “Russia’s Primakov and Iraq’s Hussein”, op. cit.

37 “The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia”, op. cit.

38 Zbigniew Brzezinski, “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostategic Imperatives”, Basic Books 1997, p. 116.

39 Prof. Dr. Esat Arslan, New Alternative “Pax Turkistana” After Paxturcica, *The Journal of Turkish Weekly*, 30 June 2005, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=92>, скинуто: 30/06/2005.

40 Stephen J. Blank, “Russia’s return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?”, op. cit.

слобода'. Ово су истакли државници и највиши званичници Египта, Сирије, Алжира.⁴¹

Дакле, руски повратак у регион огледао се у а) сарадњи у области енергије, б) пласману производа првенствено војне индустрије која касније доводи и до в) безбедносне сарадње, што све заједно утиче и на сузбијање западног, првенствено америчког утицаја на Леванту.

А) Сарадња у области коришћења и развоја енергетских ресурса

Америчка контрола *Rimland*-а и претензије на одлучујући утицај у Централној Азији умногоме су биле усмерене на смањивање руског утицаја у контроли енергената.⁴² О значају енергената говори и реченица *непознатог војника* (псеудоним иза којег се 1975, према мишљењу многих, сакрио Хенри Кисинџер): “*Let the Russians have the influence, and let us have the oil.*” — „Нека Руси имају утицај а ми нафту”.⁴³ Упоредо са успостављањем програма *Партнерство за мир*, Запад се окренуо ка енергетским потенцијалима срца *Срца-Земље* (*Heartland*-а) и развијао планове за прављење нафтовода који не би пролазио кроз руску територију. Реализација пројекта Баку–Тбилиси–Џејхан испрва је била делимичан успех, јер се њиме транспортује Азербејџанска нафта, док се за укључење казашке нафте чекало на усвајање закона 2008. у локалном Маџлису (скупштини).⁴⁴ Ипак, да би нафта из ове бивше совјетске републике кренула ка малоазијском одредишту, сачекаће се барем до 2012. године, ако трошкови изградње додатних нафтовода буду такви да омогуће профитабилно коришћење црног злата.⁴⁵

41 Ilya Bourtman, “Putin and Russia’s Middle Eastern Policy”, op. cit.

42 Geoffrey Kemp and Paul Saunders, “America, Russia, and the Greater Middle East Challenges and Opportunities”, *The Nixon Center*, Washington DC November 2003, Интернет, http://www.nixoncenter.org/publications/monographs/US_Russia_ME.pdf, скинуто: 02/10/2008, p. 4.

43 Miles Ignatus, “Seizing Arab Oil” *Harper’s Magazine*, March 1975, Posted on Thursday, January 22, 2004; Интернет, <http://harpers.org/SeizingArabOil.html>, скинуто са: <http://blythe-systems.com/pipermail/nytr/Week-of-Mon-200-41227/011140.html>, 18/02/2008.

44 Айгуль Султанова, „Казахстанская нефть пойдет своим путем”, 27.03.2008, Интернет, http://www.ng.ru/cis/2008-03-27/8_kazakhstan.html?mtheme=2_1, скинуто: 27/03/2008.

45 “Kazakhstan signs BTC agreement into law, plans new pipelines”, 10 June 2008, Интернет, <http://www.bicusa.org/en/Article.3804.aspx>, скинуто: 01/11/2008.

Губљење спољних и скупљање сопственог тржишта за прерађивачке и полупрерађивачке производе индустрије у Русији, навело је Москву да се окрене коришћењу сировина, првенствено нафте, гаса, племенитих и других метала, као главног чиниоца у извозу. Бруто друштвени производ Руске Федерације од 1992. до 1997. био је у константном паду, док је након скромног раста 1997. уследила економска криза 1998. са поновним повратком негативног тенда. Од 1999. године до данас уследио је непрекинути раст БДП-а.⁴⁶ Након приватизације већег дела нафтне и гасне индустрије производња је опала за половину, а држава је због смањених такси још мање зарађивала на црном злату. Седишта нових нафтних компанија најчешће су била на егзотичним *off-shore* дестинацијама, што је условило додатно смањивање прихода из пореза.⁴⁷ Пораст цена на тржишту енергената од 1999. допринео је већем значају ове индустрије за државу. Раст цена енергената и повећани прилив девиза у Русију, појачао је потребу за сложеније разматрање енергетске политике Руске Федерације. Након повратка државе у улогу привредника и национализације односно откупа већинских удела у приватним компанијама, држава је значајно увећала приходе с обзиром да је зарада од нафте и гаса достигла 59 одсто у укупном извозу 2007. године. Уз додатак угља и метала, сировине су исте године доносиле 80 одсто зараде из извоза.⁴⁸ У првој деценији 21. века Русија је највећи произвођач и извозник природног гаса са највећим потврђеним резервама овог енергента, други произвођач нафте и трећи светски енергетски потрошач.⁴⁹

Нуклеарна технологија представљала је још један потенцијал за остваривање сарадње са другим државама.

Наведени споразум са Ираном из 1992. и његова реализација од 1995. године први су и један од најзначајнијих при-

46 Види: "Russia", Интернет, <http://www.econstats.com/weo/CRUS.htm>, скинуто: 02/11/2008.

47 Fiona Hill, "Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival", The Foreign Policy Centre, London September 2004, Интернет, <http://www.brookings.edu/views/articles/Fhill/20040930.pdf>, скинуто: 01/10/2008, p. 11.

48 У структури БДП-а, доходак од гаса и нафте износи 25-30 одсто првих година 21. века; у: "The State of the Russian economy", *Russian analytical digest* 38/08, 2 April 2008, p. 8.

49 Bernard A. Gelb, "Russian Oil and Gas Challenges", January 3, 2006, *Congressional Research Service*, p. ii.

мера из ове области. Ово је уједно представљало један од два проблема у односима Беле куће и Белог дома за Клинтонове администрације.⁵⁰ Русија је и поред притисака ЕУ и САД наставила сарадњу са Ираном, додуше, значајно успоравајући радове. Москва је претходних година учествовала у више преговора са Техераном поводом начина и степена развијања иранских нуклеарних постројења. У октобру 2008. ирански и руски званичници најавили су да ће нуклеарна електрана у Бушеру — јужни Иран — почети са радом у 2009. години, иако је првобитно пуштање у погон најављивано за 2000.⁵¹ Ове две државе су склопиле и споразум вредан 10 милијарди долара 2002. о изградњи шест нуклеарних електрана на тлу старе Персије.⁵² У склопу међудржавне енергетске сарадње Иран је понудио Газпрому да се јави на тендере за развој блокова на којима се очекује постојање нафте.⁵³

Руски повратак (ради се заправо о поновној политици велике силе, дакле Русија се враћала у улогу велике силе кроз ангажман у овом делу света) у регион кроз сарадњу на развоју нуклеарне технологије, представља и потписивање споразума Египта и Русије о сарадњи у развоју цивилне нуклеарне технологије из марта 2008. Споразум омогућава руском Атомстројекспорту надметање на тендеру за изградњу три нуклеарне електране. Иста компанија, након посредовања Владимира В. Путина, отпочела је преговоре и са Мароком за учешће у развоју нуклеарних потенцијала ове земље.⁵⁴ Руска фирма је након преговора на највишем нивоу у јулу 2008. и септембра исте године добила и на тендеру за изградњу прве нуклеарне електране на тлу Мале Азије.⁵⁵ Последња

50 Geoffrey Kemp and Paul Saunders, "America, Russia, and the Greater Middle East Challenges and Opportunities", op. cit., p. 4.

51 "Bushehr", Интернет, <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/bushehr.htm>, скинуто: 08/10/2008; и "Iran: Bushehr reactor operational in 2009", Press TV Oct 14, 2008, Интернет, <http://infowars.net/articles/october2008/141008Iran.htm>, скинуто: 31/10/2008.

52 Ilya Bourtman, "Putin and Russia's Middle Eastern Policy", op. cit.

53 Jana Borisovna, "Il ruolo russo nella crisi iraniana", 2 Luglio 2008, Интернет, <http://www.arabnews.it/2008/07/02/il-ruolo-russo-nella-crisi-iraniana/>, скинуто: 26/06/2008.

54 "Russia, Egypt sign nuclear power agreement", 25/ 03/ 2008, Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20080325/102185942.html>, скинуто: 30/10/2008.

55 "Turkey's energy dependency on Russia to rise after nuclear plant", Интернет, <http://www.hurriyet.com.tr/english/finance/10021607.asp?scr=1>, 02/11/2008.

у низу нуклеарних сарадњи јесте понуда ћудљивог либијског вође (током посете Русији 30. октобра – 02. новембра 2008) Москви да, између осталог, развију сарадњу на плану развоја нуклеарних капацитета Либије.⁵⁶

Осим Ирана, сарадња у области енергије значајна је барем са још четири блискоисточне државе — Турском, Ираком, Катаром и Алжиром.

Турска, увозник нафте и гаса, регулисала је већи део својих потраживања за енергентима после пуштања у рад „Плавог потока” (Blue Stream) — гасовода који преко дна Црног мора повезује Русију и Турску. Пројекат руског Газпрома и италијанског ENI-ја залог је сарадње која ублажава претходно постојећу тензију непријатељства чланица НАТО и некадашњег Варшавског пакта и потом сукобљених интереса на Кавказу и великом Туркестану (збирно име за туркофонске државе Централне Азије). Данас Турска обезбеђује 60 одсто гаса увозом од северног суседа. Турска се надала изградњи паралелног гасовода „Плави поток 2” 2006. године. Ипак, геополитичке потребе и географска погодност определили су Газпром за „Јужни поток” кроз земље Балкана.⁵⁷

Ирак је представљао једну од земаља које су биле јасан индикатор повратка „руског медведа“ у *Rimland*. У хронично лошој финансијској позицији, Русија је имала потребу за наплатом дугова чију је потражњу наследила од СССР-а. Дуг Ирака је до средине деведесетих нарастао на 7 милијарди долара. Због овога, и првенствено притиска у Думи да се тражи укидање санкција Ираку, Русија је још 1994. тражила њихово елиминисање. По доласку Примакова на место министра иностраних послова, партије у Думи добиле су подршку и у његовом раду *a propos* Ирака. Лукојл (Лукойл) је обезбедио право на развој нафтоносног поља West Kurna. Руска фирма је стекла право на три четвртине профита, без обавезе да плаћа порез багдадским властима. Зато је Русија била најве-

56 Tom Parfitt, “Gadafy offers Russia a naval base in Libya”, November 1 2008 The Guardian, Интернет, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/01/libya-russia-gadafy-united-states>, скинуто: 19/11/2008.

57 “Gas channel planned via Turkey”, Turkses, Интернет, http://www.turkses.com/index.php?option=com_content&task=view&id=495&Itemid=36, скинуто: 16/11/2006.

ћи купац ирачке нафте када је направљен програм „Храна за нафту”.⁵⁸

С обзиром да је Гадафи по постизању споразума са Западом о укидању санкција избацио руске компаније из посла са нафтом и гасом, Москва се окренула првенствено Алжиру, али, у мањој мери, и Мароку и Египту. Руски извоз покрива 29 одсто потреба ЕУ за гасом, док је удео Алжира 11 одсто. Путинова посета Алжиру и Мароку, одакле је кренула његова афричка турнеја 2006. године, била је прва посета кремаљског домаћина региону после четврт века. Том приликом руска страна је предочила алжирској предности стварања неке врсте гасног ОПЕК-а.⁵⁹ Ова идеја Москве коначно је почела да добија институционалне обресе установљењем гасног форума Русије, Ирана и Катара, који заједно поседују 60 одсто светских резерви гаса.⁶⁰

Б) Руско оружје и производи на Блиском истоку

Прекидање трговинских веза услед распада државе и смањивање индустријске производње, те потреба за девизама ради увоза стране технике али и житарица с једне, и постојање велике војне индустрије с друге, определили су руско вођство да продајом војне опреме и наоружања обезбеди неопходна средства. Истина у почетку није било јасне државне стратегије, али су Примаков и потом Путин продају наоружања и нуклеарне технологије уклопили у план повратка руске силе широм Блиског истока.

Примаков, у јавно декларисаној намери да промовише мултиполарни свет и поврати углед Москве, поспешује склапање уговора о продаји војних и цивилних производа земљама од Алжира до Ирана. Његова стратегија ослањала се на евроазијско савезништво које би се супротстављало атлантистичким силама, превасходно САД-у.⁶¹ У времену његовог министровања потписани су уговори о стварању Шангајске петорке, која је претходник Шангајске организације за сарад-

58 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, op. cit.

59 Rashid Khashana, “La Russia gioca la carta delle armi e del gas per guadagnarsi una posizione in Nord Africa”, op. cit.

60 “Gas-rich nations agree ‘forum’”, Интернет, <http://english.aljazeera.net/business/2008/10/2008102113531344749.html>, скинуто: 04/11/2008

61 Ariel Cohen, “The Primakov Doctrine – The Missing Link between Russia and Iraq?”, op. cit.

њу (Шанхайская организация сотрудничества). Након залагања против употребе силе над Садамовим Ираком у СБ УН, Русија добија уговоре о енергетској сарадњи и куповини руског наоружања од стране режима Садама Хусеина.⁶² Русија 1996. и 1997. осваја нова тржишта за своју војну индустрију, између осталог Турску и УАЕ.⁶³

Привредна сарадња, не рачунајући пласман војне индустрије и нуклеарног потенцијала, са овим делом света још увек је скромна. Руски извоз у арапске земље је 2006. износио свега 6,9 одсто укупног извоза Русије, док је Русија примала тек 3 одсто укупног извоза ових земаља. У циљу повећања обима трговинске размене основан је *Руско-арапски пословни савет* (Russian-Arab Business Council) који окупла билатералне савете Русије и арапских земаља, али ради и мултилатерално. Један од резултат је оснивање приватне руско-арапске банке која помаже пословну сарадњу Русије и ових земаља. У Оквиру савета склопљен је и уговор Јордана и руског партнера о изградњи фабрике хеликоптера k-226 са већинским руским власништвом у арапској земљи.⁶⁴ Иако Савет није донео видљиве резултате, он се показао корисним као кровна организација која олакшава организацију сајмова и националних привредних изложби на којима се склапају послови. У току је разматрање отварања банке у Русији која би примењивала исламске принципе пословања (Islamic banking).

Успешно настављајући Примаковљеву политику у региону, Путин и његов тим постигли су изванредне успехе и у трговини са појединим исламским земљама. Тако је 2007. обим трговине са Египтом нарастао на 2,1 милијарду долара, што је представљало раст од 50 одсто у односу на претходну годину.⁶⁵

Размена са Ираном је од 400 милиона долара 1997, не рачунајући новац за изградњу нуклеарних електрана, нарастала на 2,2 милијарде у првих девет месеци 2007, што је пред-

62 Ariel Cohen, "The Primakov Doctrine – The Missing Link between Russia and Iraq?", *op. cit.*

63 "Russia and the Arms Trade", *op. cit.*

64 Jana Borisovna, "Il mondo arabo è un partner economico vitale per la Russia?", *op. cit.*

65 "Egypt-Russia trade grows 50% in 2007 to \$2.1 bln", RIA Novosti March 23 2008, <http://en.rian.ru/world/20080323/102017445.html>, скинуто on: 17/10/2008.

стављало раст од преко 100 одсто у односу на исти преиод претходне године.⁶⁶

Економски односи Москве са Анкаром, највећим трговинским партнером на Блиском истоку, донекле су патили због договора Примакова око испоруке ракетног система S-300 Кипру. Током друге половине 90-их обим трговине износио је 10-12 милијарди долара, да би се 2007. попео на 22,5 милијарде, а у прва четири месеца 2008. достигао 10, 6 милијарди, што је додатни раст од 60 одсто у односу на 2007.⁶⁷ Лошији односи са Вашингтоном након окупације Ирака и савезништва са Курдима, олакшали су руској политици и пословном свету унапређивање привредне сарадње која од 2004. бележи стални раст.⁶⁸

Од 500 милиона долара 1997. трговинска размена са Израелом достигла је десет година касније 2,5 милијарде.⁶⁹

Добри односи са Ираком под санкцијама допринели су да се лета 2002, преговарало о уговорима о економској сарадњи вредним 60 милијарди долара.⁷⁰ Свакако, америчка окупација осујетила је реализацију ових планова.

Удео продаје руског конвенционалног наоружања и војне технике у укупној светској продаји ових производа почетком осамдесетих година прошлог века био је око 40 одсто да би 1991. опао на 20 одсто и на свега 10 одсто 1994. године.⁷¹ Тржишта заинтересована за руско оружје била су традиционална: Индија и Кина, Сирија, али и Иран који је након повлачења Црвене армије из Авганистана и доласка САД трупа у Персијски залив, постао природни партнер Руске Феде-

66 "The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia", op. cit; и "Russia-Iran trade doubles to \$2.2 bln in 9M07 - official", 13/12/2007, Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20071213/92206175.html>, скинуто: 19/11/2008.

67 Andrei Fedyashin, "Russia-Turkey: Blue Stream is not enough", RIA Novosti 01/07/2008, Интернет, <http://en.rian.ru/analysis/20080701/112739778.html>, скинуто: 10/10/2008.

68 Robert O. Freedman, "Russia in the Middle East: Is Putin Undertaking a New Strategy?", February 10, 2005, Интернет, <http://www.mideasti.org/summary/russia-middle-east-putin-undertaking-new-strategy> 02/10/2008, скинуто: 05/07/2008.

69 Robert O. Freedman, "The Russian Invasion of Georgia – Its Impact on Israel and Middle East", Caucasian Review of International Affairs, Vol. 2 (4) – Autumn 2008, p. 6.

70 "Huge trade deal draws Russia to Iraq", 17 August, 2002, BBC, интернет, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2200041.stm, скинуто: 02/10/2008.

71 "Russia and the Arms Trade", SIPRI, Интернет, <http://editors.sipri.se/pubs/pres-sre/iabk2.html>, скинуто: 02/09/2008.

рације. Ирак под санкцијама, затим Египат, Алжир и друге блискоисточне земље користили су приступачније цене совјетског наоружања наспрам НАТО произвођача. Међутим, у периоду 1992-93. зарада од продаје ове технике износила је мање од три милијарде долара годишње, а 1995. свега 2,6 милијарди.⁷² Председник руске владе, Черномирдин, обишао је земље Персијског залива новембра 1994, а у децембру исте године закључен је трговински споразум са Египтом (исте године када је Каиро потписао Споразум о слободној трговини са Вашингтоном), уз жељу Москве да ова земља постане као и у совјетском периоду њен главни трговински партнер у региону.⁷³

Примаков је у оквиру својих могућности, као министар и касније премијер, настојао да се продаја наоружања веже уз поново успостављање руског утицаја и стварање “мулти-векторске политике”. Владимир Путин уз далеко веће ингенерије и повољнију економску ситуацију, уз легитимитет за промене, након одласка Јељцина и његове политике која је “према већини показатеља период економског хаоса ако не и колапса те (потпуног) неуспеха”, унапредио је Примаковљев правац.⁷⁴

На Кину и Индију отпада 70 одсто укупног руског извоза војне опреме и наоружања. Блиски исток - од Алжира до Ирана - све је привлачније тржиште и 2006. је на њега отпадало 17 одсто руског војног извоза.⁷⁵ У периоду 2000-2003, 14.22% укупног пласмана војне индустрије Русије ишло је на Блиски исток, док је у периоду 2004-2007. овај удео порастао на 34.56%.⁷⁶

Турска је још 1997. куповала војну опрему од Русије, коју САД није хтео да обезбеди због коришћења против

72 Stephen J. Blank, “Russia’s return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?”, *op. cit.*

73 “The Middle East”, Интернет, <http://countrystudies.us/russia/88.htm>, скинуто: 24/03/2008.

74 “Russia’s Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States” May 30, 2008, Интернет, http://assets.opencrs.com/rpts/RL34512_20080530.pdf, скинуто: 27/08/2008.

75 John C. K. Daly, “Russia Sees Great Opportunities in 2007 for State Armaments Firm Rosoboronekspart”, March 1, 2007, Интернет, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371956, скинуто: 12/04/2008.

76 “Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007”, October 23, 2008, CRS, p. 38.

курдске гериле.⁷⁷ Русија, поготово од доласка Путина на кормило највеће државе на земљином шару, све више конкурише Америци за примат у извозу војне опреме на подручју Блиског истока. Уз продају наоружања, све више се везује и ширење руског војног присуства.

Сирија, која је и у најтежа времена била купац руског оружја, земља је у којој се проширује руски војни док, како би прерастао у праву луку.⁷⁸ Недавно је преговарајући о куповини наоружања у вредности од око 2 милијарде долара, те сарадње у области нуклеарне енергије, либијски вођ, пуковник Гадафи понудио Димитрију Медведеву отварање руске војне поморске базе у Бенгазију.⁷⁹

Неизоставни Иран руски је купац још од посете Хашемије Рафсанданија старој руској престоници, јуна 1989, када је уговорена куповина наоружања, те направљен иницијални договор о нуклеарној сарадњи.⁸⁰

Одскора главни купац руске опреме постаје Алжир. За боравка Владимира Владимировича Путина у овој земљи, склопљени су уговори о куповини руског оружја у вредности од \$7.5 милијарди.⁸¹ Међутим највреднији део уговора је отпао са враћањем руских борбених авиона, због неиспуњавања обећаних перформанси.

У периоду 2000-2007, Русија је била други извозник војне опреме и оружја у земље у развоју са 34 милијарде долара, према обрачуну из 2007. У периоду 2004-2007, она је постала прва према вредности уговора о продаји и пласману оваквих производа земљама у развоју, покривајући 27,9 одсто (34,3 милијарде долара) свих потраживања. Највећи раст продаје у временском распону од 2004. до 2007. забележила

77 "The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia", op. cit.

78 О куповини руске војне технике и оружја од стране Дамаска и Техерана види у: Slobodan Janković, „Gestrateške karakteristike sukoba na Bliskom istoku”, *Međunarodna politika*, God. LVII, br. 1124, Beograd 2006; и Slobodan Janković „Sukobi na Bliskom istoku — osnovna obeležja”, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, Br. 2-3/2007, Beograd 2007, str. 266-307.

79 "Libya 'ready to host Russian naval base'", Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20081013/117699182.html>, скинуто: 31/10/2008.

80 Robert O. Freedman, "Russia and The Middle East: the Primakov Era", op. cit.

81 Konstantin Makienko "New Customers for Russian Fighters", *Russia & CIS Observer*, NO.1 (16) February 2007, Интернет, <http://www.ato.ru/rus/cis/>, скинуто: 24/03/2008.

је војна индустрија резервних делова и сервисирања — 1000 одсто. Зарада од продаје и сервисирања је 2004. износила 5,1 милијарду долара, зарађених на основу уговора са 59 земаља, за разлику од 53 из 2003. Данас Русија продаје производе војне индустрије у 72 земље, а процењује се да ће у 2008. зарадити 23 одсто више него лане (8,5 милијарди долара).⁸²

Након сада чувеног минхенског говора, Путин је марта 2007. посетио земље Персијског залива, и Саудијској Арабији и Емиратима понудио развој цивилне нуклеарне технологије, продају наоружања, те учествовање у руском систему глобалног позиционирања *ГЛОНАСС*.⁸³ Тада је уговорио лансирање шест цивилних саудијских сателита у орбиту.

В) Безбедносна сарадња

У густој мрежи блискоисточних савезништава, каткад и контрадикторних, занимљиво је подсетити се одбрамбених споразума Техерана и Дамаска, од којих је први склопљен два дана после атентата на либанског премијера Рафика Харирија (16. II 2005). Истога дана, Москва је потврдила продају противваздушних система Ирану.⁸⁴

Осим наведене Сирије, те понуде Либијаца за изградњу војне луке, Русија је октобра 2008. добила понуду Јемена да након 18 година обнови своје војно поморско присуство у територијалним водама најјужније земље арапског полуострва. Акција дела руске флотила у обезбеђивању пловидбе око рога Африке на јесен 2008, додатно увећава престиж руске војске и државе на простору Блиског истока и шире.⁸⁵ Коначно је 16. јануара, након предлога Генералштаба, Руска Феде-

82 "Russia sets new record with arms export in 2008", Pravda 22.10.2008, Интернет, http://english.pravda.ru/russia/economics/106603-arms_export-0, скинуто: 17/11/2008. и "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007", op. cit., pp. ii, 4, 39.

83 Ariel Cohen, "Putin's Middle East Visit: Russia is Back", Heritage Foundation, March 5, 2007, p. 2.

84 Robin Hughes, "Iran, Syria sign a further defence co-operation agreement", *Jane's Defence Weekly*, 27 June 2006, Интернет, http://www.janes.com/defence/news/jdw/jdw060627_1_n.shtml, 08/08/2006.

85 Бојни брод и група "Neustrašimi" дошао је на позив сомалске Владе, како би умањео пиратерију, у: "Russian naval task force leaves Tripoli", RIA Novosti October 13 2008, <http://en.rian.ru/russia/20081013/117699182.html>, скинуто: 13/10/2008.

рација најавила отварање три војне поморске луке (у Сирији, Јемену и Либији).⁸⁶

Две-три експанзије НАТО-а, и медведов одговор

Средином деведесетих, кроз оснивање програма Партнерство за мир, започиње прва фаза ширења НАТО-а која је требало да прукључи Атлантском војном савезу бивше комунистичке земље, изузев Русије, те да бивше совјетске републике дефинитивно одвоји од утицаја посустале Москве. Дакле, земље Централне и Источне Европе, с једне, и (идеално) 14 экс-СССР република. За Русију је након иницијалне шок терапије према рецепту ММФ-а и Светске банке — према тврдњи Збигњева Бжежинског ове институције представљају америчке полуге моћи — и охрабрења да се одрекне империјалних амбиција, следио сценарио даље демократизације у виду отцепљења Чеченије, те поделе земље на одрживе аутономне целине.

Медитерански дијалог (настао 1994. и укључује седам земаља — Мауританију, Алжир, Мароко, Тунис, Египат, Израел и Јордан) први је мултилатерални облик сарадње са земљама регије. Очигледан циљ иницијативе били су пацификација ради стабилности Израела, као кључног партнера САД, али и стварање коалиције око Вашингтона и западних држава.

Друга етапа ширења НАТО, почетком 21. века обележена је дефинитвном интеграцијом прибалтичких република, те већине земаља од Пољске до Бугарске, уз Србију као једину државу на овом потезу која је прокламовала војну неутралност. На Видовдан (28. јуни) 2004. у граду на Босфору је усвојена Истанбулска иницијатива за сарадњу (Istanbul Cooperation Initiative) НАТО саздана по моделу PfP-а, како је наведено у члану 3, тачка с, оснивачког документа.⁸⁷ С обзиром да је иницијатива претенциозно или храбро узела себи у циљ ширење стабилности и безбедности на Блиском истоку, у документу се наводи подржавање Четворке и изналажења

86 Игорь Зубов, "Базы российских ВМФ возвращаются на Ближний Восток", 16 января 2009, http://www.mr7.ru/news/politics/story_7986.html, скинуто: 17/01/2009.

87 "Istanbul Cooperation Initiative", 28 June 2004, Интернет, <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm>, скинуто: 28/04/2008.

решења израелско-арапског сукоба. Иницијатива је прихваћена од стране четири мање арапске земље Персијског залива, које су изразиле неспремност да реализују предуслов сарадње са савезом предвођеним „Ујка Семом“ — интероперабилност.⁸⁸

Конечно, НАТО је присутан у Авганистану од 2002. године на крајњем истоку ширег региона. О траљавом учинку највећег и јединог светског војног савеза у овој земљи довољно говоре барем три податка: један је да су коалиционе жртве у њему данас бројније него у Ираку, не само због опадања броја страдалих у другој наведеној земљи, те да је вођ талибана 18. новембра, на понуђене преговоре, изјавио да се у својој земљи безбедно осећа и да му није потребан председник (Карзаи) да му је гарантује. Трећи је да се и даље инсистира шаблонски на реизградњи или обнови инфраструктуре и институција у земљи која нити је имала инфраструктуру о којој се говори у документима, нити је икада имала институције какве би на Западу желели.

Први руски политичар који се не само реторички супротставио овим тенденцијама био је Јевгениј Примаков, личност претходно каријерно везана за Блиски исток.

Политика влада Русије, у којима је Козирјев (Андрей Владимирович Козырев) био министар иностраних дела, била је другачија од политике коју је спроводио Примаков због суштински различитог опредељења. Козирјев је био један од промотера атлантистичке политике сарадње са Западом. Тако је у разговору са тадашњим генсеком ОЕБС-а, Козирјев јануара 1995. призивао интернационализацију сукоба у Чеченији, тврдећи да то више није само ствар Русије, за разлику од свога заменика који се залагао да је то унутрашње питање.⁸⁹ Током блискоисточне турнеје, овај министар се залагао да Египат одобри продужетак *NPT*-ја — Уговор о неширењу нуклеарног оружја, како се не би проблематизовало израелско непоштовање и неукључивање у исти.⁹⁰ О разликама у

88 Matteo Legrenzi, “Nato In The Gulf: Who Is Doing Whom A Favor?”, Интернет, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_200704/ai_n21284813/print, скинуто: 25/05/2007.

89 “Chechnya no longer just a Russian issue”, NUPI, 10.01.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3693>, скинуто: 11/11/2008.

90 “Kozyrev tours the Middle East”, NUPI, 01.04.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3410>, 11/11/2008.

приступу сведочи и закључак коментатора: „Примаков је одбацио период про-западне политике на којој је његов претходник Андреј Козирјев радио.”⁹¹

Ова промена, била је видљива и у ставу према палестинском питању, јер Примаков постаје, за разлику од претходника, критичнији према Израелу и одлучније тражи за Русију место у процесу решавања вишедеценијског сукоба.⁹² Циганков ову промену карактерише као разлику у цивилизацијском приступу, јер је нови министар иностраних дела тежио повратку Русије на статус велике силе, доминацију на простору некадашњег СССР-а, лабавијим везама са Западом и јачању односа са не-западним народима.⁹³ Скромни успеси 90-их леже у промени политике из прве половине деценије, а на Блиском истоку односе се на продају наоружања, наставак скромног раста извоза и отварање нових тржишта - попут Турске, која постаје и кључни економски партнер Москве у овом делу света. Међутим то је и период у коме настаје Шангајска петорка као претеча ШОС-а. Сарадња са Ираном, Ираком и Сиријом била је залог каснијег ширења утицаја на Блиском истоку.

По доласку Путина на место председника Руске Федерације, други Чеченски рат је у току (од августа 1999) и завршиће се успешно по Москву. Нацрти стратешких докумената усвојени 1999. и 2000, одсликавају политику за коју се залагао Примаков — мултиполарни свет, Русија у Евроазији. Као кључне претње наводе се између осталог а) опасност од слабљења руског утицаја у свету, б) јачање војно-политичких блокова и савеза, пре свега источно ширење НАТО-а, те в) потенцијална појава страних војних база и већих војних контигената у близини руских граница.⁹⁴

Русија под Путином 2000. године једнострано крши забрану продаје оружја Ирану, чиме се наставља претходна политика. Међутим, догађаји од септембра 2001. довели су до више промена. Русија је тада добила суперсилу као партнера

91 “Kremlin between East and West”, *The Russia Journal*, September 13 -19.1999, Интернет, http://russiajournal.com/archive/The_Russia_Journal/1999/September/13.09.1999/Opinion/Sep.13-07.pdf, скинуто: 12/11/2008, page 7.

92 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, op. cit.

93 Andrei P. Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: ‘West,’ ‘Eurasia,’ and ‘Euro-East’ in Russia’s Foreign Policy”, op. cit., p. 377.

94 “National Security Concept of the Russian Federation”, III, op. cit.

у борби против исламског тероризма на Кавказу. Подржавајући амерички *рат*, заправо је подржала себе. Ако су Американци помогли у операцијама чишћења чеченских упоришта у планинама на граници са Грузијом, Русија је помогла инвазију на Авганистан, подацима и логистиком.⁹⁵

Русија се у борби за Чеченију и изолацију сепаратистичког покрета окренула и исламском свету, када је 2004. затражила чланство у ОИК-у (Организација исламске конференције). Присуство посматрача ОИК-а на изборима у Чеченији, значило је несумњив дипломатски успех Кремља.

Коначна разматрања

Политика Москве на Блиском истоку има три циља: зауставити ширење америчко-атлантистичког утицаја, опоравак државе кроз економски развој и стварање савезништава где је могуће, те анулирање унутрашњих проблема путем мудро вођене спољне политике.

Политика у претходном периоду доживела је потпуни крах на спољњем и унутрашњем плану, због чега је промена курса била и очекивана.

Русија, је након периода институционалног, економског и моралног слома у тренутку када су центрифугалне силе претиле да расточе и саму земљу, показала да има елиту способну да консолидује земљу и успостави стабилност. Њена политика на Блиском истоку у периоду 1996-2008. показатељ је великог повратка на светску сцену, слеђењем реалистичке концепције међународних односа. Опстајање НАТО-а и након нестанка хладноратовског противника, те окруживање Русије и прављење санитарних кордона, ширењем Алијансе и по пределима Блиског истока, иде у прилог геополитичкој законитости о напетости Исток–Запад, односно сталном сукобу морског и копненог принципа.

Настављајући сарадњу са исламским земљама, Москва задобија статус посматрача у Организацији исламске конференције, чиме је предупредила верске и етничке сепарати-

95 Tiffany G. Petros, Yeonmin Cho, Anne K. Glatz, and Yonatan A. Bock, "Foreign Support of the U.S. War on Terrorism" *Congressional Research Service* The Library of Congress May 29, 2002, Интернет, <http://209.85.135.104/search?q=cache:bBFwCPFuJMJ:digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/meta-crs7009:1+PfP+Agreement+of+Sharing+Information+list+of+countries+signatories&hl=en&ct=clnk&cd=4&client=firefox-a>, скинуто: 29/10/2008.

зме. Подршка исламским групама у Палестини и посредно у Либану, јача Руски утицај у региону на уштрб америчког и истовремено додатно пацификује евентуални верски екстремизам на својој територији.

На крају периода који проучавамо, Москва је поново на светској сцени у улози велике силе. Претња сепаратизма је присутна у мањој мери, а Русија је остварила сарадњу са више земаља у региону него бивши Совјетски Савез. Оваква позиција Москве која евидентно, и све брже, шири утицај и наилази на прихватање од стране режима широм Блиског истока наводи на закључак да је даље сукобљавање са помало посусталом америчком суперсилом неизбежно на вишедимензионалним фронтовима како Блиског истока, тако и другде. Оно је утолико неминовније, уколико политички естаблишмент САД-а наставља са концептом унилатерализма и покушајем одржавања доминације. Вашингтонско прихватање проширених улога појединих држава може олакшати тензије, али то изискује и суштинске промене. *Пружена рука* Ирану, понуда ресетовања односа Русији, делују као назнака промене. Међутим, тактичка и привремена сарадња тешко да могу укинути структурално сукобљена начела и интересе. Наставак вредносне политике САД-а како на овом, тако и у другим подручјима света (ширење демократије, залагање за Западни образац људских права и вредности, либерализам у економији) сукобљавају се са источним уважавањем традиционалних култура и постојањем суверених континенталних држава — Русије и Кине.

Литература

Документа

“Fact Sheet: The North Atlantic Treaty Organization”, U.S. *Department of State* 95/11/22 Fact Sheet: NATO, Bureau of Public Affairs, Интернет, http://www.fas.org/man/nato/offdocs/us_95/dos951122.htm, скинуто: 223/08/2008.

“Istanbul Cooperation Initiative”, 28 June 2004, Интернет, <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm>, скинуто: 28/04/2008.

“Концепция внешней политики Российской Федерации”, Президент России 12 июля 2008 года, Пр-1440, интернет, <http://>

www.kremlin.ru/text/docs/2008_07/204108.shtml, скинуто: 05/05/2009.

“National Security Concept of the Russian Federation”, from *Rossiiskaya Gazeta*, January 18, 2000. Approved by Presidential Decree No. 1300 of 17 December 1999 (given in the wording of Presidential Decree No. 24 of 10 January 2000).

“The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, Approved by the President of the Russian Federation V. V. Putin June 28, 2000, Интернет, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm> 08/10/2007.

“Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century”, A Report of The Project for the New American Century September 2000, p. 78.

“Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2008 году”, Обзор МИД России, Москва, март 2009 года.

Књиге

Др Драган Петровић, *Русија на почетку XXI века — Геополитичка анализа*, Нови Сад 2007

Драгош Калајић, „Трећи пут” Солжењичина, Двери српске, год. X, број 39, Београд 2008, стр. 428.

Charles A. Beard, *The idea of national interest*, Quadrangle Paperbacks, Chicago 1966, p. 475.

Др Јелица Курјак, *Руска политика на Балкану*, Београд 1999.

Zbigniew Brzezinski, “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives”, Basic Books 1997, p. 240.

Текстови

Айгуль Султанова, „Казахстанская нефть пойдет своим путем”, 27.03.2008, Интернет, http://www.ng.ru/cis/2008-03-27/8_kazakhstan.html?mtheme=2_1, скинуто: 27/03/2008.

Andrei Fedyashin, “Russia-Turkey: Blue Stream is not enough”, RIA Novosti 01/07/2008, Интернет, <http://en.rian.ru/analysis/20080701/112739778.html>, скинуто: 10/10/2008.

Andrei P. Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: ‘West,’ ‘Eurasia,’ and ‘Euro-East’ in Russia’s Foreign Policy”, *Geopolitics*, Vol.12, 2007, pp. 375–399.

Andrew Campbell, “Russia’s Primakov and Iraq’s Hussein: the World’s Most Dangerous Political Partnership”, *National Observer* No. 41 - Winter 1999, Интернет, http://www.nationalobserver.net/1999_winter_campbell.htm, скинуто: 16/08/2008.

Ariel Cohen, “The Primakov Doctrine — The Missing Link between Russia and Iraq?”, The Heritage Foundation, December 15,

- 1997, posted: October 28, 2004 Интернет, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1259846/posts>, скинуто: 25/08/2008.
- Ariel Cohen, "NATO's Frontiers: Eurasia, the Mediterranean, and the Greater Middle East", *Heritage*, January 9, 2006, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/Europe/hl919.cfm>.
- Ariel Cohen, "Putin's Middle East Visit: Russia is Back", Heritage Foundation, March 5, 2007.
- Dr. Ariel Cohen and James A. Phillips, "Russia's Dangerous Missile Game in Iran", Heritage, *Executive Memorandum* #503 November 13, 1997, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/EM503.cfm>, скинуто: 12/10/2007.
- Bernard A. Gelb, "Russian Oil and Gas Challenges", January 3, 2006, *Congressional Research Service*.
- "Chechnya no longer just a Russian issue", *NUPI*, 10.01.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3693>, скинуто: 11/11/2008.
- "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007", October 23, 2008, *CRS*.
- Fiona Hill, "Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival", The Foreign Policy Centre, London September 2004, Интернет, <http://www.brookings.edu/views/articles/Fhill/20040930.pdf>, скинуто: 01/10/2008.
- "From the Days of A", Time March 12, 1990 Интернет, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,969582-6,00.html>, скинуто: 10/10/2008.
- Elena V. Suponina, "Perche' non siamo piu' filoarabi", *Limes dossier*, Интернет, http://limes.espresso.repubblica.it/wp-content/uploads/2008/05/000-000_lim_3-08_suponina.pdf, 16/07/2008;
- "Gas channel planned via Turkey", *Turkses*, Интернет, http://www.turkses.com/index.php?option=com_content&task=view&id=495&Itemid=36, скинуто: 16/11/2006.
- Geoffrey Kemp and Paul Saunders, "America, Russia, and the Greater Middle East Challenges and Opportunities", *The Nixon Center*, Washington DC November 2003, Интернет, http://www.nixoncenter.org/publications/monographs/US_Russia_ME.pdf, скинуто on: 02/10/2008.
- Prof. Dr. Esat Arslan, *New Alternative "Pax Turkistana" After Pax-turcica*, *The Journal of Turkish Weekly*, 30 June 2005, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=92>, скинуто: 30/06/2005.
- Igor Khrestin and John Elliott, "Russia and the Middle East", *Middle East Quarterly* WINTER 2007 • Volume XIV: No. 1, Интернет, <http://www.meforum.org/article/1632>, скинуто: 10/04/2008.

- Ilya Bourtnan, "Putin and Russia's Middle Eastern Policy", *ME-RIA*, Volume 10, No. 2, June 2006, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue2/jv10no2a1.html>, 12/07/2008.
- Jana Borisovna, "Il mondo arabo è un partner economico vitale per la Russia?", 26/05/2007 Интернет, <http://www.arabnews.it/2007/06/06/il-mondo-arabo-e-un-partner-economico-vitale-per-la-russia/>, 25/07/2008.
- Jana Borisovna, "Il ruolo russo nella crisi iraniana", 2 Luglio 2008, Интернет, <http://www.arabnews.it/2008/07/02/il-ruolo-russo-nella-crisi-iraniana/>, скинуто: 26/06/2008.
- John C. K. Daly, "Russia Sees Great Opportunities in 2007 for State Armaments Firm Rosoboroneksport", March 1, 2007, Интернет, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371956, скинуто: 12/04/2008.
- Konstantin Makienko "New Customers for Russian Fighters", *Russia & CIS Observer*, NO.1 (16) February 2007, Интернет, <http://www.ato.ru/rus/cis/>, скинуто: 24/03/2008.
- "Kozyrev tours the Middle East", *NUPI*, 01.04.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?3410>, 11/11/2008.
- "Kremlin between East and West", *The Russia Journal*, September 13 -19.1999, Интернет, http://russiamjournal.com/archive/The_Russia_Journal/1999/September/13.09.1999/Opinion/Sep.13-07.pdf, скинуто: 12/11/2008, page 7.
- "Letter of Invitation to the Madrid Peace Conference October 30, 1991", Интернет, http://www.lebanonwire.com/prominent/historic_documents/1991_invitation_to_madrid_conference.asp, скинуто: 15/06/2008.
- Matteo Legrenzi, "Nato In The Gulf: Who Is Doing Whom A Favor?", Интернет, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_200704/ai_n21284813/print, скинуто: 25/05/2007.
- Miles Ignotus, "Seizing Arab Oil" *Harper's Magazine*, March 1975, Posted on Thursday, January 22, 2004; Интернет, <http://harpers.org/SeizingArabOil.html>, скинуто са: <http://blythe-systems.com/pipermail/nytr/Week-of-Mon-20041227/011140.html>, 18/02/2008.
- Miljan Filimonović, „Obnova moći Ruske Federacije – implikacije na međunarodni položaj Republike Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008,
- Rashid Khashana, "La Russia gioca la carta delle armi e del gas per guadagnarsi una posizione in Nord Africa", 6 Giugno 2007, Интернет, <http://www.arabnews.it/2007/06/06/la-russia-gioca->

- la-carta-delle-armi-e-del-gas-per-guadagnarsi-una-posizione-in-nord-africa/, скинуто: 30/04/2007;
- Robert O. Freedman, "Russia and The Middle East: the Primakov Era", *Middle East Review of International Affairs – MERIA*, Volume 2, No. 2 - May 1998, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue2/jv2n2a1.html>, скинуто 24/03/2008.
- Robert O. Freedman, "Russia's Middle East Ambitions", *Middle East Quarterly*, September 1998, Интернет, <http://www.meforum.org/article/405>, скинуто 03/03/2008.
- Robert O. Freedman, "Russia in the Middle East: Is Putin Undertaking a New Strategy?", February 10, 2005, Интернет, <http://www.mideasti.org/summary/russia-middle-east-putin-undertaking-newstrategy> 02/10/2008, скинуто: 05/07/2008.
- Robert O. Freedman, "The Russian Invasion of Georgia – Its Impact on Israel and Middle East", *Caucasian Review Of International Affairs*, Vol. 2 (4) – Autumn 2008.
- "Russia and the Arms Trade", *SIPRI*, Интернет, <http://editors.sipri.se/pubs/pressre/iabk2.html>, скинуто: 02/09/2008.
- "Russia, Egypt sign nuclear power agreement", **25/03/2008**, Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20080325/102185942.html>, скинуто: 30/10/2008.
- "Russia's Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States" May 30, 2008, Интернет, http://assets.opencrs.com/rpts/RL34512_20080530.pdf, скинуто: 27/08/2008.
- "Russia sets new record with arms export in 2008", *Pravda* 22.10.2008, Интернет, http://english.pravda.ru/russia/economics/106603-arms_export-0, скинуто: 17/11/2008.
- Seymour M. Hersh, *Annals of Espionage*, "Saddam's Best Friend," *The New Yorker*, April 5, 1999.
- Slobodan Janković, „Osnove za oslanjanje na Rusiju u spoljnoj politici Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 200-204.
- Slobodan Janković, „Geostrateške karakteristike sukoba na Bliskom istoku”, *Međunarodna politika*, God. LVII, br. 1124, Beograd 2006.
- Slobodan Janković „Sukobi na Bliskom istoku — osnovna obeležja”, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, br. 2-3/2007, Beograd 2007, str. 266-307.
- Stephen J. Blank, "Russia's return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?", *ORBIS*, Fall 1996, Интернет, <http://>

findarticles.com/p/articles/mi_m0365/is_n4_v40/ai_18798566/print?tag=artBody;coll, 09/07/2008.

Tiffany G. Petros, Yeonmin Cho, Anne K. Glatz, and Yonatan A. Bock, "Foreign Support of the U.S. War on Terrorism" *Congressional Research Service ~The Library of Congress* May 29, 2002, Интернет, <http://209.85.135.104/search?q=cache:bBFWcPFuJJMJ:digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/metacrs7009:1+PfP+Agreement+of+Sharing+Information+list+of+countries+signatories&hl=en&ct=clnk&cd=4&client=firefox-a>, скинуто: 29/10/2008.

"The State of the Russian economy", *Russian analytical digest* 38/08, 2 April 2008

"The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia", *The Heritage Foundation*, April 6, 1998, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/HL607.cfm>, скинуто: 7/08/2008.

Tom Parfitt, "Gadafy offers Russia a naval base in Libya", November 1 2008 *The Guardian*, Интернет, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/01/libya-russia-gadafy-united-states>, скинуто: 19/11/2008.

"Turkey's energy dependency on Russia to rise after nuclear plant", Интернет, <http://www.hurriyet.com.tr/english/finance/10021607.asp?scr=1>, 02/11/2008.

Слободан Јанкович

ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ РОССИЙСКОЙ БЛИЗКОВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКИ В НАЧАЛЕ 21 ВЕКА

Резюме

Изменения в международном порядке характеризуются столкновением интересов сильных держав и модификациями в экономических тенденциях. Изучение политики России на Ближнем Востоке является очень важной задачей в силу стратегического и индустриального значения этого региона для мирового сообщества. Автор разделил работу на 4 главы и заключение. В первой главе автор аргументирует свое исследование, определяет проблемы и предлагает краткую историческую справку развития отношений России и Ближнего Востока непосредственно перед периодом

исследования. Также в первой главе перечисляются имена других авторов, которых интересует та же или похожая тематика. Вторая глава является своеобразным продолжением первой, поскольку в ней рассматривается период первой половины 90х г.г. Глава «Возвращение в исламский мир» посвящена обзору экономической политики, дипломатии и, в меньшей степени, инициатив Москвы по мерам безопасности в регионе. Четвертая глава освещает экспансию НАТО на Ближний Восток и ответ России на данную политику. Анализ результатов исследования российской политики в рассматриваемом регионе в период между 1996 и 2008 г.г. показывает, что на территории от Марокко до Афганистана Россия сумела расширить свое влияние и вернуться на глобальную арену в качестве мировой державы, чем нарушила концепцию унитаризма.

Ключевые слова: Россия, Ближний Восток, энергоносители, исламский мир, США, НАТО, война в Ираке.

УДК: 327(470+571):327(4)''20''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

30. 04. 2009.

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 163-182

*Драган Петровић**

СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ НА ЕВРОПСКОМ ПРАВЦУ (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА БАЛКАН)

Резиме

Рад се бави основним стратегијским правцима савремене руске политике на свом европском правцу. Русија је у сталном узлету током последње деценије, за разлику од тешке кризе у којој се налазила током деведесетих година 20. века. Као резултат јачања земље, долази и до њене истакнутије позиције у међународним односима, а у овом раду посебно је анализирана политика и позиција земље у Европи, имајући у виду да је Русија светска сила и двоконтинентална земља (евроазијска). Поред примарног интереса који Русија има на простору Заједнице независних држава, она у Европи највише полаже на стратешку сарадњу са Немачком и Француском. Русија има низ сукоба интереса са САД, са којом поред тога има и одређена питања сарадње.

Кључне речи: Русија; европски правац руске политике; успон Русије; сукоб интереса и могућности сарадње са САД; стратешки интереси са Немачком и Француском; балкански правац;

Увод

Савремена Русија (Руска Федерација) је једна од ретких двоконтиненталних држава, која се простире и у Европи (4,6 милиона км кв и око 106 милиона становника) и у Азији (12,5

* Институт за међународну политику и привреду, Београд

милиона км кв и близу 40 милиона становника).¹ Важност европског правца је посебно наглашена у руској цивилизацији, геополитици, како у историјском контексту, тако и у савременим стремљењима, пошто се Русија пре свега сматра делом Европе.²

Савремена Русија је у географском смислу саставни део готово половине европског континента са којим је веома прожета и повезана цивилизацијски, историјски и економски. Нарочито је остатак Европе заинтересован за руске ресурсе, од којих су на првом месту енергенти, посебно нафта и гас, али и многе важне руде метала и неметала, дрво, у перспективи и чиста вода. У социолошком смислу Русија је ближа источноевропским земљама у транзицији, него високоразвијеним државама Западне Европе, где је средња класа врло стабилна – статусно пре свега, економски и политички. У политичком смислу Русија има веома развијене, чак стратешке односе са најважнијим државама ЕУ, па и са самом ЕУ. Комплексност ситуације за званичну Москву можемо видети у чињеници да САД имају огроман утицај на догађаје у Европи, посебно захваљујући НАТО савезу и да Русија и поред, условно речено, солидних односа са званичним Вашингтоном, има и више нерешених питања од велике важности, од којих је на првом месту на европском простору политичка будућност Украјине.

После распада СССР, Руска Федерација је током деведесетих година 20. века, у условима новонасталог монополарног светског поретка у међународним односима и унутрашњег друштвено-политичког процеса транзиције у којима се нашла, покушавала да пронађе своје место у европској и светској политици. У том периоду два председничка мандата Бориса Јељцина и низа изазова у којима се нашла, пре све-

1 А. Л. Чепалыга, Г. И. Чепалыга, *Регионы России*, Справочник, Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», Москва, 2004.

2 О пресудном утицају европског опредељења и идентитета Русије, видети у Драган Петровић, «Русија и Европа» (I), Свеске, број 78, октобар 2005, Мали Немо, Панчево, стр. 153-167. и «Русија и Европа» (II), Свеске, број 79, јануар 2006, Мали Немо, Панчево, стр. 187-197; а о геополитичком историјском контексту руске позиције у Европи од истог аутора *Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа*, Прометеј, Нови Сад и Институт за политичке студије, Београд, Нови Сад, 2007, поднаслов «Геополитички и историјски контекст руске позиције на континентима на којима се распростирала», и у оквиру њега део «Русија и Европа», стр. 161-172.

га у свом транзиционом покушају (пре)наглог преласка из социјалистичко-планског у неолиберални капиталистички друштвено-економски поредак, долази до битног слабљења земље и до озбиљног умањења њеног значаја у међународним односима. Међутим, од краја 1999. године, и доласка на власт Владимира Путина, прво као премијера, потом од 31. децембра 1999. као вршиоца дужности председника, а од марта 2000. и као изабраног председника Русије, долази до битног преокрета и јачања земље и на унутрашњем и на спољнополитичком плану. У овом раду ћемо посебну пажњу посветити позицији Русије у европском окружењу и њеној европској политици. Свеукупно јачање Русије у последњој деценији, те настављање и чак повећавање притисака политике САД ка дубини Евроазије условили су промену политике званичне Москве према Америци и НАТО-у, чија би метафоричка вододелница могао бити наступ бившег председника (сада премијера) Владимира Путина на међународној конференцији у Минхену фебруара 2007. године.

Координате спољне политике савремене Русије

У спољнополитичкој равни позиција Русије је условљена:

- а) Системом савеза који Русија има на подручју Евроазије. Ради се о државној унији коју има са Белорусијом, Заједници независних држава, Заједничком економском простору и Шангајском споразуму. Државна унија са Белорусијом, није још у пракси заживела у потпуности, али без обзира на одређене политичке разлике које постоје између два руководства (Русије и Белорусије), ситуација је таква да су обе земље повезане вишеструко, и да развијају и заједничку одбрану у односу на треће земље, поред веома тесне, економске, културне и друге сарадње (боље речено интеграције). Становништво Белорусије и близу половине становништва Украјине има поред, евентуално, свог ужег националног и шире проруско, а један део и руско национално одређење. Заједница независних држава још увек функционише на један,

углавном успешан начин, док је Заједнички економски простор још увек недовршен, а због неодлучног става Украјине по степену интеграције и делом неизвестан савез. Најзад, Шангајски споразум, захваљујући свом јачању последњих неколико година и на војну димензију, представља важан фактор који даје извесну сигурност Русији, да ширење америчког утицаја и НАТО савеза неће моћи да пређе у дубину Азије. Постоји и савез ОТБОК, који чине поред Русије и земаља средње Азије ЗНД, још и Белорусија и Јерменија. Русија, поред наведеног система државних унија и савеза, има и специјалне односе и билатералну сарадњу стратешког нивоа са низом земаља и влада у свету, почевши од Сирије, преко Венецуеле, Хондураса, Кубе и др.

- б) Условно гледано, благонаклоним односом Русије према ЕУ, а нарочито према неким њеним земљама, попут Немачке, Француске и др. Овај однос према ЕУ, нарочито неким њеним новијим чланицама на Истоку, може да се, такође, условно гледано, делом релативизује после инсталирања ракетног штита у Пољској и радарског система у Чешкој, али и ови потези су везани пре свега за односе Русије према САД. Насупрот томе стратешки интереси између Русије са Немачком и Француском (у знатно мањој мери и са Италијом и Шпанијом) су чврсти и за све ове силе веома важни.
- в) Сложеним односима према САД, који поред низа међусобно испреплетених интереса, последњих година све директније улазе у суптилан сукоб по више важних питања. У том контексту у држању Русије, важну прекретницу представља Путинов говор у Минхену почетком 2007. године, који је наговестио озбиљније супротстављање Русије Америци, по низу важних питања где постоји сукоб интереса. И поред тога, сукоб интереса са САД није дефинитивно прерастао у општи сукоб између две државе, већ се и даље ради о моћним партнерима који на глобалној

сцени одмеравају однос снага, али у исто време и сарађују по низу важних питања.³

- г) Сложеним односом са Кином, који је превасходно савезнички, пре свега у односу на америчку политику и НАТО. С друге стране, потенцијалне супротности између Русије и Кине остају, највише у виду руске опрезности у односу на свог југоисточног суседа. Тако у односу на велика пространства слабо настањеног источног Сибира и Далеког истока, налази се густо настањена Кина.⁴ Руско-кинески војно-политички савез, иначе дефанзивног карактера, највише изражен кроз Шангајски уговор (савез, алијансу), као и уска сарадња Русије са централноазијским земљама постсовјетског простора (ЗНД, Шангајски савез, ОДБОК), чине званичну Москву сигурнијом на азијском простору у односу на САД и НАТО, и даје јој већу маневарску позицију за европски правац.

Наведеној групи фактора, као најновије моменте можемо придодати још два важна међународна догађаја у последњих неколико месеци. Први је успешна акција руских оружаних снага августа 2008. године у Закавказју, што је резултирало осујећењем војног покушаја грузијских власти на челу са председником Сакашвилијем, да муњевитом акцијом поврати субјективитет над отцепљеним републикама Јужном Осетијом и Абхазијом. Напротив, после тога званична Москва је и *de iure* ове земље признала као независне. Овај догађај се не може посматрати само регионално, већ и као општа спремност и способност званичне Москве да заштити своје највиталније интересе на постсовјетском простору, али по потреби и у ширем макрорегиону Евроазије.⁵

3 У тренуцима када предајемо овај рад, вест о победи Барака Обаме на председничким изборима у САД би могла да буде повољна околност за поправљање међусобних односа САД и Русије, а евентуално чак и предиспозиција за побољшавање опште политичке ситуације у свету.

4 Овде морамо додати да су ове супротности ипак нешто мекше, пошто су граничне области Кине према Русији слабије насељене од централне Кине. Ради се о северним подручјима Манџурије и о Унутрашњој Моноголији, те о делу Синкјанга. Насупрот томе, уз саму кинеску границу су најјужније руске области источног Сибира (Бајкалска област) и Далеког истока (Приморје и Поамурје) нешто више настањене од осталих делова источног Сибира и Далеког истока.

5 Овај скорашњи војно-политички сукоб описан је и анализиран у научној

Друго је велика економска криза, која је захватила пре свега САД, а у мањој мери и земље ЕУ, па и неке друге континенте (превасходно тзв. Запад у ширем смислу). Како су колосалне светске државе попут Кине, Индије, па и Русије, Бразила ван епицентра ове економске деструкције са још укупно несагледивим последицама, за очекивати је измену геополитичког односа снага, чак и у краћем року, изазваног слабљењем економске моћи пре свега САД и Британије. У овом тренутку, док је криза још у развоју, тешко је проценити укупне ефекте ових промена, али је јасно да је америчка моћ доживела свој озбиљан и идеолошки и практични ударац.⁶ Наведеним факторима ширег значаја можемо у краћем року, као драгоцен за руску спољну политику, додати и моменат пада владе «наранцасте коалиције» у Украјини, расписивање нових избора за децембар 2008. Дошло је до видљиве напуклине у даљем потенцијалном савезу Виктора Јушченка и Јулије Тимошенко, где се Тимошенкова приближила проруском блоку у земљи.

Када је реч о приоритетима руске политике у Европи, издвојили бисмо следеће. Прво, то је заштита територијалног интегритета Русије на њеном европском подручју, као и територијални интегритет руских савезника, пре свега Белорусије, која је у државној унији са Русијом. Када је у питању Украјина, ту је најважнији руски интерес да она не уђе у НАТО, као и да остане у саставу интегративних процеса на постсовјетском простору, у чијем је центру Русија, попут ЗНД и Заједничког економског простора. У случају одступања од ових приоритетних руских циљева у Украјини, алтернатива је одустајање од тежњи посматрања Украјине као јединствене целине и прелазак на заштиту руских интереса у делу земље, односно у њеној југоисточној половини, где преовла-

монографији Драган Петровић, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј – Нови Сад и Институт за међународну политику и привреду – Београд, Нови Сад, 2008, део о Грузији стр. 71-99, посебно «Војни сукоби Грузије са Јужном Осетијом, Абхазијом током лета 2008. године, са краткотрајним ратним дејствима и са Русијом у првој половини августа», стр. 91-99.

6 Идеолошки удар би се могао исказати у кризи доминације неолибералних постулата економске доктрине сублимиране у тзв. «Вашингтонском споразуму»; Практични удар би се могао огледати у енормним финансијским губицима пре свега САД и Британије, али у мањој мери и многих других држава света, укључујући индиректно и саму Русију.

дава руско и руско језичко становништво.⁷ Иако се важност Украјине не може мерити ни са једним другим простором за Русију (ван сопственог територијалног интегритета, Белорусије и северног Казахстана), постоји одређена сличност са позицијом Грузије у непосредној прошлости.

Наиме, Русија је чинила доста да задржи Грузију, као традиционално културно-цивилизацијски и историјски земљу своје орбите. Међутим, после «револуције ружа» и доласка Сакашвилија на власт, у званичној Москви су постајали све више свесни да је у средњем року тешко поново окренути Грузију ка свом пресудном утицају. У том правцу су кључни догађаји били немогућност грузијске опозиције да уздрма Сакашвилијев (недемократски) режим који је издашно помаган од САД, при чему су важни догађаји били победа Сакашвилија на ванредним председничким изборима јануара 2008. и победа његове странке на ванредним парламентарним изборима маја 2008, са двотрећинском већином довољном за измену Устава; потом изгласавање на референдуму јануара 2008, са близу 70 % изашлих гласача у прилог „за“, права на улазак Грузије у НАТО; наговештена спремност политичког вођства Грузије да у скорој будућности изађе из ЗНД; преурањено напуштање од стране оружаних снага Русије војних база у јужном делу Грузије и према граници са Јерменијом услед притисака грузијске стране већ до 1. децембра 2007, а не до 1. јануара 2009, на шта су међународним уговором имале право. Дакле, у таквом сплету околности у политичком вођству Русије је постепено сазревала спремност да је Грузија у кратком, па и средњем року, све док је Сакашвили на власти, ван орбите пресудног утицаја Москве и под доминантним утицајем САД и НАТО. Стога је одлучено да се подржавају Абхазија и Јужна Осетија у својој суверености, што је након изненадне оружане агресије Сакашвилијевог режима почетком августа 2008. и тешког пораза од руских

7 Поред наведених приоритета у виду територијалног интегритета своје територије и на европском правцу територије Белорусије и Украјине (преваходно југоисточне половине земље која је већински настањена руским и рускојезичким украјинским становништвом), на простору Азије само још територија северног Казахстана (која је, такође, већински настањена руским и рускојезичким словенским становништвом), има тако огромну важност за руски национални интерес, због чега би Русија и била потенцијално спремна да уђе и у ратни сукоб већих размера.

снага, материјализовано признавањем независности ове две закавказке земље.

У том правцу постоји само донекле сличност са Украјином, уз напомену да је питање Украјине круцијално важно за руске интересе на европском правцу и да је у том питању суптилност политике далеко израженија. Међутим, у крајњој линији, приликом екстремних потеза супротне стране (чији је представник у Украјини проамерички оријентисани председник Виктор Јушченко), која би резултирала директним покушајем увлачења Украјине у НАТО, уз било какво институционално и демократско залеђе у виду већинске подршке власти или становништва таквој опцији, то би резултирало променом стратегијског циља Русије, досадашњег одржавања *statusa quo* и прелазак на солуције институционалне поделе земље (федерализација, аутономије или чак распад земље).

Руски интереси у Украјини су исказани у снази политичке организације проруских странака, пре свега Партије региона на челу са Виктором Јануковичем, која је појединачно убедљиво најјача странка у земљи. Поред ње, ту су комунисти Украјине који редовно прелазе цензус и улазе у парламент (Врховну раду), као и још две важне странке које повремено постају парламентарне. То се, пре свега, односи на социјалисте окупљене око Мороза и странку блока Литвина, која је тренутно у парламенту на основу резултата избора од септембра 2007. У Украјини је дошло до великог процепа у «нارانџастој коалицији», пошто Блок Јулије Тимошенко и његова лидерка не подржавају као приоритетан циљ улазак у НАТО, што је суштински циљ странке председника републике Виктора Јушченка, Наша Украјина. Јулија Тимошенко је за улазак Украјине у ЕУ, као и одржавање целовитости земље сарадњом и са источноукрајинским странкама и уважавањем бар минимума интереса ове половине земље.

Када је у питању Белорусија, руски интерес је задржавање и продубљивање заједничке државне уније са Минском, где је председник Лукашенко само једно од решења (свакако не и идеално), кад је у питању партнер у врху белоруске власти. Ситуација у Белорусији је за руске интересе доста повољна јер је белоруски народ, сем пољске националне мањине (која броји 5 до 6 % становништва), огромном већином

за јединство са Русијом. Белорусија је економски зависна од Русије, пошто је упућена на увоз од ње практично свих важних ресурса (енергената и руда метала и неметала). С друге стране, белоруска индустријска производња проналази место на великом руском тржишту за своје производе, који би се тешко пласирали на Западу.

Русија у Закавказју може да рачуна на традиционално пријатељство са Јерменијом и на утицај у Азербејџану. Односи са Ираном су традиционално добри, нарочито имајући у виду да званични Техеран управо у Шангајском савезу види потенцијалну помоћ од своје угрожености пред Америком.⁸ Историјски лоши односи Русије са Турском су последњих година у узлазном тренду. Руска дипломатија је успела да против Сакашвилијевог режима у Грузији добије подршку свих грузијских суседа, који имају своје мањине у граничним грузијским областима. То би, с друге стране, могло да утиче да и у самој Грузији већински сазре свест да проамеричка опција и фронтални сукоб са великим суседом Русијом садашњег режима нити је историјски и културно-цивилизацијски утемељен, нити доноси предност земљи. То би могло да утиче на промену режима у Тбилисију у средњем и дугом року, на шта се рачуна у руској политици на Кавказу.⁹ Овоме треба додати да је северни Кавказ практично једина територија Русије у европском делу земље где већински не доминира руско етничко становништво, већ различити народи, углавном исламске вероисповести, па је ово потенцијално рањива област земље. Међутим, сем делом Чечена, за сада они нису постављали питање своје лојалности Русији. Олакшавајућа околност дугорочно за централне власти у земљи је и чи-

8 У традиционалном сукобу са Турском која рачуна и на свој утицај међу туркофонским народима Кавказа и средње Азије, званична Москва управо са шиитским Ираном има стратешки савез.

9 У овај рад о европском правцу Русије укључили смо и Закавказје иако оно физичкогеографски *de iure* не припада Европи, али *de facto* тежи, па су ове три земље (Грузија, Јерменија и Азербејџан), као рецимо и Турска, укључене у ОЕБС и друге облике европских организација и институција, (рецимо у спортским такмичењима и сл.). Због важности и испреплетаности интереса Русије на Закавказју са њеном укупном европском политиком, нарочито у Украјини и црноморском правцу, посебно после догађаја августа 2008. сматрали смо ово важним за разумевање политике и позиције Русије на читавом европском правцу.

њеница да су ово малољудни народи и пореклом углавном разнородни, где је верски чинилац често једини заједнички фактор међу њима.¹⁰

У Европи је, дакле, за Русију најважнији простор Заједнице независних држава, где је још и Молдавија, поред већ споменутих држава. Придњестровска област, која је историјско-етнички словенска, одвојила се од Молдавије и тангира Русији. Овде је важно напоменути да је југоисточна половина Украјине, која је иначе проруска, географски повезана са Придњестровском облашћу. Сама Молдавија, која припада румунском националном кругу, задржава чланство у Заједници независних држава, поред тога што је само пасиван члан ГУАМ. Дакле, у руским плановима Молдавија се посматра у оквиру јаког руског утицаја, а алтернатива је, или чак паралелни план о издвајању Придњестровља у територију која је директно под руском контролом захваљујући етничко-историјском карактеру ове области. Коначна државна композиција Украјине и Молдавије, укључујући и евентуалне аутономије, федеративни систем и сл. није још до краја завршена и зависи од низа унутрашњополитичких, као и међународних околности.

По питању Балтика и Скандинавије Русија је веома заинтересована, будући да се ради о њеном суседству. Три балтичке републике бившег СССР Естонија, Летонија и Литванија су својим учлањивањем у ЕУ и посебно у НАТО, као и захваљујући укупном односу да остану ван интегративних процеса на постсовјетском простору у чијем је центру Русија, определене начелно за супротну политику од свог великог источног суседа. Најјаче оружје Русије у односу на њих је њихова економска заинтересованост за руске енергенте и друге важне ресурсе, као и бројна руска етничка и рускојезичка мањина, нарочито у Летонији (близу 40 %) и Естонији (близу 35 %), док је нешто мања у Литванији (око 12 %). У односу на Скандинавију Русија има традиционално коректне суседске односе са практично свим земљама овог региона, иако су неке од њих чланови и НАТО савеза (Норвешка и Данска). Мирољубива политика скандинавских држава,

10 Међутим, и ту постоје поједине разлике, пошто поред најбројнијих сунита међу муслиманима овог дела Русије један мањи део припада шиитима.

њихов висок економски стандард и цивилизацијски ниво, којима географски посматрано руски северозападни регион представља важног суседа, чине низ предности за развој живе сарадње у трговинском, саобраћајном и туристичком домену.

У односу на Европску унију, Русија развија стратешки и интересно добре односе. Када су у питању појединачне државе, Русија има још боље односе са најважнијим континенталним силама, попут Немачке и Француске. Русија има дугорочан и стратешки интерес зближавања и стратешког партнерства са ове две моћне континенталне европске силе, и њиховог удаљавања од англо-америчке (посебно америчке) политике. Француска се, извесно, тренутно одвојила од своје уобичајене матрице односа са великим силама, захваљујући политици коју намеће Никола Саркози, а у дипломатији подржава министар спољних послова Бернар Кушнер. У Немачкој је далеко мањи отклон, који сада, у односу на политику бившег канцелара Герхарда Шредера, према Русији води Ангела Меркел.

Немачка је економски и демографски најјача европска земља ван Русије. Она заузима важан геополитички положај у средишњем делу европске низије, са веома повољним копненим и морским комуникацијама са земљама постсовјетског простора. У геополитичком смислу Немачка и Русија имају низ подударних интереса¹¹, што има и своје историјско залеђе.¹² Нарочито је велика заинтересованост Немачке за увоз енергената и других сировина и полупроизвода из Русије, а и Русији је Немачка највећи спољнотрговински партнер.

Француска је земља, која је традиционално у добрим односима са Русијом. Од Антанте крајем 19. и почетком 20. века, чија је окосница био руско-француски савез, преко међуратног војнополитичког пакта између Француске и СССР 1935. (коме нису могли да буду препреке ни идеолошке разлике), до Де Голове визије Европе «од Атлантика до Урала»,

11 Кисинџер, тврди да је «ноћна мора Америке у Европи савез између Русије и Немачке», видети у Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, II књига, Верзалпрес, Београд, 1997.

12 Русија и Прусија, као и немачке земље у целини, су све до Првог светског рата имале, историјски посматрано, савезничке односе. Чак и сукоб у Првом светском рату је настао индиректно, преко њихове повезаности са системом савеза у Антанти, односно Централним силама.

преко Саркозијевог предлога о заједничком европском економском простору у који би спадала и Русија заједно са ЕУ, званични (и незванични) Париз је увек у Русији видео свог могућег савезника или макар изузетно важног потенцијалног стратешког сарадника.

У структури политичких странака у Немачкој и Француској постоји различито опредељење како према САД, тако и према Русији. У Немачкој је левица (социјалдемократи) мање наклоњена САД, а има више разумевања према Русији (пример бивши канцелар Герхард Шредер). Насупрот томе, десница задржава коректне и чак пријатељске односе према Русији, али је више окренута ка САД, чему најбољи пример даје садашња канцеларка Ангела Меркел. У Француској су деголисти, који су последњих деценија најчешће на власти, пуни неповерења према САД и остварују коректан однос према Русији, али је велики изузетак садашњи председник Републике Никола Саркози. Изразита десница у оквиру Народног фронта је сличних политичких позиција према великим силама као и деголисти, а левица је подељена, али ипак већински, приближно као и десница, опредељена по наведеном питању.¹³ Дакле, САД немају значајне политичке пријатеље у лепези најважнијих странака у Француској, где је актуелни председник Саркози сензационални изузетак. Русија има подршку различитих политичких групација, а најмање јој је наклоњен мондијалистички део друштва, без обзира да ли се ради о сорошевској «левици» или неолибералној «десници».

Државе Вишеградске групе су, фактички, бивше чланице Варшавског уговора и СЕВ, које су сада чланице ЕУ и НАТО. Са неким од њих, попут Пољске, Русија има традиционално лошије односе, што може доћи до изражаја после формирања Ракетног штита. Најбоље односе Русија у овом региону има са Словачком. Односи са Чешком, и поред извесног неспоразума који ће вероватно настати између две земље, пошто се у оквиру концепта Ракетног штита у Чешкој налази његов радарски систем, имају традицију, па и перспективу добрих односа.

13 Такође и последњих година француски политичар у успону на домаћој политичкој сцени, центриста Франсоа Бајро, је на сличним политичким позицијама када је у питању однос према САД и мондијализму (критички) и према Русији (углавном благонаклон са извесним критикама према још не оствареном степену демократског поретка).

Русија од других држава Европе има нешто наглашенији интерес према Италији, па и Шпанији, као већим земљама ЕУ (многи их поред Француске и Немачке сврставају и у Стару Европу).

Традиционално лошије односе, пуне сукоба стратешких интереса, званична Москва има у званичном Лондону. Ти односи осцилирају од подношљивих, прожетих извесним међуинтересима, до отворено нетрпељивих, прожетих сукобима. Британија је највећи савезник САД у Европи, и кроз руско-енглеске односе често можемо посматрати само нијансе укупних руско-америчких односа.

Када је у питању однос према НАТО савезу, у којем највише доминира утицај САД, Русија начелно има двоструки стандард. С једне стране, уважава овај најмоћнији војни савез у свету и са њим има институционално развијен облик сарадње. С друге стране, ширење алијансе на Исток не посматра се са одушевљењем у Русији и томе су углавном сасгласни и позиција и опозиција. Русија после распуштања ВУ не сматра неопходним опстанак НАТО у Европи, а поготово не његово ширење на Исток. Евентуално поспешивање развоја самосталних европских оружаних снага са симпатијама би се посматрало у Русији (и Белорусији). Диференцијална тачка преко које би Русија тешко могла да пређе је евентуално укључивање Украјине у НАТО.

Дакле, гледано стратешки у односу на читав остатак Европе (ван Русије и држава ЗНД), руски главни интерес је да успостави што квалитетнију сарадњу како са ЕУ као целином, а посебно са њеним најважнијим силама Немачком и Француском, те да избегне америчку геополитичку замку. Америчка политика у Европи је да осујети приближавање између Русије и најважнијих континенталних европских сила Немачке и Француске (то је тежи део плана) и (или) да направи дистанцу између ЕУ и руске политике. Најзад, као последњи адут постоји покушај да се у Источној Европи, нарочито у земљама које имају лошије историјско искуство са Русима (Пољска, балтичке републике Естонија, Летонија, Литванија и потенцијално и неке друге), успоставе проамерички режими, који би направили расцеп између «Старе Европе» и Русије, где би се уклонила америчка политика. Балкан је такође обухваћен таквим плановима, где се посеб-

но рачуна на оне народе и земље са карактеристичном русофобијом, али по могућности и дистанцом у односу на Француску и Немачку, те окренутост англосаксонској политици. То су Албанци, босански Муслимани и муслимани у целини, док се зазире од Бугара и посебно Срба, јер су то народи са јаким проруским елементима (по Броделовим елементима дугог и средњег трајања – односно геополитичким и цивилизацијско-историјским елементима). За ове народе делом је матрица Грчка¹⁴, а делом и по потреби «политика штапа», те у случају Срба територијалне декомпозиције и сталног притиска ка њиховом слабљењу и потчињености.

У својој политици у Европи, Русија се примарно ослања на економску димензију, односно на трговинску размену и финансијска улагања. Њени најважнији спољнотрговински партнери су Немачка, Украјина и Белорусија са по 7 до 9 % партиципације у руском извозу. Посебно значајан фактор су енергенти, нарочито нафта и гас. Цефововоди (нафтоводи и гасоводи) су значајни, пошто се њихова мрежа стално догра-

14 Грчка је земља која је, управо по Броделовим елементима дугог и средњег трајања, цивилизацијски и историјски повезана са Русијом, уз неколико специфичних елемената који овај фактор могу релативизовати. Прво, Грчка је једина земља на Балкану у чијем случају су Енглези, макар делом, одустали од своје политике у источном питању. Енглеска политика у источном питању је директно супротна етичким начелима ове земље у новом веку, а то су елементи модернизације и инсистирање на људским правима и слободама. Супротно томе, Британија је у Источном питању подржавала конзервирање турске власти на Балкану и Блиском истоку, супротно ослободилачким тежњама поробљених хришћанских народа и нецивилизацијском положају у којем су се налазили од стране суровог отоманског режима. Друго, Грчка има бројну дијаспору у САД, па и неким другим западним земљама, која је финансијски утицајна, и треће, управо чланство Грчке (као и Турске) у НАТО пакту је важна гаранција да неће доћи до директног грчко-турског оружаног сукоба, у којем је Грчка демографски и просторно далеко мања земља. Најзад историјски гледано, у грађанском рату 1945-1947. левица у Грчкој је побеђена, чиме је уз помоћ Британије и САД тада успостављен прозападни режим, па је Грчка следећих деценија постала члан НАТО и ЕУ. Захваљујући чланству у ЕУ, Грчка је током последњих неколико деценија остварила убрзање економског развоја. Овome треба додати да је грчки васељенски патријарх у Цариграду (Грчка у Атини има свог патријарха) традиционално још од периода Византије први међу једнаким у православној хијерархији (*de iure*), и да управо у руском патријарху има ривала (*de facto*) за стварног предводника православних хришћана. Поред свега наведеног, грчка политика сасвим озбиљно рачуна на подршку Русије у низу својих спољнopolитичких питања и поред чињенице да је званична Атина у НАТО и ЕУ.

ђује и обнавља. Русија је енергетска велесила, и то је важно средство у њеној спољној политици.

Политика Русије према Балкану је таква да се поред економског интереса у виду спољнотрговинске сарадње и привредних улагања, више него у неким другим деловима Европе, може рачунати и на историјске и културно-цивилизацијске везе. То се нарочито односи на словенске и православне народе овог великог полуострва. Ван тих обележја су само Албанци и мали део територије европске Турске. Нарочито су интензивни и квалитетни руски историјски и цивилизацијски односи и везе са Србима (и Црногорцима), Бугарима, Македонцима, Грцима, а тек нешто на нижем ступњу и са Румунима, па и Хрватима, Словенцима и различитим групама словенских муслимана (Бошњаци, бугарски Помаци и др.). Русија изградњом гасовода Јужни ток повећава свој утицај на Балкан, а такође и улагањем низа капиталних финансијских улагања (НИС у Србији, Алуминијумски комбинат и железара у Црној Гори, рафинерија нафте у Босанском Броду – Република Српска), што представља вероватно само увертиру за озбиљнији продор руског капитала на ове просторе.

Перспективе главних координатних праваца руске политике у Европи

Уколико бисмо се усудили да дамо неке главне смернице предвиђања даљње руске политике у Европи (европском правцу), оне би се могле свести на следеће.

- Задржавање непосредног и пресудног утицаја на пост-совјетском простору, и постепено укључивање поред Белорусије и саме Украјине (алтернатива је југоисточна половина земље) у свој директни културно-економски, а временом и војно-политички простор.

- Смањивање, на сваки могући начин утицаја САД (по могућности и Велике Британије) у Европи, као и опште смањење значаја НАТО, и заустављање његовог ширења на Исток. Ракетни штит је велика претња за руске интересе у том правцу. Наведени политички однос ће се одвијати вероватно «испод жита», дакле у условно мирној комуникацији ових сила, али је могуће да парцијално дође и до повремених инциденталних и индиректних сукоба интереса сила (попут

афера Литвиненка, својевремено наранцасте револуције у Украјини, најновијег сукоба у Закавказју и сл.).

- Формирање што тешњих и квалитетнијих облика стратешке сарадње и пријатељства са Немачком и Француском, те поздрављање сваког облика дистанце ових европских сила у односу на САД (у мањој мери и на Британију). Нарочито би се у Русији благонаклоно гледало на јачање сваког облика самосталних европских оружаних снага и безбедности ван НАТО, где би природно управо Немачка и Француска имале доминантну улогу.

- Коришћење економске снаге Русије, нарочито енергетика и система ценовода у Европи за своје политичке циљеве и пенетрацију утицаја. После велике економске и финансијске кризе у САД и делу Запада, реално је очекивати даље јачање руске економске моћи у Европи и свету. Главна карта у будућности у односима са европским земљама сваке владе у Москви је обиље драгоцених и квалитетних ресурса које Русија има и који су преко потребни Европи за свој даљи привредни развој. Стога је њихов увоз из Русије за европске земље често најповољнији, најјефтинији, најближи и најлогичнији. Ово је и највећа препрека у досадашњој суптилној америчкој политици одвајања интереса европских земаља и ЕУ од Русије и ЗНД.

- Однос Русије са ЕУ је комплексан и изгледа још непрофилисан до краја, имајући у обзир да и сам коначан профил ЕУ није завршен, а њена укупна судбина можда чак и неизвесна. У оној мери у којој је ЕУ независан и изграђен субјекат ван политике САД и НАТО, биће свакако позитивно прихваћено у званичној Москви. Са друге стране, бирократизована структура ЕУ у Бриселу, ван стварних интереса и контроле својих чланица, нарочито оних највећих попут Немачке и Француске, не би била ни као модел прихваћена са симпатијама у Русији. Отуда ће званична Москва најрадије форсирати билатералну сарадњу са силама попут Немачке, Француске, Италије, Шпаније, изграђујући са њима стратешку сарадњу, а паралелно покушавати да са ЕУ као целином одржава добре односе и потписујући (повољне) уговоре о међусобној сарадњи.

- На простору Балтичких држава, као једином делу постсовјетског простора ван интегративних међудржавних процеса у чијем је центру Русија, користити бројну руску

и рускојезичку словенску мањину (која је реално посматрано добрим делом угрожена у својим правима по европским стандардима, иако су Естонија, Летонија и Литваника чланице ЕУ и као такве изложене критици органа ЕУ по том питању), као и економске могућности за остваривање својих интереса.

- На простору Балкана могуће је да дође и до продубљивања сукоба интереса Русије са англоамеричком политиком. Питање Косова још није завршено, а Русија има снажне цивилизацијско-историјске везе са већином народа Балкана (сем делимично Словеније и Хрватске, као и муслиманских народносних група полуострва). Вероватно је повећавање економског утицаја Русије на Балкану у целини, али и покушаји директнијег повезивања са већином балканских држава, при чему би једна од важних препрека била њихово чланство у НАТО пакту. Даља позиција Украјине је такође веома важна за укупну геополитичку позицију руских интереса и политике на Балкану.

- Тешко је предвидљиво, колико ће Русија гледати са симпатијама на даљи вероватни пораст утицаја Кине у Европи (превасходно економски), имајући у виду да је са њом већ развила Шангајски војно-политички савез чија је сфера деловања превасходно Азија. Начелно, ради се о две силе у систему савеза, превасходно против ширења утицаја САД и НАТО у дубину Евроазије, али није до краја јасно колико у ствари и сама Русија зазире од свог демографски, а све више и економски супермоћног суседа. Са друге стране, јасно је да и попут Индије, сама Кина превасходно развија свој геополитички интерес на Азију и себи најближе регионе, па да за њу сама Европа нема примарни значај.

- Поред свих потенцијалних разлика коју Русија има и може имати са политиком и владама САД, Британије и под њиховим утицајем потенцијално другим земаља у самој Европи, званична Москва ће са овим силама задржати сарадњу по питању:

- очувања светског мира.
- неширења нуклеарног оружја и поштовања међусобних конвенција о његовом ограничавању код постојећих нуклеарних сила.

- борбе против међународног тероризма, нарочито опасности да у њихове руке доспе оружје за масовно убијање.
- еколошког угрожавања планете и заштите животне средине.
- економској сарадњи, обостраног интереса.
- сарадње и међусобним уступцима у оквиру великих међународних организација у којима имају заједничко чланство, попут ОУН, нарочито СБ, потом самитима Е 8 и других.

Литература

- *Этноконфессиональные процессы в Беларуси и формирование патриотизма*, Национальная академия наук Беларуси, Институт философии, ИООО «Право и экономика», Минск, 2004;
- Жилцов С. С., *Неоконченная пьеса для оранжевой Украины*, Международные отношения, Москва, 2005;
- Кегли Чарлс В. Виткоф и Јуџин Р., *Светска политика, Тренд и трансформација*, Центар за студије ЈЕ, ФПН и Дипломатска академија, Београд, 2004.
- Лушков Јуриј, *Буђење Русије*, Фиип Вишњић, Београд, 2008;
- Медведев Рој, *Путин, повратак Русије*, Компанија Новости, Београд, 2007.
- Monbrial de Thierry, *Quense ans qui boulevarserent le monde*, Dunod, Paris, 2003;
- Нарочница Наталија, *Русија и Руси у светској политици*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.
- Петровић Драган, *Русија на почетку XXI века - геополитичка анализа*, Прометеј, Нови Сад и Институт за политичке студије, Београд, Нови Сад 2007;
- Петровић Драган, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј, Нови Сад и Институт за међународну политику и привреду, Београд, Нови Сад, 2008;
- Soljsenitsyne Alexandre, *Le problème russe à la fin du XX siècle*, Fayard, Paris 1994;
- Фуше Мишел, *Европска република*, Стубови културе, Београд, 2001.

Драган Петрович
ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ В ЕВРОПЕЙСКОМ
НАПРАВЛЕНИИ Ис особым вниманием к Балканам

Резюме

Автор рассматривает основные стратегические направления современной российской политики в отношении Европы. В отличие от тяжелого кризиса, в котором Россия находилась на протяжении 90х г.г. XX в., в течении последнего десятилетия эта страна постоянно находится на взлете своего развития. В результате усиления государства сегодня Россия играет важную роль в развитии международных отношений. Настоящая работа посвящена особому анализу позиции и политики России в Европе, принимая во внимание тот факт, что Россия – двухконтинентальное евразийское государство. Помимо первичных интересов, которые Россия имеет на территории СНГ, в Европе Россия придает особое значение стратегическому сотрудничеству с Германией и Францией. Россия имела достаточно много ситуаций столкновения собственных интересов с интересами США. И тем не менее, Россия продолжает сотрудничать с США в определенных сферах.

Ключевые слова: Россия, европейское направление российской политики, взлет России, столкновение интересов и возможности сотрудничества с США, общие стратегические интересы с Германией и Францией, балканское направление.

ОСВРТИ

Бранко Крга

СРПСКО-РУСКИ ОДНОСИ И КРИЗНЕ 90-ТЕ
ГОДИНЕ 20. ВЕКА 319-321

УДК: 327(497.11):327(470+571)''199'' НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:
20. 04. 2009.

NATIONAL INTEREST

Прихваћено:
15. 06. 2009.

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

Прегледни рад

стр. 319-322

*Бранко Крга**

СРПСКО – РУСКИ ОДНОСИ: КРИЗНЕ 90-ТЕ ГОДИНЕ 20. ВЕКА

Познато је да се односи између појединих земаља манифестују на различите начине у одређеним историјским и политичким околностима.

Криза у појединим земљама, у њиховим међусобним односима или на регионалном, односно глобалном плану, свакако је посебан амбијент, где се на најбољи начин показује да ли су ти односи постављени на праве основе.

Деведесетих година прошлог века обе земље: и Југославија, односно Србија и Русија, нашле су се у кризи која је имала неке сличности, али и разлике.

Сличности су се огледале у следећем: дошло је до распада претходних држава – СФРЈ и СССР-а; наступиле су промене политичког система; дошло је до заостравања односа са неким западним и суседним земљама; избили су оружани сукоби у окружењу; остало је нерешено национално питање основних националних заједница – Срба и Руса, чији су значајни делови остали у другим државама или су добили статус избеглица; од стране дела међународних фактора и Срби и Руси су окривљивани за већину проблема који су се испољавали у њиховим државама и окружењу итд.

Разлике су произилазиле, пре свега, из битне диспропорције у величини, ресурсима, политичкој, економској и војној моћи двеју држава.

■
* Генерал у пензији

Као што је познато, у историји српско–руских односа било је различитих периода: од савезничких и изванредно добрих, до затегнутих.

Историја нас недвосмислено учи да је у наглашеном интересу и Србије и Русије да ти односи буду на веома високом нивоу.

За разлику од односа између многих других земаља, где се обично интерес узима као главни критеријум нивоа у области сарадње, када су у питању Србија и Русија, ту је присутан још један веома важан фактор, а то је - наглашено позитивно расположење већинског народа Срба и Руса једних према другима, што представља својеврсну духовну основу.

Нажалост, било је периода када ти односи нису били на могућем нивоу.

Разлога за то има више, а сада бих навео само два: (1) интереси других међународних фактора, земаља и народа да наши односи не буду на могућем нивоу; (2) расположење неких фактора у нашим земљама.

Поред интереса великих сила, код нас су карактеристична реаговања и неких фактора из земаља бивших чланица заједничке државе.

У време затегнутих односа са СССР-ом, ти фактори су одговорност за то пребацивали на Београд, односно Србију и Србе. Нажалост, и сада има таквих инсинуација, које не доприносе стабилном развоју односа.

Поред ових спољних фактора, није тајна да и у Србији и у Русији има појединаца и политичких фактора који нису заинтересовани за висок ниво наших односа.

Појединци и политички фактори у Србији износе тврдње да нам Русија није помагала колико је могла у неким критичним ситуацијама, да је Србија део Европе и да треба да се окрене према Западу.

С друге стране, код појединаца, па и неких политичких фактора у Русији, такође постоји мишљење да Србији не треба посвећивати значајнију пажњу, да због ње не треба кварити односе са Западом, те да се Срби окрећу Русији само када им је тешко.

Очигледно је да ова застрањивања нису добра. Код Срба је то изражено у још једном облику: или се Русија назива “мајком” и очекује се свестрана помоћ, чак и она која реално

није могућа, или се тврди да Русија неће или не може да помогне Србији. При томе се обично испушта из вида да су и у Србији и у Русији наступиле битне промене.

На основу непосредног искуства у сарадњи између СФРЈ, СРЈ, ДЗСЦГ, односно Републике Србије и СССР-а, односно Русије, могло би се нагласити следеће:

- 1) Недвосмислено постоји већинско расположење наших народа да се константно одржава сарадња на високом нивоу, што би требало да представља важну основу за активност државних органа двеју земаља.
- 2) Очигледно је да постоје обострани политички, економски, безбедносни, културни и други интереси, да се та сарадња стално развија. У области одбране постоји дугогодишња традиција коју би требало искористити. Али, ни у Србији ни у Русији, војници нису тај фактор који диктира сарадњу, и добро је што је тако.
- 3) За обе земље је важно, а нарочито за Србију, да од оне друге не очекује нешто што није реално, односно да интерес за сарадњом не заснива на томе да друга страна затегне своје односе са појединим међународним факторима (САД, НАТО, ЕУ и др).

У том смислу, било би добро да се посебно анализира кризна 1999. година, односно период агресије НАТО против СРЈ.

У Србији се повремено излази са оценама да нам тада Русија није довољно помогла. Наравно, када се земља нађе у ситуацији у каквој је тада била СРЈ - помоћи никада доста.

С друге стране, руски представници су нас уверавали да су учинили оно што су могли.

Ти догађаји били су важан тест односа двеју земаља. Из тог периода могуће је извући различите поуке, а једна од њих је недвосмислена: *да би односи у кризним ситуацијама били на потребном нивоу, неопходно је да се они стабилно развијају у дужем период и у нормалним околностима, те да стално јачају поверење, садржаји и облици сарадње.*

Усаглашени гасни аранжман између Србије и Русије добра је прилика да се на новим основама успоставе коректни односи између двеју пријатељских земаља и да то буде поучан пример и најбољи доказ да је могуће остварити обострану корист у развоју српско-руских односа.

ПРИКАЗИ

Небојша Вуковић

НАТАЛИЈА НАРОЧНИЦКА – ГЛАС

ИСКОНСКЕ РУСИЈЕ 325-330

Слободан Антонић

“ПУТИНИЗАМ” – ИДЕЈА ПАТРИОТСКЕ

ЕЛИТЕ 331-339

Борислав Ђуровић

СОЦИЈАЛНО-ПОЛИТИЧКА СУШТИНА

ФЕБРУАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1917.

ГОДИНЕ 340-354

Учесници научног скупа “Спољна политика савремене Русије”, у току рада, 10. априла 2009. године, у Руском дому у Београду.

ПРИКАЗИ

*Небојша Вуковић**

Наталија Нарочницка
– глас исконске Русије

Наталија Нарочницкая:
Русский мир, Санкт-Петербург, Алетејя, 2007.

Српским читаоцима, руска историчарка и политиколог Наталија Нарочницка није непозната. Прошле године, у издању СКЗ, светлост дана угледао је српски превод њеног капиталног дела «Русија и Руси у светској историји». Поред тога, ретки отаџбински часописи повремено објављују разговоре са Нарочницком, као

и њене ауторске прилоге. Књига о којој је овде реч – «Русский мир» (може се превести као Руски мир, али и као Руски свет), управо је компонована од многобројних интервјуа, реферата и текстова ове свестрано образоване и проницљиве жене.

На око три стотине страна густо штампаног текста, сабрано је скоро шездесет прилога, углавном из периода од 2003. до 2007. године. Овукњигу није једноставно дисциплинарно дефинисати – у њој се преплићу садржаји из политикологије, историје, геополитике, социологије и културологије. Тако разноврсне теме само су доказ више да се ради о особи која има широк спектар знања и интересовања.

Нарочницка оштро критикује савремени неолиберализам, препознајући у његовој искључивости и бахатости, стил бивше комунистичке идеологије. Како лепо запажа, данашња догма о томе да је главни садржај наше епохе прелазак из тоталитаризма у демократију, неодољиво подсећа на клише научног комунизма о преласку из капитализма у социјализам. Осим ове, постоји још

* Докторант на Мегатренд универзитету

низ других занимљивих аналогича. Како каже ауторка, «раније је ферман цивилизованости издавала Трећа интернационала, а данас Савет Европе као Четврта интернационала». Савремени либерализам и некадашњи марксизам почивају на неколико врло сличних премиса, и у питању су два брата, «две гране једне филозофије прогреса, чији је циљ анационално, нерелигиозно друштво. Код марксиста, субјект историје није нација, већ класа; код либерала – не нација, већ индивидуа» (стр. 28). Обе идеологије захтевају од свих нација да се одрекну својих вредности у корист наднационалних универзалија.

Насупрот овим (анти)идеалима, Нарочница промовише тзв. десни светоназор који се у свакодневици манифестује кроз приврженост породици, цркви и традиционалним вредностима. Уместо либералног релативизма који изједначава порок и врлину, лепо и ружно, хармонију и какофонију, руска историчарка истиче да десна филозофија подразумева «хијерархију свих вредности, јасно разграничење добра и зла, норме и изопачености» (стр. 28). Нажалост, Русија је већ читав век изложена идеолошком насиљу. Некада су се њеним «преваспитавањем» бавили бољшевици, док у данашње доба, улогу «педагога» преузимају неолиберали чији је кумир Европа, а «бакља» Амери-

ка, која је - како констатује Нарочница - «типична цивилизација без културе, цивилизација Пепси коле». Постсовјетски либерали негирају националне осећаје сматрајући их реликтом архаичног друштва, одлучно се противе увођењу веронауке у школе и труде се да искорене из руског друштва било какав траг традиционалних вредности. Ради се о потпуним нихилистима (и духовној «деци» бољшевизма) који су неспособни да формулишу било какав позитивни и конструктивни циљ друштвеног развоја.

Према схватању Нарочнице, што се тиче положаја Русије у свету и стања савремених међународних односа, говор Владимира Путина у Минхену почетком 2007. године «може постати полазна тачка новог историјског периода – прелаза ка полицентричности» (стр. 98). Тај иступ је несумњиво био демонстрација «набујале» руске моћи, али Нарочница је далеко од тога да пада у еуфорију. Врло промишљено, она указује, да иза речи изговорених у Минхену мора стајати «енергија солидарности и суверенитет духа». Није нужна никаква великодржавна реторика, већ мукотрпан и прилежан рад на друштвеном и привредном преображају, или другим речима, «императив општенационалне солидарности пред историјским изазовом захтева заједно са демо-

графском стратегијом принципијелно нову социјално-економску политику» (стр. 99). Поред тога, потребно је осмислити и нов концепт друштвеног развоја или, краће речено, нову идеологију, која ће одговарати потребама Русије и њеној специфичности. У том смислу, Нарочница се посебно осврће на пројекат тзв. суверене демократије, истичући као неопходне услове за његову пуну реализацију духовну самосталност власти, елите и друштва, њихову сарадњу и солидарност.

Према руској историчарки, «западни свет не смањује напоре да учврсти полупотчињен положај Русије», док све што Русији иде у прилог на геополитичком плану, нездраво прихвата и крајње је незадовољан што се за Русију појавила шанса. А ради се о томе, да се «сада, као никада за последњих 15 година, појавила некаква шанса за придобијање савезника у свету, са промовисањем тезе да се демократија доказује демократичношћу у међународним односима, уважавањем суверенитета других и права да се изабере сопствена историја» (стр. 101).

На питање новинара о смислу уништавања Русије, руска историчарка одговара да је Русија исувише велика, и да је у «стању да упути изазов универзалном либералном светском пројекту којим се глобално управља. Ако би православље исповедала мају-

шна тачка на земаљској кугли, то не би имало значаја. А Русија са свом њеном културом, са сопственим самосталним трагањем, понекад нетачним и грешним – већ је озбиљна алтернатива том пројекту. Тим више сада, када Кина и Индија оповргавају мит о томе да само тотална вестернизација може довести до развоја и раста» (стр. 114).

Нарочница сматра да РФ не треба да хита у било какве интегративне процесе, пре свега због своје величине. Оваква позиција има своје добре и лоше стране. Такве земље (попут Русије) не улазе у било какве надржавне формације, јер су саме системски чиниоци који учествују у формирању глобалних конфигурација. Тако отпада и могућност уласка РФ у «проширену» ЕУ јер, како примећује руски политиколог, «немогуће је веће интегрисати у мање, не ломећи на парчад то веће». Она констатује, да данас у свету постоји неколико центара моћи (Европа, Америка, Кина, Русија и читав комплекс блиско-источне исламске цивилизације) и међу њима су у току крупни, титански потреси. По њеном схватању, главни руски задатак тиче се устројавања међусобних односа «без окретања леђа било коме, и без грмења, да нас не би угушили у загрљају». Другим речима, Нарочница промовише прагматичан спољнополитички приступ,

уз пуно уважавање руске цивилизацијске, геополитичке и културне посебности. Стиче се утисак, да кроз овакве ставове она опонира како еврофилским круговима у Русији, тако и евроазијским теоретичарима који се отворено залажу за велике «цивилизацијске синтезе».

У погледу тзв. обојених револуција у руском блиском суседству (Украјина, Грузија), Нарочницка примећује да су ти преврати резултат активног рада мноштва невладиних организација које су каналисале јавно мњење према оним погледима на свет које су сматрале за пожељне. Насупрот томе, она констатује, да се са руске стране није радило «са интелектуално и социјално активним слојем ни у Украјини, нити у Грузији, и онда се чудимо што се дешавају ружичасте и наранџасте револуције» (стр. 119). Да не би све остало на жалопојкама, такође предлаже да РФ преузме исти метод рада у постсовјетским државама који практикују водеће западне државе – пре свега кроз формирање невладиног сектора који ће обликовати свест широким маса.

Руска историчарка сматра да су дешавања на просторима бивше СФРЈ и СССР-а (Србије и Русије) у одређеном степену међусобно повезана. Како примећује, управо након руске капитулације у Хасавјурту (након Првог чечен-

ског рата 1994-1996, прим. Н. В.), почиње побуна Албанаца на Косову и потпуна дестабилизација у Дагестану. Док чеченски терористи имају план да од РФ отргну Кавказ, Крим и Краснодарски крај, албански бојовници хоће да присвоје Косово, део Македоније, Црне Горе и Грчке. Последице оваквог «рестилизовања» југа и истока Европе сасвим су јасне – «дубоко» одбацавање Русије на североисток Евроазије, и што даље од главних морских комуникацијских праваца. Имајући у виду овакве полазне премисе, може се лако дешифровати смисао многих дешавања на постсовјетском простору. Рецимо, сва геополитичка «игра» око Грузије јесте, по Нарочницкој, «испуњавање задатка истискивања Русије као главног војно-стратегијског субјекта из црноморско-средоземног региона». Ова политика није никакав новитет и Нарочницка у њој препознаје старе геополитичке константе, чије су конкретне манифестације у 19. веку били ратови на Кавказу и Кримски рат у коме су се против Русије удружиле Отоманска империја и неке водеће западне земље.

Данас, РФ се суочава са симултаним покушајима потискивања како са Балтика, тако и са Црног мора. По мишљењу Нарочницке, «то је био циљ Немачке у оба светска рата, а тај циљ успешно настављају САД» (стр. 261). Ру-

сија се отворено потискује из региона који обухвата Арабијско полуострво, Ирак, Иран, Персијски залив и руско Предкавказје. Северна кривуља те геостратегијске елипсе пресеца управо средоземно-црноморско-каспијски регион. «Полазећи од Средоземног мора, та кривуља иде кроз Црно море, руско Предкавказје, обухвата Грузију и Закавказје, даље у Средњу Азију, и завршава се у Авганистану. Јужна кривуља, почињући од истог тог Средоземног мора и мореуза, сједињује Турску и Персијски залив са Пакистаном, и опет се завршава у Авганистану. Авганистан и Ирак су уништени, ко је следећи – Иран?» (стр. 262), размишља и пита се Нарочница.

Она такође критикује тезу, нарочито популарну након терористичких напада на САД септембра 2001. године, о солидарности у борби са међународним тероризмом. Руско руководство је на том темељу покушало да гради дугорочне партнерске односе са Сједињеним Државама, али, сматра Нарочница, «циљеви међународног тероризма против САД и против Русије су сасвим различити. Од САД терористи само траже немешање у послове других светова, али од Русије – територије – те исте због којих се три стотине година ратовало. САД се боре са међународним тероризмом због интереса, Ру-

сија – за живот и територијалну целовитост државе. Чудно је да до сада Европа не спознаје, да од свих појава које се данас обједињују појмом тероризам, управо у Чеченији и на Косову делује најопаснији тероризам – тероризам као инструмент геополитичких планова и прекрајања граница» (стр. 263).

Коначно, треба споменути, да је нама, Србима, Наталија Нарочница као истакнути руски научник и друштвени делатник изразито наклоњена. Разговори које је водила и текстови које је писала за разне руске новине и часописе, чији се тиражи мере десетинама и стотинама хиљада примерака, сигурно су допринели да се у руском јавном мњењу створи широк консензус о подршци Србији у борби за очување суверенитета и територијалног интегритета. У том смислу, и ова књига, која је издата у пет хиљада примерака, има свој несумњиви значај. Много пута, различитим поводима, Нарочница говори и пише да је «Косово колевка српске државности», да је Косово за Србе оно што је за Русе Куликово поље, да је то древна земља државе Немањића, отаџбина светог Саве Српског, непроцењива национално-историјска светиња...

С друге стране, она примећује да се, након свих дешавања, «српска нација налази у стању деморализације и није способна да пронађе сагласје ни по једном питању

своје прошлости, садашњости и будућности. САД кроз различите фондации практично контролишу водећа средства масовног информисања која су постала борбено прозападна и либерална. Нађене су замене за практично све командне положаје у образовним, научним, аналитичким и новинарским заједницама, то јест у сфери формирања друштвене свести» (стр. 156). Само ове две последње реченице довољно сведоче о томе колико је добро Нарочница упозната са тренутним стањем духа у Србији и нашој «националној кондицији».

Све у свему, књига «Русскй мир» јесте занимљиво политиколошко штиво које инспирише на даља промишљања и истраживања. Нарочница расуђује трезвено, одмерено, појаве сагледава холистички и мултидисциплинарно, из различитих аксиолошких и временских перспектива. Темели њеног погледа на свет су свакако православље, словенофилство, традиционалне моралне вредности, љубав према отаџбини, њеној култури и историји. Истовремено, она је и проницљиви геополитичар који од појединачних феномена (преврати, ратови, тероризам, друштвени сукоби) вешто слаже глобални мозаик међународне политике. Било би добро када би се нашао неки српски издавач који би ово дело превео и омогућио нашој читалачкој

публици да се још боље упозна са концептима и схватањима Наталије Нарочнице.

Слободан Антонић*

“ПУТИНИЗАМ” – ИДЕЈА ПАТРИОТСКЕ ЕЛИТЕ

На маргинама књиге
Винка Ђурића, *Путинизам: историја, теорија, пракса*, Београд, ИПС, 2008, стр. 192

Глобализација ствара *транснационалну елиту*. Реч је о елити која није лојална земљи у којој живи, већ наднационалним структурама – економским, политичким, медијским... Припадник те елите осећа се грађанином имагинарног Лондона, Њујорка, или неког другог идеалног светског града имућних, образованих

и лепих. Он не жели да зна ни за какву одговорност према националној или локалној заједници. Јер, он је «индивидуум» – хедонистички и материјалистички егоиста. Када припадник такве елите дође на чело националне државе, своју сопствену земљу третира као колонију. Његов снобовски космополитизам, лојалност «светском граду», заправо је служење суровој хијерархији моћи у којој он игра улогу капоа. И он ужива у тој улози, сатирући околне људе, ресурсе и културу¹.

Насупрот таквој елити, стоји *патриотска елита*. Њу чине људи одани својој земљи. Они не мисле да се смисао живота исцрпљује у нагомилавању новца по цену сатирања ближњих. Они не желе да се уздижу на рачун свог народа. Они виде бездушност светских господара и од ње покушавају да сачувају и себе и друге. Они се труде да унапреде своју заједницу и тај труд се одмах види по њеном брзом оздрављењу. Они нису сведи. Али, онолико колико директно не раде против сопственог друштва, оно доживљава процват и за то им је захвално.

«Глобалисти» су, током деведесетих, волели да кажу да таква, посвећена елита не постоји. Она је само «националистичка

¹ Види мој текст «Криза демократије и транснационалне елите», *Филозофеме 4: зборник Српског филозофског форума, ур. Никола Кајтез*, стр. 69-87. Нови Сад (2006): СФФ. http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_ant_elite.htm

* Филозофски факултет, Београд

фантазија», говорили су, «треба да будемо реални» и «прилагодимо се светским трендовима». Али, онда се појавио Путин. Једну земљу, која је била на коленима и коју су светске хијене већ кренуле да распарчавају, он је вратио из мртвих. Показао је да постоји алтернатива. Показао је да се може бити другачији и да се у томе може имати успеха. Зато је постао симбол. И зато га «светске хијене» и њихови локални сатрапи тако жестоко мрзе.

И заиста, како нас подсећа Винко Ђурић у овој занимљивој и инспиративној књизи (39; 90), Русија је, под Јецином и његовом транснационалном елитом, доживела финансијски слом 1998. године. Русија је била толико сатрвена, да је Медлин Олбрајт, исте године, свечано објавила да «Русија слабо и нестручно користи своје природне ресурсе» и позвала «пријатеље Русије» да поводом тога нешто предузму. То је био увод у најозбиљнија разматрања како да се Русији «помогне», тако што ће се распарчати. Предложена је деоба на европски, азијски и сибирски део, при чему би овај последњи био дат «на управу САД». Пол Кенеди је, како наводи Ђурић (94), био нешто милостивији и предложио да се сви Руси једноставно преселе са европске стране Урала, на отприлике петину данашње териорије. Остатак земље прогласио би се «светском баштином» и препустио управи УН. А како су завр-

шавале такве управе, најбоље знамо по случају Косова.

Ђурић пише да су тада патриотски Руси схватили да је ђаво однео шалу. Један део елите је одлучио да нешто предузме. Њен оперативни део налазио се у Федералној служби безбедности. На њеном челу био је Путин. Врх службе је, и у Јељциново време, наставио да негује реализам и патриотизам, које је у КГБ својевремено унео Андропов². Путин је, 1999, извршио својеврсни државни удар, пише Ђурић. Он је Јељцину предочио доказе о криминалном богаћењу његове породице, током Чубајсове приватизације. «Притиснут доказима о својим неделима и могућношћу да заврши пред судом народа», пише Ђурић, «Јељцин пред крај 1999. пристаје да именује Путина за свог наследника. Као саставни део погодбе, Путин је обећао да ће, по пријему председничке функције, потписати указ по коме се Јељцин и његова породица ослобађају од прогона судских и било којих других органа власти» (123). Тако је започео васкрс Русије.

И заиста, Русија је током осам година Путиновог председниковања, доживела привредни процват. Девизне резерве повећане су са 12 на 541 милијарду долара (73; 167); Буџет је удесетостручен (167). БДП је увећан 6,5 пута, **стамбена изградња два, а пољо-**

2 Андропов је био на челу КГБ 1967-1982, а на челу СССР 1982-1984 (Ђурић, 112; 122)

привредна производња три пута (166-7). Установљен је и «стабилизациони фонд», намењен «црним данима», у коме се налази чак 162 милијарде долара (167).

Русија је препорођена и као држава. Одметнуте провинције враћене су под руску власт, осамостањени губернатори уклоњени, тајкуни умирени и упристојени³. Ред и закон поново су почели да владају у овој великој земљи, а читаво друштво је повратило самопоштовање и самопоуздање. Али, у политици и историји, иза великог успеха увек лежи велика идеја. Зато се поставило питање – дали је оно што су урадили Путин и његова руска елита пуки прагматизам? Или иза тога ипак стоји нека велика идеја?

Начела путинизма

Из Путинових наступа истраживачи су лако реконструисали ту идеју⁴. И Путинови сарадници потрудили су се да уобличи стратешке циљеве и историјску визију Путинове Русије⁵. Тако је настао

појам *путинизам*. Њиме се означава идеја-водиља савремене руске елите, на чијем челу је Путин. Реконструкцију и објашњење те идеје сада је преузео и Винко Ђурић. И он, попут других истраживача, путинизам види као спој осам начела.

Прво начело путинизма јесте *јака централна власт* (47; 49). Русија је огромна и природним богатствима обдарена земља, са амбициозним непријатељима. Јака власт је јамац јединства земље и њене одбране. Јака власт је и јамац поретка, законитости и друштвене стабилности. Она је најбоља заштита како од сецесионистичких терориста, тако и од спољњег непријатеља. Она је заштита како од корумпиране и самовољне бирократије, тако и од острвљених тајкуна (63).

Али, јака власт не значи ауторитаризам. Јака власт је и те како спојива са демократијом. Но, та демократија је од другачије врсте у односу на «глобалистичку демократију». Ову особену руску верзију демократије путиновци називају *суверена демократија* («суверенная демократия»; 57). Сваки суверенитет аутоматски не значи да се земљом управља демократски. Такође, ни свака демократија не значи да се земљом управља у интересу њеног становништва. У «глобалистичкој демократији», тако, народ бира своје представнике, али они затим спроводе само «упутства» глобалистичких структура – европ-

3 Види: Драган Петровић, *Русија на почетку 21. века*, «Прометеј», Нови Сад, стр. 282-283.

4 Алексей Чадаев, Путин. Его идеология, Издательство: Европа, Москва 2006; Зоран Милошевић, «Путинизм» – савремена идеологија руске федерације http://starisajt.nspm.rs/komentar_2007/2007_avramovic2.htm

5 Владислав Јурьевич Сурков, Суверенитет – это политический синоним конкурентоспособности, <http://www.nashi.su/announcements/4>

ских комесара, ММФ-а, Светске банке итд. У таквој, «глобалистичкој» демократији крајњи суверен није народ, већ глобалистичке структуре. У «сувереној демократији», међутим, интерес локалног становништва, тачније. нације и њене културе, јесте врховни интерес. Само је нација крајњи суверен⁶. Путинизам је управо *идеја нације као «демократског суверена»*.

За путиновце, више демократије не значи мање суверености – као код неолибералних извозника демократије, који функционишу по начелу: «ми вама нашу демократију, ви нама вашу сувереност». Истинска демократија заправо је немогућа без елементарне суверености. А «суверена демократија» само је освешћење те једноставне чињенице. Смена власти мора да зависи само од воље домаћег становништва, никако од било ког спољног чиниоца. У том светлу, НВО које су финансиране споља, нису никакав допринос демократији. Оне су пуки страни агенти, који само поткопавају функционисање демократских институција.

Две су реалне претпоставке суверене демократије – способност војне самоодбране и успешна економија. *Војна самосталност* је основни услов одржања суверености. У данашњем свету, нажалост, нема реалног сувере-

нитета без нуклеарног суверенитета. Снага обезбеђује поштовање. А нуклеарна сила јесте главна претпоставка за успешну заштиту од «светских хијена». Тек тако обезбеђена држава може да развија демократију и привреду. «Нуклеарна држава, у преводу на савремени политички језик суверенитета, значи таблу са огласом: 'Продаје се – јефтино!'», кажу путинисти⁷.

Друга претпоставка суверене демократије јесте јака *национална економија*. Нема јаке економије уколико се земља препусти на милост и немилост жрецима неолиберализма. Напротив, предузимљива и патриотска економска елита и независност од ММФ-а, Светске банке и осталих глобалистичких лихварских установа, основна су претпоставка здраве националне економије. Зато је Русија, 5. маја 2008, донела федерални закон којим се ограничава учешће страног капитала у 42 стратешке гране (75). То је део плана о већој ангажованости државе у стратешким привредним гранама (76), као и о државној контроли приватног капитала, страног и домаћег (132). Али, та контрола није подржављење привреде, већ само успостављање више реда, сигурности и законитости у виталним секторима привреде. Као што каже Медведев: «Русији није потребна ни милитаризација ни подржављење економије, већ јој

6 Чадаев, стр. 15; према Милошевић, исто.

7 Милошевић, исто.

је безусловно потребан ред. А тај ред ће осигурати управо држава» (97-98).

Пример увођења реда био је и обрачун са највећим руским тајкуном, Михаилом Ходоровским, 2003. године. Пошто се, као комсомолски функционер, обогатио малверзацијама, он је купио једну државну нафтну компанију (Јуком) по тридесет пута нижој цени од реалне! Затим је ширио своју пословну империју, безобзирно корумпирајући све око себе. Али, то што је постао најбогатији Рус било му је мало. Повезао се са представницима америчког капитала, спремајући се да уз њихову помоћ преузме готово сва сибирска налазишта нафте. Са тим ресурсима, у следећем кораку, Ходоровски је планирао да истакне председничку кандидатуру на изборима 2008, и тако дође у прилику да запоседне и саму руску државу (138-9). Његов план је био, како је објаснио у једном разговору са америчком администрацијом у Вашингтону, у пролеће 2003, да као председник изврши «потпуно нуклеарно разоружање Русије». Он је тада рекао да је, наводно, «доктрина нуклеарног разоружања исцрпљена, а на њено место треба да дође идеологија 'новчаног наоружања'»⁸. Американци су били одушевљени Ходоровским, као «новим Горбачовим». Обећали су му сву могућу

новчану, техничку и логистичку помоћ. Убрзо затим, међутим, Ходоровски је ухапшен и осуђен на девет година затвора, «због малверзација и утаје пореза». Његова компанија Јукос прешла је у власништво државног Роснефта. Тако је уклоњена опасност од још једне, можда и коначне «либерално-горбачовљевске реформе» Русије. Јер, после ове «реформе» коју је замислио Ходоровски, Русија не само да више не би била иста. Она сигурно више не би ни постојала!

Пето начело путинизма јесте *напредак за све*, не само за више класе. Путинисти истичу да се успех једне нације не мери величином богатства најимућнијих, већ висином стандарда већине становништва. О томе не морају да воде рачуна приватни предузетници, али о томе мора да мисли држава. Држава мора да обезбеди да природно богатство Русије не доноси корист само уском кругу људи, већ свим Русима. Зато је и уведена стратешка контрола главних енергетских ресурса, са значајним уделом државног власништва. Захваљујући таквој политици, као и општем полету привреде, као што пише Ђурић, «за време Путинове владавине просечна плата запослених у Русији порасла је за девет, а пензије за седам пута» (166). Осим тога, држава је повећала улагање и у друштвени стандард становништва, а нарочито у образовање и здравство. Стога није ни чудо да

8 Станислав Белковский, *Трагедија Владимира Путина*, <http://lenta.ru/articles/2004/01/19/putin/>

се подршка Путину и његовом тим данас креће око 80 посто (47).

Путину и његовој најближој околини медији из САД и ЕУ штошта замерају. Али, нема пребацивања да су путиновци корумпирани. То је последица чврстог, *традиционалног морала* којег негују Путин и околина. Тај морал је и основна претпоставка патриотизма. Наиме, путинизам подразумева неговање националних моралних вредности, које кажу да је «духовно изнад материјалног, заједничко изнад личног» (114). Путинисти одбијају да прихвате руску инфериорност према «европским» и «америчким вредностима». Они самопоуздано верују у руску културу и руски морал. Уместо неолибералне аморалности, која оправдава сваки егоизам и сваку нељудскост (само ако су «утилитарни»), путинизам истиче традиционалну приврженост ближњима, спремност да се лични интереси пореде заједници и традиционални руски патриотизам. У неговању те високе националне културе, од посебног је значаја улога Цркве. Путин каже: «Вера ми даје морал и преко потребан унутрашњи мир. Ја се лично поносим што припадам Руској православној цркви. То ме обogaћује и ствара везу с мојим народом и његовом културом» (интервју за *Фигаро*, 26. октобар 2000; 133). Верност традицији и моралу за путинисте је основ посвећености заједници. Као што каже Путин «свако доба

има своје војнике од којих све зависи. Они који никада не издају и не продају своју душу истински су руски војници» (155).

Седмо начело путинизма је *квалитетно патриотско образовање*. «Образовање је стварање нације», упозорава један од утицајних «кремаљских идеолога, Владислав Сурков⁹. Квалитетно и патриотско образовање држава треба да обезбеди не само за најшире слојеве становништва. Држава мора да се потруди и да се и национална елита образује у том духу. Тај циљ је могућ само ако су и опште и елитне школе у власништву државе. Путинизам се нарочито противи приватним факултетима, као и «реформи» државних универзитета по болоњском диктату. Путин сматра да се такве «реформе» могу толерисати само у гранама образовања које припремају технички квалификовану радну снагу за потребе тржишта. Када је, међутим, реч о елити која треба да води државу – а она се образује на Правном или Филозофском факултету, као и на хуманистичким, уметничким, војним и полицијским академијама – ту «болоња» нема шта да тражи. «Образовни процес мора се наставити по устаљеном и провереном руском систему» (146)¹⁰.

⁹ Владисла́в Ю́рьевич Сурко́в
Суверенитет – это политический синоним конкурентоспособности, <http://www.nashi.su/announcements/4>

¹⁰ Исто и Милошевић, наведено дело.

Коначно, осмо начело путинизма односи се на спољну политику и оно гласи - *национално, не империјално*. Спољна политика савремене Русије представља отклон у односу на доба комунизма. СССР је желео да буде лидер светске револуције, он је имао светске, империјалне амбиције. Путинисти, напротив, сматрају да савремена Русија треба да се меша у светске послове само ако тиме директно брани њен национални интерес. «Не желимо да понављамо такве грешке у будућности», каже Путин за империјалне амбиције СССР-а. «Не желимо да командујемо другима. Не желимо да будемо суперсила која доминира и намеће одлуке другима. Али, желимо довољно моћи да можемо да штитимо себе и своје интересе» (Путин у интервјуу *Тајму*, 31. децембар 2007; 84; 116). Насупрот, дакле, америчком нелибералном империјализму, који под маском заштите људских права негује «извоз демократије» и интервенционизам, Путинова Русија води дефанзивну и конзервативну спољну политику. Она одбија да расипа националне ресурсе зарад империјалних амбиција или подршке светским маргиналицима и идеалистима. Она је за реалистичку спољну политику, засновану само на узајамности и ускладљивости националних интереса.

Корени путинизма

Ето, тих осам начела јесу основа путинизма. То је садржај велике идеје, која лежи иза успешне Путинове политике, то је добитна формула која је довела до препорода Русије. Западни медији, па донекле и Ђурић, идеју путинизма воле да припишу Суркову, за кога веле да је главни «идеолог Кремља» (47; 57)¹¹. Неки други аутори, попут Зорана Милошевића, као идејне инспираторе путинизма виде филозофа Ивана Иљина (Иван Александрович Иљин, 1883-1954) и историчара Василија Кључевског (Василий Осипович Ключевский, 1841-1911). Ипак, можда основно надахнуће путиниста ипак долази од Александра Солжењицина (Александар Исаевич Солженицын, 1918-2008). Треба само погледати Солжењицинов есеј из 1994, «Руско питање на крају 20. века»¹², па схватити колико путинизам, у појединим својим деловима, има додирних тачака са оним што је писао овај горостас руске друштвене мисли.

11 Исто и Петар Поповић, «Путинизам», НИИ, 15. јули 2007; http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_ppopovic.htm

12 Александар Исаевич Солженицын, «Русский вопрос» к концу XX века, Москва, «Голос», 1995; http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1994/7/solgen.html

Као што скреће пажњу Џорџ Фридман¹³, и Солжењицин је одбацивао идеју да је алтернатива комунизму једино секуларни, индивидуалистички либерализам. Солжењицин је такође имао визију народне државе у чијем срцу је Руска православна црква, са својом духовношћу, моралом, традицијом и уметношћу. Циљ Русије не би био ни стварање најбогатије државе на свету, нити места апсолутне једнакости, већ уобличавање друштва у коме већина становништва ужива у високој култури и основној материјалној удобности. Русија не би смела да буде држава којом управља тржиште, већ тржиште којим управља држава. Што се односа према иностранству тиче, Русија би увек морала имати довољно самосталне војне моћи да се може заштити - као и свака друга нација, коју похлепне стране силе желе да освоје и преотму јој богатства¹⁴.

За разумевање осмог чиниоца, на коме почива спољна политика данашње Русије, од нарочитог је значаја баш поменути Солжењицинов есеј¹⁵. У њему Солжењи-

цин исцрпно описује све грешке које су руски цареви, а доцније и комунистички лидери, починили мешајући се у светску политику, тачније у ствари које се не тичу руских интереса. У име, најпре, хришћанске, а онда и пролетерске солидарности, Руси су масовно трошили и људе и ресурсе. Резултат је најчешће био тај да је неко други извлачио добит. Рат Николаја с Турском, због терора над тамошњим православним живљем, 1828. године, завршио се независношћу Грчке, од које Русија није имала никакве користи. Ослобођење Грузије и Јерменије било је лепо према тамошњим хришћанима. Али се Русија због тих закавказких земаља уплела у 60-годишњи рат на Кавказу. Слично је било и у многим другим приликама. Док се Русија трудила да помогне Бугарима или Коптима, запостављала је Белорусе и Украјинце. Док је СССР помагао Анголу и Мозамбик, сама Русија је пропадала. «Одржавање велике царевине значи потпомагање пропасти сопственог народа», упозоравао је Солжењицин. Крајње је време да Русија почне да гледа себе. Имајући у виду ово историјско искуство, бива јаснија и уздржаност савремене руске спољне политике - укључив и према Србији, уздржаност која је

13 George Friedman, "Solzhenitsyn and the Struggle for Russia's Soul" August 5, 2008; <http://www.nation.com/vfr/archives/011131.html>; делимични српски превод: <http://mightiestofthenine.blogspot.com/search?updated-max=2008-08-08T19%3A04%3A00%2B02%3A00&max-results=20>

14 Friedman, исто.

15 То исто мисли и Џон Лафленд: John

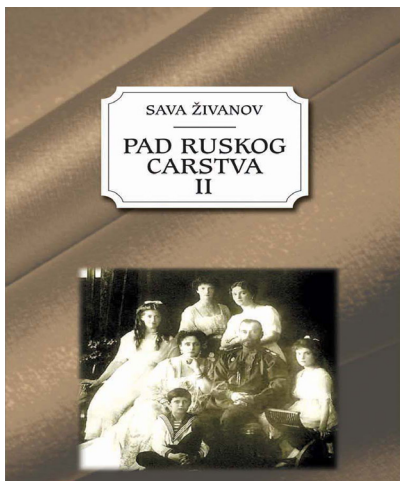
Laughland, "Solzhenitsyn and the Russian Question", <http://www.brusselsjournal.com/node/3448>; српски превод у http://sivisoko.blogspot.com/2008/08/blog-post_12.html

данас већа него што је то била и у царско, и у совјетско време.

Не знамо да ли је Путин, с оловком у руци, читао Солжењичина и у његовом делу налазио стратешке идеје за своју политику. Али, Солжењичин је свакако изражавао онај дух традиционалне Русије, у коме је и сам Путин државнички стасавао. Путин је био најбољи практички израз тог духа, Солжењичин га је најбоље артикулисао. Солжењичин и Путин – то су две велике историјске личности које су, вероватно, кључне за постављање стратешког правца деловања савремене Русије.

Србија нема ни нуклеарно оружје, ни бескрајну територију, као Русија. Зато она не може дословце да преузме путинизам. Али, оно што Србија из искуства руског препорода може да научи јесте колико је важна посвећена, морална и патриотска елита. Ако такву елиту, нажалост, још увек немамо, можда још није касно да коначно почнемо да је стварамо?

Борислав Ђуровић*
СОЦИЈАЛНО-ПОЛИТИЧКА СУШТИНА
ФЕБРУАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1917. ГОДИНЕ

Сава Живанов, Пад руског царства II, Нолит, "Море", Београд 2007.

* Професор Филозофског факултета у Новом Саду, у пензији

Професор Живанов је целу универзитетску каријеру, преко четрдесет година, посветио проучавању руске историје. Као познат и признат стручњак за руску историју, професор Живанов већ готово петнаестак година ради на пројекту - *Русија на прелому векова*. Тај пројект је разрадио са професором Павлом Волобујевим, редовним чланом Руске академије наука, који је био дугогодишњи председник (све до смрти) *Међународне комисије за историју руских револуција*, која је постојала у оквиру *Међународног конгреса историчара* и међуресорског *Научног савета за историју ратова и револуција у Русији* (у оквиру РАН). Сава Живанов је на *Међународном конгресу историчара* у Мадриду (1990) изабран за члана Бироа *Међународне комисије за историју руских револуција*, а потом у два мандата (1990-2000) био је један од тројице иностраних чланова *Научног савета за историју ратова и револуција у Русији*. Учествовао је на више међународних научних конференција о разним темама повезаним са светским ратом и револуцијама у Русији, које су се (од 1989) сваке друге године одржавале у Москви, Бечу и Петербургу.

Ово је четврта ауторова књига настала у контексту истраживања руске историје. Прва књига из ове серије под насловом *Последње*

деценије *Руског царства* (обухвата период 1855 – 1914, објављена 2002, обима 715 страна); друга, *Русија и раскол Европе* (обухватила је период 1878-1914, објављена 2005, обима 317 страна). Резултате проучавања оног што се збило у Русији на крају 20. века објавио је у књизи *Русија у време Јељцина*, која је изашла 2002. године. Књиге су наишле на добар пријем и на врло позитивну критику у нас и у Русији.

Књига о којој је реч, *Пад руског царства* са фокусирањем на краћи а одлучујући период од 1914. до 1917. има два тома: први, *Русија у Првом светском рату* (717 стр.) и други, *Фебруарска револуција* (629 стр.).

Све скупа, продукција у обиму од импресивних 2500 и нешто страница, којом би се могао похвалити сваки историјски институт. Не ради се само о замашности и обиму пројекта, мада и то само по себи заслужује признање. Реч је о новом приступу огромној историјској грађи, о начину њене обраде и неортодоксним схватањима и ставовима.

Овај приказ усредсређен је на други том посвећен Фебруарској револуцији.

Фебруарска револуција је у историји и литератури остала заборављена и потиснута огромним значајем и утицајем Октобарске револуције. Поводом обележавања деведесете годишњице

Фебруарске револуције (2007) у оквиру „новог читања“ руске историје постављена су, између осталих, два значајна питања: 1. каква је улога Фебруара 1917. у руској историји? 2. Треба ли садашња Русија да настави путем који је започет у Фебруару 1917. а који је био прекинут Октобром 1917? Једни сматрају да је то био велики догађај који је земљу учинио слободном, демократском буржоаском републиком, те да Русија треба да настави тим путем (академик Андреј Сахаров); други, као А. Солженицин, процењују да је револуција, чији је корен управо у Фебруару, била кобна за Русију која је тиме претрпела национални крах; трећи, као професор В. Лукин, истичу да након толико времена није важан однос према Фебруарској „револуцији као таквој, него поглед на њу као на једну од најзначајнијих епизода руске историјске драме, која још није решена“. Карактеристично је да две трећине житеља Русије, кроз анкете, сматра да је Фебруарска револуција била трагична несрећа за Русију, а на исти начин оцењују и покушај „наставаљања“ Фебруара 1917. кроз реформе деведесетих година 20. века. (т. I. стр. 27-29)

У *привредном погледу* Русија је крајем 19. и почетком 20. века доживљавала успон. Имала је велики пораст индустријске производње, мада је и даље значајно

заостајала иза развијених земаља. Пољопривреда је била најзначајнија привредна област, запошљавала је преко 80% становништва а у стварању националног дохотка учествовала са 54 %. Међутим, била је примитивна и екстензивна. Национални доходак *per capita* износио је 1913. године 61 долар, док је у Немачкој био 163, у Француској 178, у В. Британији 237, и у САД 321 долар. (I, 54)

Социјална структура задржала је обележја сталешког друштва, али су економске и политичке реформе, као и привредни развој знатно модификовали стварни социјални положај припадника сталежа. Социјална структура становништва 1913. била је следећа: племство и духовништво, традиционално привилеговани сталежи, заузимали су: први- 1,5% (1 936 000) а други - 0,5% (697 000), затим, градски житељи - 17,6% (22 716 000), сељаштво - 80,2% (103 257 000), припадници војске и флоте - 1% (1 320 000) и различинци, тј. интелектуалци неплемићког порекла – 0,2% (258 000). Привилегованост сталежа види се и из податка да је од 437 посланика Думе било 299 племића, или 68,48 %, духовништва - 47 или 10,75%, тј. заједно 79,23 % иако су чинили свега 2 % становништва Русије. (I, 40, 69, 71)

Фебруарску револуцију изнели су на својим плећима сељаци у две своје основне друштвене

улоге: као радници претежно сељачког порекла и као војници, тј. сељаци преобучени у униформе.

За разумевање догађаја у 1917. години од посебног је значаја *особеност руског радништва*. Сељачко порекло претежног дела радништва и њихове блиске везе са селом условиле су да радници задрже многа обележја традиционалног сељачког менталитета из сеоске општине, у којем су патријархалност и колективистичка солидарност биле основне карактеристике. Својим пореклом и менталитетом били су ближи колективистичким, социјалистичким него либералистичким вредностима и опредељењима. У условима неразвијеног, грамзивог капитализма, без права синдикалног организовања, радништво је било препуштено самовољи габда, који нису били спремни да задовоље оправдане социјалне захтеве радника. Лишени државне и синдикалне заштите, једино су штрајковима могли да бране своја права, који су због тога често добијали политички карактер. То је била основа која их је учинила пријемчивим за прихватање колективистичких социјалистичких идеја. Аутор закључује: „ У великим друштвеним кризама, које су биле продубљене ратним неуспесима – и 1905. и 1917. – таква уверења и расположења међу радницима, уз упорни рад револуционарних партија у радничким

срединама, условили су да радници великих градова Русије постану 'покретачка снага револуције'“ (I, 80).

Слично важи и за *војску* коју су у највећем броју чинили сељаци. Васпитани у патријархалном духу, сељаци су лако подносили тешки војнички живот и војну дисциплину. Али су дубоко у себи носили незадовољство неправедно решеним аграрним питањем, тражећи расподелу спахијске земље сељацима (великиј передел) чиме би се остварила „сељачка и божја правда“. То их је све више оријентисало ка радикалној револуцији која је обећавала расподелу све земље сељацима. Колико самодржавна власт није разумевала значај тог питања, сведочи једна „епизода“ из 1915. То је година великих руских ратних пораза. Било је видљиво да су војници сељаци изгубили мотивацију и жељу да се боре за Цара и Отаџбину. Узнемирен стањем на фронту а у циљу изналажења излаза из тешке ситуације, генерал Јанушкевич, начелник Главног штаба царске војске, обратио се цару са сугестијом да цар обећа сваком војнику сељаку по шеснаест акри земље за верну службу. (око 15 јутара). Цар није реаговао на генералову сугестију. (I, 549).

Специфичности руског царистичког режима: заосталост пољопривреде, задржавање сталешког устројства и очување са-

модржавног политичког система, отежавали су успешно остваривање ионако закаснеле индустријализације, ометали настајање грађанског друштва, те блокирали и деформисали целокупну модернизацију. У тим заостајањима налазила су се изворишта основних проблема и противречности руског друштва. Наиме, још од Петра Великог Русија покушава да модернизацијом свог економског, социјалног, административног и политичког система надокнади заостајање за развијеним западним земљама. То је разлог да се Русија у целом империјалном периоду налазила у процесу закаснеле, сустижуће, недовршене модернизације. (Узгред, и у периоду Совјетског Савеза тај процес је настављен као политика „стићи и престићи“ Америку.)

Суштина је самодржавног система власти да је у њему централно место припадало царском двору, односно цару, који је био центар живота и стециште целокупне власти. У свако време и по својој вољи Цар је могао да мења одлуке појединих министара и Савета министара. У Основном закону, тј. уставу Русије писало је: „Особа Господара Императора света је и неприкосновена“. Он је био не само Господар него и Газда (хазјајин) руске Земље. Такав архаични систем одржаван вековима, није био подобан за реформи-

сање и могао се мењати само уда-
ром, заверама или револуцијом.

Кључна, *несавладива препре-
ка* реформаторских подухвата у
Русији састојала се у чињеници
да су све прогресивне реформе, а
само су такве одговарале потре-
бама модернизације, доводиле у
питање самодржавни систем и
наметале потребу његове еволу-
ције ка уставној парламентарној
монархији. То је за носиоце и ко-
риснике самодржавне власти би-
ло неприхватљиво. Круг се тако
затварао: да би опстао у свету који
се све брже развијао, да би пре-
владао или бар смањио своје зао-
стајање за Европом, самодржавни
систем се морао мењати и модер-
низовати; међутим, те промене су
доводиле у питање начела и осно-
ве на којима је тај систем почивао,
а такође и интереса племства као
владајућег staleжа. И тако је сва-
ка реформа остајала недовршена,
што је водило ка зачараном кругу
заостравања супротности у дру-
штву и рађања нових криза.

Отуда је, према аутору, стара
дилема руског друштва – очување
традиционалног самодржавног
устројства или његово реформи-
сање – у прве две деценије 20. века
добила нову димензију: рефор-
ма или револуција. Око те дилеме,
све до 1917. врши се политичка и
социјална поларизација која кул-
минира у Фебруарској револуци-
ји.

Каква је улога *политичких
партија* у таквом самодржавном
систему? Тек у време прве руске
револуције (1905-1907) створе-
ни су услови за легално деловање
политичких партија. Тако су по-
литичке партије у Русији настале
са закашњењем од пола века у од-
носу на Западну Европу, у услови-
ма непостојања револуционарног
трећег staleжа, и увелико су на-
стајале под утицајем, на искуству
и, добрим делом, по узору на за-
падноевропске.

У Државној думи четвртог са-
зива (изабране у јесен 1912. годи-
не) према идејним вредностима
и политичким циљевима посто-
јале су три политичке групације:
1) монархистичко-конзервативна
десница, 2) либерално-демократ-
ска центар и 3) социјалистичка
левица.

*Монархистичке групације, пар-
тије и удружења* налазили су се на
радикално десном крилу поли-
тичког спектра, с циљем заштите
самодржавног политичког порет-
ка и традиционалних вредности и
институција. Одлучно су се бори-
ли против револуције, надахнути
идејом: „Бог, Цар, Отаџбина“. У
Думи су имали 154 посланика, тј.
нешто више од трећине послани-
ка. Након победе Фебруарске ре-
волуције биле су забрањене.

*Либерално-демократске
партије* заузимале су центри-
стичку позицију у политичком
животу. Главне партије ове гру-

пације су кадети и октобристи а од 1912. године и партија прогресиста. *Конституционално-демократска партија*, скраћено – *кадети*, имала је значајну улогу у раду Думе и у фебруарско-мартовским догађајима 1917. године. О кључном питању односа према власти и њеној политици у њој су се формирале три групације. *Десни кадети* оријентисали су се на политику „оздрављења власти“ да би предупредили „стихијну бујицу народних маса, које надахњују радикални елементи“. *Леви кадети* залагали су се за превладавање „пасивне одбране“ и прелазак на тактику активне борбе против реакционарних снага у влади и ван ње. Кадети су прихватили *центристичку платформу* свог лидера Миљукова изражену у формули „изолације владе“ усмерену на стварање широког блока опозиционих снага у Думи и друштву у циљу стварања владе која је одговорна Думи а не Цару. Имали су 59 посланика.

Октобристи, односно *Савез 17. октобра*, према датуму објављивања Царског манифеста 1905. који су прихватили као жељену суштинску промену, сматрајући да се њиме уводи уставна монархија. Стога су се определили за помоћ и подршку влади. С политичког гледишта, то је био блок крупног осавременеог велепоседничког племства са водећом трговачком, индустријском и

банкарском елитом. У тадашњем распореду политичких снага заузимају су позицију десног центра. Имали су 98 посланика.

Партија прогресиста (48 посланика), као умерени либерали заузимају су простор политичког центра с циљем стварања „јединственог фронта либерализма“. Залагали су се за остварење и проширење политичких права и слобода, за настављање политичких и економских реформи и за успостављање уставно-монархистичког уређења. Представљали су динамични део пословних и интелектуалних кругова.

На левом крилу политичког живота Русије налазиле су се бројне организације *социјалистичке опозиције*, међу којима су најзначајнији били есери и социјалдемократи (бољшевици и мењшевици). Социјалисти су били најнепомирљивији противници самодржавног уређења. Пораз прве руске револуције, а нарочито полицијске и политичке репресије којима су управо ове организације биле изложене, изазвали су велико назадовање ових партија и дубоку кризу у њиховим редовима. Све то је утицало да се ове партије баве саме собом и да им ослаби утицај на друштвено-политичка збивања у Русији у периоду између две револуције (1905-1917).

Есери – социјалисти револуционари били су настављачи

руског народњаштва (неонародњаци). Себе су видели као „борбену авангарду трудбеничких маса“ која би планском организованом борбом остварила „социјално-револуционарни преврат“. Специфичност њиховог социјалистичког програма заснивала се на одржавању и јачању сеоске општине, а тактика у револуционарном терору као основном средству револуционарне акције. Како је и једно и друго у периоду 1907-1917. било угрожено, партија се налазила у стању перманентне идејне, тактичке и организационе кризе. Веровали су у неизбежност блиске револуције и стога су бојкотовали све четири думе, што их је удаљило од сељаке које су сматрали својом друштвеном базом. У партији су постојала два крила. Лево крило формирало је *Савез социјалиста револуционара* скраћено - *есери максималисти*. Они су одбацили есеровски минимални програм (оријентацију на социјалну револуцију као прелазни облик од буржоаске ка социјалистичкој револуцији) и определили се за максимални програм – успостављање радне републике. Због бројних терористичких аката и снажне полицијске репресије, њихова је активност у Русији била прекинута до 1917. године.

Десно крило народњаштва формирало је (1906) посебну *Радну народно-социјалистичку партију*, звану *енеси*. Залага-

ли су се за савез револуционарне (народњачке) интелигенције са либералним снагама ради ослобађања од самодржавља легалним средствима политичке борбе ради остваривања коначног социјалистичког циља. Са блиским посланицима формирали су посланичку групу *трудовика* (10 посланика). Њихов лидер Керенски имао је значајну улогу у фебруарским збивањима, као и у периоду између Фебруара и Октобра. Керенски је марта 1917. приступио есерима и тако је од председника невелике посланичке групе трудовика, постао један од лидера све утицајније партије есера.

Социјалдемократија је представљала лево крило општедемократског покрета, у једном делу умерено - мењшевици, а у другом делу радикално - бољшевици. Избијање рата затекло је руске социјалдемократе дубоко подељене на различите партије, фракције, струје, и знатно ослабљене.

Мењшевици су, у условима полицијских репресалија након револуције 1905-1907. били разбијени, сведени на мале групе неприлагођене условима илегалног деловања. Као организација они су практично престали да постоје. Њихову делатност одржавао је емигрантски мењшевички центар. Заступали су ранију концепцију прилагођену новим условима, чија је суштина у следе-

ћем: према ступњу свог историјског развоја Русија се налази пред буржоаско-демократском револуцијом у којој буржоазија има водећу улогу, а пролетаријат је њен савезник. Након револуције пролетаријат може само да утиче на политику буржоаске владе ради остваривања сопствених и општенационалних циљева. Улога социјалдемократије није у организовању револуције, јер се она не може организовати, већ у њеном подстицању путем пропаганде, а при њеном спонтаном избијању у истицању њених вођа. Пошто је револуција у рату непожељна и штетна, самодржавље треба уклонити масовним притиском на власт и Думу а не револуцијом. У Думи су имали 9 посланика.

Бољшевици су у збивањима преломне 1917. године имали особено место и улогу. Та изузетна улога произашла је из њихове концепције револуције. Према бољшевицима, иако је на дневном реду руског друштва буржоаско-демократска револуција, водећа снага те револуције не може бити буржоазија, него радничка класа која, у савезу са сељаштвом, остварује ту револуцију и успоставља „револуционарну диктатуру пролетаријата и сељаштва“, ради успостављања демократске републике, експропријације спахијске земље и увођења осмочасовног радног дана. То је претпоставка да би буржоаска револуција убрзо пре-

расла у социјалистичку. Да би пролетаријат остварио улогу хегемона у револуцији, потребно је да га предводи револуционарна партија новог типа, каква је Бољшевичка партија. Од осталих партија разликовали су се и у ставу према светском рату – имали су радикално антиратно опредељење, повезујући задатке револуционарног преображаја са борбом против рата, тј. за претварање империјалистичког у грађански рат. Посебно су се разликовали према организацији партије. Бољшевици су се формирали као партија револуције која је не само пропагирала револуцију, него је ка том циљу организовала и усмеравала масе. Стога је партија организована као дисциплинована, централизована организација професионалних револуционара. Светски рат и репресивне мере погодиле су бољшевице теже него друге опозиционе партије. Уз полицијске репресалије према чланству и руководећим кадровима, њених 5 посланика осуђено је 1915. године на доживотно прогонство у Сибир, тако да бољшевици у предфебруарским збивањима нису имали значајнију улогу. Партија је након Фебруара брзо обнављала своје редове и организацију, пре свега у великим индустријским центрима, посебно у Петрограду и Москви, где ће се и одвијати одлучујући револуционарни догађаји. То им је и омогућило да буду

иницијатори и предводници Октобарске револуције.

Преостали део Државне думе чинили су представници националних група: Пољаци, Литванци, Белоруси – 15 и муслиманске групе - 6 посланика.

Политичке партије у Русији нису озбиљније утицале на друштвени живот, нити су могле да врше већи утицај на државну власт. Али ни државна власт више није могла да наступа као надпартијска. Како није имала већу подршку у друштву, власт је покушавала да је оствари ослањањем на одређене провладине партије. Међутим, ни оне нису имале велику друштвену подршку. Оне које су је имале нису биле спремне да буду трансмисија власти. Такве опозиционе партије биле су изложене мерама које су отежавале и ограничавале њихову делатност, укључујући и репресивне мере.

Трогодишњи рат све више је исцрпљивао земљу и најшире слојеве становништва. До 1917. у армију је позвано око 15 милиона људи, од тога са села скоро половина (47,4%) радно способних мушкараца, из фабрика више од четвртине радника (29%). Село је уз то погађала и реквизиција коња и стоке за потребе армије. На привреду се негативно одражавала окупација развијених западних области Царства. Земљу је захватила инфлација, а у градовима је дошло до кризе снабдевања становништва храном и другим жи-

вотно важним потроштинама. Током трогодишњег рата Русија је изгубила два милиона војника, исто толико је било рањених и заробљених. И војнике и становништво захватио је замор од рата. Треће године рата (1916) криза се ширила и продубљивала. Економско-социјална незадовољства попримала су политичка обележја са све израженијим антирежимским паролама и циљевима. Све учесталији и све отворенији су били захтеви, чак и чланова царске породице, за променом унутрашње политике. Један од царевих најбољих пријатеља велики кнез А. Михајлович, писао је цару почетком фебруара 1917: „Приближава се најопаснији моменат у историји Русије... Сви то осећају: неко разумом, неко срцем, а неко душом... Догађаји показују да Твоји саветници настављају да воде Русију и Тебе у стварну пропаст...” (II, 257). Та и многа друга упозорења царевих рођака и либералних монархиста нису имала успеха. Још мање су имали изгледа на успех притисци и захтеви либералне опозиције, о радикалној да не говоримо. На примедбу британског амбасадора (на крају 1916) да треба да сруши зид који га дели од народа, цар је одговорио: „Тако значи мислите, да ја треба да стекнем поверење свог народа, или да он треба да стекне моје поверење?” (II, 266). Уз изражени фатализам, таква самодржавна логика и на њој заснована политика водила је и династију

и друштво у насилни, револуционарни расплет нагомиланих тешкоћа и противречности. Таквом разрешењу допринио је и Први светски рат који је, заостравајући бројне постојеће супротности империјалне Русије и изазивајући нова социјална незадовољства, био моћан акцелератор руске револуције 1917. године.

Тешкоће су расле, проблеми су се умножавали, криза се продубљивала, а друштвена незадовољства ширила. Ни у таквим условима Цар није био спреман да изађе у сусрет либералној опозицији за стварањем „владе поверења“, а још мање за стварањем „одговорне владе“, јер је то задрало у његове прерогативе и по његовом мишљењу поткопава темеље Царства. „Царица и ја знамо да је све у Божјим рукама. Нека буде његова воља“. Тим фатализмом одбацивао је и најдобронамерније сугестије и молбе за променом политике коју је водио. Био је упоран и непопустљив. Сведочанство тога је, на пример, и одбијање захтева војних теоретичара за израдом руске војне доктрине. Забринивши даље расправе о томе, наредио је: „Војна доктрина састоји се у томе да се изврши све оно што ја наредим“, Неразумевање између Цара и друштва се продубљивало. Друштво је тражило и очекивало либерализацију режима, посебно након кратког „новог курса“ средином 1915, који је делимично ишао у сусрет таквим надама и очекивањима. Цар је убрзо оду-

стао од политике либерализације и оријентисао се на повратак „истинском самодржављу“. Није Русија живела „као на вулкану“, како се то говорило пре Првог светског рата, већ на вулкану дубоких социјалних, економских, идеолошких, политичких и системских противречности, чија је ерупција 1917. разорила царску Русију. То је заиста била темпирана бомба стављена у срце Русије, како је говорио песник А. Блок.

Бројни и безуспешни покушаји да се самодржавни режим приволи на компромис и реформе и тако спречи револуција, остали су без резултата. Пропали су и покушаји да се „револуцијом“ одозго помоћу државног или војног пуча, или дворског преврата предупреди стихијна револуција одоздо. Све их је предухитрила права, народна, стихијна револуција.

Фебруарску револуцију карактеришу две значајне особености: прво, револуцију су сви очекивали, али их је она све изненадила, и друго, за разлику од свих великих револуција Фебруарска није имала свог вођу.

Револуција није изненадила само оне који су од ње страховали и покушавали да је спрече, него и оне који су је желели и својом активношћу настојали да је припреме и остваре. На неколико месеци пре Фебруара Лењин је из Женева писао да његова генерација неће доживети револуцију. Суханов,

познати хроничар руске револуције, писао је: “Ниједна партија се није припремала за велики преврат. Сви су маштали, предосећали, ‘наслућивали’ “. На сам дан почетка револуције (23 фебруар по старом календару) ни бољшевици у Петрограду нису схватили да је то почетак обрачуна са царским режимом. Процењивали су да још није наступило време за борбене акције и да је партија недовољно ојачала. Припремали су се „за револуционарне наступе“ у неодређеној будућности. Ни влада ни власти нису првих дана уочили стварни карактер „нереда“, како су називали побуну радника.

То су околности и разлози зашто Фебруарска револуција није имала вођу ни устанички штаб који би преузео власт после победе устаника. Она је, према мишљењу америчког историчара В. Чемберлена, била једна од „најспонтанијих и најанонимнијих револуција за сва времена“ (II, 16) Све већи економски и егзистенционални проблеми и социјалне тешкоће становника Петрограда (и целе земље) приморали су раднике да се у одбрани угрожене егзистенције својих породица ослане на своје снаге и да предузму енергичне кораке за промену несносног стања. У таквим околностима они су се окренули сопственим искуствима из револуције 1905. године: самоорганизовању у фабрикама, економским и политичким штрајковима, уличним

демонстрацијама, генералном штрајку и стварању совјета. Активности социјалистичких партија, недовољно бројни и идејно-политички разједињени (мењшевици, бољшевици, међурејонци и припадници неруских социјалистичких групација), деловали су у том спонтаном покрету и сами спонтано и нејединствено, доприносили политизацији радника, али и усмеравајући их ка различитим циљевима и решењима.

Првих дана Фебруарске револуције (27. фебруара) почели су да се конституишу два центра моћи: *Привремени комитет Думе и Совјет радничких и војничких депутата*. Први је окупљао либералне партије које су доминирале у Думи, а други самоорганизоване радничке, војничко-сељачке масе и социјалистички усмерене снаге „револуционарне демократије“. Револуцију су извели радници и војници који су организовали совјете без учешћа представника либералних партија; напротив, оне су свим снагама желеле да спрече револуцију. Када то нису успеле, своје акције су усмериле ка томе да је обуздају и преусмере за своје циљеве. Чињеница да револуција није имала ни вођу ни политичко-војни центар, омогућила им је да преузму руководство победничким народним покретом. То је било могуће јер су у Извршном комитету Петроградског совјета и у појединим његовим органима

мењшевици идејно доминирали и имали су кључне функције. Председник и потпредседник Петроградског совјета били су мењшевици; један од потпредседника био је есер Керенски, чије је име обележило раздобље између Фебруара и Октобра. То је последица чињенице да су мењшевици као думска партија *легално деловали* и имали већину у легалним радничким организацијама. Насупрот томе, бољшевици и есери интернационалисти (максималисти) стављени су ван закона, прогањани и хапшени. Њихови руководиоци били су или у емиграцији, или у сибирском прогонству и затворима. “Али – како указује Живанов – уз све то, треба ипак додати: ‘мекше’ социјалистичке групације мењшевика и есера однеле су превагу над бољшевицима и другим радикалним струјама зато што је политичка линија коју су они нудили у целини – а у питању власти посебно – била реалистичнија и примеренија условима тога времена него она коју су нудили ‘радикали’“ (II, 580).

Револуцију су одушевљено дочекали и прихватили сви: радници, буржоазија, племство, затим црква, оружане снаге, готово све политичке партије; наравно свако на свој начин и сагласно својим интересима и очекивањима.

Већи део снага окупљених у Петроградском совјету није желео власт, али су настојали да ути-

чу на карактер власти и састав владе, и да контролом владе револуцију доведу до краја. С друге стране, Привремени комитет је схватао да без споразума с револуционарном демократијом, без подршке Совјета није било могуће установити било какав поредак. Уз то, Совјет је уз себе имао војне јединице у Петрограду, и он је једини орган који је располагао реалном силом у престоници. У таквим условима дошло је, на иницијативу Привременог комитета, до формирања *Привремене владе*. Извршни комитет Петроградског совјета сагласио се да думски лидери формирају буржоаску владу, без учешћа представника Совјета. Привремени комитет саставио је 2. марта Привремену владу од 12 чланова на челу са кнезом Лавовом. У влади су доминирали кадети (пет министара) и бројчано и идејнополитички.

Падом царства сва власт је прешла на Привремену владу. Ширењем револуције Привремена влада убрзо је постала и највиши орган власти у целој земљи. У пракси једновлашће Привремене владе доведено је у питање због постојања Петроградског совјета. Совјет је имао подршку маса, а у споразуму о формирању Привремене владе одредио је њене циљеве, а задржао је и неке реалне полуге моћи. Тако је основни резултат Фебруарске револуције било *двовлашће*. На свим нивоима

упоредо су постојали органи буржоаске Привремене владе и совјети као органи револуционарних маса. Аутор је настало стање најбоље формулисао, речима: “Номинално, сва власт припадала је буржоаској Привременој влади и социјалним снагама које је представљала. Међутим, Привремена влада... била је ‘власт без снаге’, а совјети ‘снага без власти’. Основно питање револуције – којој класи је припала власт – није било коначно решено. Зато је стање успостављено Фебруарском револуцијом постало основа за нова социјална и политичка прегруписавања и за нове борбе” (II, 593).

Парадокс је да су генерације руских револуционара, од декабриста, преко народњака, до есера и бољшевика, које су не само маштале о револуцији, већ својом активношћу и жртвама настојале да је остваре, били изненађени и затечени њеним избијањем. Фебруарска револуција била је, у најбољем смислу те речи, производ/резултат народног самоорганизовања и стваралаштва. Да ли је толико жељено а непланирано „чедо“ народног самостваралаштва, настало у судару стицаја бројних друштвених, социјалних и животних околности и догађања предвидивих а ипак неочекиваних, било неспособно за живот? Фебруарска револуција није имала свој програм! Народ није умео да пише, а они који су умели или

нису знали шта народ хоће, или то нису желели да формулишу. Привремена влада обратила се прогласом „грађанима Руске државе“ (6. марта) у којем није било ни речи о социјално-економском програму владе, као што је тај суштински део програма сваке револуције изостао и из Декларације владе од 3. марта. Њих није било ни у минималном виду, као подела земље сељацима, осмочасовни радни дан и сл. Влада се обавезала да ће осигурати „грађанску слободу и грађанску једнакост, како би омогућила свим грађанима да слободно испоље своје духовне снаге у стваралачком раду за добробит домовине“. То је била велика тековина – поданици су пороглашени грађанима, али су изостала социјално-економска „стремљења народа“. Револуционари нису учествовали у писању ни Декларације ни Прогласа. Они су, разједињени, тек ступали на политичку сцену и нису били сагласни око циљева револуције. Фебруарска револуција није била способна/оспособљена за живот, тачније, није јој пружена прилика да покаже своје могућности. Живела је свега седам месеци.

Шта се догађало и на који начин се разрешило ово стање - познато је из историје, али заснован и документован одговор без идеолошких обојености и једностраности добићемо у следећој књизи

професора Живанова о Октобарској револуцији.

Пред нама је једно изузетно и нестандартно дело посвећено социјално-политичкој историји једног преломног момента руске историје, које је имало значајне последице и за Русију и за свет а чији је значај, стицајем различитих околности, био потиснут или чак кривотворен.

Професор Живанов је свеобухватно и значајки *савладао и обрадио обимну и разноврсну грађу* (необјављени и непубликовани архивски материјал, дневнике, мемоаре, сведочанства и сећања учесника, радове историчара различитих историјских школа, и политичара разних идејних и политичких опредељења и др.) сложивши све то у један импресиван и заокружен мозаик, који на моменте подсећа на узбудљив историјски роман.

Нашег аутора одликује: широк и непристрасан приступ изворима, документима и литератури; завидна објективност у презентацији постојећих мишљења и ставова; свеобухватност у приказивању сложених историјских збивања и друштвених процеса са добро успостављеним односом између главних историјских токова, њихових политичких и друштвених субјеката и друштвено-економских услова и стања у којима се одвијају историјски

процеси; јасан и прегледан стил излагања.

По битним карактеристикама, од коришћених извора и литературе, преко примењених метода, свеобухватности приступа, до сопственог сагледавања и тумачења историјских збивања, књига *Пад Руског царства* представља озбиљан научни допринос, не само нашој него и руској и светској историјографиј. Живанов се својим претходним делима уврстио у најбоље познаваоце руске историје. Овом књигом је на најбољи начин потврдио стечени углед и ауторитет.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)

НАЦИОНАЛНИ интерес: часопис за национална и државна питања = National interest: Magazine for National and State Issues/главни уредник Милош Кнежевић: одговорни уредник Живојин Ђурић. - год. 4, бр. 4 (2005) Београд (Савски трг 7а); Институт за политичке студије, 2005 - (Београд: Драслар партнер). - 24 цм

Три пута годишње - Другачије повезане серијске публикације: Национални интерес (CD-ROM)=ISSN 1452-2152 ISSN 18204996=Национални интерес (Штампано изд.) COBISS.SR-ID 125448460

УПУТСТВО ЗА ПРЕДАЈУ РУКОПИСА

Рукописи се шаљу на адресу редакције у два штампана примерка, са дискетом, CD-ом, или на E-mail=sni@eunet.yu. На засебној одвојеној страни дати резиме од око 200 речи на једном светском језику, као и листу кључних термина за индекс. Рукописе, по могућности, треба послати и на диску (PC- формат). При писању рукописа, аутори треба да поштују редакцијска правила о писању и опреми радова за *Национални интерес* као и опште научно одређење и тематски фокус часописа. Рукописи се бирају за публикацију тако што сви пролазе процес тзв. безимене рецензије – при читању и оцењивању радова рецензенти не знају имена аутора рукописа. Кад предају рукописе за публикацију у *Национални интерес*, аутори се обавезују да исте радове не шаљу на адресе других часописа. Редакција се труди да рукописе обрађује и шаље на рецензију одмах по приспећу и да у најкраћем могућем року ауторе обавести о коначној одлуци. Рукописи се не враћају. Објављени радови се хонораришу према могућности издавача.

ИЗВОДИ ИЗ РЕДАКЦИЈСКИХ ПРАВИЛА О ПИСАЊУ ЗА

Национални интерес

Рукопис се пише у двоструком прореду тако да на једној страници буде 26-30 редова (1800 словних знакова или 300 речи). Ширина свих маргина је 2,5 cm. Максимални обим текста је два ауторска табака.

Страна имена у тексту могу се писати у оригиналу или транскрибовати на српски језик, с тим што је при првом навођењу пожељно у загради ставити име у оригиналу.

Фусноте користити како за пропратне напомене и објашњења, тако и за обележавање цитата или позивања на нечије дело. Обликују се у складу са стандардом који је прописала САНУ.

Приликом позивања на књигу следећим редоследом се наводе: иницијал имена и презиме аутора, наслов дела, издавач, место и година издања, а ако се наводе одређене речи или позива на одређено место у књизи и број стране. При томе се делови фусноте одвајају зарезом. Наслов дела се подвлачи или штампа промењеним слогом, а ако се унутар њега налази текст под наводницима, они се мењају у полунаводнике. При поновном позивању на исто дело довољно је ставити име аутора, наслов и број стране, или пак напомену "нав. дело", "ibid", "op. cit." и број стране. Уколико се више пута узастопно позива на исто дело, довољно је ставити само напомену "исто", "ibid", "нав. дело" или слично и број стране. На пример:

а) Н. Макијавели, *Владацац*, Рад, Београд, 1968, стр. 54

б) Н. Макијавели, нав. дело, стр. 62

в) Исто, стр. 40

Приликом позивања на текст у књизи његов наслов се ставља под наводнике, а даљи библиографски подаци се наводе у складу са претходно наведеним стандардом. На пример:

* М. Стојковић, "Утврђивање елемената (не)постојања 'новог светског поретка'", зборник *Нови светски поредак и политика одбране СР Југославије*, Војни издавачки завод, Београд, 1993, стр. 112

Приликом навођења текстова објављених у новинама и часописима библиографски подаци о публикацијама се наводе по нешто измењеном стандарду. Уколико је текст објављен у новинама, после имена аутора, наслова текста и назива новина, наводи се њихов број (факултативно), датум и број странице. На пример:

* Д. Рибникар, "Бела кућа забранила трговину САД и Авганистана", *Политика*, 30785. 08. 06. 1999, стр. 9

Приликом навођења текстова објављених у часопису најпожељнији је следећи стандард: име аутора, наслов текста, назив часописа, место издавања (факултативно - само ако постоји више часописа са istim називом), годиште обележено римским бројем (факултативно), година излажења, број и број странице. При томе се наслов текста ставља под наводнике, назив часописа подвлачи или штампа промењеним слогом, а вишечлани називи часописа се могу скраћивати ако је назив опште познат или више пута навођен (*Српски књижевни гласник* - СКГ, *Српска политичка мисао* - СПМ и сл.) На пример:

* А. Кери, "Експанзија пропаганде седамдесетих година", *Српска политичка мисао*, 1997, 3-4, стр. 168.

NATIONAL INTEREST

JOURNAL FOR NATIONAL AND STATE ISSUES

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

Национални интерес

ISSN 1820-4996

9 771820 499008